

ELDAR İSMAYIL

CAHAN ÖMRÜ

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi
PREZİDENT KİTABXANASI

BAKI-2008

- 23482 -

Eldar İsmayıl, "Cahan ömrü".
Bakı. "Səda" 2008, - 440 səh.

Eldar Ələsgər oğlu İsmayılov "Cahan ömrü".

REDAKTORU: Şövkət KƏRİMOV f.e.n.dosent.

"Cahan ömrü" publisistik əsəri "Türk dünyasına xidmət" mükafatının sahibi, "Qızıl qələm" və "Araz" ali ədəbi mükafatları laureatı, şair, yazıçı, publisist, jurnalist Eldar İsmayılın sayca 31-ci kitabıdır.

Kitab Qərbi Azərbaycanda 50 ilə qədər müxtəlif vəzifələrdə çalışmış bacarıqlı rəhbər işçi, müdrik el ağsaqqalı Cahan Əliyevin keçdiyi şərəfli ömür yolundan bəhs edir. Oxucular kitabda ömrü boyu erməni xəyanəti ilə üzləşən C.Əliyevin bütün mübarizələrdən qalib çıxdığının şahidi olurlar.

Müəllif öz yaradıcılıq ənənələrinə sadıq qalaraq Qərbi Azərbaycanın tarixi keçmişinə ekskursiya edir.

"Cahan ömrü" kitabında Cahan Əliyevi yaxından tanıyan müxtəlif sənət sahiblərinin xatirələri də maraqla oxunur.

İSBN-5-86-874-320-2

Kod 664/07

*Nəcib, mərd adam olmaq, on
minlərin içindən seçilmək deməkdir.*
ŞİLLER

Cahan Əkbər oğlu Əliyev 1909-cu ildə Qaraqoyunlu dərəsinin Əmirxeyir kəndində anadan olub. 1929-cu ildə Qaraqaya Sovetinin katibi kimi fəaliyyətə başlayıb. 1935-ci ildən 1948-ci ilə kimi Əmirxeyir və Cil kolxozunun sədri, Krasnoselo RİK-in sədr müavini, torpaq şöbə müdiri vəzifəsində çalışmış, bir il sədr vəzifəsini icra etmişdir.

1948-ci ildə raykomun birinci katibi ilə Cahan Əliyev arasında ciddi münaqişə baş verir. O, Gədəbəy rayonunda himayə edilir və Moskvada olur, bəraət qazanır. 1950-ci ildən 1955-ci ilə kimi Çaykənd, Əmirxeyir, Bəryabad, Qaraqaya və Yanıqpəyə kəndlərinin birləşmiş kolxozuna rəhbərlik edir. 1955-ci ildə Toxluca, 1956-cı ildə Çaykənd, 1961-ci ildə Gölkənd, 1965-ci ildə Əmirxeyir kolxozlarına sədr seçilir. 1968-ci ildən 1974-cü ilə-pensiyaya çıxana qədər Çaykənd təsərrüfatına rəhbərlik etmişdir.

Cahan Əliyev dəfələrlə qurultay nümayəndəsi olub, bir çox orden və medallarla təltif edilmişdir.

Həyatdakı yaxşılıq,
Müqəddəslik olmasa
Bu dünyaya gəlməzdim.
Yüz yaşlı qoca palıd
Sərin kölgə salmasa
Mən dünyaya gəlməzdim.
Suları axmasaydı,
Gülləri açmasaydı
Mən dünyaya gəlməzdim.
Dağ kəli süzüb keçib,
Qartalı uçmasaydı
Mən dünyaya gəlməzdim.
Bəs nə idi məramım,
Niyə gəldim cahana?
Ona görə gəldim ki,
Sözüm vardı zamana.
Oğuz ərənlərinin
Mənəvi simasını
Yaşatmaqçün gəldim mən.
Ədalətsiz bir hökmə,
Nadanlığa, hiyləyə
Daş atmaqçün gəldim mən.
Mən dünyaya gələndə
Ürəyimin odunu,
Atəşini gətirdim.
Ürəyimin nur saçan,
Aləmə işıq tutan
Günəşini gətirdim.

Xeyirxahlıq, sədaqət
Məramım oldu mənim.
Məzluma, arxasıza
Dayaq olmaq
Tanrıma
İnamım oldu mənim.
Arzum qurub yaratmaq,
Diləyim Vətən, millət,
Eşqim həqiqət oldu!
Mənim namus, qeyrətim
Xalqıma sonsuz sevgi,
Düşməyə nifrət oldu.
Dünyaya gəlmədim ki,
Dünyanın gözəlliyin
Sadəcə, duyum gedim.
Mən dünyaya gəldim ki
Yaxşı ad qoyum gedim!

23.08.07

I BÖLMƏ

Şükürlər olsun ki, atam bizə var-dövlət yox, el arasında böyük hörmət, ləyaqət, ad-san, nəhayət "Şah dağ" əzəmətli bir Cahən kişi adı qoyub getdi!

Sabir Əliyev.

MƏN DÜNYAYA GƏLDİM Kİ...

*Əsl hörmət-insanın mənəvi məziyyətlərinə
edilən hörmətdir. Rütbəni pul ilə, şan-şöhrəti
rütbə ilə qazanmayanlar mənəvi hörmətə
layiqdirlər.*

Balzak

Son dövr Azərbaycan ədəbiyyatında parlaq yaradıcılıq yolu keçmiş qələm sahiblərindən biri də Eldar İsmayıldır. Oxucuların görkəmli şair, istedadlı nasir, publisist və jurnalist kimi tanıdığı Eldar İsmayıllı 30-dan artıq kitab müəllifidir. Əlbəttə, Eldarın yazdığı əsərlər kitablarının sayı etibarlı ilə deyil, yüksək bədii keyfiyyəti ilə səciyyəvidir. Eldar İsmayıllının yaradıcılığı Azərbaycanın görkəmli şair və ədəbiyyatşünasları tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilmişdir.

Uzun illərdən bəridir ki, mən Eldar İsmayıllı yaradıcılığını mütəmadi şəkildə izləyir, sevə-sevə oxuyur və təqdir edərim. Mən özüm də digər oxucular kimi, Eldar müəllimi şair olaraq tanımışam. Onun "Ulu Göyçə", "Mən kiməm", "Türkün xilaskarı", "Ulu Turan yolunda" poemaları, "Allah amanatı", "Sabaha məktub" və başqa şeir kitabları haqda Bəxtiyar Vahabzadə, Hüseyn Arif, Yaşar Qarayev və başqa böyük ədəbiyyat xadimləri öz ürək sözlərini demişlər.

İllər ötdükcə Eldar İsmayıllının yaradıcılığında tarixi romanlar və publisistik əsərlər də müəllifin geniş yaradıcılıq potensialını açıb göstərdi. "Göyçənin qisası qalır" (H.İsmayılovla birlikdə), "Səttar oğlu" və "Zülmətdə parlayan qılınc" sənədli tarixi romanları Qərbi Azərbaycan torpaqlarının, o cümlədən Göyçə və Qaraqoyunlu mahallarının tarixi, mədəniyyəti, etnoqrafiyası və erməni faşizminin bu ərazilərdə törətdikləri vəhşiliklər, qırğınlar, sürgünlər, köçürmələr haqda bədii sözün qüdrəti ilə

qələmə alınmış olduqca dəyərli əsərlərdir. Atatürk Universitetinin (Ərzurum) professoru Mustafa Özbaşın dediyi kimi: **Eldar İsmayıllı müdhiş dərəcədə gözəl olan bu əsərləri öz tarixini, keçmişini öyrənmək istəyən gənclər üçün çox əhəmiyyətlidir.**

İstedadlı şair publisistika sahəsində də böyük uğurlar qazanmışdır. Onun "Ermənistan türklərinin 1988-ci il soyqırımı", "Məndən ötrü Ermənistan yoxdu, yox", "Oğuz yurdun övladları", "Ağrı dağı qədər ağrılarım var" kitabları oxucuların stolüstü kitabıdır desəm, səhv etməzəm.

Görkəmli qələm ustası bu günlərdə daha bir kitab üzərində son yaradıcılıq işlərini başa çatdırmışdır. Kitabın kompüterdən çıxmış nüsxəsi stolumun üstündədir. Vərəqlər bir-bir gözümün önündən keçir. Vərəqdən-vərəqə, başlıqdan-başlıq keçirəm. Eldar müəllimin digər kitabları kimi, bu kitabdən də ayrıla bilmirəm. Bu yeni əsər mənə bir an rahat buraxmır. Hadisələri duymaq, dərk etmək, dərindən anlamaq üçün oxuyur və yazacağım məqalə üçün qeydlərimi götürürəm. Bundan sonra dərindən nəfəs alıb "Cahan ömrü" adlı bu kitab haqda qeydlərimi gözədən keçirirəm.

Müəllif hələ kitabın əvvəlində "giriş əvəzi" verdiyi şeir parçasında əsərin qəhrəmanının dili ilə "dünyaya niyə gəldim" deyə öz həyatının əsas məğzini açıqlayır:

**Arzum qurub yaratmaq,
Diləyim Vətən, millət,
Eşqim həqiqət oldu!
Mənim namus, qeyrətim
Xalqıma sonsuz sevgi,
Düşməne nifrət oldu.
Dünyaya gəlmədim ki,
Dünyanın gözəlliyin**

**Sadəcə, duyum gedim.
Mən dünyaya gəldim ki,
Yaxşı ad qoyum gedim!**

Bax, budur Eldar İsmayıl yaradıcılığının məgzi, mənası. Bununla da deyərdim ki, Eldar İsmayıl öz yaradıcılıq üslubuna sadıq qalaraq yenə də dəyərli bir sənət əsəri yaratmışdır. Cahan Əliyev sözün əsl mənasında böyük el qəhrini çəkən, mərd, milli mənəviyyatı olan bir şəxsiyyət olmuşdur. Belə bir şəxsiyyət haqda kitab yazmaq böyük bir məsuliyyət və səriştə tələb edir. Əsəri oxuyandan, qəhrəmanlarla tanış olandan sonra belə bir qənaətdə oldum ki, Cahan Əliyev haqda kitab, doğrudan da, Eldar İsmayıl qələmindən çıxmalıdı. Kitabı oxuyandan sonra bir müddət onun sehrindən ayrıla bilmədim. İstedadına, qələminə sonsuz dərəcədə hörmət elədiyim Eldar İsmayılın bu yeni uğuru ilə sevindim və qürur duydum.

"Cahan ömrü" kitabı ilk anlamda publisist əsərdir. Amma oxuduqca, əsərin ruhunu anladıqca, duyduqca publisistikanın yeni bir forması ilə üzləşirsən. Bundan sonra "Cahan ömrü" kitabı dastanlaşmış bir variant kimi diqqəti çəkir.

Bu kitabı yazarkən müəllif şair kimi poeziyadan, yazıçı kimi bədii nəsrə, publisist kimi də publisistikadan məharətlə istifadə etmişdir. Kitabda öz əksini tapmış romantik səhnələr, obrazların tərənnümü, poetik misralar, müdrik atalar sözləri, təbiət təsvirləri, haşiyələr, təşbihlər əsərin bədii səviyyəsini artırmaqla onun daha da oxunaqlı olmasına yardım edir.

"Səttar oğlu" romanına ön söz yazan Hüseyn İsmayılov və Sərxan Xavəri Eldar İsmayılın çoxşaxəli yaradıcılığından söhbət açarkən yazırlar: **"Ədəbiyyata həmin illərdə gələn, bədii-publisistik janr unikalığı ilə digər müasir-**

lərindən fərqlənən şair, publisist, nasir Eldar İsmayıl genoloji əsası etibarilə milli potensiyaya dayanan daxili bədii yaradıcılıq enerjisinin hansı janrda, hansı növ və üslubda reallaşdırılmasından asılı olmayaraq bütün bu istiqamətlərin hamısını bir ana axarda, millilikdə birləşdirən ədiblərimizdəndir".

Məhz belə bir potensiya və unikallığın axarında əlinə qələm alan Eldar İsmayıl yeni, olduqca dəyərli bir sənət əsəri yaratmağa müvəffəq olmuşdur.

Əsərin qəhrəmanı Cahan kişi müxtəlif vəzifələrdə çalışmış rəhbər işçidir. Onu digər vəzifə məsudlarından fərqləndirən üstün cəhətlər var. Əsər məhz bu istiqamətdə inkişaf edir, onun canlı, parlaq obrazı öz əzəməti ilə gözümüzün önündə canlanır. Biz Cahan kişini bəzən sovet dönmindəki rəhbərlərə məxsus iş başına gedən, maşınla gəzintiyə çıxan görürüksə, başqa bir epizoddan başına çərkəzi Buxara papaq qoymuş, köhlən belinə əyləşərək məşhur "Soyuqbulaq", "Cantəpə" yaylaqlarından Koroğlu kimi şığıyıb gedən bir igidi görürük. Digər vəzifə sahiblərindən fərqli olaraq yuxarı çinli rəhbərlərdən gələn "qatıq qaradır" ifadəsinə Cahan kişi-"doğrudur", "qatıq qaradır" demir. Bir başa "düz demirsiniz, qatıq ağıdır!" deyərək yaltaqlığa, yaramazlığa, saxtakarlığa qarşı üsyan eləyən igid və mərd bir kişi obrazının sahibidir.

Eldar İsmayılın Cahan kişi obrazında bəzən kəskin, olduqca ziddiyyətli xarakterlə üzləşirik. O, insanlara qayğı göstərən, mərhəmətli, olduqca sadə, yüksək mədəniyyətli, qonaqlı-qaralı bir el ağsaqqalıdır. Onun fikri-zikri bütün işini, əməyini, qabiliyyətini insanların xoşbəxtliyinə, səadətinə yönəltməkdən ibarətdir.

Sadə və mərhəmətli olan Cahan kişi həm də yeri gələndə dərya kimi kükrəyib çalxalanan bir tufanı xatırladır. O,

sadə insanları nə qədər sevirse, yolunu azmışlara, ədaləti pozmuşlara qarşı bir o qədər nifrət yaşadır. Cahan kişi mərddir, cəsərtlidir, qətiyyətlidir. O, hamını, hər kəsi belə görmək istəyir. Lakin bunlar onun üçün bir xəyal olaraq qalır. O, gündəlik həyatında hər cür adamlarla üz-üzə gəlir. Bürokratlarla, süründürməçilərlə, ikiüzlülərlə qarşılaşır. Onlara qarşı dəyanətlə mübarizə aparır. Sadə insanların haqqını onlardan tələb edir. Bu isə dövlət aparatında oturan erməni məmurlarının xoşuna gəlmir. Azərbaycan türklərini öz ata-baba yurdundan sürgün edirlər. Cahan kişi sinəsini qabağa verib "yox" deyir. Belə bir məqamda Ermənistan hökuməti onu hər hansı ağır cəzaya məhkum etməkdən belə çəkinmir. Cahan kişini hər hansı bir vəchlə vəzifədən çıxarıb, həbs etməyi planlaşdırır.

Cahan kişi yurdunu, millətini sevən şəxsiyyətdir. O, öz tükənməz enerjisi və cəsəreti sayəsində erməni rəhbərliyinin önündə nəinki əyilmir, hətta mərdliklə mübarizəsini davam etdirir. İclas salonlarında "Qarabağ məsələsi"ni ortaya atan millətçi erməni məmurlarını qızmış pələng kimi yerində tutur.

Eldar İsmayıl bir yerdə yazır ki, mən əsərlərimdə qəhrəman obrazı yaradarkən Cahan kişinin şəxsiyyətinə istinad etməyə çalışmışam. Onun şəxsiyyəti, həyatı, nüfuzu, tutduğu mövqe əsərlərimdə qəhrəman obrazı yaratmağımda yardımçım olub.

"Cahan ömrü" kitabında isə Eldar İsmayıl Cahan kişinin öz obrazını yaradır. Əsərdə süjet boyu Cahan obrazının yüksəlməkdə olan müxtəlif tərəfləri açılır və bütöv bir xarakterə çevrilir.

Əsərin qəhrəmanı insanların günahını, təqsirini, hər hansı bir səhvini bağışlamağını bacardığı halda, insanların namussuzluğunu, təsibsizliyini, səhlənkarlığını, qətiyyətsizli-

yini bağışlamır. Bununla belə o, özü heç kəsə yuxarıdan aşağı baxmır. Yuxarıdan aşağı baxanları isə yerində tutur.

Cahan kişi real surət, real şəxsiyyətdir. Onun həyatı bugünkü insanların, daha doğrusu, orta və yaşlı nəslin hamısına yaxşı məlumdur. Bu insanı yaxından tanımayanlar, onun haqqında bir çox hadisələri və həqiqətləri bilənlər çoxdur. Məhz buna görə də onun haqqında yazılan kitabın üzərindəki işin məsuliyyəti daha artıq və daha güclü olmalıdır. Bu mənada, doğrudan da, tələb olunan məsuliyyət hər cümlədə, hər kəlmədə, hər yazıda duyulmaqdadır.

Eldar İsmayılın bu kitabında qəhrəmanın obrazı oxuculara olduqca mükəmməl, yaddaqalan və əhatəli şəkildə təqdim olunur.

Əsərdə biz Cahan Əliyevi el ağsaqqalı, qabiliyyətli rəhbərdən əlavə, həm də cəsür bir qaçaq kimi görürük. Rayon partiya komitəsinin əxlaqsız və mənəviyyətsiz birinci katibini döydükdən sonra qonşu gədəbəy rayonunun ərazisinə keçir, gədəbəylilər onu qoruyub saxlayırlar.

O, qaçaqlıq dövründə Moskvaya məktublar göndərir, günahsız yerə təqib olunduğunu deyir. Nəhayət, özü Moskvada olur, bəraət alır.

Bütün bunlar süjet boyu inkişaf edir, əsərin qəhrəmanı haqda daha dolğun məlumatlar verməyə səbəb olur.

Ömrünün əlli ilə yaxın bir dövrünü ermənilərlə çarpışmada, gərgin mübarizələrdə keçirən Cahan kişinin mədəniyyətimizə, mənəvi dəyərlərimizə ürəkdən can yandırdığının şahidi oluruq. O, işlədiyi kəndlərdə klub və kitabxanaların, xəstəxanaların açılmasına geniş diqqət çəkir, xalqın mənəvi dəyərlərinə böyük önəm verir. Kitabı vərəqlədikcə oxucu Cahan kişinin aşıq sənətini nə dərəcədə sevdiyinin şahidi olur, ədəbiyyatımızın, xüsusilə Azərbaycan şeirinin odlu pərəstişkarı olduğunu yəqin edir.

Əsərin qəhrəmanı qonaqsevərliyi ilə tanınır. Onun qonaqları arasında tanınmış şairlər, yazıçılar, jurnalistlər, aşığılar, tanınmış dövlət xadimləri üstünlük təşkil eləyir.

Kitabı yazarkən müəllifin qarşısında duran başlıca vəzifələrdən biri də yaxşılıq ideyalarının tərənnümü məsələsidir. Eldar İsmayıl "yaxşılıq" və "yaxşı adam" kimi bəşəri dəyərləri Cahan kişi obrazında müvəffəqiyyətlə yaratmağa nail olmuşdur.

**Ancaq yaxşılığı yaxşılar elər,
Yamanlıq zəhərdi, ilan zəhəri.
Pislik əjdaha tək səhrada mələr,
Olmaz bir ünvanlı kəndi, şəhəri.**

**Yaxşılıq olmasa qoca dünyanın
Bənizi saralar, rəngi solardı.
Pislik ümidinə qalsaydı dünya
Xaraba içində bayquş ulardı.**

Bədii nəsrdəki romantizmdən, təbiət təsvirlərindən, poeziyanın lirik və epik formalarından məharətlə istifadə edən müəllif kitabda publisistik səriştəsindən də layiqincə istifadə etmişdir.

1997-ci ildə Cahan Əliyevlə lentə alınmış söhbətin müsahibə şəklində kitaba daxil edilməsi əsərin daha maraqlı, canlı və oxunaqlı olmasına səbəb olmuşdur.

Yer-yurd adlarının və "Ağca qala" haqqında rəvayətin Cahan kişi tərəfindən mükəmməl bir şəkildə söylənməsi əsərin qəhrəmanının hərtərəfli, unikal bir şəxsiyyət olmasını bir daha təsdiq edir.

Müəllif "Cahan ömrü" kitabına dost-tanışın, qohum-əqrabanın, eləcə də övladlarının xatirələrini də daxil etmişdir. Bütün bunlar oxuculara məğrur dağlar qartalı haqda hər-

tərəfli, geniş məzmunlu, dərin sorgulu bir kitabın təqdim edildiyini göstərir.

"Cahan ömrü"nü oxuyan hər bir kəs qısa da olsa Qərbi Azərbaycanla, Qaraqoyunlu dərəsi və Əmirxeyir kəndi ilə, eləcə də Krasnoselo rayonu ilə bağlı tarixi hadisələrlə tanış olacaq. Bir şəxsiyyətin adı ilə möhürbənd olmuş "Cahan ömrü" kitabı həm də gələcək nəsillər üçün bir tarixi mənbə kimi olduqca dəyərlidir.

Kitab haqda fikirlərimi ümumiləşdirərək demək istəyirəm ki, Eldar İsmayıl dövrün tarixi ruhunu, aparıcı amillərini, adət və ənənələrini məsuliyyətlə təqdir edir. Surətin psixologiyasını açmaqda, xarakter yaratmaqda, mürəkkəb və ziddiyətli faktların bədii həllini verməkdə öz bacarıq və qabiliyyətindən məharətlə istifadə etmişdir. Eldar İsmayılın bu əsəri öz üslubuyla, mövzu və sənətkarlıq cəhətdən orijinal təsir bağışlayır. Əsərin qırxıncı-altmışıncı illərin bədii-estetik mənzərəsi fonunda qiymətləndirilməsi daha məqsəduyğundur. Lirik üslubun ehtiraslı publisistik pafosla qaynayıb-qarışması olduqca maraqlı və düşündürücü hadisə kimi diqqəti cəlb edir.

E.İsmayıl əsər boyu folklordan lazımcına istifadə eləyir və bu sahədə də işlətdiyi mövzuya öz nəfəsini, öz sözünü qatmağı bacarır. Özünəməxsus üslub müəyyənliyi, psixoloji müşahidələri və xarakter yaratmaq təşəbbüsü maraqlıdır.

Mən sevimli ədib, görkəmli şair, istedadlı publisist Eldar İsmayılın "Cahan ömrü" kitabı haqda yazımı başa çatdırarkən onu demək istərdim ki, bu kitab başdan ayağa müəllif istəyi, müəllif sevgisi ilə cilalanmışdır.

**Məfkurə HÜSEYNOVA,
ATU, Azərbaycan dili kafedrasının dosenti**

MÜƏLLİFDƏN

"İnsanın dəyəri-başqalarının onu qiymətləndirdiyi qədərindədir"

Baltasar Qrasian, XVII əsr İspan yazıçısı

Mənə elə gəlir ki, hər bir qələm sahibinin müqəddəs vəzifəsi dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərinin bədii obrazını və onun şəxsinə həmin dövrün qismən də olsa ictimai-siyasi durumunu yazıb-yaratmaqdan ibarətdir. Enişli-yoxuşlu, keşməkeşli həyat yolu keçmiş, mənalarla dolu bir insan ömrü müəyyən tarixi dövrü əhatə edir. Sadəcə olaraq, belə insanların həyat yoluna ekskursiya eləyəndə bir sıra milli-mənəvi dəyərlərin, vətən, millət, torpaq təəssübkeşliyinin sözün əsl mənasında şahidi olursan.

Bu günə qədər 30-dan artıq kitab müəllifi olaraq və bu kitabların ayrı-ayrılıqda hər birinin Qərbi Azərbaycanla bağlı yazıldığını nəzərə alaraq deməliyəm ki, həmin mühitdə doğulub yaşamış, ömrü mübarizələrdə, çarpışmalarda keçmiş Cahan Əliyev haqda söz deməmək mümkün deyil. Ünlü bir şəxsiyyət olaraq, ömrü bu xalqın düşmənləri ilə qovğalarda keçmiş Cahan Əliyev fenomeni gələcək nəsillərin qan yaddaşında yaşamalıdır. Onun bu yaşama sahib olmağa böyük haqqı vardır.

İnsan doğulur, yaşayır və dünyasını dəyişir. Doğulmaqla dünyasını dəyişmək bütün insanlarda təxminən eyni cürdür. Yaşamaq anlamı isə hər bir insanın özünə aiddir. İnsanın kimliyini onun yaşadığı dövrdəki fəaliyyəti müəyyənləşdirir.

F.M.Dostoyevskinin belə bir fikri var: "İnsanın varlığının sirri yalnız yaşamaq deyil, nəyin xətrinə yaşamaqdır."

Mən bu kitabı yazmazdan illərcə öncə Azərbaycan xalqının ləyaqətli oğlu Cahan Əliyevin həyat yoluna məhz bu

aspektədən yanaşmaq haqqında düşünmüşəm. **Cahan Əliyev kimdir?** – sualını özüm cavablandırmışam.

Cahan kişi yaşadığı mənalı ömrün səhifələrini vərəqlədikdə o, bacarıqlı dövlət xadimi, müdrik el ağsaqqalı, alovlu vətəndaş, qorxmaz, yenilməz, mərdlik mücəssiməsi, əsl zəhmət adamı, hətta qaçaqlıq taleyi yaşamış cəsur bir türk oğlu kimi xatirələrdə qalmışdır.

Cahan Əliyev ilk növbədə həyat eşqi ilə və daim arzularla yaşayan bir insan idi. Onun üçün arzusuz yaşamaq mənasız həyat sürməkdən başqa heç nə deyildi. Arzu olmadan nəyəsə nail olmaq mümkünsüzdü. O, həmişə həyatın dəyərini mübarizədə görmüşdür. Mübarizə aparmayan adam həyatda qələbə qazana bilməz. Mübarizədən kənar qalan xalqın taleyini düşmən qüvvələri həll edir.

Cahan Əliyev müdrik şəxsiyyət idi. Bu müdrikliyi ona böyük yaradan bəxş etmişdi. Onun müdrikliyi səxavətində, dəyanətli olmasında, mərhəmətində özünü daha qabarıq göstərirdi. O, yaşamağın mənasını insanlara etdiyi yaxşılıqda görürdü. Cahan Əliyev var-dövlət toplamaqdan çox, şərəfini uca tutmağı üstün bilirdi.

Cahan Əliyev sadə adam idi. Bu sadəlik içində isə böyük şəxsiyyət idi. O, heç vaxt sırayı adamlar arasında özünü ağıllı və bilikli göstərməz, yüksək tutmazdı. Özünü ağıllı və güclü sayanlar məqam gəlib çatanda görərdilər ki, Cahan onlardan ağıllı və biliklidir.

Cahan Əliyev iradəli adam idi. Ən çətin məqamda belə o öz iradəsindən dönməz, son uca qədər iradə göstərər, mübarizəsini aparardı. O, hər hansı bir işi yarımçıq qoymağı sevməzdi, hər şeydə bütövlük axtarardı. Çünki o, şəxsiyyət kimi də bütöv idi. Bütöv şəxsiyyətlər isə polad kimi sınsa da, əyilməz olurlar.

Bir dəfə söhbətlərimizdən birində dedim ki, Cahan dayı, siz çox keşməkeşli bir həyat yaşamısınız. Elə işlər var ki, onun

üstündən keçmək də olardı. Yeni bununla da baş verəcək hadisənin qarşısına sədd çəkmək mümkün idi. Mən sizin raykom katibi ilə aranızda olan insidenti nəzərdə tuturam.

O, sözüne bir qədər ara verib ağır bir tövrlə dilləndi:

– Yox, bu mümkün deyildi. Bu iş mənim özüm də bilmədən baş verdi. Hesab eləyirəm ki, mənim əlimi ona tərəf Allah yönəltdi. Bundan başqa mən nə iş etmişəmsə, hamısını Allah-təalanın icazəsi ilə etmişəm. Mən müxtəlif işlərdə işləmişəm. Ola bilməzdi ki, mənim qarşıma maneə çıxmasın. O zaman çıxmazdı ki, mən çəkilib evimdə oturma və başımı heç bir işə qatmayım. Mən heç vaxt götürə bilməzdim ki, tribunada erməninin biri mənim millətim haqda alçaldıcı söz işlətsin. Mən buna cavab verməliydim və bununla da ermənilərin də gözündə düşməne çevrilməliydim.

Aydın məsələdir. Cahan Əliyev həm də qeyrətli və qorxmaz adam idi. O, heç vaxt düşünmürdü ki, məni bu işə görə vəzifədən çıxara, yaxud üstümə iş açsınlar. O, hər şeydən əvvəl xalqına qarşı yönəlmiş firtınanın qabağma çıxmağa hazır idi. Bütün bunlar belə düşünməyə əsas verir ki, **"meyvəsiz ağaca daş atmazlar"**. Martirosyanlar ona görə də daşı məhz Cahan Əliyevə atırdılar. Bu daş isə əksər hallarda qayıdıb öz başlarına düşürdü.

Cahan Əliyev belə bir vətənpərvər idi ki, 1948-1953-cü illərdə Ermənistandan azərbaycanlı əhalinin köçürülməsi dövründə nüfuzu, qətiyyəti, əzmi, iradəsi, bacarığı ilə sinəsini köçürmə adlı bu "sürgünün" qabağına verdi. Digər azərbaycanlı kadrları da bu işə qoşdu. Nəticədə Krasnoselo rayonundan bir ailə də belə öz yurd-yuvasından çıxarılmadı.

Cahan Əliyev bacarıqlı təsərrüfat rəhbəri idi. Həmişə onu geridə qalmış kolxozlara göndərirdilər ki, təsərrüfatı qabaqcıllar sırasına çıxarsın. O həmişə də buna nail

olurdu. Vəzifə borcunu yerinə yetirməkdən sevinc tapırdı. Onun belə bir sözü mənim yaddaşıma həkk olub. Deyirdi ki, əməklə məşğul olan insan saflaşır, təmizlənir, insafli və mürvətli olur. Əməkdən, zəhmətdən uzaq olan insan ləyaqətli ola bilməz. Əmək insanı halallığa, paklığa sövq edir.

Təsərrüfatı idarə etmək yalnız müvafiq planları yerinə yetirməkdən ibarət deyil. Planlardan əvvəl xalqın gün-güzəranının qayğısına qalmaq, sosial durumunu yaxşılaşdırmaq rəhbər işçinin ən başlıca vəzifəsidir. Bu mənada Cahan Əliyevin əməyi həmişə alqışa layiq olmuşdur. O, işlədiyi kəndlərdə bir sıra obyektlərin, xüsusilə idarə, məktəb, klub, poçt, mağaza binalarının, eləcə də camaatın mənzil tikintisində böyük işlər görmüşdür.

Əmirxeyir kəndi dərin dərələri, sıldırım yamaqları, quş-qonmaz dağları, atkeçməz döngələri, güllü-çiçəkli yastanaları, çənli-çisəklil bələnləri, gədəkləri olan, sıx meşələrlə əhatə olunmuş gözəl mənzərəli təbiəti ilə görəni heyran qoyardı. Bu yerdə çatmayan yalnız kəndin öriş yollarının olmaması, yaxud bərbad vəziyyətdə olması idi. Kənd camaatı örişə araba, maşın çıxara bilmədiyinə görə həddindən ziyadə əziyyət çəkirdi, otu-ələfi toplayıb, yığmaq vaxtı gələndə çoxlu itkiyə yol verirdi. Bunu nəzərə alan Cahan Əliyev Dilican Yol Tikinti idarəsindən 2 ədəd böyük buldozer, 3 ədəd DT 75 traktoru gətirib 20 kilometr uzunluğunda yol açdırdı. Kəndin girəcəyindən başlanan bu yol (Bayram Əliyevin evinin yanından) çox keçmədən dərələri, təpələri, yarıqları olan qayaları aşaraq zirvələrə baş alıb getdi. Bu yol "Hacı Abbas ağanın yurdunu" "Yəhər gədiyi" ilə, "Gödek silvi" ilə birləşdirdi. "Banı bulağı"ndan "Çalmalı dağı"na yol açdırdı. Yanması iki maşın gedən bu yol salınandan sonra camaatın dolanması daha da yaxşılaşdı. Çünki Əmirxeyir və Beryabad kəndlərinin biçənləri, yaylaqları, fermaları, mal-qarası,

qoyun-quzusu əsasən bu ərazidə yerləşir və saxlamırdı.

Ümumiyyətlə, Cahan Əliyev böyük hörmət arenasına öz gərgin, namuslu, şərəfli əməyi ilə ucalmışdır. Ona bu yolda yuxarıda sadaladığımız bəşəri dəyərlər-bacarıq, qabiliyyət, iradə, cəsarət, qorxmazlıq, gözütöxlük, nəciblik, vətənsəvərlik, millətsevərlik kimi müqəddəs amillər yardımçı olmuşdur.

Bu gün Cahan Əliyev cismən aramızda yoxdur. O da hamı kimi, bütün yarananlar kimi doğuldu, yaşadı və dünyasını dəyişdi. Demək, həyatın qanunu budur, heç kəs bu günə kimi bu qanunu poza bilməyib. İnsanlar arasında bu fərq yalnız yaşamağın mənasından, məntiqindən asılıdır. Bu mənada Cahan Əliyev böyük şəxsiyyətlərdən biri kimi dünyamızda əbədiyaşarlıq qazanmış ünlü simalardan biridir.

Həzrət Əli deyir: *"Xilafət mənim gözümdə bir çarıqdan da dəyərsizdir. Mən xilafəti ona görə qəbul etdim ki, onun vasitəsilə məzlumların haqqını zalımlardan alım"*.

Həzrət Əlinin bu kəlamı canında Əli məhəbbəti, Əli sevgisi olan, ömrünü millət, vətən yolunda şamçıraq edən Cahan Əliyev ömrü boyu azğın düşmən, zalım erməni millətçiləri ilə üz-üzə duraraq xalqının haqqını tapdamağa imkan vermədi. Nəyi bacardısı onu əsirgəmədi.

Cahan Əliyev kişi ömrü yaşadı, bu kişi ömrü Cahan ömrü adlandı. O, dünyada "Cahan kişi" kimi bir ad qoydu. Bu ad onun övladlarının, qardaş-bacılarının, qohum-əqrəbasının, el-obasının, xalqının baş ucalığına çevrildi.

Mən "Səttar oğlu", "Zülmətdə parlayan qılınc" romanlarımdakı baş qəhrəmanların obrazlarını yaradanda Cahan kişinin şəxsiyyətini, xarakterini əsas götürmüşəm. Cahan Əliyevin şəxsində qəhrəmanımı görməyə çalışmışam.

Allahın köməyi ilə bundan sonra da yeni əsərlərimdə yaratdığım qəhrəman obrazında bu böyük şəxsiyyət bir xarakter kimi mənim yardımçım olacaq.

Bir neçə il əvvəl "Kişilər" şeirim yazanda da Cahan kişini gözüm önünə gətirmişdim.

**Bərk ayaqda mərd dayanar, mərd durar,
Hər nə olsa geri dönməz kişilər.
Genişlikdə lovğalanıb heç zaman
Yaman günü qaçıb sinməz kişilər.**

**Təmənnasın bir yol dilə gətirməz,
Yamanlığı öz üstünə götürməz.
Yaxşılığı ömrü boyu itirməz
Quyu qazmaz, hiylə bilməz kişilər.**

**Haqq yolunda ürəyini oysalar,
İllər boyu zindanlarda qoysalar.
Nəsimi tək dərisini soysalar
Uf eyləyib bir yol dinməz kişilər.**

**Sinəsində dərya, tufan çağlayar,
Ürəyində min bir sirri saxlayar.
Hər bir dərdə için-için ağlayar,
Alovlanır, yanar, sönməz kişilər.**

**Ruhdan düşməz aylar, illər ötsə də,
Təmkinlidir, nə əzaba yetsə də.
Bir ömrü piyadaca getsə də...
Namərd atın heç vaxt minməz, kişilər.**

**Yuxusundan məhəbbətlə oyanar,
Vidanının şafəqinə boyanar.
Etibarın zirvəsində dayanar,
O zirvədən ölər, enməz kişilər.**

**Eldar, mərdlər namusuna bürünər,
Müdrikliyi, dəyanəti görünər.
Dost dedimi, sözü sözə hörülər,
Söz verəndə sözün danmaz kişilər.**

Cahan Əliyevi yaxından tanımaq üçün gəlin "Cahan ömrü" kitabına müraciət edək.

QƏDİM ELLƏRİMİZ

Bu gün dünyanın "Ermənistan" kimi tanıdığı bir respublika Oğuz türklərinin qədim zamanlardan bəri yaşadığı yurd yerləridir. On beşdən artıq (Göyçə, Zəngibasar, Dərəçök, Gərnibasar, Vedibasar, Dərələyəz, Sürməli, Ağbaba, İsmək, Sərdarabad, Zəngəzur, Şəmsəddin, Qaraqoyunlu, Dağborçalı, Şörəyöl) Azərbaycan mahallarının üzərində yarıdılmış Ermənistanda hazırda əzəli sakinlərindən, yəni türk əsilli bir nəfər də adam yaşamır. Rusiyanın böyük köməyi, Fransanın, İngiltərənin yaxından dəstəyi ilə 1828-ci ildən Türkiyədən, İrandan və başqa ölkələrdən köçürülüb gətirilən ermənilər İrəvan xanlığı ərazisində yerləşdirildi.

1918-ci ilin mayından 1920-ci ilin noyabrına qədər hakimiyyətdə olan daşnak hökuməti 9 min kv. km ərazisini Ermənistan elan eləmişdisə, Sovet hökumətinin gəlişi ilə bu ərazi ermənilərin xeyrinə üç dəfə artdı.

Ermənistanın tərkibinə verilən bölgələrdən biri də Qaraqoyunlu dərəsi oldu.

Qaraqoyunlu haqda bilgi üçün "Mən burda qəribəm, yurd orda qərib" kitabından sətirlər:

Göyçə mahalı ilə baş-baş duran, geniş qohumluq və dostluq əlaqələri olan Qaraqoyunlu dərəsinin bir hissəsi Sovet hakimiyyəti illərində həm də Krasnoselo (Çənmə-rək) rayonunun inzibati ərazisinə daxil olmuşdur.

Qaraqoyunlu dərəsi haqda qısa bilgi:

Mənşə etibarı ilə oğuz tayfalarından olan Qaraqoyunlular Azərbaycan türklərinin təşəkkülündə böyük rol oynamışlar.

Ağqoyunlu tayfa ittifaqının bayrağında ağ qoçun təsviri olduğu kimi Qaraqoyunluların da bayrağında qara qoçun təsviri olmuşdur.

Qaraqoyunlu tayfa ittifaqının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Qara Yusif XV əsrin əvvəllərində Azərbaycanı Teymurilərdən aldı. O, 1407-ci ildə Çuxursəd ərazisində Teymurun nəvəsi Əbu Bəkrin ordusunu darmadağın etdi. 1408-ci il aprelin 21-də Cənubi Azərbaycanda Əbu Bəkrin atası Miranşahla Qara Yusifin qoşunu döyüşə girdi və Qaraqoyunlular yenə də zəfər çaldılar. Sultan Əhməd edam edildi. Edamın səhəri günü Cəlairi hakimiyyətinə son qoyuldu, Qaraqoyunlu dövləti yarandı. Paytaxtı Təbriz olmaqla Azərbaycan torpaqları, Ərmeniyyə, Gürcüstanın bir hissəsi, Qərbi İran, Kürdüstan, İraq Qaraqoyunlu dövlətinin tərkibinə daxil oldu.

Bu dövrdə Qaraqoyunlu tayfalarının coğrafiyası geniş əraziləri əhatə etdi. Göyçə mahalında və ərazi etibarilə ona yaxın olan Qaraqoyunlu dərəsində xeyli sayda Qaraqoyunlu tayfalarından ibarət əhali yaşayırdı. Bunlardan bir qismi Qaranlıq bölgəsinin (sonradan Martuni rayonu) Gölkənd, Adyaman kəndlərində və Basarkeçər bölgəsinin (sonradan Vardenis) Böyük və Bala Qaraqoyunlu kəndlərində, eləcə də Böyük Məzrə kəndlərində yaşamışlar. Göyçə mahalının şimal qərbində yerləşən Qaraqoyunlu mahalı qədim türklərin yaşadıkları məskənlərdən biri olub.

Qara Yusifin kiçik oğlu Cahan şahın dövründə onun hakimiyyəti zəiflədi. Ağqoyunlular Gürcüstanın, eləcə də indiki Ermənistanın qaraqoyunlulara tabe olan hissələrini tutdu. Göyçə ilə Qazax arasında yerləşən "Qaraqoyunlu dərəsi"ndə yaşayan əhali qaraqoyunlu dövlətinin tabeliyində olduğuna görə bu ərazini tərk etdi. Onların bir qismi Kür üstünə, bir qismi Türkiyə ərazisinə köç etdi. Kür üstündə olan Qaraqoyunlu türkləri hər il dədə-baba yurdlarının yaylaqlarına çıxır, payız düşəndə qışlağa enirdilər. Onlar XVI əsrin ortalarında köhnə yurdda daimi məskən salmağa başladılar.

Nəhayət, XVI əsrin sonları, XVII əsrin əvvəllərində yaylaqdan qışlağa qayıtmayan əhali hesabına yeni kəndlər meydana gəldi. Qaraqoyunlu dərəsinə qayıdıb gələn əhali, əsasən qohum tayfalardan ibarət idi. Bəzi mənbələrə görə Qaraqoyunlu dərəsinə XVIII əsrin ortalarında Türkiyədən köç edən tayfalar da olub.

Atlas meşələr, dərin dərələr, uca dağlarla əhatə olunmuş Qaraqoyunlu dərəsinin camaatı əsrlər boyu heyvandarlıq, əkinçilik, bağçılıq və arıçılıqla məşğul olmuşdur.

Türkmənçay müqaviləsindən sonra Qaraqoyunlu əhalisi də digər soydaşları kimi Çar hökumətinin və ermənilərin ciddi təzyiqi ilə üzlaşmışdır. Lakin onlar həmişə torpaq uğrunda mübarizə aparmışlar. Qaraqoyunlu camaatı 1896-1905-1907-1913-1915-1917-1918-1919-cu illərdə erməni işğalçıları tərəfindən hücumlara məruz qalmış, böyük tələfatlar vermişlər. 1886-cı ildə Türkiyə ərazisinə köçmüş Qaraqoyunluların əksəriyyəti geri qayıtsa da bir qismi qayıtmamışdı. Qaraqoyunlu dərəsində tanınmış şəxsiyyətlərdən olan Həsən İsrafilzadə doğma yurda qayıda bilməmiş və qürbətə ağırlığını yazıb Qaraqoyunluya göndərdiyi şir-də belə tərənnüm etmişdi:

**Yetişdi məktubun, ey əmizadam,
Sükr olsun sağsanmış, ürəkdən şadam.
Sizlərdən xoş xəbər gözlərim müdam,
Bizimçün ayrılıq bir sitəm oldu.**

**İtirdik "Murguz"un buz bulağını,
"Cantəpə" yaylağın quzqulağını.
Söylə kimdən alım yurd soracağımı?
Şirin xəyal indi son tikəm oldu.**

1918-ci ilin sonlarına yaxın "Çayqarışan" istiqamətindən hücum edən daşnak qoşunun qabağı Polad kəndi yaxınlığında kəsilmiş və ermənilər əraziyə daxil ola bilməmişlər. Lakin böyük dövlətlərdən güc alan erməni nizami ordusu 1919-cu ilin yazında Qaraqoyunlu dərəsinin və Göyçə mahalının əhalisini ağır itkilər nəticəsində didərgin salmış, yurd-yuvasını dağıdıb, var-dövlətini talamışdır.

Qaraqoyunlu dərəsi irili-xırdalı 35 kənddən ibarət olub:

Gölkənd, Çaykənd, Cıvıxlı, Əmirxeyir, Bəryabad, Yanıqpəyə, Qaraqaya, Salah, Göyərçin, Polad, Alaçıqqaya, Haqqıxlı, Ağkilsə, Mirteyil.

XX əsrin əvvəllərində erməni işğalçıları tərəfindən dağılıb ləğv edilmiş kəndlər: Çatal Çınqıl, Xalikənd, Şahmurad, Abbas dərəsi (XIII əsr mənbələrində adı çəkilib), Aslan, Baltaçay, Bostan tala, Bəxtiyar, Xərretgah, Curasdan, Çəpər qırılan, Cantəpə, Tərsəçay, Güneytəpə, Göytala, Qədidamı, Ağtalaq, Adatəpə, Aralıq qoyun, Armudlu, Balta dərəsi.

Qaraqoyunlu dərəsində el qəhri çəkən ağsaqqallar, vəzifə sahibləri və elm adamları çox olub. Onlardan biri də mahalın tanınmış adamlarından olan Mahmud Kovxa (Mahmud Daşdəmir oğlu Tağıyev, 1856-1912) olub. Xalq adamı kimi elin-obanın təsibini saxlayıb. 1919-cu ildə ermənilər onun başdaşına 17 güllə vurmuşlar. 1911-ci ildə səhhətinə görə işdən çıxan Mahmud Kovxanın yerinə Çaykənddən olan Hasanxan oğlu Mehralı seçilmişdir.

Mehralı Kovxa da (1878) milli ruhlu şəxs olub. Toxulcalı Cıǵal Həsəni və Topal Orucu məhv etmək məqsədi ilə Çar hökuməti 400 nəfərlik soldat göndərir. Həmin vaxt Mehralı Kovxa böyük risqə gedərək baş verəcək bu əhvalatı qabaqcadan Cıǵal Həsənə çatdırır. Hasanxan oğlu Mehralı 1933-cü ildə Tovuzun Bozalqanlı kəndində vəfat edib.

ÇƏNMƏRƏK-KRASNOSELO RAYONU

Ermənistanda Sovet hakimiyyətinin ilk illərində Krasnoselonun ətraf kəndləri inzibati cəhətdən rayon kimi Dilicana tabe edilmişdir. Bu vaxt Krasnoselo yarımrayon funksiyası daşımışdır.

1937-ci ilin 31 dekabrında Göyçə mahalının Cil, Ardaniş, Şorca, Ağbulaq, Toxluca, Qaraqoyunlu dərəsinin Cıvıxlı, Gölkənd, Çaykənd, Bəryabad, Əmirxeyir, Qaraqaya, Yanıqpəyə azərbaycanlı kəndləri və Krasnoselo (rus kəndi), Yuxarı Çənmərək, Aşağı Çənmərək, Təzə Başkənd, Orconikidze, Ttucur (Qoturubulaq), Martuni və Gədəbəy ərazisində yerləşən, 1992-ci ildə Azərbaycan ordusu tərəfindən dağıdılan Köhnə Başkənd (erməni kəndləri) daxil olmaqla Krasnoselo rayonu yaradılmışdır.

697 kv. kilometr sahəsi və 27 min nəfər əhalisi olan yeni yaradılmış rayon 13 kənd Soveti və 20 yaşayış məntəqəsini birləşdirmişdir. Əhalisinin 78 faizi azəri türkləri olduğuna görə rayonda vəzifələrə əsasən milliyyətə Azərbaycan türkləri qoyulmuşdur. Əlbəttə, bütün bunlar, ilk növbədə gözdən pərdə asmaq üçün bir hiylə idi. Bir qədərdən sonra erməni məkri, erməni millətçiləri açıq şəkildə özünü göstərməyə başladı.

Rayon təşkil olunanda rayon partiya komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə Cümşüd Həsənov adlı qabiliyyətli bir azərbaycanlı təyin edilib. Rayon prokuroru vəzifəsinə isə Meğridən olan Manaf Babayev icra edib. Böyük Vətən müharibəsi başlanmazdan əvvəl birinci katib vəzifəsi ermənilərə verilib. Azərbaycanlı əhalisinin təzyiqi ilə 1953-cü ildə Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə **Cümşüd Sultanov** təyin edilib. Millətini ürəkdən

Manaf BABAYEV,
prokuror

sevən C.Sultanov azərbaycanlı kəndlərinin sosial inkişafına böyük qayğı göstərmiş, bu kəndlərə endirilmiş donuzçuluq planını ləğv etməyə müvəffəq olub.

Həyat yoldaşı erməni qadını olduğuna görə həmişə peşmançılıq hissi keçirdiyini etiraf edib. Erməni qadınından olan uşaqları sonradan Cümşüd Sultanova xəyanət etmişlər.

Cümşüd Sultanovdan sonra Krasnoselo Rayon Partiya

Komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə Yunis Qəhrəman oğlu Rzayev seçilib.

Yunis Rzayev 1924-cü ilin mart ayının 2-də Göyçə mahalının Şişqaya kəndində anadan olub. 1943-46-cı illərdə ordu sıralarında xidmət edib. Azərbaycan Dövlət Universitetini, Bakı Ali Partiya məktəbini, Moskva Ali partiya məktəbini bitirib.

1953-cü ildən Basarkeçər Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri, 1957-ci ildə Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, 1962-ci ildən Martuni (Gözəldərə-Qaranlıq) Rayon Kolxoz-Sovxoz İstehsalat idarəsində Partiya təşkilatçısı, 1963-cü ildən Basarkeçər Rayon Kolxoz-Sovxoz İstehsalat idarəsi Partiya Komitəsinin birinci katibi, 1965-ci ildən Basarkeçər Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, 1968-ci ildən Ermənistan Dövlət Meşə Təsərrüfatı Komitəsinin sədr müavini işləmişdir.

Erməni təzyiqi ilə hər gün, hər saat üz-üzə qalan Yunis Rzayev 1970-ci ildə Azərbaycana köçmüş, əvvəlcə Şamaxı

Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, sonra isə Respublika Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsinin sədri vəzifələrində çalışmışdır.

Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi böyük dövlət xadimlərindən biri olan Yunis Rzayev 1985-ci ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir. Məzarı Fəxri xiyabandadır.

Yunis Rzayevdən sonra Krasnoselo rayonunun birinci katibi vəzifəsinə **Əli Ələsgər oğlu Həsənov** seçilmişdir.

Əli Həsənov 1920-ci ildə Göyçə mahalının (Martuni-Qaranlıq rayonu) Mədinə kəndində anadan olub. 1942-ci ildə Sovet Ordusu sıralarına yola düşüb, müharibə cəbhələrində ağır yaralanıb.

Moskvada ali partiya məktəbini bitirib. Rayon partiya komitəsində təlimatçı, şöbə müdiri işləyib və "Sovet Ermənistanı" qəzetində məsul vəzifələrdə çalışıb. 1960-cı ildən 1969-cu ilədək Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi, 1969-cu ildən 1971-ci ilə kimi Ermənistan KP MK kənd təsərrüfatı şöbəsi müdirinin müavini vəzifələrində çalışmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Əli Həsənov Krasnoselonun tarixində uzunmüddətli (9 il) katib işləyən yeganə şəxs olub.

1971-ci ildə Bakıya köçmüş və Azərbaycan SSR xalq Nəzarəti Komitəsində şöbə müdirinin müavini və şöbənin müdiri işləmişdir. Ə.Həsənov bacarığı, cəsarəti, savadı, dünyagörüşü etibarlı ilə respublikada ön tanınmış rəhbər kadrlardan biri olmuşdur.

Ə. Həsənov 1977-ci ildə vəfat etmişdir.

1969-cu ildən etibarən Basarkeçər və Krasnoselo rayonlarına birinci katib vəzifəsinə erməni millətindən olan kadrlar təyin edilib.

Krasnoselo rayonunun Azərbaycan türkləri 1988-ci ilin noyabr ayında erməni faşizminin törətdiyi mənəvi və fiziki soy-

qırımı nəticəsində öz yurd-yuvalarını tərk edib Azərbaycana üz tutdular. Bundan bir qədər sonra Ermənistan hökuməti kəndlərimizin adlarını rəsmi qaydada dəyişdirdilər.

Krasnoselo qəsəbəsi - Çambarak (əslində Çənmərək)

Ağbulaq - Axperik

Toxluca - Draxtik

Gölkənd - Ayqut

Çaykənd - Daqrabak

Əmirxeyir - Kalavan

Bəryabad - Baqerat

Qaraqaya - Dzoravank

Yanıqpəyə (Meşəkənd) - Antaraqet

ƏMİRXEYİR

Krasnoselo (Çənmərək) rayonunun ən səfəli guşələrin-dən birində yerləşən Əmirxeyir kəndi Qaraqoyunlu dərəsi-nin şanlı-şöhrətli kəndlərindən biridir. Əmirxeyir yaşıl me-şələrin qoynunda, "Cantəpə" dağının qərbində füsunkar bir ərazidə salınmışdı. "Çalmalı" dağı ilə "Murğuz" dağları ara-sında, Yanıqpəyə kəndinin şərqində yerləşən bu kənd qe-dim türklərin yaşayış yerlərindən biri olub. Yüz illərlə Əmirxeyirin üstü dağlar Qazax mahalının bir sıra kəndləri-nin yaylaq yeri olmuşdur. Kəsəmən camaatı uzun illər "So-yuqbulaq yaylağı"na çıxmışdır. Qaçaq Kərəmlə İsrafil ağa-nın uşaqlığı bu dağlarda keçmişdir. Əvvəlcə dost, sonra isə düşmən kimi tanınan bu igid kişiləri qoynuna alan yenə bu yerlər olub.

Üzü Dədə Qorquddan bu yana Əmirxeyir obası sazımı-zın-sözümüzün qaynaqlarını özündə ehtiva etmişdir.

**Qorqud Dədə soy soyluyub Ayğırda,
Qopuz tutub, boy boyluyub Ayğırda.
Salur Qazan oy oyluyub Ayğırda
Qaraca çoban burda sapand tutubdu!
"Qılınc qaya" o sapanddan qopubdu.**

"Soyuqbulaq yaylağı"nı, eləcə də "Şahdağ" silsiləsini gəzdirdiy dövrlərdə İsrafil ağa Sayıl təxəllüsü ilə bir sıra şeir-lər yazmışdır. Onun 1905-ci ildə yazdığı "Dağlar" rədifli qoşması daha səciyyəvidir.

**Düşəndə "Xan daş" a qalxmaq istərdim,
Enəndə "Tərs çay" a yarı göstərdim.
Bir zaman qoynunda köhlən bəslərdim,
Yada düşər o çağların, a dağlar.**

**Bir yanın "Top gözdək", "Balıqlı çayı",
Bir yanın "Yal yolu", "Dəniz güneyi"...
Duman qalxa bir kəseydi areyi,
Bağlanıbdı o yolların, a dağlar!**

**"Soyuqbulaq" kənd yerinin çiçəyi,
Sərxoş gəzir gözəllərin göyçəyi.
"Gözəldərə" Toxlucanın gözdəyi,
Kimə qaldı yadigarın, a dağlar?**

Əmirxeyirin ümumi sahəsi 25 kvadrat kilometr, əhalisi 1897-ci ildə 161 nəfər, 1919-cu ildə 151 nəfər, 1922-ci ildə 132 nəfər, 1926-cı ildə 216 nəfər, 1931-ci ildə 250 nəfər, 1939-cu ildə 295 nəfər, 1970-ci ildə 715 nəfər, 1979-cu ildə 714 nəfər, 1987-ci ildə 500 nəfər olmuşdur. Əmirxeyir Qazax-Krasnoselo (Çənmərək) yolunun 7 kilometrliyində yerləşir. "Şahdağ" silsiləsinin gözəli sayılan "Soyuqbulaq" yaylağının bir tərəfi Göyçə gölü, bir tərəfi isə atlas meşələr olub. Əmirxeyirdən Göyçənin Toxluca kəndinə kəsə dağ yolu işləyirdi. İqtisadiyyatında heyvandarlıq, əkinçilik və bağçılıq aparıcı sahələr sayılırdı. Arıçılığa və bağçılığa geniş fikir verilmişdir. Meşələrində çoxlu cür meyvələr, o cümlədən kol armudu bitərdi.

Bağlı-bağatlı, ballı-qaymaqlı Əmirxeyir kəndi müdrik ağsaqqalları, ərən igidləri ilə də seçilmişdir. XX əsrin ikinci yarısından etibarən bu yaşayış məntəqəsi Krasnoselo rayonunda alimlər kəndi kimi tanınmışdır. Əhalisinin sayına görə alim yetişdirməkdə Əmirxeyir qabaqcıl yaşayış məntəqələri sırasında olub. Hər 20 nəfərə 1 nəfər alim düşürdü.

Kəndin yetirmələrindən 6 nəfəri elmlər doktorudur: Əməkdar elm xadimi, professor Həmid Əliyev, filologiya elmləri doktoru, professor Qara Namazov, professor Rəşid

Əliyev, filologiya elmləri doktoru Abbas Səmədov, tibb elmləri doktoru, professor Sabir Əliyev, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru Təhmasib Əliyev.

Əmirxeyir kəndi rayon mərkəzindən 32 kilometr aralıda yerləşmişdir.

Əmirxeyir təsərrüfatının iqtisadiyyatı bütövlükdə Bəryabada da aiddir. Bəryabad kəndi Əmirxeyir sovxozuna birləşmişdi.

Əmirxeyir camaatı 1988-ci ilin noyabrında Qərbi Azərbaycanda yaşayan digər soydaşları kimi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən doğma torpaqdan zorla çıxarılıb.

TAYFALAR

Ta qədimdən bəri türklər tayfa şəklində müəyyən ərazilərdə yaşamış və mənsub olduqları tayfanın varisləri kimi bu adları nəsildən-nəslə ötürmüşlər. Bir tayfanın şaxələnməmiş qolları bəzən ayrı-ayrı yerlərdə özlərinə yaşayış məskəni seçmiş, münbit torpaqlarda, əlverişli iqlim şəraiti olan ərazilərdə daimi məskən salmışlar. Get-gedə belə yaşayış məntəqələrinə ayrı-ayrı tayfaların da köç etməsi başlamış və bir kənd, yaxud bir oba bir neçə tayfanın birgə yaşayış yerinə çevrilmişdir.

Bu mənada, yəni qədim türk tayfalarının adət-ənənələrini əsrlər boyu özündə yaşatmaq baxımından Qaraqoyunlu dərəsindəki kəndlərin camaatı xüsusilə seçilir və diqqəti cəlb edir. Qaraqoyunlu dərəsində yerləşən kəndlərdəki tayfaların qolları bəzən bir neçə kənddə eyni tayfanın adını daşıyır.

Söhbət açacağımız Əmirxeyir kəndi ilə Bəryabad kəndləri arasında tarixlərdən bəri yaşanan qohumluq əlaqəsinə, xeyir və şər mərasimlərinin bərabər olmasına görə hər iki kəndin arasında ayrı-seçkilik olmayıb. Onlar od-gor qonşusu kimi daim ünsiyyətdə olmuşlar. Əmirxeyir deyəndə Bəryabad, Bəryabad deyəndə Əmirxeyir anlamı yaşanmışdır. Bu kəndlərdəki tayfa adlarına bəzən Çaykənd, Gökənd və başqa kəndlərdə də rast gəlmək olurdu. Çünki qardaşlardan biri Çaykənddə; digəri isə Əmirxeyirdə, yaxud Bəryabadda məskunlaşdığı təqdirdə eyni tayfa adlarını daşıyırdılar. Əmirxeyir kəndindəki tayfaların adlarını qeyd etmək yerinə düşərdi:

"Sarılar", "Cüyürlülər", "Qacılar", "Polular", "Qələndərli", "Asdanalılar", "Göyüşdər", "Mollayaqublu", "Dümələ-

lər", "Tollar", "Hacısuflu", "Hasanalı uşağı", "Qarasaqqallı", "Şəmili", "Usta Ahılar", "Əfəndilər", "Mansırılı" və s.

Bu tayfalar arasında nüfuzlu ağsaqqalları, ərən igidləri, görkəmli elm adamları ilə sayılıb-seçilən bir tayfa da vardır -"Mustafalı" tayfası!

"MUSTAFALI" TAYFASI

Bu tayfanın ulu əcdadlarından olan Avıl bəy Qazax mahalından olub. Avıl bəyin övladının adı Xıdır olub.

Xıdırdan törəyənlər:

Cəlil, Qayıb, Qasım, Hasanlı, Mirzə.

Mirzədən törəyənlər:

Hacı Usuf, Hacı Məlik, Hacı Qurban, Mustafa.

Mustafadan törəyənlər:

Tapdıq, Məşədi Kərbəlayı, Avıl ağa, Məşədi Ələkbər, Məmməd, Hümbət, Fəs Alı, bacıları Banı, Yetər, Pərzad, Telli.

Məşədi Kərbəlayı Avıl ağadan törəyənlər:

Sarı, Həsən (Koruş), Əkbər, Abbas, Xatın.

Bu tayfanın ağsaqqalı çox qoçaq və mərd olan **Mustafa Mirzə oğlu** oğlanları ilə birlikdə Gədəbəyin Daryurd (Arxaşan) kəndində yaşamışdır. Sonradan o, Gədəbəyin İvanovka kəndi yaxınlığında Şoraxda yerləşir, məskən salır. Bir qədər sonra Məşədi Kərbəlayı Avıl ağa Arabaçı yaxınlığında yaylaq yerləri alır. Ona mənsub olan bu yaylaq yerləri "Avıl yalı", "Məşəli yurd", "Seyid dərəsi", "Buğa boyunu", "Böyük güney", "Gen dərə" adı ilə tanınır. Həmin ərazidə olan "Avıl bulağı" bu gün də həmin adı daşıyır.

Məşədi Kərbəlayı Avıl 1885-ci ildə Tovuz rayonunun Şamlıx kəndi ilə Atbulaq arasında olan Zəyəm çay körpüsünü salıb. Bu körpüyə Məşədi Avıl və ya Çanaxçı körpüsü demişlər. Körpünün qalıqları indi də durmaqdadır.

Çar hökuməti XIX əsrin ortalarından başlayaraq rusları sürgün adı altında Qafqaza köçürərkən həmin ərazidə İvanovka, Saratovka adlı malakan kəndləri salınır. Bu dövrdə Çar hökuməti köçürdüyü əhalini hərtərəfli qoruyub saxlayır, onlara xüsusi qayğı göstərirdi. Baş verən hər hansı ha-

dise zamanı, xüsusilə malakanlarla yaranan insident vaxtı hökumət Azərbaycan türklərini ağır hökmlərlə cəzalandırırdı. Belə bir vəziyyətdə Avıl ağanın həyatında bədbəxt hadisə baş verir. Malakanlarla onların arasında dava düşür, Avıl ağanın oğlu malakanlardan bir nəfər adam öldürür.

Mustafa ağanın böyük oğlu Tapdıq çox varlı və səxavətli adam olub. Onun qızı Dostu xanım Alı kişinin həyat yoldaşı olub. Cahan Əliyevin anası Saçlı xanım Alı kişinin qızı idi.

Mustafa ağanın oğlu Tapdıq hər il yüzlərlə mal-qaranı bazara satışı çıxararmış. Bu qədər heyvanın satışını Tiflis bazarında Alı kişi təşkil edərmiş. Heyvan alış-verişində Alı kişinin böyük təcrübəsi olmuşdur.

Tapdıq kişinin çoxlu dostu olub. Bu dostlardan biri də Xınnalı Allahyar bəy olub. Allahyar bəy dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərindən biri kimi ad-san sahibi idi. O, Romanovlar sülaləsinin taxt-tacının 300 illik yubileyinə dəvət almış barmaqla sayılacaq həmyerlilərimizdən biri idi.

Allahyar bəy yaylaqda oğluna toy eləyirmiş. Toya hər tərəfdən çox hörmətli adamlar dəvət olunmuşdu. Toy gəldirdi, ancaq Allahyar bəy çox narahat görünürdü. Onun bu narahatçılığı qonaqların diqqətindən yayınmamışdı. Kimsə soruşanda ki, "narahatsız, nə olub?". O demişdi ki, kişi gəlib çıxmadı... Görəsən bəy, kişi -deyə kimi nəzərdə tuturdu? Qonaqlar bir-birinə baxıb xısıldaşırdılar. Bir qədər sonra "Tapdıq kişi gəldi" deyə Allahyar bəyə xəbər verdilər. Xalça-xalidan qurulmuş alaçıq böyük toyxananı xatırladırdı. Alaçıqın girəcəyində Allahyar bəy hörmətlə qonağını qarşıladı. Bu adam Mustafa ağanın oğlu Tapdıq idi. Məclisdə onu tanıyanlar da var idi, tanımayanlar da. Həmin dövrdə şöhrəti bütün Qafqaza yayılmış əvəzsiz sənətkarlar Dədə Ələsgərin şeyirdləri Aşıq Nəcəflə Aşıq Əsəd məclisi aparırdılar. Bu aşıqların böyük pərəstişkarları olan Tapdıq

cibindən bir kisə qızıl çıxarıb aşıqlara nəmər üçün nəzərdə tutulmuş gümüş məcməyiyə atdı. Məclis üzvlərinin diqqəti altında keçib ona məxsus yerdə əyləşdi. Bu söhbət uzun müddət hər tərəfdə danışılırdı.

Ağsaqqalların dediyinə görə bu tayfanın Tovuz rayonunun Quşçu və "Avlibəyli" kəndləri ilə qohumluq əlaqələri olmuşdur.

Kərbəlayı Avılın övladları XIX əsrin sonlarına yaxın yaşayış məskəni kimi Qaraqoyunlu dərəsini seçmiş və təbiəti etibarlı ilə ən gözəl kəndlərdən biri olan Əmirxeyir kəndində məskunlaşmışlar.

Pahıd, fıstıq, göyrüş, qayın, vələs, cökə ağaclarının çoxluq etdiyi zümrüd meşələrin qoynunda yaşamaq bir neçə xüsusiyyətinə görə seçilirdi. Əvvəla, Əmirxeyirin örüşü heyvandarlıq üçün çox sərfəli idi. Geniş və bərəkətli otaraqlar, axarlı-baxarlı biçənlər, aləmə səs salan yaylaqlar, baldırğanlı dərələr, buz sulu bulaqlar insanı valeh edirdi. Həm də Əmirxeyirdən Göyçəyə, Dəniz güneyinə (Göyçə gölünün sahili), "Soyuqbulaq" silsiləsinə, eyni zamanda da Dilican, Qazax istiqamətinə çıxmaq üçün yaxşı imkan olmuşdur.

Tapdığı kiçik qardaşı Kərbəlayı Avılın Sarı, Həsən (Koruş), Əkbər və Abbas adlı dörd oğlu və Xatın adlı bir qızı olmuşdur.

Sarı kişinin həyat yoldaşı Əzət xanım Yaqublu bəylərinin nəslindəndir.

Sarının övladları:

Kərəm, Paşa, Şəmşəd, İbrahim (ona Dəli İbrahim də deyiblər), Sayad, Məşədi, Mehdi (1941-1945-ci il Rusiya-Almaniya müharibəsində həlak olub), Navat, Tavat, Zərnişan.

Sarının nəvələri:

Paşanın övladları:

Əziz, Şükür, Gülzə, Kövsər, Savat, Qəmər, Pürzə.

Şəmşədin övladları:

Nəriman, Müzəffər, Qəzənfər, Səfər, Mehdi, Əbi, Minayə, Tərxanım, Aybəniz.

İbrahimin övladları:

Zərifə, Qəribə.

Sayadın övladları:

Binnət, İsmayıl, Cəbrayıl, Tərhan, Dilbər, Kifayət, Əzət, Bəddi, Tamam, Gözəl.

Məşədinin övladları:

Məhəmməd, Hümbət, Sədaqət, Şöhrət, Mərfət, Qüdrət.

Koruşun (Həsən) övladları:

Əhməd, Qədim, Səməd, Qasım, Həcər, Əsli.

Koruşun (Həsən) nəvələri:

Əhmədin övladları:

Yafəs, Həsən, Hüseyin, Samaya, Minayə, Bəsti.

Qədimin övladları:

Nağı, Sitarə, Sürəyya, Tamara.

Səmədin övladları:

Arif (xan), Məcid, Qəhrəman, Xanım, Şəhla, Qüdrət, Gövhər, Güllər, Dilbər, Səlimi, Tamaşa.

Qasımın övladları:

Nizami, Dilarə, Günəş.

Gülşənin övladları:

Məcid, Nəcəf, Əmrullah, Kamil, Qafar, Darvin, Ağamalı, Gülüstan, Gülarə, Gülpəri.

Sarıqızın övladları:

Bax: Şəmşədin övladları.

Cavahirin övladları:

Sona, Ağqız, Sitarə.

Qaraqızın övladları:

Xudayət, Sərdar, Eldar, Elbəyi, Hidayət, Səfxan, Əskinaz, Firəngiz, Urqiyə, Validə.

Abbasın övladları:

Məmməd, Tapdıq, Mələk, Ağqız, Yaxşı.

Abbasın nəvələri:

Məmmədin övladları:

Təhmasib, Sahib, Qurban, Hüseyin.

Tapdığın övladları:

Tural, Abbas, Toğrul.

ƏKBƏR AVIL OĞLU

Əkbər AVIL oğlu

Saçlı XANIM

Əkbər Avil oğlu 1879-cu ildə anadan olub. Uşaqılıq illərində molla məktəbində dini təhsil almışdır. Ərəb və fars dillərində mükəmməl yazıb-oxumağı öyrənmişdir. O, Qaraqoyunlu bölgəsində Qurani Kərimin ən gözəl oxucularından biri kimi tanınmışdır.

Əkbər Avil oğlu keçən əsrin əvvəllərində dövrünün hörmətli şəxslərindən olan Alı kişinin qızı Saçlı xanımla (1892-1976) ailə həyatı qurmuş, ömrünün sonuna kimi xoşbəxt yaşamışdır.

Saçlı xanım da əsl-nəcabətli, xanım-xatın, hörmət-izzət sahibi kimi tanınan bir qadın olmuşdur. Onun xeyirxahlığı, açıq süfrəli, qonağa-qaraya, qohum-qonşuya hörmətçil olması, xüsusilə oğlu Cahən Əliyevə daim düzgün yol göstərməsi bu gün də Əmirxeyir camaatının dilindən düşmür.

Əkbər kişi 1918-ci ildə erməni silahlı qüvvələrinə qarşı Çubuqlu-Soyuqbulaq, Təkağac, Dəniz güneyi (Göyçə gölünün şimal sahili "Dəniz güneyi" adlanmışdır.

red.E.İ.), Polad döyüşlərində iştirak etmiş və həmin vuruşmalardan birində yaralanmışdır.

Əmirxeyirdə, eləcə də Qaraqoyunlu dərəsində açıqsüfrəli, xeyirxah bir qohum, qonşu kimi tanınan Əkbər kişinin səkkiz övladı olmuşdur.

Əkbər kişi 1956-cı ildə vəfat etmişdir. Məzarı Əmirxeyir kəndinin qəbiristanlığındadır.

Əkbərin övladları:

Cahan, Mahmud, Avıl, Aslan, Gülşən, Sarıqız, Cavahir, Qaraqız.

Əkbərin nəvələri:

Cahanın övladları:

Mustafa, Sabir, Nəzifə.

Mahmudun övladları:

Aydın, Əli, Rəfiqə, Şəfiqə, Dilşad, Dilarə, Dilbazi, Lətafət, Mətanət.

Avılın övladları:

Ramiz, Natiq, Faiq, Mələhət, Mahirə, Sədaqət.

Aslanın övladları:

Əkbər, Rövşən, Rauf, Flora, Səfurə.

Mustafalı tayfasının sonuncu ən görkəmli nümayəndələrindən olan Cahan Əkbər oğlu Əliyev həm bu tayfaya, həm doğulduğu kəndə, həm də xalqına başucalığı gətirən şəxsiyyət olmuşdur.

CAHANA BİR CAHAN GƏLDİ

1909-cu ildə Əmirxeyir kəndində mayası halallıqla tutulmuş Əkbər ata ilə Saçlı ananın ailəsində dünyaya bir oğlan uşağı gəldi. Adını Cahan qoydular. Qohum-qonşu, dost-tanış Əkbər kişiyyə göz aydınlığı verdi. Bu gözaydınlığı vaxtı el ağsaqqallarından biri sevinclə bir söz işlətdi:

– "Cahana bir cahan gəldi!"

Cahana gəlmiş körpə Cahan bir müddət heç kəsdən fərqlənmədi. O da körpə uşaqlardan biri kimi sevilir, əzizlənirdi. Günlər aylara, aylar illərə çevrildikcə körpə Cahan hamının istəklisinə çevrilirdi. İstiqanlılığı, şirinliyi, dadlı-duzlu deyimləri ilə diqqəti cəlb edirdi. Bəzən böyük adamlara məxsus hərəkətləri, ciddi təbiəti uşaq sadəlövlüyyəne qarışdırıb onu tay-tuşlarından fərqləndirirdi.

Dörd yaşında olanda Cahan böyüklərin söhbətinə diqqətlə qulaq asır, sonra aramsız suallar yağdırırdı. Bir dəfə Əkbər kişi demişdi ki, bu uşaq bir günün içində bir dünyalıq şey öyrənmək istəyir. O qədər sual verir ki, daha demə...

Ancaq Əkbər kişi də, Saçlı ana da bilirdilər ki, bu uşaq bacarıqlı, düşüncəli uşaqdı. Deyirdilər ki, tay-tuşlarından xeyli dərəcədə fərqlənir.

Cahan 5-6 yaşında olarkən tay-tuşları arasında uca boybuxunu, zirəkliyi, dikbaşlığı, qorxmazlığı, eyni zamanda dərin düşüncəsi, ağıl-kamalı ilə seçilirdi.

Hələ uşaq ikən mərhəməti, səxavəti ilə də diqqəti cəlb eləmişdir. Bir dəfə kəndin içində uşaqlarla oynadığı zaman

bir dilənçiyə rast gəlir. Ondan soruşur ki, yuxarı məhəllədə olubsan? Dilənçi deyir ki, yox, olmamışam. Cahan 45-50 yaşlarında olan çolaq kişini evlərinə aparıb anasından yağ, pendir, qurud alıb ona verir və yenə əvvəlki yerinə götürür.

Cahan 18-20 yaşlarına çatanda şümşad boylu, pəhləvan çüsslü bir igidi xatırladırdı. Arxasınca getdiyi hər hansı bir işi yerinə yetirməyincə geri dönməzdi. O, ilk dəfə əmək fəaliyyətinə 1929-cu ildə qonşu Qaraqayada kənd Sovetinin katibi vəzifəsində başlamışdır. Sovet katibliyi gənc Cahanın bacarığını, qabiliyyətini özündə əks etdirən bir güzgü rolunu oynadı. Geniş ictimaiyyətin diqqətini cəlb etdi.

O, 1930-cu ildə Əmirxeyir kolxozunda mühasibliyə keçmiş, həmin ilin dekabrında ordu sıralarında qulluq etmişdir. Əsgərlik illərini müvəffəqiyyətlə başa vuran Cahan ordundan tərxis olunduqdan sonra doğma vətənə qayıtmışdır. Artıq bu dövrdə gənc Cahan daha da yetkinləşmiş, dünyagörüşü dəyişmiş, milli dəyərləri qorumağa layiq bir kadr kimi yetişmiş, əhali arasında Cahan Əliyev fenomeni formalaşmışdı. 1934-cü ildə yenidən o, Əmirxeyir kolxozuna mühasib təyin edilir. Bir il bu sahədə çalışdıqdan sonra həmin kolxozun sədri vəzifəsinə seçilmişdir. Əmirxeyir kolxozuna ardıcıl olaraq səkkiz il rəhbərlik edən, bacarıqlı təsərrüfat komandiri kimi tanınan Cahan Əliyev 1943-cü ildə Krasnoselo rayonunun Cil kəndinə kolxoz sədri göndərilir. Bacarıq və qabiliyyət burada da öz gözəl bəhrəsini verir, təsərrüfatda böyük dönüş yaranır, kolxozun iqtisadiyyatı yüksəlir. Bu yüksəlişə Cahan Əliyev bir il ərzində nail olur. 1944-cü ildə o, Krasnoselo Rayon İcraiyyə Komitəsinə sədr müavini və torpaq şöbə müdiri vəzifəsinə irəli çəkilir, eyni zamanda bir il sədr vəzifəsinə icra edir. Həmin dövrdən 1948-ci ilə kimi bu vəzifədə çalışdığı müddətdə erməni xəyanəti ilə üz bəüz qalır.

ERMƏNİ BURULĞANINDA İLK DƏFƏ

Kollektivləşmə kəndlərdə ləng gedirdi. Camaat kolxoza girməkdən ehtiyatlanır, gələcəkdə nələr baş verəcəyini bilmirdi. Vəziyyətin bu yöndə inkişaf etməsi erməni millətçilərinin əlinə yeni imkanlar verirdi. Onlar kolxoza yazılmayan azərbaycanlıların həbsinə qərar verirdilər. Demək olar ki, hər gün neçə-neçə günahsız Azərbaycan türkü erməni bəhanəsi ilə "kulak" adı altında həbs olunurdu.

Cahan Əliyev Əmirxeyir kolxozuna hesabdər təyin olunduqdan bir il sonra kolxoz sədri seçildi. Cəmi bir neçə ay idi ki, bu vəzifədə çalışırdı. Günlərin birində kəndə xəbər yayıldı ki, NKVD Məhərrəm Şərif oğlu ilə Əhməd Həşim oğlunu aparıb. İki-üç gündən sonra kolxoz sədrini və partiya təşkilat katibini Dilicana çağırtdılar. Həmin dövrdə Ağamalı kişi Ali sovetin üzvü idi. O da kənd rəhbərləri ilə birlikdə Dilicana getdi. Onlar NKVD-nin qərargahına çatıb, qəbul otağında qeydiyyata düşdülər. Bir qədərdən sonra onları sədrin kabinetinə dəvət etdilər. Böyük zal otağını xatırladıqdan kabinetin yuxarı başında qoyulmuş masanın arxasında mülki paltarda 40-45 yaşlarında domba gözlü, qara saçlı bir adam oturmuşdu. Divarın dibi uzun stullar düzülmüşdü.

– Keçin oturun, -deyə həmin adam əlinin işarəsi ilə stulları göstərdi. Cahangil keçib stullarda əyləşdilər.

Əmirxeyir kolxozunun sədri kimdir, -deyə həmin adam soruşdu.

Cahan Əliyev ayağa qalxıb özünü və yoldaşlarını təqdim etdi. Üç-dörd dəqiqə sonra iki nəfər orta yaşlı adam içəri girdi, onlardan biri əlindəki qovluğu müdirin stolunun üstünə qoyduqdan sonra keçib əyləşdilər. Müdir özünü təqdim etdi:

– Mən NKVD-nin şöbə müdiriyəm. Adım Stepan, soyadım isə Mehrabyandır. Özüm Dilicanın Çarxaş kəndində-

nəm, Əmirxeyir kəndini də yaxşı tanıyıram, başqa kəndləri də. Siz mənə düzgün cavab verməlisiniz, ona görə ki, Sovet hökumətində rəhbər vəzifə tutursunuz. Həm də siz bizə bu işdə yaxından kömək göstərməlisiniz. Bildiyiniz kimi, hazırki zamanda Sovet hökumətini istəməyənlər hələ çoxdur. Biz gərək onlara imkan verməyə ki, geniş ayaq açsınlar. Hələ də kollektiv təsərrüfatdan yayınanlar, əks təbliğat aparınlar, kolxozda işləməkdən boyun qaçıranlar az deyil. Biz əl-ələ verib mülkədar qalıqlarını, xalq düşmənlərini aradan çıxarmalıyıq. Belə ünsürlər isə türk kəndlərində çoxluq təşkil edir.

Bu söz gənc kolxoz sədrinin xoşuna gəlmədi. O, daxilədən gələn bir soyuqqanlıqla dilləndi:

– Yoldaş Mehrabyan, belə adamlar artıq yox dərəcəsinədir. O ki qaldı onların sayının türk kəndlərində çox olmasını sizə düzgün çatdırmayıblar.

– Oturun, -deyə Mehrabyan səsinə ucaldı. - Siz cavansınız, hələ belə şeyləri dərinədən dərk etmirsiniz. İndi deyəcəksiniz sizin kənddən bura gətirilən adamlar çox təmiz adamlardır!.. Söhbət Məhərrəm Şərif oğlundan və Əhməd Həşim oğlundan gedir!

Cahan ayağa qalxdı:

– Mən yaxşı başa düşmədim.

– Necə yəni başa düşmədiniz, məgər həmin adamların kimliyini, nəçiliyini siz bilmirsiniz?

– Bilirəm, onlar kolxozun üzvləridir və həmişə də təsərrüfatda çalışırlar.

– Onların əmək günləri nə qədərdir?

– İki yüz yetmiş əmək günü Məhərrəmin, iki yüz əlli əmək günü də Əhmədin olub.

Mehrabyan od almış adam kimi göyə sıçradı:

– Demək biz onları yalandan həbs etmişik?! Demək sizin özünüzdün NKVD-nin gördüyü tədbirlərə şübhəniz var...

– Belə demək olmaz, mənə heç bir şübhəm yoxdur. Ancaq mən kəndin rəhbəri kimi sizə həqiqəti deyirəm. Siz də bizə inanmalısınız. Ola bilsin ki, sizə bu adamlar haqda düzgün məlumat verməyiblər. Əgər bizə inanmasanız həmin adamların əmək günlərini yoxlada bilərsiniz.

– Yoxladırıq! Sizin özünüzdün də məsələni baxmaq lazımdır! -deyə Mehrabyan Cahan Əliyevi hədələdi.

Cahan Əliyev:

– Mən heç bir qanunsuz hərəkətə yol verməmişəm. Kolxozçuları müdafiə eləməyimə görə, bəlkə, günah işləmişəm?

Mehrabyanın domba gözləri hədəqəsindən çıxmışdı. O, ağzı köpüklənə-köpüklənə barmağını Cahan Əliyevin üstünə silkələdi:

– Mən indi sənə göstərərəm! Biz bilməmişik ki, sən özün kulaklara himayədarlıq edirsən!

– Heç vaxt mənə belə fikrim olmayıb! Çünki sizin təqsirləndirdiyiniz bu adamlar çox təmiz və zəhmətkeş adamlardır.

– Bu sözlərə görə mən səni bu saat həbs etdirərəm!

– Mən hər hansı qorxuya görə həqiqəti dana bilmərəm!

Bu türk oğlunun çəkinmədən, qorxmadan bu cür cəsarətlə danışması Mehrabyanı tamam hövsələdən çıxardı, əlini qabaq stoluna vuraraq hündürdən dedi:

– Otur yerində! Bu söhbətinə görə səni mən rahat buraxmayacağam!

Ağamalı kişi sıçrayıb ayağa qalxdı:

– Yoldaş Mehrabyan, siz unutmayın ki, rəhbər bir adamla söhbət edirsiniz. Onu bu vəzifəyə siz qoymamısınız! Onu camaat seçib və rayon partiya komitəsinin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərir!

Mehrabyan səsinə ucaldı:

– Siz kimsiniz, kabineti yubanmadan t rk eləyin!
Ağamalı  ynindəki penc yin yaxasını a ıb sinəsini qaba-
ğa verdi:

– Baxın, g r n kiməm! Mən Ali sovetin  zviy m. Sizin
bu h r k tl rinizi g n  sabahdan Ali sovetin iclasına çıxar-
maq mənə borc olsun!

Mehrabyanın gözləri onun sinəsindəki nişana v  orden-
medallara sataşdı. O, yerindəcə donub qaldı. Ani sükutdan
sonra irəli yeriyib Ağamalı kişinin boynunu qucaqladı:

– Bağışlayın, mən hirsli olmuşam. Bu cavan kolxoz s d-
rindən də üzr istəyirəm. Gəlin bu söhbəti burada qurtaraq.

Ağamalı kişi:

– Siz bizi n  yerinə qoyubsunuz, mən onu bilmirəm...

– Dedim, bağışlayın.

– Biz bağışlamağı bacaran insanlarıq.

–  ox sağı olun.

Cahan Mehrabyanın gözlərinin i in  baxıb z hml  dedi:

– Həbs etdiyiniz adamları biz kəndə qaytarmalıyıq!

Mehrabyan:

– Biz M h r mi ində buraxarıq. Bir ne  gündən sonra
isə  hm di azad edərik. Onlar yola d ş nd  Mehrabyan
dedi:

– Bu cavan kolxoz sədri çox qabağından yemoz adamdır.
Bir az ehtiyatlı olsun!

Onlar M h r mi də özləri ilə kəndə gətirdilər.

Cahan  liyev bir ne  dəfə cəhd eləsə də Əhməd Həşim
oğlunu azad etdirmək mümkün olmadı. Mehralı kovxanın
qohumu kimi onu həbs etdilər. Əhməd bir daha geri qayıt-
madı.

MƏRZİYƏBƏYİM XANIM MƏŞƏDİ MİRYAQUB QIZI

Cahan  liyev 1939-cu ildə Ağbulaqlı seyid Miryaqub
ağanın qızı Mərziyəbəyim xanımla ailə h yatı qurdu. H -
min dövrdə, eləcə də ondan əvvəl və sonrakı dövrlərdə də
Ağbulaq  z gözəlləri ilə məşhur idi. Təsadüfi deyil ki, şair
Kazım, Aqil və başqa söz sahibləri həmişə Ağbulağı gözəl-
lər yurdu kimi təsvir etmişlər.

"Ağbulaq elinin yoxdu  v zi,

Bir tərif deyərəm k ndb k nd g zi" -

deyən Dədə Ələsgər bu kəndə tez-tez g l rmiş. Həmişə
K rbalayı Hüseyinin qonağı olan Aşıq Ələsgər atını suvarmağı
 z  apararmış. İbrahim kişi (Qoca İbrahim) deyərdi ki, bir də-
f  yenə aşıq atını "Qarabulaq"da suvarmağı aparır. Qız-gəlin
yığnağı onun diqqətini  k r. Evə d n nd  "Dolanır" rədifli
qoşmasını deyir v  həmin axşam toyda oxuyur.

Axşam-sabah  şm , sənin başına,

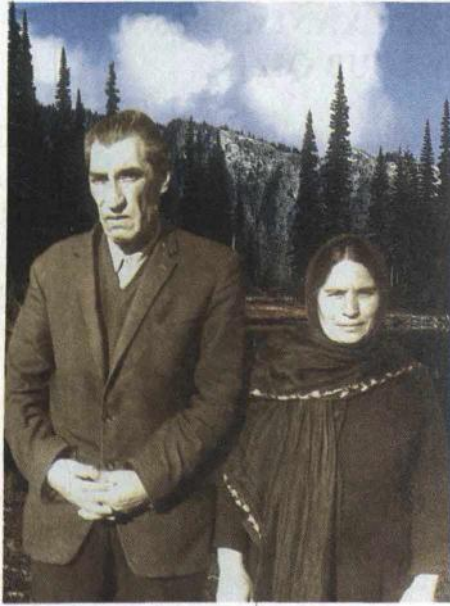
Bilirsənmi ne  canlar dolanır.

Alma yanaq, billur buxaq, ay qabaq,

Şahmar z lf  p rişanlar dolanır.

Dədə Ələsgərin yüksək qiymət verdiyi Ağbulaq hər
dövrdə  z ləyaqətli g z ll rini yetişdirmişdir. Belə ism tli,
sədaqətli g z ll rd n biri də Miryaqub ağanın qızı M rzi-
y b yim xanım olmuşdur.

Mərziyəbəyim xanım yüksək mənəviyyatlı, olduqca
müqəddəs bir ailədə – Məşədi Miryaqub ağanın v   fruz
xanımın ailəsində dünyaya göz  çmışdır. O, islami dəyər-
ləri  z nd  ehtiva edən və geniş d nyag r ş n  söykənən
bir tərbiyə məktəbi keçmişdir. Mərziyəbəyim xanım t rk

*Cahan kişi və
Mərziyəbəyim xanım*

qadınlarının ləyaqət, ismət, sədaqət, səxavət və cəsarət simvolu kimi yüksək mənəviyyata malikdir. Mərziyəbəyim xanımın atası Miryaqub ağa ucaboylu, mütənəsb qamətli, şux baxışlı, zəhmli bir kişi idi. O, gözəl avazla Quran oxuyurdu. Sovet hökumətinin dini dəyərlərə ciddi qadağa qoyduğu dövrdə belə, Miryaqub ağa çəkinmədən dini ayinlərin icra olunmasında başda dururdu. Bu dəyərlə insan eldə-obada hörmət-izzət

sahibi kimi tanınırdı.

"Ulu Göyçə" poemasından:

**Miryaqubun çinar boyu, qaməti,
El içində heyrət yüklü şöhrəti,
Haqq yolunda qılınc kimi söhbəti,
Müqəddəsdə onun tanrı duası,
Qulaqlarda Allahu-Əkbər sədası!**

Mərziyəbəyim xanımın əmisi Mirəli ağa çox sınaqlı, hamının inam gətirdiyi, mötəbər şəxsiyyət idi. İnsanlar Mirəli ağanın ocağına Göyçənin bütün kəndlərindən, Qaraqoyunludan, Gədəbəydən, Tovuzdan ziyarətə gələrdilər. Mirəli ağa sadə və mərhəmətli bir seyid idi. Dara düşənlər onun cəddini

çağırır, onun ocağına nəzir deyərdilər. Evinə gələn hər kəs onun süfrəsində çörək yemədən getməzdi. Mirəli ağanın və Miryaqub ağanın Ağbulağın cənub-şərqi qəbiristanlığında türbələri varıydı. Bu türbələr müsəlmanların müqəddəs ziyarət yeri idi. 1988-ci il hadisələrindən sonra Ağbulaq qəbristanlığı və hər iki türbə vəhşi ermənilər tərəfindən dağıdılmışdı.

"Ulu Göyçə" poemasından:

**Mirəli baba seyidlərdə bir idi,
İnsanlıqda, ululuqda pir idi.
Bir ordunun timsalında şir idi
Günlər ötdü, illər ötdü, vaxt yetdi,
Hayıf oldu aramızdan köç etdi.**

Mustafa və Nəzifə

Mərziyəbəyim xanımın anası Əfruz xanım nərmə-nazik, olduqca gözəl, xanım-xatın, kişi qeyrətli, eyni zamanda mərhəmətli bir qadın idi. Miryaqub ağanın qonaqlı-qaralı evinə gələn insanlar Əfruz xanımın nəcib qonaqpərvərliyi sayəsində bu evdən, bu ailədən razılıqla danışır-dılar.

Əfruz xanımın qardaşı İsmayıl böhtan və şərhlə üzleşir. İsmayıl bu şər işdən xəbərsiz olduğunu desə də ondan əl çəkmirlər. Günlərin bir günü

həmin adamlardan bir qrup silahlı "Dağ" deyilən sahəyə gedərkən Əfruz xanım onların qabağından gəlir. Bu adamlardan biri deyir ki, qardaşınızın meyidini yerə sərməyə gedirik!

Əfruz xanım əsl türk qadınlarına məxsus bir qətiyyətlə deyir:

– Özünüzlə kilim götürübsünüzmü?

– Nə kilim?- deyə kimsə soruşur.

– Əgər o mənim qardaşımdısa sizi bükməyə kilim lazım olacaq!

Həmin adamlar aralanıb gedirlər. Yolda biri o birilərinə deyir:

– Bacısı belə qorxmaz olamn, elə də qardaşı olmalıdı!

Onlar bir qədər hərlənib geri qayıdırlar.

"Ulu Göyçə" poemasından:

**"Sarı yol"da qatırları minərdik,
Yalı aşıb baldırğana enərdik.
Azan vaxtı seyidlərə dönərdik,
Əfruz bibim ər qeyrətli qadındı.
Çox çörəkli, səxavətli qadındı!**

Əfruz xanımın qardaşı Əhməd oğlu İsmayıl bütün Göyçədə, Qaraqoyunluda mərdliyi, qoçaqlığı, yenilməzliyi və cəsarəti ilə tanınan bir şəxs olmuşdur.

"Ulu Göyçə" poemasından:

**İgidlərdən söz düşərdi nə qədər,
İsmayıla həsr olardı gecələr.
Biz axşama tələsərdik hər səhər,
Dinləyərdik nəzakətlə babamı!
Eşidərdik min heyrətlə babamı!**

Ağbulaqlı Tapdıq Cahangiroğlunun (Tapdıq Cahangir oğlu Hacıyev) Əhməd oğlu İsmayıla (ona Dəli İsmayıl da demişlər) həsr etdiyi "Deyim" rədifli 130 misralıq müxəmməsdən 20 misra oxucuların diqqətinə çatdırıram.

**Dəli İsmayıl nəre çəkər,
Koroğluya taydı, bilin.
El üçün şam-çıraqdı,
Üstümüzdə aydı, bilin.
Gəncədə də Dəli Alı
Bu ad-sanı qoydu, bilin.
Bu mərdlərin tərifini
Xotkara, həm xana deyim.**

**Özü igid, nəslə əsil,
Hətəmdən üstün səxalı.
Qırxbirdən qırxbeşə tək
Saxladı eli, mahalı.
Kəndi gözlədi xatadan,
Qorudu gənci, ahılı.
Çiyində çərkəz yapıncı,
Qeyrəti zərdən bahalı.
Ata oldu, qardaş oldu,
O hər bir zənana deyim.**

Mərziyəbəyim xanımın üç qardaşı olmuşdur: Mirələkbər ağa, Miryusif ağa və Mirhəsən ağa. Qardaşlar bir seyid övladı kimi xalq arasında yüksək nüfuz sahibidirlər. **Mir Ələkbər ağa 2005-ci ildə vəfat etmişdir.**

İlələ gəncliyindən qətiyyətli bir adam kimi tanınmış Cahən Əliyev həyat yoldaşı əsil-nəcəbətlə Mərziyəbəyim xanımınla xoşbəxt bir ailənin təməlini qoymuşlar. Üç övladları oldu: **Mustafa, Sabir və Nəzifə.**

**Cahan Əkbər oğlunun nəvələri,
Mustafanın övladları:
Aygün, Nuranə, Aynur, Teymur, Samirə.**

**Sabirin övladları:
Günel, Samir, Seymur, Orxan.**

**Nəzifənin övladları:
Pərviz, Nilufər, Nüşabə, Ziyad.**

QEYD:

"Cahan ömrü" kitabı çapa hazırlanarkən Mərziyəbəyim xanım Miryaqub qızı dünyasını dəyişdi. Ölümündən bir neçə gün əvvəl mən Şəmsəd oğlu Nəbi ilə Mərziyəbəyim binin yanına getmişdim. O, yataqda idi. Məni görəndə kimi tanıdı. Hal-əhval tutduqdan, qısa söhbətdən sonra Nəbi dedi:

– Ay bibi, Eldar müəllim Cahan dayım haqda kitab yazır.

– Eşitmişəm. Yaxşı eləyir, -deyib, köksünü ötürdü. Bir az ara verib solğun bir səslə soruşdu:

– Kitab gecmi çıxacaq?

– İnşallah tez olar, -deyə mən dilləndim.

Həmin o görüşdən bir neçə gün sonra bu bəd xəbər bütün qohumlar kimi məni də sarsıtdı. Ürək sözlərimi aşağıdakı misralarla söylədim.

**Bu səhər parlayan bir ulduz söndü,
Səmada bərq vurdu, keçdi dedilər!
Bir qaranquş döndü son yuvasına,
Bir cənnət quşuydu, uçdu dedilər!**

**Qəlbi Kəbəmizin bir guşəsiydi,
Göydə mələklərin azan səsiydi.
Bəşər gülşəninin bənövşəsiydi,
Vaxt yetdi, gülşəni biçdi dedilər!**

**Apardı özüylə təravətini,
Bizə örnək qoydu ləyaqətini.
Buraxıb dünyanın naz-nemətini
Əcəl şərbətini içdi dedilər!**

**O, Əfruz xanımın xanım balası,
Böyük türk anası, qeyrət qalası.
Miryaqub ağanın nur övliyası
Haqqın dərgahını seçdi dedilər!**

**Yarpaq tökümümüz baş alıb sona,
Ay Eldar, ürəyin döndümü qana?
Mərziyəbəyim adlı müqəddəs ana,
Xanımlar xanımı köçdü dedilər!**

SUI-QƏSD CƏHDİ

Həyat çox qəribədir. Bəzən elin, obanın ürəkdən sevib əzizlədiyi bir adamı gözügötürməyən xainlər də olur. Onlar belə insanları qara kölgə kimi daban-dabana izləyir, uğurlarını qəbul edə bilmir, adına-sanına qara yaxmağa çalışırlar. Bəlkə də, bu özü həyatın qanunauyğunluğudur. Çünki hər vaxt müdrikliklə gədəliq, xeyirxahlıqla naqışlıq, düzlüklə əyrilik, mərdliklə namərdlik, haqq ilə nahaq, gecə ilə gündüz bir-birini təqib etmişdir.

Heç də haqq həmişə qalib gələ bilməmişdir. Koroğlusu olan dünyanın Həməzəsi də olub. Sən ömrünü xeyir əməllərə, insanlara yüksək xidmətə həsr etməyi qarşına məqsəd qoyursan. Lakin şeytani əməllər bu işlərə əngəl törətməyə, sənə yaxşılığını yamanlıq kimi qələmə verməyə çalışır. Yəqin ki, hər mərhəmət, ləyaqət sahibi insan qara qüvvələrin təzyiqinə, təpgisinə, şərinə, böhtanına məruz qalmamış deyil. Cahan Əliyev özü də xalqın nə qədər etimadını qazanmış olsa da, onun qüdrətinə, əyilməzliyinə, hörmətinə, qazandığı uğurlara paxıllıq edən, sindirə bilməyən, xainlikdən alışıb-yanan, ona qarşı üzde olmasa da, arxada düşmənçilik edənlər olmuşdur.

Başqa yazılarımızda dediyimiz kimi, ermənilər Cahan Əliyevə qarşı hər cür təxribata əl atırdılar. Ancaq bu yöndə ermənilər tək deyildi. Sapı özümüzdən olan milli xəyanətkarlar da fəaliyyətdə idilər. Onlar yeri düşəndə Cahan kişini istəməyən ermənilərlə əlaqəyə girib xəbər daşıyır, yaxud yuxarı təşkilatlara anonim məktublar göndərirdilər.

Cahan Əliyevin əzəmətli varlığını görmək istəməyən adamlar bir dəfə belə qərara gəlirlər ki, onu aradan götürmək lazımdır. Belə bir vəzifəni heç kəs boynuna götürməyə cürət eləmir. "Bəlkə, işin üstü açıldı" sualı onlara qoşulmaq istəyənləri bir-bir geri atır.

Bu qətli törətdikləri təqdirdə nə hökumət qüvvələrindən, nə də Dəli İbrahimdən yaxa qurtara bilməyəcəklərini göz önünə gətirirlər. Hətta beynində qaranlıq bir fikir gəzdirən bu adamlardan biri demişdi: "Nə olur olsun, bu işin üstü açılacaq. Onda Dəli İbrahim hamımızı deşik-deşik eləyəcək!".

Belə qərara gəlirlər ki, bu işi başqa yerdən olan bir adama icra etdirmək lazımdır. Belə də edirlər. Əslən Dərəçiçək mahalından olan bir nəfərlə görüşür, Cahan Əliyevi öldürməyi ona həvalə edirlər. Həmin adam dəfələrlə adam öldürmüş və həbsxanada yatmış bir qaçaq olub. O, onların tapşırığı yerinə yetirməyə söz verir və müqabilində onlardan alacağı pulun məbləğini də müəyyənləşdirir. Vaxt müəyyən olunur, Əmir-xeyir meşəsində onlar görüşürlər. Cahanın atının rəngini, özünün boy-buxununu, sifətinin quruluşunu və əynində hansı rəngdə paltar olacağını deyirlər. Cahanın günün hansı vaxtında gəldiyini tam şəkildə başa salırlar.

Qatil olmağa hazırlaşan adam iki gün meşədə Cahan Əliyevin yolunu gözləyir. Üçüncü gün at ayağının səsini eşidib özünü hazır vəziyyətə salır. Arxasına sığındığı ağacın budaqlarının arasından tüfəngin lüləsini yola tərəf çevirir. Getdikcə at ayağının tappıltısı yaxınlıqdan gəlir. Qaçaq özünü atoş üçün tamam hazırlayır. Birdən o gözü önündə kəhər atın bərli-bözəkli yəhəri üstündə başına çərkezi papaq qoymuş qartal baxışdı, gülər üzlü, cəni zamanda pəhləvan cüssəli bir cavan görür.

Pusquda durmuş adam bu atının sir-sifətindən oxunan igidliyinə, mərdliyinə, yaraşlıq duruşuna heyran kəsilir. Otuz metrlikdən görünən atlı məğrur bir ahənglə, heç nədən xəbərsiz, hətta barmağın tətik üstə dayanıb, tüfəng lüləsinin sinəsinə tuşlandığından bixəbər ötüb keçir. Bu an onun qəniməti olmağa hazırlaşan bu insanın qəlbində bir mərhəmət işığı parlayır. Barmağı tətikdən sürüşüb düşür,

tüfəngin lüləsi bir müddət qalın meşənin qaranlıqlarına tərəf tuşlanmış kimi qalır. Atlı ötüb keçir. Atlının qatili olmağa hazırlaşan adam onun arxasınca məlul-məlul baxıb, peşmancasına başını bulayır. Qeyri-ixtiyari olaraq dodaqlarından çıxan bu sözlərin pıçıltısı eşidilir: "İnsanam deyən kəs də öz millətinin bu cür oğluna qıyarmı? Mən əgər ona güllə atsaydım namərd bir qatilə çevriləcəkdim. Şükür olsun əlalına ya rəbbim, məni bu alçaqlıqdan xilas elədin. Bu adam bir elin-obanın oğludu. Onu vurmaq bütün bir millətə güllə atmaq olardı!"

Həmin adam dərəçiçəkli Qaçaq Abbas olub. O, bu əhvalatı bir neçə il sonra Axundov kəndində Cahan kişinin özünə danışmışdı. Onun dediyinə görə, onu bu işə təhrik edən adamlarla görüşüb və deyib ki, siz alçaq adamsınız. Elə oğula necə qıymaq istəyibsiniz?! Mən həmin adamla görüşüb bu əhvalatı danışmalıyam. Həmçinin deməliyəm ki, özünü sizi kimi namərdlərdən qorusun!

Adamlar yalvarıb-yaxarırlar ki, bir qələtdi eləmişik, bu işin üstü açılmasın. Əgər açılsa, Cahan Əliyev də, o camaat da bizi daş-qalaq eləyəcək.

TORPAQ ŞÖBƏ MÜDİRİ

Cahan Əliyev Krasnoselo Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədr müavini və eyni zamanda Torpaq Şöbə müdiri vəzifəsinə irəli çəkilmişdi. Müharibə dövründə torpaq şöbə müdiri mühüm dövlət əhəmiyyətli bir vəzifə idi. Rayon miqyasında kənd təsərrüfatı məhsullarına nəzarət torpaq şöbə müdirinə tapşırılmışdı.

Fövqəladə hal baş verdikdə, ciddi çatışmazlıqlar yarananda torpaq şöbə müdirinin Moskvaya əlaqədar təşkilatlara birbaşa müraciət etmək hüququ vardı.

Cahan Əliyev yeni vəzifəsində məharətlə çalışırdı. Təsərrüfat rəhbərləri hər vəzifə sahibindən daha çox torpaq şöbə müdirinə müraciət edirdilər. Çünki o, təsərrüfatlardakı çatışmazlıqların tezliklə aradan qalxmasına nail olan yeganə rayon rəhbəriydi. Cahan Əliyev yalançılığı, bu günün işini sabaha qoymağı sevmirdi. Hər kəsdən də o, bunları tələb edirdi. Vədəsinə əməl etməyən, hər hansı bir yalanla aradan çıxmağa can atan təsərrüfat rəhbərinə çox sərt təpki göstərirdi.

Rayonda elə bir vəziyyət yaranmışdı ki, idarələrdə bürokratik əngəllərlə üzləşən sırayı kolxozçular, fəhlələr, müəllimlər də onun yanına gəlir, dərdlərini ona deyirdilər. Bəzi şikayətlərin Cahan Əliyevin səlahiyyətinə aidiyyəti olmasa da o, hamının qayğısına qatılmağa çalışırdı. Buna görə də sadə insanlar arasında da onun hörməti gündən-günə artmaqda idi. O, hətta dəfələrlə öz əhalisini süründürməçiliyə salan məmurlara öz iradlarını bildirmişdi.

Bu dövrdə Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Martirosyan soyadlı, olduqca millətçi, ağılsız, qudurğan, ağızdan boş bir erməni işləyirdi. Hətta onun Qarnik adlı oğlu rayonun içində camaata söyür, onu-bunu daşlayırdı.

Camaat arasmda Dəli raykom kimi tanınan Martirosyan Cahan Əliyevin xalq arasmda olan nüfuz və hörmətini, eləcə də əyilməzliyini həzm edə bilmirdi.

Erməni millətindən olan vəzifə mənsubları Dəli raykoma ondan xəbərler daşıyırdılar.

Bir dəfə raykom katibi Cahan Əliyevin üstünə danışmaq istərkən o demişdi:

– Mən günahım olmadan üstümə danışmağı sevmirəm.

Martirosyan demişdi:

– Siz unutmayın ki, raykom katibi ilə danışırınsınız!

– Mən kiminlə danışmağımdan asılı olmayaraq, ona hörmət edən adamam. Ancaq lazımsız söhbəti qəbul edə bilmirəm!

Martirosyan onun üzünə baxıb mırışa-mırışa:

– Deyəsən, mənim kimi sən də söz götürən deyilsən! - deyə ona cavab vermişdi.

BİRİNCİ KATİB VƏ CAHAN ƏLİYEV

*Bu dünyada ən təmiz xəzinə
ləkəsiz, qüsursuz namusdur.*

ŞEKSPİR

Sovet hökumətinin saxta qardaşlıq şüarı Ermənistanda keçmirdi. Azərbaycanda "SSRİ xalqlarının qardaşlıq ittifaqına" yeri gəldi-gəlmədi riayət olunsa da, Ermənistan Respublikasında bu çürük ideologiyaya çox səthi əməl olunurdu. Azərbaycan rəhbərlərinin "qardaş erməni xalqı" sözüne ermənilər həm ikrahla yanaşır, həm də lağmata eləyirdilər. Çox zaman özlərini saxlaya bilməyib "türklə erməninin nə qardaşlığı" deməkdən də çəkinmirdilər. Azərbaycan tərəfdən həmişə "erməni-Azərbaycan dostluğu"nu tərənnüm edən mahnılar oxunsa da, ermənilər məclislərdə, yığıncaqlarda "Andronik" mahnısını səsləndirirdilər. Ümumiyyətlə, düşmənə bu cür münasibət azərbaycanlıların özünü aldatmasından və düşmən qabağında kiçilməsindən başqa bir şey deyildi. Bu cür münasibətin tərkibində bir neçə səbəb dururdu: - əvvəla, Azərbaycana rəhbərlik edənlər arasında türk soylu adamlar yox dərəcəsinə idi. Digər tərəfdən Moskva ermənilərə çox doğma və isti münasibət bəsləyirdi. Ermənilər hər hansı bir Azərbaycan türkünə şərhləyib həbs etdirə bilirdi. Bu, nə idi? Guya ki, erməni sözünü işlədən azərbaycanlı "erməni yoldaş", "erməni qardaş" deməyib. Həm də erməni sözünü ikrah doğurucu bir tonda deyib. Bəli, bundan sonra erməninin şikayəti əsasında türk oğlu həbsə atılırdı. Əslində, belə hallar minlərlə, on minlərlə baş vermişdir.

Bir dəfə əslən Təbrizdən olan və rayonun kəndlərindən birində yaşayan Əsədullah adında bir adamı rayona çağırıb həbs etmişlər. Səbəbi də o olub ki, həmin kənddə feldşer

işləyən bir nəfər erməni yazılı qaydada şikayət verib. Şikayətdə deyilir ki, mən Əsədullahın evinin qabağında keçirdim, hündürdən səs gəldiyini eşidib ayaq saxladım. Pəncərəyə yaxınlaşıb dinşədim. Bu vaxt Əsədullahın Vladimir İliç Leninə lağ etdiyinin şahidi oldum. Proletariatın dahi rəhbəri haqqında uşaqlarına uydurma yalanlar danışdı. Mən o sözlərdən birini dəqiqliyi ilə eşitdim. Olduğu kimi yazıram: "Leninin başı da mənim başım kimi keçəldir."

O, bu sözü deyəndə arvad-uşaq hamısı qaqqıltı ilə gülüşdü.

İş rayon prokrorluğunda idi. Əsədullahın adamları haraya əl atdırsa, onu azad etdirə bilmədilər. Məhkəmədə demişdilər ki, iki il iş düşür. İki aydan artıq idi ki, Qarakilsə (Kirovakan) türməsinə yatırdı. Nəhayət, bu işə Cahan Əliyev qarışdı, prokurorla, məhkəmə ilə söhbət eləyəndən sonra 3 aylıq icbarı işlə onu azadlığa buraxdırdı.

Cahan Əliyevlə raykom katibi arasında olan pərdə get-gedə aradan qalxırdı. Belə bir münasibət qarşıdan gələn qarşığının yaxınlaşdığını göstərirdi. Torpaq şöbə müdiri indi bilirdi ki, onlar qabaqlaşacaqlar. Martirosyan rayon və kənd rəhbərlərinə hər cür biabırçı söyüşlər yağdırırdı. Cahan məhz bu söyüşdən daha çox ehtiyat edirdi. Bilirdi ki, belə bir vəziyyət yarandığı təqdirdə katib cavabsız qalmayacaq. Bu da hansı nəticələri verəcəksə, onu Allah bilir.

Müharibədən sonrakı illər idi. Dövlət kənd təsərrüfatının, eləcə də sənayenin inkişafına böyük önəm verirdi. Kənd rayonlarında əkinçiliyin və maldarlığın inkişafı diqqət mərkəzində idi. Dənli bitkilərin və kartofun toxum tədarükü xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Məlum həqiqətdir ki, yüksək aqrotexniki qaydalara cavab verməyən toxum tədarük etmək gələcək ilin məhsuldarlığını aşağı salmaqdan, torpağı aldatmaqdan başqa bir şey deyil. Nazirlikdən tapşırılmışdı ki, ən keyfiyyətli taxıl məhsullarının toxumu təda-

rük olunmalıdır. Bu iş birbaşa rayon miqyasında torpaq şöbə müdirinə həvalə olunmuşdu. Krasnoselo rayonu üzrə toxumun götürülməsinə məsul şəxs Cahan Əliyev idi.

Rayonda çətin bir vəziyyət yaranmışdı. Toxum üçün hazırlanan taxıl məhsullarını rayon partiya komitəsinin birinci katibi dövlət planını yerinə yetirmək üçün hazırlığa göndərirdi. Belə bir vəziyyət Cahan Əliyevi çətin durum qarşısında qoymuşdu. Cahan Əliyev rayon mərkəzindəki kolxozun anbarına gedəndə taxılın kisələrə doldurulub hazırlığa göndərildiyini gördü. Kolxoz sədrindən soruşdu ki, toxumu hara göndərirsiniz? O cavab verdi ki, birinci katibin əmrini yerinə yetiririk.

Cahan Əliyev:

- Sən bilirsənmi bu cinayətdir? -deyə ona müraciət edəndə Makarov fəmilialı kolxoz sədri dedi: "Çox yaxşı bilirəm! Ancaq çarəm yoxdur!"

Torpaq şöbə müdiri rayon partiya komitəsinə qayıtdı. O, birinci katiblə görüşdü və əhvalatı ona danışdı. Katib əlini stola vuraraq hündürdən dedi:

- Rayonun sahibi mənəm! Nə bilirəm, onu da edəcəyəm!

- Bəs toxum tədarükü necə olacaq? -Cahan Əliyev dilləndi.

- Onun da cavabını mən verəcəyəm!

- Onda mən yaranmış vəziyyəti nazirliyə deməliyəm!

- Bu sənin üçün yaxşı olmayacaq! - o, səsini qaldırdı.

- Yəqin ki, sizin üçün də yaxşı olmayacaq! -deyib Cahan kabinetini tərk etdi.

O, öz kabinetinə gəlib birbaşa nazirə zəng edib, əhvalatı ona danışdı. Qazaryan (nazirin soyadı) Martirosyana zəng edib əhvalatla maraqlandı. Dəli raykom onu acıladı. Yarım saata qədər onlar telefonda dalaşdılar. Bundan sonra torpaq şöbə müdiri ilə katib arasında ziddiyyət daha da kəskinləşdi.

Həmin dövrdə Basarkeçər rayonunda raykomun birinci katibi işləmiş Talib Musayevin söhbətindən: Respublika prokuroru Basarkeçərə gəlmişdi. Oradan da Krasnoseloya getməli idi. Hərəməz bir at minib Krasnoseloya yola düşdük. O, yolda mənə tez-tez Cahan Əliyev haqda suallar verirdi. Mən işin nə yerdə olduğunu başa düşdüm və Cahana ehtiyatlı olmasını tövsiyə etdim. Çünki Ermənistan hökuməti Cahanı azərbaycanlı əhalinin köçünə əngəl törətməkdə suçlayırdı. Türk məsələsi Ermənistan hökuməti qarşısında duran ən vacib problem idi. Cahan Əliyev rayonun ən böyük təsərrüfatlarından biri olan Toxluca kolxozuna təhkimçi idi. Toxlucaya gedəndə görür kü, Göyçə gölünün sahilinə yaxın ərazidə 15-20 hektarlıq taxıl zəmisini yetişməmiş biçib, döyüblər. Dən od tutub yanır. Cahan Əliyev dəni yenidən geniş sərrib dağıtdırır ki, qurusun. Bu vaxt Martirosyan gəlib çıxır və taxılın sərgiləndiyini görüb soruşur:

– Bunu niyə hazırlığa verməyiblər?

Cahan Əliyev deyir ki, taxıl alışıb yanırıdı, mən tapşırıdım ki, sərsinlər.

Bundan sonra sözləri çəpləşir. Bir-birlərinə yaxşı-yaman sözlər işlədirlər. Cahan onun üstünə yeriyib vurmaq istəyəndə o, maşına minib aradan çıxır. Bundan bir neçə gün sonra Martirosyan onu kabinetə çağırır. Cahan Əliyev içəri girəndə o, nalayiq söz işlədir.

– Sənə demişəm ki, mən nalayiq söz götürmürəm! - Cahan deyir.

– İndi sənə göstərəm! -deyib əlini qabaq stolunun siyirtməsinə uzadır ki, tapança götürsün. Cahan bir quş cəldliyi ilə başının üstünü kəsir. Vurub əlindən tapançasını salır. Martirosyan aldığı zərbədən yıxılıb stolun altına düşür. Səs-küyə raykomun işçiləri içəri dolurlar. Raykom əmr edir ki, tez prokuroru, milis rəisini çağırınsınlar!

QAÇAQLIQ HƏYATI

*Təmiz adamı təqib etmək olar,
amma hörmətdən salmaq olmaz.*
VOLTER

Hadisədən sonra Cahan Əliyev birbaşa Əmirxeyirə gəlir. Əhvalatı evdə danışır. Xüsusilə ona daha çox mərhəm olan əmisi oğlu İbrahimə hər şeyi olduğu kimi nəql edir. İbrahim olduqca qoçaq, cəsur, qanından qorxmayan əsl türk kişisi olub. Hadisədən narahatlıq keçirən ailə üzvlərinə, o cümlədən Mərziyebəyim xanıma deyir:

– Gərək belə olmayaydı. Ancaq hadisə olub. Bundan sonra fikir çəkməyə ehtiyac yoxdur. Özünü tox saxlayın. Uşaqlardan müğayat olun. Mən Cahanı tək buraxmayacağam!

Ertəsi gün Əmirxeyirə, Cahanın arxasınca bir neçə milis işçisi göndərilir. Milislərlə Cahan kəndin içində rastlaşır. Dəstəyə rəhbərlik edən milis baş leytenantı Cahanın qoluna girib, söhbət etdiyi adamlardan uzaqlaşdırır və deyir:

– Əliyev, sizi rayonda gözləyirlər.

Cahan Əliyev:

– Kim gözləyir məni?

– Martirosyan çağırtdırıb.

– Daha milis niyə göndəriblər? Mən özüm getməyə hazırlaşdırdım.

– Nə vaxt getmək istəyirdin?

– Elə indi. Paltarımı dəyişib gedəcəyəm. Mən milislə getmək istəmirəm. Belə getmək camaatın içində yaxşı deyil. Sən milis işçilərinə tapşır, kəndin ayağına ensinlər, mən paltarımı dəyişib gəlirəm.

Erməni millətindən olan milis zabiti yaxınlıqda duran iki milis nəfərini yanına çağırıb dedi:

– Qoy yoldaşlar aşağı enib kəndin girəcəyində gözləsinlər. Siz isə mənimlə gəlin, Əliyev paltarını dəyişsin, birlikdə rayona qayıdaq.

Onlar söhbət edə-edə, heç nə olmaybmış kimi Cahan Əliyevin kəndin yuxarı məhəlləsindəki evinə gəlirlər. Cahan Əliyev içəri keçmələrini təklif edir. Onlar içəri getməkdən imtina edib, çöldə gözlədiklərini deyirlər. Lakin Cahan Əliyev təkidlə deyir:

– Siz də yoldan gəlibsiniz, bir tikə çörək yeyək, sonra yola düşək.

Onlar razı olub içəri keçirlər.

Qapının ağzında Mərziyəbəyim xanım görünür.

Cahan Mərziyəbəyim xanıma:

– Tez iki toyuq kəsdir, qızart. Sonra da paltarımı hazırla dəyişim, rayona gedirəm, - deyə həyat yoldaşının üzünə baxıb, onunla birlikdə içəri keçir. Erməni milisləri rahat əyləşib yemək gözləyir. Mərziyəbəyim xanım toyuqları yolmaq üçün peçin üstündəki qaynar suya salır. Qəfildən suyu çəkib calayır. Buğ evi başına götürür. "Vayy, ayağımı yandırdımı görə", -deyib Cahan özünü buğun arasına atır. Elə bir an içində oradan da üzü bağa baxan otağın pəncərəsindən atılıb özünü otlu-ormanlı sıx meşənin qoynuna verir. Bu zaman yedəyində iki yəhərli-yüyenli atla əmisi oğlu İbrahim Cahanı gözləyirdi.

Baş vermiş hadisə ilə əlaqədar milislər də sıçrayıb ağaya qalxdılar:

– Bacı, nə olub, ayağın yanmayıb ki?!

Buğ evdən azalanda milislər dörd tərəfinə baxıb Cahanı görmədilər.

– Bacı, Cahan hanı? -deyə zabıt Mərziyəbəyim xanımdan soruşdu.

– Buralarda olar.

Onlar o tərəf, bu tərəfə boylanıb özlərini itirdilər.

– Ay bacı, hara çıxdı, o ki burada idi?

– Paltarı yan otaqda idi. Yəqin dəyişməyə keçib.

Özünü itirmiş milis işçiləri yan otağa keçib pəncərənin açıq olduğunu gördülər. Artıq hər şey aydın idi. Onlar uduzmuşdular.

Qəzəbindən gözləri hədəqəsindən çıxmaq dərəcəsinə çatmış baş leytenant səsini qaldırıb Mərziyəbəyim xanıma dedi:

– Sən bilərsən, Əliyev hara getdi?

– Siz məndən yaxşı bilirsiniz, o sizin yanınızda deyildimi?

– Ay bacı, sən nə danışırsan, o pəncərədən atılıb, qaçıb.

– Üç nəfər silahlı milisin əlindən qaçmaq olar? Yəqin siz qaçırmısınız...

Milislər bilmədilər neyləsinlər. Onlar başlarını tamam itirmişdilər. Birdən ayılıb üst tərəf meşəyə götürüldülər. Bir qədər gedib, evin arxasındakı dərədən keçib qalın meşələrlə üzləşdilər. Sanki meşənin vahiməsi onları öz ağışına aldı. Artıq milis işçiləri bilirdi ki, daha Cahan Əliyev bunlara təslim olan deyil. Meşənin qoynundan axıb gələn vahimə həm də Cahan Əliyev vahiməsi idi. Onlar bu dəqiqələrdə nə meşəyə girirdilər, nə də geri dönmə bilirdilər.

İndi onlar bilmirdilər neyləsinlər, rayona necə dönsünlər! Rayon partiya komitəsinə, daxili işlər şöbəsinə nə cavab verəcəklərini düşünürdülər.

Milis işçiləri rayon rəhbərliyinə verdikləri raportda yazmışdılar: "Biz kəndə daxil olanda Cahan Əliyev artıq kənddən çıxmışdı."

İki-üç saatdan sonra bütün rayon ərazisinə yayıldı ki, Cahan Əliyevi 7-8 nəfər milis həbs edə bilməyib. O, aradan çıxıb.

Bununla da Cahan Əliyevin qaçaqlıq dövrü başladı. Qaçaqlıq edənlər tarixlər boyu dövrünün ictimai-siyasi hə-

yatındakı haqsızlıqlara, ədalətsizliklərə qarşı çıxış edən, mübarizə aparan insanlar olmuşlar. Cəmiyyətdə baş verən dövlət məmurları ilə xalq kütlələri arasındakı narazılıqlar cəsəətli, igid, mərd, namuslu adamlar tərəfindən qəbul edilməz olmuş, onlar öz sinələrini qabağa verərəkən hökumət qüvvələri tərəfindən təqib olunmuşlar. Hökumətə arxalanan məmur qudurğanlığı, yekəxanalığı həmişə kütlələr tərəfindən nifrətlə qarşılanmış, nəhayətdə isə qarşıdurma-ya gətirib çıxarmışdır.

Belə bir misal:

– 1916-cı ilin yayında Ağkilsə (Aşıq Ələsgərin kəndi) kəndinin kovxası Məşədi Qasım Ələsgərin ortancıl oğlu Əbdüləzimi fəhlə göndərmək istəmiş, Əbdüləzim isə onun sözüne baxmamış və getməyəcəyini bildirmişdir. Bu zaman kovxa onu qamçı ilə döymüşdü. Bu xəbəri eşidən Bəşir kovxa Məşədi Qasımı güllə ilə vurub aradan çıxmışdı. Bəşiri tapa bilmədikdə Əbdüləzimi və Ələsgərin qardaşı Xəlili həbs etmişlər. Bəşir çar hakimiyyəti yıxılana qədər qaçaqlıq etmişdi.

Ümumiyyətlə, hər hansı bir qaçağın taleyinə nəzər salsaq görərik ki, onlar həmişə dövlət tərəfindən mühafizə olunan varlı-hallı, quduzlaşmış məmurların haqsızlığı ilə üzleşdikdən sonra bu yolu tutmuşlar. Biz Dəli Alının, Qaçaq Əmirəhmədin, Qaçaq Pirqulunun, Qaçaq Cəfərqulunun, Qaçaq Cəmilin, Qaçaq Süleymanın və başqa qaçaqların həyatında da bunları müşahidə etmişik.

Hər adam qaçaqlıq edə bilməz. Qaçaqqlıq böyük cəsəət, mərdlik və şücaət tələb edir. Çar Rusiyası dövründə Cənubi Qafqazda qaçaqlıq kütləvi hal almışdı. Məmurların özbaşınalığı, vəhşiliyi nəticəsində xalq kütlələri hər addımda əzilir, təhqir edilir, bahalıq baş alıb gedirdi. Bu haqsızlığı sindirə bilməyən ərən igidlər hökumətə qarşı çıxışlar edir,

nəhayət, bundan sonra onların qaçaqqlıq həyatı başlayırdı.

Sovet hakimiyyəti illərində də qaçaqlar olmuş və onlar son nəfəslərinə qədər mübarizələrini aparmışlar. Belə qaçaqlardan biri də XX əsrin ortalarında iki il qaçaqlıq həyatı yaşamış Cahan Əliyev olmuşdur.

Məsul dövlət vəzifəsində çalışan Cahan Əliyev Erməni an hökumətinin təqibləri ilə üz-üzə qalmışdı. Onu bir türk oğlu kimi, köçürülməyə qarşı sinəsini gərən bir millətçi kimi, erməni rəhbərliyinə öyilmədiyinə görə, bacarıq və qabiliyyətini həzm edə bilmədikləri üçün aradan götürmək istəyirdilər. Bunun üçün vasitələr axtarırdılar. Cahan Əliyevi dolaşdırıb həbs etmək tapşırığı Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Martirasyona həvalə edilmişdi.

Martirasyon bütün distansiyalarda onun iradəsinə qarşı çıxmağa çalışır, yerli-yersiz öz iradələrini bildirirdi. Hotta bir dəfə demişdi: "Əliyev, sən köçürmənin qarşısını almaqla, Ermənistan hökumətinin qərarlarına hörmətsizlik edirsən".

Cahan Əliyev heç nəyə əhəmiyyət vermədən özünə məxsus kişilik qururu ilə polad iradəsini nümayiş etdirirdi.

Nəhayət bu döyanətli türk oğlunu təxribata çəkkə bildilər. Təxribat onu zindana atmaq məqsədi ilə aparılırdı.

Cahan Əliyev həmin gecə İbrahimlə birbaşa Gədəbəy rayonunun ərazisinə keçdi. İbrahim doğrudan da əmisi oğlunu tək buraxmaq qərarında deyildi. Bu cəngavər adam Cahan Əliyevə atılacaq gülləyə sinəsini görməyə hər an hazır idi.

Qısa arayış:

İbrahim Cahan Əliyevin əmisi Sarı kişinin oğlu idi. Uşaqlıqdan olduqca qoçaq, mərd, cəsəətli görünən İbrahim gənclik illərində çoxlarının ehtiyat etdiyi bir igid idi. Onun bir sözü iki olmaz, kiminsə üzünə tərs baxsaydı, həmin adamın rahatlığı pozulardı.

İbrahim

İbrahim 1905-ci ildə anadan olmuşdu. O, yaxşı güllə atan olduğundan səriştəli ovçu kimi də tanınmışdı. Bir dəfə atdığı bir güllə ilə iki cüyür vurmuşdu.

İbrahim günlərin birində ovdan qayıdarkən meşədə ayı ilə qarşılaşır və sonuncu gülləsi qaldığına baxmayaraq, ayını nişan alır. Güllə ayıya dəysə də, ayı yıxılmaz. Vəhşi onun üstünə tərəf hücum çəkir.

Özünü itirməyən İbrahim belindəki xəncəri sağ əlinə alır, sol qolunu ayının ağzına verir, xəncəri onun qoltuğunun altından yeridib, ayını öldürür. Həmin ayının dərisi hələ də saxlanır.

İbrahim Cahanla birlikdə Gədəbəy ərazisinə keçdikdən sonra Şınıx ərazisində onları Krasnoselodan gəlmiş 10-12 nəfər milis işçisi izləyirmiş. İbrahim Cahan Əliyevə deyir ki, əmi oğlu, bilirsən nə var?

- Nə var? – deyə o soruşur.

- Krasnıdan (Krasnoseloya azərbaycanlılar əsasən Krasnı deyirdilər) gələn milisləri sabah məhv eləyəcəm! -deyə İbrahim özünəməxsus qətiyyətlə ona bildirir. Onun xasiyyətini yaxşı bilən Cahan kişi deyir:

- Qətiyyənlə ola bilməz! O zaman hökumət bizdən tamamilə əl çəkməz. Biz gözləyirik ki, bəraət əlaq. İş vurun daha da korlaya bilərik.

İbrahim Cahan Əliyevi eşitdiyi kimi heç kəsi eşitmirdi. Deyəsən, bu söz onun beyninə batdı. Qayıdıb sual verdi:

- Bəs neyləyək, bunlar bizdən əl çəkmirlər?

Rəsula deyərəm, onlara dolayı yolla çatdırar ki, İbrahim

sizi məhv eləməyə hazırlaşib.

Elə də oldu. Bu söhbəti milis işçilərinə çatdırdıqdan sonra, daha onlar bu yerlərə yaxınlaşmırdılar.

Bu dövrdə bir dəfə İbrahimi Gədəbəydə həbs edir, kolxoz idarəsinin binasına salırlar. Sədrin otağından pəncərəni açıb qaçır. Onu Əjdər adlı bir milisoner təqib edir. Bu axt oradakı qadınlar milisonərə mane olur, tapançasını əlindən alırlar. İbrahim qaçıb özünü qarğıdalılığa verir və ordan meşəyə girir.

Əlacı kəsilməmiş Əjdər yalvarıb qadınlardan tapançasını alır. İbrahimi qaçırdığına görə hökumət Əjdəri incidirmiş. O, hər gün evə əsəbi gəlirmiş. Əsəblərini cilovlaya bilməyən Əjdər bir gün həyat yoldaşını güllə ilə vurub öldürür.

Bir qədər sonra İbrahim yenə də Gədəbəydə ələ keçir, bu dəfə qaçıb aradan çıxma bilmir.

İbrahim əmisi oğlu Cahan Əliyevlə daim bir yerdə olur, onu tək qoymur. Bu zaman Cahan kişini axtarıb-arayan qohumlar və dostlar da olub. **Xüsusilə Şınıxda Cəmil, Arabaçıda Əsgər, Rəsul, Ramazan, Şad Vəli, Zodan Rəhim və Uzun Salman, Çobankənddə Əsəd və Mənsur onunla müdam görüşüb əlaqə saxlayıblar. Müseyib dayısının həyat yoldaşı Xanım arvadın zəhməti çox olub.** Ümumiyyətlə, iki ildən artıq bir müddətdə Gədəbəy camaatı onu qoruyub saxlayır, ələ keçməyə imkan vermir. Bu dövrdə, hətta belə söyləyirlər ki, Krasnoselodan Cahan Əliyevin arxasınca milis işçiləri göndəriləndə, onlar gedib onunla görüşür, bir sutka bir yerdə qalır, yeyib-içib geri qayıdırmışlar. Milis işçiləri rayon milis rəisinə "tapa bilmədikləri haqda" raport vermişlər.

Cahan Əliyev qaçaqlıq dövründə İsmayıl dayısının qızı Göyçəkgildə qalmış. Bir gün yenə də burada olanda Cahan pəncərədən görür ki, iki nəfər milis əməkdaşı bir nəfər

qadını qabaqlarına salıb aparırlar. Cahan kişi Göyçəkden soruşur ki, bu nə olan işdi, o qadını hara aparırlar? Göyçək deyir ki, qadın çoban Kərəmin arvadıdır. Kərəmin qoyun əksikliyi var, onu evdə tapmayıblar. Ona görə də qadını aparırlar. C.Əliyev yubanmadan bayıra çıxır. Milis işçilərinə yaxınlaşıb deyir: "Utanmırsınız, qadını qabağımıza salıb aparırsınız! Ayıb olsun sizə! Buraxın, qadını çıxıb getsin!"

Cahan qadını buraxdırıb qayıdır! Sonralar həmin milis işçiləri deyirmiş ki, Cahan Əliyev bizdə axtarışdaydı. Biz onu biləndən sonra Cahan Əliyevin nə qədər şücaətli adam olduğuna mat qaldıq.

Artıq bu dövrdə, yəni Cahan Əliyevin Ermənistan ərazisindən qaçdığı illərdə, onun haqqında xalq tərəfindən əfsanələr, miflər yaradılmışdı. Bu əfsanələr dastan, nağıl qəhrəmanları səviyyəsində özünə yer tapmışdı.

Sovet hökumətinin vaxtında, daha doğrusu, Ermənistan şəraitində rayon partiya komitəsinin birinci katibini döyüb aradan çıxmaq qəhrəmanlara xas olan keyfiyyət ola bilərdi. Xüsusilə bu işi Azərbaycan türkü görmüş olaydı...

Həmin dövrdə Göyçə, Qaraqoyunlu ərazisində yaşayan azərbaycanlıların ən çox işlək mövzusu Cahan Əliyev üzərində qurulmuşdu. Hər gün, hər yerdə söhbət Cahandan gedirdi. İndi camaat, xüsusilə gənclər arasında belə bir əhvali-ruhiyyə yaranmışdı ki, Cahan Əliyevin bacarığına bəcarıq, hünərinə hünər çatmaz. Onun qollarını pəhləvan da bükə bilməz. Hörməti, nüfuzu sayəsində rayon rəhbərliyi, hətta milis rəisləri, prokurorlar onu tutub həbs etmək istəmirlər.

Cahan fenomeni artıq mərdlik, cəsarət, yenilməzlik simvoluna çevrilmişdi. İndi xalq arasında Cahan Əliyev adı-soyadı "Cahan kişi" kimi səslənməkdə idi. Növbəti söhbətlərdən birində ağbulaqlı Ağəli Məmmədov demişdi: "Özü-

nüzü yormaym, Cahan kişini heç Sovet hökuməti də həbs edə bilməz!"

Bu sözə etiraz edənlərə Ağəli demişdi ki, onu axtaranlar Sovet hökumətinin qulluqçuları deyil, bacarırlar, tutsunlar da...

Bir gün ona çatdırdılar ki, Krasnoselo və Gədəbəy milisləri səni tapmaq üçün reyid keçirəcəklər. Bu vaxt əmisi oğlu Dəli İbrahim, həmişə olduğu kimi, yenə də onun yanında idi. Onlar Arabaçı kəndini tərk edib meşəyə yollanırlar. Bir qədər sonra onlara məlumat çatdırılır ki, artıq Gədəbəy milisləri Arabaçı kəndində axtarış aparırlar. Deyilənlərə görə, Krasnoselo milisləri də meşəni nəzarətə götürəcəklər.

Aradan bir az keçəndən sonra erməni milisləri uzaqdan iki adamın meşəyə girdiyini görürlər. Onlar sürətlərini artırır, yedəklərindəki itləri meşəyə tərəf buraxırlar. Cahangil görür ki, itlər onlara çatacaq. İbrahim ona deyir ki sən bu istiqamətdə irəlilə, mən itləri vuracağam. İtlər yaxınlaşan kimi İbrahim itlərin ikisini də vurur. Həmin yerdən istiqamətini dəyişib tüfəngi tez gizlədir və başlayır çır-çırpı, odun yığa-yığa milislər gələn istiqamətə getməyə. Milislər buna yaxınlaşanda soruşurlar ki, buralarda adam gördünmü? O cavab verir ki, gördüm, deyəsən, ovçuydular, tüfəng ata-ata yuxarı tərəfə getdilər.

O, əlinin işarəsi ilə Cahan gedən istiqamətin əksini göstərir. Onlar hövlnak halda getmək istərkən erməni milislərindən biri İbrahimdən soruşur:

– Bəs sən kimsən?

– Arabaçı kəndindənəm. Adım Alıqulu oğlu Musadır, deyə cavab verir.

Axtarış itlərinin də vurulduğunu gören erməni milisləri böyük üzüntü içində meşəyə tərəf yüyürlər.

İki saatdan sonra Cahan ilə İbrahim özlərinin "Çənlibel"i

olan, axtarışdan-axtarışa sığındıqları "Ballı qaya"nın əlçatmaz çardağı altında oturmuşdular.

Cahan kişinin ələ keçməməsini hərə bir cür qiymətləndirirdi. Kimi deyirdi ki, Miryaqub ağanın cəddi onu həmişə qoruyur. Ona görə də heç kəs onu tutmaq iqtidarında deyil. Bir başqası deyirdi ki, o kişi müharibə dövründə Ağbulaqdan, Toxlucadan və başqa yerdən olan qaçaqları həmişə mühafizə eləyib. Onların ələ keçməməsi üçün Əmirxeyir meşələrində daldalanmalarına şərait yaradıb, hətta onlara ərzaq göndərmiş. Bu gün həmin qaçaqların qohum-əqrəbası müxtəlif yollarla onu mühafizə edir.

Bəzən də danışılır ki, Cahan yeyib-içən, qonaqlı-qaralı bir adamdı. Onun Ermənistanın özündə, eləcə də Gədəbəy, Tovuz, Qazax bölgələrində çox sadıq, etibarlı dostları var. Onlar əl altından Cahanla görüşür, hər gün biri qonaq aparır. Vaxtı uzadırlar ki, Martirosyan Krasnoselodan çıxıb getsin, sonra hər şey yoluna düşəcək.

Bu dövrdə gəzən söz-söhbətlər də Cahan kişini əfsanələşdirirdi. Adətən xalq həmişə öz qüdrətli, böyük oğulları haqqında dastanlar yaratmış, onların güc, qüdrət, əyilməzlik, mərdlik, ləyaqət rəmzləri olmalarını, ölməzliklərini mifləşdirmişdir.

Erməni raykomu döyüb aradan çıxan və heç kəsin onu tutmaq iqtidarında ola bilməməsinə böyük ümid bəsləyən Toxlucalı Mehvalı bir şeirində dövlət tərəfindən Cahanın arxasınca göndərilmiş Sadıq, Aram və Suren adlı milis işçilərinin adlarını çəkərək yazmışdır:

**Namərdin gözündən qaçıb yuxusu,
Qorxusundan yata bilməz, ay Cahan.
Sən oldun xalqımın qoç Koroğlusu,
Haylar səni tuta bilməz, ay Cahan.**

**Aram "Yal"da hürüb-hürüb qayıdar,
Suren milis salam verib qayıdar.
Sadıx gedər səni görüb qayıdar,
Düşmənlərə sata bilməz, ay Cahan.**

**Dəli raykom gecə yatmır qorxudan,
Diksinərək tez-tez qalxır yuxudan.
Pənahındı yaradanın, öz xudan,
Elin səni ata bilməz, ay Cahan!**

**Arxalıyq nə qədər ki, sən varsan,
Hoydu desək bu dağları yararsan...
Bircə dəfə haray çəkib, qıy vursan
Düşmənlərin yata bilməz, ay Cahan!**

**Qadan-balan Mehvalının canında.
Öyünürəm sənin bu ad-sanında...
Beş-on milis, de, kimdi ki, yanında?
Ordu sənə bata bilməz, ay Cahan!**

Həmin dövrdə Cahan Əliyev Moskvaya məlumatlar göndərir, yuxarı təşkilatlara onu günahsız yerə həbs etmək istədiklərini çatdırır. Dostlarının yaxından köməyi və himayədarlığı sayəsində bir neçə dəfə Moskvada SSRİ Kənd Təsərrüfatı naziri Andrianovun qəbulunda oldu. Əhalisinin 75 faizi azərbaycanlılardan ibarət olan Krasnoselo rayonu-na Martirosyan kimi şovinist erməni millətçisinin rəhbərlik etdiyini çatdırdı. Martirosyanın millətçi mövqeyini və dövlət planını yerinə yetirmək adı altında kartof və taxıl toxumlarını tədarükə verərək, plan ödəmək haqda raportunun saxtakarlığını sübuta yetirdi.

İnsafən qeyd etmək lazımdır ki, milliyyətçə erməni olan

Poğosyan həqiqətin tərəfdarı kimi daim Cahan Əliyevin haqq işini müdafiə etdi.

Ermənistan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi Harutyunyanın müdafiə etməsinə baxmayaraq, raykomun birinci katibi Martirosyanı işdən azad etdilər. Cahan Əliyev bəraət qazandı. Bu təkcə Cahan Əliyevin yox, Ermənistanda yaşayan bütün azərbaycanlıların qələbəsi idi.

İndi hamı bu qüdrətli türk oğlunun ermənilərlə kəlləkəlləyə gəlməsindən və aslan pəncəsi ilə bütün sədləri vurub dağıtdığından iftixarla söhbət açırdı... Bütün azərbaycanlılar sevinirdilər. Sevinirdilər ona görə ki, rayon və respublika miqyasında onların söykənəcəyi əzəmətli "Şahdağ", "Murguz" timsallı bir Cahan vardı...

AZƏRBAYCAN TÜRKLƏRİ KÖÇÜRÜLÜR

*Vətənin dərdinə yad qala bilməz,
Özünü vətəndaş zənn edən hər kəs.*
NEKRASOV

Cahan Əliyev Ermənistan ərazisini tərk etdiyi iki ildən artıq bir müddətdə azərbaycanlı əhalinin həyatında yeni bir soyqırımını faciəsinə rəvac verildi. Rusiya-Almaniya müharibəsinin vurduğu ağır yaranı hələ sağaltmamış, azərbaycanlıların öz ata-baba yurdundan köçürülməsi meydana çıxdı. Stalin-Mikoyan-Beriya üçlüyü 1937-ci ilin faciələrini azərbaycanlı əhali üzərində daha da dərinləşdirdi.

SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr tarixli ədalətsiz qərarı xalqımızı son dərəcə sarsıtdı. Sovet hökumətinin hər gün, hər saat havaya üfürdüüyü "Millətlərin SSRİ xalqlarının qardaşlıq ailəsində yaşaması" şüarının nə qədər yalan, saxta olması bir daha özünü göstərdi.

"Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və başqa azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" verilən qərarla göstərilirdi ki, 1948-ci ildən "kөнüllü" surətdə 100 min nəfər köçürülməyə başlasın. Qərarın 11-ci bəndində deyilirdi: "Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə icazə verilsin ki, azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi ilə əlaqədar onların boşaltdıqları tikililərdə və yaşayış evlərin-

də xaricdən gələn erməniləri yerləşdirmək üçün istifadə et-sinlər".

Bu ədalətsiz, irticaçı qərar yerinə yetirilməkdə davam edirdi. Ermənistanın 30-dan artıq rayonunda köçürmə işi başa çatmışdı. Göyçənin Kəvər (**Nor-Bayazed, sonra isə Kamo**), Gözəldərə (**sonra Martuni**) rayonlarında bütöv-lükdə Basarkeçər rayonunun bir hissəsi köçürülmüşdü. Ba-sarkeçər camaatı ayağını dirəyib, ermənilərlə üz-üzə dur-muşdu. Bu iş Talib Musayevin, Tapdıq Əmiraslanovun mərdliyi, cəsəretli müqaviməti sayəsində həyata keçirilirdi. Cahan Əliyev bəraət alıb rayona dönməyə məqamlarda Kras-noselo rayonunun kəndlərində Kommunist partiyasının təb-liğat-təşviqat məşını işə salınıb bu köçürməni əsaslandır-mağa səy göstərirdi. Azərbaycandan rəsmi dövlət adamları, yazıçılar, şairlər, ziyalılar Ermənistana gəlib əhali ilə gö-rüşlər təşkil edir, söhbət aparırdılar.

Azərbaycan Nazirlər Sovetinin sədr müavini Krasnoselo rayon mərkəzinə gəlmiş, onun kənd rəhbərləri, ağsaqqal-lar, ziyalılarla görüşü təşkil olunmuşdu. Ermənistan Res-publikasının yüksək vəzifəli şəxsləri də onunla birlikdə idi-lər. Bu, o vaxt idi ki, Cahan Əliyev bəraət qazanıb rayona gəlmişdi. Çaykənd, Əmirxeyir, Bəryabad, Qaraqaya və Ya-nıqpəyə kəndlərinin birləşdiyi kolxozun sədri işləyirdi. Təbii ki, həmin yığıncaqda Cahan kişi də iştirak edirdi. O, iclas zalına girməmişdən əvvəl Cil kolxozunun sədri Oruc İbrahimov, Ağbulaq kolxozunun sədri Xalıqverdi Musayev, Gölkənd kolxozunun sədri Ağəli Əsədov və başqaları ilə söhbət edib, köçürülməyə razılıq verməmək qənaətinə gəl-dilər.

Azərbaycanlıların köçürülməsinin xalqın maddi-rifah halının yaxşılaşdırılması istiqamətində Kommunist partiya-sının yürütdüyü uğurlu siyasət kimi qələmə verən respubli-

ka və rayon rəhbərlərindən sonra söz Bakıdan gələn nüma-yəndələrə verildi. Nazirlər Sovetinin sədr müavini çox mehribancasına, gülər üzlə söhbətə başlayıb, yağlı dil tök-dü, sonra isə dedi: "Siz başqa yerə yox, öz soydaşlarınızın yanına gedir, onlarla qovuşursunuz. Hansı xalq bir əraziyə toplaşmaq istəməz? Azərbaycanın geniş və münbit torpaq sahələri, gözəl təbii şəraiti vardır. Əgər Ermənistanda yaşa-yan azərbaycanlılar oraya köçsələr maddi-həyat şəraitləri ölçüyəgəlməz dərəcədə yaxşılaşar, mədəniyyət, təhsil, ic-timai-siyasi inkişaf sahəsində yüksək səviyyəyə çatmaq imkanı qazanarlar."

Camaat bu erməni kələyini yaxşı bilirdi. Çıxış edənlər azərbaycanlı əhalinin öz yurd-yuvasından getmək istəmədi-yini dedilər.

Söz Cahan Əliyevə verildi. Nəzərlər böyük maraqla ona dikildi. Ermənilər də, azərbaycanlılar da Cahan kişinin nə deyəcəyini səbirsizliklə gözləyirdilər. Hamı bilirdi ki, bu yığıncaqda gedən söhbətə bu əzəmətli kişinin mövqeyi öz təsirini göstərəcəkdir. Erməni rəhbərlər onun çıxışından ehtiyatlanırdılar.

Çünki hələ 1948-ci ildə bu məsələyə qarşı Cahan Əliyev ciddi çıxışlar etmiş, azərbaycanlı əhalidə böyük inam hissi yaratmışdı. Elə həmin vaxt erməni rəhbərliyi bu cəsur türk oğlunun həbsinə çalışırdı.

Cahan Əliyev tribunaya qalxdı və çıxışını bu sözlərlə başladı:

– Bizim camaat bu işə mat-məəttəl qalıb. Başa düşə bil-mirlər ki, onlar öz dədə-baba yurdlarından niyə köçməlidir-lər. Deyirsiniz ki, bu camaat Azərbaycana köçəndə daha yaxşı yaşayacaq. Mən bu sözü qəbul eləmirəm. Demək, biz min illər yaşadığımız torpağı dolanma ucbatından atıb get-məliyik?! Heç bir namuslu adam vətəni bir qarın çöroyə

satmağa razı ola bilməz.

Daha sonra onu deyə bilərəm ki, bu camaatın köçürüldüyü Kür-Araz ovalığı bunlar üçün böyük fəlakət gətirəcək. Artıq bu təcrübə göz qabağındadır. Zəngibasar, Eçmiədzin, Əştərək, Vedi, Qəmərlı, Sərdərabad, Avaran bölgələrindən bu isti aran rayonlarına köçürülənlərdən qısa müddətdə yarıdan çoxu qırılıb.

Rayon partiya komitəsinin birinci katibi ayağa qalxıb əsəbi-əsəbi dilləndi:

– Yoldaş Əliyev, əks-təbliğat aparmayın.

– Mən həqiqəti deyirəm! Biz torpaqlarımızdan, evimizdən o zaman çıxıb bilərik ki, Azərbaycan Respublikasının dağlıq ərazilərində yaşayan ermənilərlə, daha doğrusu, Qarabağ erməniləri ilə evlərimizi dəyişə bilərik!

Köçürmə, dediyiniz kimi, "kənüllüdür". Əgər kənüllüdürsə, bizim camaat köçmək istəmir. Mən bura gələndə rəhbəri olduğum 5 kəndin camaatı onların bu sözünü sizə çatdırmağı tövsiyə etdilər.

Yığıncaqda iştirak edənlərin böyük əksəriyyəti azərbaycanlılar idi. O, zalda oturanların alovlu alqışları altında tribunadan düşüb, zalda öz yerinə keçdi. Bundan sonra Cil kolxozunun sədri Oruc İbrahimov, Gölkənd kolxozunun sədri Ağəli Əsədov, Ağbulaq kolxozunun sədri Xaltıqverdi Musayev və başqaları da bu ədalətsiz köçə, daha doğrusu deportasiyaya qarşı etirazlarını bildirdilər.

Cahan Əliyev rayondan kəndə dönen kimi bacısı oğlu Məcid Ağayevə və əmisi oğlu Məmməd Əliyevə pul verib Qazağa göndərdi. Onlar gedib Qazaxdan Moskvaya camaatın dili ilə köçmək istəmədikləri haqqında teleqramlar vurdular.

Beləliklə, Basarkeçərin güney və Krasnoselonun bütün kəndlərində köçürülmə bir qədər yubadıldı. Nəhayət, erməni hiyləgərliyinin, rus şovinizminin bu ərazidə istəkləri

gözündə qaldı.

Bu hadisədən sonra yenə də Cahan Əliyev ermənilərin qatı düşmən gözü ilə baxdığı Ermənistanda yaşayan bir neçə türk oğlundan biri idi.

1953-cü ilin martında Stalinin vəfat etməsi ilə azərbaycanlıların köçürülməsi tamamilə dayandırıldı. Ancaq erməni xəyanəti davam edirdi. Respublikada tanınmış adamlar daim təqib olur, rəhbər işdə çalışan azərbaycanlılar min bir bəhanə ilə işdən çıxarılır, yaxud həbs edilirdi. Ali təhsilli kadrlara respublikada iş verilmir, kəndlərin inkişafı ləngidirdi.

Bu dövrdə Türkiyədən, İrandan və başqa ölkələrdən gətirilmiş ermənilər Azərbaycana köçürülmüş azərbaycanlıların evində yerləşdirilirdi.

MAŞIN-TRAKTOR STANSİYASINDA

Cahan kişinin adlı-sanlı adam olduğunu bildirdim. Ancaq mən onu hələ ictimai yerlərdə görməmişdim. Səkkizinci sinfi bitirmişdim. Xəstəliyə görə məktəbə gedə bilməmişdim. Kolxoz sədri məni və məndən başqa bir nəfər yeniyetməni - İsa Hüseynovu rayonda mexanizasiya kursuna göndərdi. Biz burada, ilk növbədə qoyunqırxaq aqreqatı öyrənib kəndimizdə işləməliydik. Bundan əvvəl, aqreqatı işlədənlər rayon mərkəzindən gələn ruslar, yaxud ermənilər olurdu.

Biz mexanizasiya kursunu rayon maşın-traktor stansiyasında (MTS) (sonralar bura rayon təmir stansiyası (RTS) adlandı) keçirdik. Burada biz texnikanı həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən öyrənirdik. Rus millətindən olan Pavel adlı müəllimimiz çox bilikli və tələbkər bir insan idi. O, bütün detalları bizə göstərir, onun funksiyasını izah edirdi.

Praktika keçirdiyimiz yer nəhəng təmir sexi idi. Bura olduqca böyük bir ərazini əhatə edirdi. Emalatxanada kimi traktor təmir edir, kimi avtomobil, kombayn, kimi mator yığır, kimi də digər kənd təsərrüfatı maşın və alətlərinin təmiri ilə məşğul olurdu. Buraya hər gün rayonun təsərrüfat rəhbərləri gəlir, işin gedişinə baş çəkib, görülən işlə maraqlanırdılar. Bir gün biz öz işimizlə məşğul ikən bizə dərs keçən müəllim dedi:

– Əliyev gəldi!

Mən qanrılıb baxanda gördüm ki, üç-dörd nəfərlə Cahan kişi sexin böyük darvazasından içəri daxil oldu. Sanki Cahan kişinin gəlişi sexdə təmir işi ilə məşğul olanların hamısına birdən xəbər oldu. Hamı işini buraxıb sexin ortası ilə gələn Cahan kişi ilə uzaqdan da olsa salamlaşır, ona ehtiramlarını bildirirdilər. Doğrusu, bu sexə bir çox təsərrüfat rəhbərlərinin gəldiyini görsəm də, Cahan Əliyev kimi qarşılanan görməmişdim. Təmir

sexindəki ustaların əksəriyyəti ruslar idi. Çünki rayon mərkəzi, əsasən ruslardan ibarət idi. Onların bu insana nə qədər böyük hörmət qoyduğunu mən onda gördüm, doğrusu, sevindim və qürur duydum.

Cahan Əliyev buraya təmirdə olan traktor və maşınların üzərində gedən iş ilə tanış olmağa gəlmişdi. O bizdən xeyli ötüb sexin yuxarı başında ayaq saxladı. Traktorun təmiri gəldirdi. Hiss olundu ki, bu işdən razı deyil, təmir gecikdirilir. O, MTS-in direktorunun otağına getdi. Az sonra erməni millətindən olan Talış adlı direktorla sexə gəldi. Təmir işini başa çatdırmağın vacibliyini deyəndən sonra direktora dedi:

– Talış, sabah axşama traktor hazır olmasa, səninlə dostluğu kəsəcəyik.

Direktor çarəsiz adamlar kimi dilləndi:

– Yoldaş Əliyev, məni yaman çətinliklə üzləşdirirsiniz, hamı istəyir ki, onun texnikası daha tez təmir olsun. Sabah axşama təmir çatmaz, axı...

– Çatar, çatar! "Çobanın fikrində olsa, təkədən pendir tutar!" -deyib əlini onun çiyinə qoydu.

Direktor baş mühəndisə tapşırıq verdi.

– Əmirxeyir kolxozunun traktorunu sabah axşama hazır elə!

Baş mühəndis dedi:

– Görək onda o biri işlər dayansın.

– Dayansın da... Cahan Əliyev belə istəyirsə, belə də olmalıdı. Cahan kişi onlarla sağollaşıb getdi. Bizim kurs müəllimimiz dedi:

– Gördünüz Cahan Əliyev nə təhər kişidir. İçəri pələng kimi girdi, işini həll edib getdi. O, həmişə belədir. Buraya nə vaxt gəlsə, nə söz desə o olmalıdı. Mən dedim:

– Usta, nəyə görə Cahan kişinin sözünü yerə salmaq olmaz? Nə üçün belədi?

– Çünki kişi adamdı!

SƏRT MÖVQE

Qərbi Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində söhbət həmişə erməni-türk məsələsinə istiqamətlənirdi. Erməni xəyanətinə, erməni təzyiqlərinə göstərilən təpkilər daha çox diqqəti cəlb edirdi. Xüsusilə ermənilərlə üz-üzə gələn, milli zəmində onun cavabını çəkinmədən verə bilən insanlar qoçaq, mərd türk oğlu kimi xarakterizə olunurdu. Bu da təsadüfi hal kimi qiymətləndirilə bilməzdi. Ermənistanda yaşayan Azərbaycan türklərinə qarşı erməni təcavüzü mütamadi davam edir, bu iş dövlət tərəfindən dəstəklənirdi. Yəni iki nəfərin arasında baş verən insident zamanı mütləq Azərbaycan türkü təqsirləndirilirdi. Hər hansı söz-söhbətə dərhal "millətçilik" donu geyindirilirdi. Bu mənada ermənilərlə üz-üzə gəlmək türklər üçün bir o qədər də yüngül ötüşmürdü.

Göyçədə, Qaraqoyunluda daim bir söhbət öz əsasını belə tapmışdı. Hər kəs Yunis Rzayevin, Tapdıq Əmiraslanovun, Cahan Əliyevin, Mikayıl Bayramovun adlarını çəkib, bu şəxsiyyətlərin ermənilərə qarşı sərt mövqeyini dilə gətirirdi.

Sevanda kənd təsərrüfatı fəallarının zona müşavirəsi keçirilirmiş. Buraya azərbaycanlılar yaşayan Krasnesolo, Barsarkeçər və Axta (Razdan) rayonlarının da partiya, Sovet, təsərrüfat rəhbərləri dəvət olunubmuş. Ermənilər öz köhnə və bəd xislətlərinə uyğun olaraq müşavirəni erməni-türk məsələsinə çevirirlər. 1915-ci il soyqırımını əsas mövzuya çevrilir. Cahan Əliyev özünəməxsus ciddi bir görkəmlə ayağa qalxıb bu canavar yuvasına etirazını bildirir:

– Siz ki milli məsələ həll edəcəkdiniz, bəs azərbaycanlıları niyə çağırırdınız?!

Müşavirəni apararlardan biri hökmlə deyir:

– Nə millətçilik edirsiniz?! Siz bu saat həbs oluna bilər-

siniz!

– Mən bu saat birbaşa Moskvaya gedib sizin əməllərinizi açıqlayacağam!

Bütün zal bir-birinə qarışır. İndi ermənilər Cahan Əliyevi və oradakı azərbaycanlıları didib-parçalamağa qalxırdı. Həm də Sevan ermənilərinin türkün qəddar düşməni olmasını hamı yaxşı bilirdi. Ermənistan KP MK-dan gəlmiş yüksək rütbəli məmur ayağa qalxıb "oturun, oturun" deyərək hamını sakitləşdirməyə çalışır. Deyəsən, "Moskvaya" getmək söhbəti məmuru bir qədər narahat etmişdi. Cahan Əliyevin azərbaycanlılara "qalxın" deyib qapıya tərəf yeriməsi isə zalda əyləşən ermənilərə dəyən tutarlı bir silləyə bənzədi. Azərbaycanlılar zalı tərk edib, maşınlara oturub geri qayıtdılar.

Hadisə erməniləri narahat etdiyindən yaltaqlanmağa başlamışdılar. Rayon partiya komitələrinə tapşırılmışdı ki, Moskva arzulayanlara desinlər ki, müşavirədəki nöqsanlara görə bir neçə adam cəzalandırılıb.

Əlbəttə, bu, erməni siyasətinin növbəti hiyləsi idi.

Camaat bu dəfə də bu hadisəni gündəmə gətirmişdi. Kəndlərdə Cahan Əliyevin ermənilərə son cavabından danışılırdı.

BİR OÇERKDƏN

Altmışın illərin ortaları idi. Əlimə "Sovet Ermənistanı" qəzetinin bir nömrəsi düşdü. Qəzətdə tanınmış təsərrüfat rəhbəri, görkəmli dövlət xadimi, ünlü ağsaqqal Cahan Əliyev haqqında müxbir S.Əsədovun oçerki getmişdi. Oçerkdə Cahan kişinin geniş məziyyətlərindən, xeyirxahlığından söhbət açan müəllif yaylaqla bağlı günlərindən birini qələmə almışdı.

Girzanlı özünün "Məhəbbət bir bələdir" kitabında müxbir S.Əsədovun oçerkindən müəyyən dəyişikliklər edərək, bəzi epizodlar vermişdir.

Müxbir yazırdı:

Vaxtilə Qazax Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi işləmiş Qaravəliyev, Tovuzda Firudin Bağirov, şair Hüseyn Hüseynzadə (Hüseyn Arif) iki gün idi ki, Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Əli Həsənovun qonağı idilər. Əli Həsənovun şəxsi təşəbbüsü ilə bir gün onlar Göyçə gölünün sahilində istirahət etdilər. Qayıqla göldə gəzintiyə çıxdılar. Sevana, oradan isə Basarkeçərə qədər olan kəndləri, dərələri, dağları, düzləri, ayna suların qoynundan seyran etdilər. Bu seyr vaxtı Əli Həsənov gölün Kəvər istiqamətindəki kəndləri bir-bir əlinin işarəsi ilə göstərib deyirdi. "Bax, o kəndin adı Bıqlı, o biri Rəhmankənd, Hacımuğan, bu tərəfdəki Ağqala, Ağzıbir, Əyriyəng, Nərədüz, yuxarıda Qulalı, Başkənd, Dəliqardaş, Kosaməmməd, Güzəcik, Kərimkənd kəndləri... İndi bu kəndlərdə ermənilər yaşayır. Vaxtilə hamısı bizim olub. Əvvəllər Göyçə gölünün ətrafında erməni yaşamayıb. İndi başdan-başa zəbt ediblər".

Bir günlük mənalı istirahətdən sonra Əli Həsənov Krasnoselo rayon mərkəzinə qayıtdı və Cahan Əliyevə zəng elədi.

- Salam, yoldaş Əliyev.
- Salam, salam.
- Sabah neçədə gəlirik ora?
- Saat 12- də sizi "Gödək silvi" yaylağında gözləyəcəm.
- Sağ olun.
- Sağ olun.

Ertəsi gün "Gödək silvi" yaylağında böyük bir canlanma, qələbəlik var idi. Cahan kişi neçə-neçə dostlarını, yaylaqda dincələn adlı-sanlı adamları dövət eləmişdi.

Qonaqlıq bir yastanada, açıq səma altında keçirdi. Göy otun üstünə xalça, kilim salınmışdı. Qadınlar kişilərdən ayrı oturmuşdular. Öyrəndim ki, el ağsaqqalı bu qonaqlığı yaylaqda dostları üçün təşkil edib. Aşıb-daşan bu məclisdə kimlər yox idi... "Şah dağ"dan, "Alagöllər"dən belə "Soyuqbulaq", "Marallıca" yaylağında yaylanan ərən kişilər bu qonaqlıqda iştirak edirdilər. Beş-altı nəfər aşıq, neçə-neçə zurnaçı dağa-daşa haray salmışdı.

Oçerkin müəllifi daha sonra yazır:

– Doğrusu, əvvəllər bu məclisi təşkil edən Cahan kişi haqda heç nə eşitməmişdim. Fəqət elə oradaca öyrəndim ki, vaxtilə Krasnoselo (Çönmərek) rayonunda müxtəlif vəzifələrdə işləmiş bu adlı-sanlı adamı Tovuzdan, Qazaxdan, Şəmkirdən, Gödəbəydən, Basarkeçərdən bəri hamı tanıyır. Tanıyır, özü də necə tanıyır.

Hazırda Əmirxeyir kəndinin kolxoz sədri işləyən Cahan Əliyev qeyrətli, təəssübkeş, xalqının qədrini bilən, yeri gələndə bədxahlara tutarlı cavablar verən ər kişidir. Cahan kişi elə bir nüfuz sahibidir ki, o içəri girəndə rayon rəhbərləri qeyri-ixtiyari ayağa qalxıb onun halını soruşurlar.

Göyçəmənlikdə gözəl bir şadlıq keçirdi. Azərbaycanın ən adlı-sanlı aşıqları öz zəngülələri ilə bu cənnət məkanını cana gətirmişdilər. Xüsusilə tələbələrin və gənclərin Mos-

kvada keçirilən VI ümumdünya festivalının laureatı Aşıq İmranla, Aşıq Əkbərin məlahətli, təkrarolunmaz səsləri qəşərdə başı buludlara dəyən "Çalmalı" dağının, sağda Göyçə gölünün, solda isə atlas meşələrin üstündə cıvələ-nirdi. Kimi oynayır, kimi çalır, kimi də deyib-gülürdü...

Kabab şişləri tez-tez dəyişir, bozartmanı plov əvəz edir, balıq kababının ardınca cücə qızartması gəlirdi. Nəhrə ay-ranı, bıçaq kəsməz qaymaq, beçə balı və "Leyli bulağı"nın şərbət suyu süfrənin bəzəyi idi.

Məclisin şirin yerində Barat Qaravəliyev, Firudin Bağ-rov, şair Hüseyn Hüseynzadə və Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Əli Həsənov da gəlib çıxdılar. Əli müəllim ucaboylu, olduqca zəhmli bir adam idi. Onlar "Leyli bulağı"nın başına toplaşdılar. Firudin müəllim bir dolça su istədi. Bu vaxt Cahan kişi dostuna etiraz etdi:

– Firudin, "Leyli bulağı"nın başında dolça ilə su içər-lər?.. Onda o suyun nə tamı olar?!

Əli müəllim Cahan kişinin üzünə baxdı və dedi:

– Deyirsən yəni əyilib içsin?

– Onu məndən yox, Hüseyn müəllimdən soruşun, -deyə Cahan kişi şairi göstərdi.

Hüseyn Hüseynzadənin özünə məxsus bir ilhamla dediyi şeir hamını heyran qoydu:

**Gəl çıxmaq seyrinə uca dağların,
Çəmən olan yerdə, xalça nə lazım.
Su içək gözündən buz bulaqların,
Lilpar olan yerdə, dolça nə lazım.**

Cahan kişi gülə-gülə əlini uzadıb şairə dedi:

– Hüseyn, dərdin alım, bir də de, qoy bu yoldaşlar eşit-sinlər.

– "Lilpar olan yerdə, dolça nə lazım!" - hamı gülüşdü.

– Məsələ aydındır, -deyə Əli müəllim üzünü Firudin ki-şiyə tutdu. - Lilpar qoparıb, bulağın gözündən içilən su dol-çadakı sudan fərqlənir.

– Əlbəttə, seçilir, - deyə Cahan Əliyev bunu dostlarına bir də ciddiyyətlə xatırlatdı. Aşıq İmranla Aşıq Əkbər zil şaqraq səsləri ilə ürəkləri rıqqətə gətirirdi. Aşıq İmran sazı sinəsindən yana çəkib dedi:

– Ay Firudin qağa, bu oxuduğum qoşmanı Cahan dayıya həsr etmişəm:

**Koroğlu eşqi var onun qanında
Səxavət, sədaqət yaşar canında.
Arif məclisində, qanan yanında
Ay İmran, həmişə Cahandan danış.**

Aşıqlar növbəti ifanı bitirəndə Cahan Əliyev dilləndi:

–İndi ustad və məlahətli aşığımız Cilli Müseyibi dinlə-yəcəyik.

Müseyib kişi saz sinəsində irəli yeridi. İmran da, Əkbər də ustad aşığın əlindən öpüb geri çəkildilər.

Söhbətə maraqla qulaq asan Əli Həsənov dilləndi:

– Firudin, aşıq Müseyib də bir aşıqdır ha... Mən onun sə-sinin vurğunuyam.

– Elədir. Həmin gün mən onu ilk dəfə gördüm, -deyə Fi-rudin sözünü davam etdirdi.

Müseyib kişi sazın tellərinə təzənə vurub dedi:

– Qardaşlar, ürəyim o qədər şaddır ki, sevincimin həddi-hüdudu yoxdur. Bugünkü məclis əlli-yüz il əvvəlki kişilə-rin məclisinə bənzəyir. Bax, bu dağlarda yaylaq dövrü hə-mişə Qaraqoyunlunun, Göyçənin, Tovuzun, Qazağın, Elda-rın, Şəmkirin mərd kişiləri çox belə sazlı-sözlü məclislər

keçiriblər. İgidliklər eləyiblər. Ələsgər kişi yaxşı deyib:

**İgid nərəsindən, güllə səsindən,
Dəyməmiş tökülür kallarm dağlar.**

– Bugünkü məclis üçün Cahan qardaşa minnətdaram, -
deyən aşiq sonra üzünü Əli Həsənova tutdu:

– Əli müəllim, bu qonaqlıqda Tovuz camaatı çoxdur. İstəyirəm mən də tovuzlulardan oxuyum, çünki bu yaylaqların dədə-baba sakinləri də onlar olub.

Aşiq əvvəlcə şair Səmədin "Qaragöz" gəraylısını "Orta sarıtel" havası üstə oxudu. İlahi, belə də gözəl ifa olarmı? Mən də hamı kimi bu mahnıya heyran oldum.

Aşiq Müseyib bundan sonra Xəyyat Mirzənin bu dağlara yazdığı qoşmanı oxudu:

**İbtida gözəllər çıxanda sənə,
Güllərin dönmüşdü ümmana, dağlar.
Sərçəsməli, leylifərli bulaqlar,
Güşələr batmışdı dumana dağlar.**

**Quşçu eli çıxan "Şah meydanı"dı,
Dillərin əzbəri-"Topaşan"ıdı.
Böyük "Gözəldərə" Şah fərmanıdı,
Dam-daşı tək gəlib cahana dağlar.**

**Bizim "Öküz dağı" maral oyudu,
"Kirkitli"nin döşü rizvan boyudu.
"Dürlü bulaq" abi-kövsər suyudu,
İçəndə dad verir dahana, dağlar.**

Bu qoşmanın bəndləri çox idi. Aşiq hamısını bir-bir ifa edirdi. Xəyyat Mirzə Göyçə və Qaraqoyunlu dağlarının hər

birini ayrı-ayrılıqda tərənnüm etmişdir.

Bu gün Cahan Əliyev sanki Azərbaycanı "Çalmalı" dağının qoynuna toplamışdı.

Bu məclisdə bir birlik, bir dəyanət, yenilməz türkçülük coşub çağlayırdı!

Qonaqlıq qaranlıq düşənə kimi davam elədi. Mən həmin günü öz gündəliyimdə "Cahan günü" kimi xatırlayaraq unutmayacağam.

Müxbir yazısını bu sözlərlə bitirirdi:

– Cahan kişi qonaqları çox səmimiyyətlə yola salırdı. İndi o özü də mənim gözümdə "Çalmalı" dağı kimi əyilməz və məğrur qalıb.

BU, MÜLKÜLÜ HƏSƏNDİR- CAHAN ƏLİYEVİN DOSTU...

Cahan Əliyev bacarıqlı təsərrüfat rəhbəri olmaqla yanaşı, yüksək mənəviyyata malik bir şəxsiyyət idi. O, Azərbaycanın şifahi xalq ədəbiyyatını və yazılı ədəbiyyatını ürəkdən sevən, ona bağlı olan bir adam idi. Cahan Əliyev Azərbaycanın şair və yazıçılarının əsərlərini daim oxuyur, bu sənətin sahiblərinə xüsusi hörmət bəsləyirdi.

Rayonumuzun əhalisinin 70 faizi Azərbaycan türklərindən ibarət idi. Məhz buna görə də Azərbaycanın elm, təhsil, mədəniyyət işçiləri, yazıçı və şairləri vaxtaşırı Krasnoseloda olur, görüşlər keçirirdilər. Məşhur müğənnilər konsert proqramları ilə çıxış edir, teatr kollektivləri tamaşaçıları öz yeni repertuarları ilə tanış edirdilər.

Böyük sənət adamlarından Mirzə İbrahimov, Əli Vəliyev, İsmayıl Şıxlı, Osman Sarıvəlli, Hüseyn Arif, Nəsim Əfəndiyev, jurnalist Qulam Məmmədli, İsrafil Məmmədov və başqa elm və təhsil sahəsinin tanınmış nümayəndələri Cahan Əliyevin qonağı olmuşdur. Ümumiyyətlə, bu dağlar oğlu daim şairlərlə, aşıqlarla ünsiyyətdə olardı. Onlarla oturub-durmaqdan, sazdan-sözdən söhbət açmaqdan ləzzət alardı.

1967-ci il idi. Mən Ağbulaq kənd klubunun müdiri işləyirdim. Təxminən sentyabr ayının birinci ongünlüyü idi. Rayon mədəniyyət şöbəsinin müdiri zəng edib mənə dedi ki, kluba ayrılmış odun limitinin vaxtıdır. İki gündən sonra sizin klubun odunu veriləcək. Odun Yanıqpəyədədir. Kolxozdan iki yük maşını al, get gətir.

Mən həmin gün iki yük maşını götürüb Yanıqpəyəyə getdim. Odunun yerini xəbər alanda dedilər ki, "Çopur tala" istiqamətində gedin, yol sizi özü aparacaq. Bu işə meşəbəyi

Nuru kişi baxır.

Maşının sürücülərindən biri - Məhəmməd Məşədi Xamoy oğlu o yeri də, Nuru kişini də tanıdığını dedi. Biz başı buludlara toxunan, hündür, çətirli palıd, fıstıq, göyrüş ağaclarının arası ilə, çala-çuxur dağ yollarını keçib, odun toplanan yerə çatdıq. Burada ayaq üstə söhbət edən təxminən 45-50 yaşlarında iki kişidən başqa heç kəs yox idi. Onlardan biri əynində yüksək rütbəli zabitlərin geydiyi plaş olan hündürboylu, qarayanız, iti baxışlı bir kişi idi. O birinin isə meşəbəyi olduğu açıq-aydın sezilirdi. Enlikürekli, ucaboylu, eşmə biğli, əynində qalifo şalvar, üstündə enli kəmər olan, çöhrayı parçadan tikilmiş üst köynəyi, ayağına uzunboğaz çökmə geyon bu adam bizə baxa-baxa əlindəki ponçaqlı qamçısını fırladaraq həmsöhbəti ilə nədənsə danışdı.

Biz salam verib onlara yaxınlaşdıq. Mən gəlişimin səbəbini meşəbəyiyə deyəndə o, sifətini turşudub mənə "vaxtımız yoxdu" dedi. Onun bu hərəkəti mənim xoşuma gəlmədi. Çünki onun ilk kəlmədə belə cavab verməsindən sonra çıxılmaz vəziyyət yarandı. Kolxozun iki maşını təsərrüfatın işindən ayırmaq gətirmək bir yana, indi onu boş geri qaytarmaq heç cür anlaşılan məsələ deyildi. Bu məsələ mədəniyyət şöbəsində, eləcə də kənddə birmənalı qarşılanmayacaqdı.

Mən bir də meşəbəyiyə üz tutub dedim.

– Nuru dayı, biz maşınları boş geri qaytarsaq sizə də sağ ol deməyəcəklər. Ağbulaqdan yol basa-basa gəlmişik, çalışın ki, boş geri qayıtmayaq.

– Ay oğlan, adınız bilmirəm nədir, başa düşün ki, mənim bu gün çox vacib işim var, -deyə məni təpədən dırnağa süzdü.

– Sizin işiniz indi hökumət işindən də vacibdi?-deyə mən dilləndim.

– Bəli, vacibdi. Bu kişini görürsən, - o əlinin işarəsi ilə onunla çiyin-çiyinə dayanmış adamı göstərir-bu yoldaş hörmətli bir şəxsdir. Özü də Cahan Əliyevin qonağıdır. Cahan mənə tapşırıb ki, tez bir zamanda ona ən sağlam palıddan üç otağın milini və taxtasını mişarda çəkdirib verim. İndi sən də, mən bunları etməliyəm, ya yox?

Cahan adını eşidəndə mən bir qədər ürəkləndim və dedim:

– Bizim işimizi də eləməlisən, onu da.

– Cavan oğlan, mənə yormayın, gedin bu gecə Yanıqpəyədə qalın, mən sizi sabah yola salacağam.

– Nuru dayı, kolxozun maşınlarını saxlamaq olmaz.

Meşəbəyi təbəssümlə soruşdu:

– Siz bu kişini tanıyırsınız?

– Xeyr, tanımıram.

– Bu, bizim gözəl şairimiz Mülkülü Həsəndir. Cahan Əliyevin də yaxın dostudur.

Mən şairə əl verib bir də görüşdüm:

– Çox məmnun oldum sizinlə görüşməyə. Aşıqlar həmişə şeirlərinizi oxuyur. Bəzi şeirlərinizi mən də bilərəm. Həm də siz Məftunun atasısınız.

Həmin dövrdə Məftun aşıqların dilinin əzbəri idi. O, dövrünün Məcnunu kimi eşq divanəsiydi.

Mən şair Həsənlə görüşdüymə çox məmnun oldum, razılığımı bildirdim. Meşəbəyi qayıtdı ki:

– Sən maraqlı adama oxşayırsan, kimsən, kimlərdənsən?

Sürücü Məhəmməd diliyüyrəklik elədi:

– Bu cavan oğlan da şair Eldardı.

Nuru kişi bir sövqi-təbii maraqla:

– Əyə, yoxsa ağbulaqlı şair Eldar sənsən?

– Mənəm, -deyə cavab verdim. Həmin dövrdə mənim "Dostluq" rayon qəzetində və "Sovet Ermənistanı" qəzetində vaxtaşırı lirik və satirik şeirlərim çap olunurdu.

Nuru kişi hündürdən qəhqəhə çəkib güldü:

– Əyə, bunu bayaqdan desən. Mən də öz işimi bilim. Gedib mənə biabır-zad eləyərsən...

– Allah eləməsin,- dedim.

– Dərdin alım, ay Eldar, "Dostluq" qəzetində bu yaxınlarda bir şeirin çıxmışdı, gərək ki, adı belə idi: "Hardadı". Şeir xoşuma gəlmişdi.

– Xoşuna gəlmişdisə, deyə bilərəm, - mən dedim.

– Yaxşı olar. Qoy şair Həsən də eşitsin.

Mən "Hardadı" şeirini dedim.

**Göz mənim yurdumu, gör bir, a qardaş,
Belə oba harda, oymaq hardadı?
Meşələri dolaş, Gədiklərdən aş,
Belə palıd harda, qovaq hardadı?**

**Bir köhlən belində keç çöldən-çölə,
Fikir ver çəməyə, çiçəyə, gülə.
"Cantəpə"də əyləş bir az, gör hələ
Belə xama harda, qaymaq hardadı?**

**Şöhrətlidir "Dürlü bulaq" əzəldən,
"Pəri bulağı"na bir toxun hökmən.
"Ayğır"dan su içsən deyərsən ki, sən
Belə çeşmə harda, bulaq hardadır?!**

**Bu yerlər ayrılmaz obadan-eldən,
"Çalmalı" vüqarı verməmiş əldən.
"Şah dağ"a yollansan görərsənki sən
Belə dağ hardadı, yaylaq hardadı?!**

**Qədim Göyçə gölü sular sonası,
Pozulmaz ilqarı, əhdi, vəfası.
Eldar, bu yerdədir ömrün mənası,
Burdan bezmək harda, doymaq hardadı?!**

Şeir Mülkülü Həsənin də xoşuna gəlmişdi. O, bircə kəlmə bu sözü işlətdi: "Eşq olsun, oğul"!

– Ay şair Həsən, mənimki bu gün şairlərlə gəlib. Deyəsən, mən özüm də dönüb şair olacam, - Nuru kişi bu sözü yatımlı bir yumorla dedi.

Hamı gülüşdü.

Mən meşəbəyiye:

– Nuru dayı, deyirsən ki, bu iş haqda mənə Cahan Əliyev tapşırıq verib. Deyib ki, şair Həsənin işini tezliklə yerinə yetir. Mən maşınları boş qaytarıb, raykomun qabağında saxlayıb, bu məsələni onlara desəm, necə olar?

Bütün meşəbəyilərə məxsus keyfiyyətləri özündə cəmləşdirən Nuru kişinin enli, eşmə biğlarının arasından ağ sədəf kimi dişləri göründü.

– Əyə, dərdin alım, maşınları lap mərkəzi komitənin binasının qabağına sürüb, şikayət etsən də, qorxum yoxdur. Mənə qaşın üstə qara deyən olmayacaq. Cahanın adı gələn yerdə mənə kim nə deyə bilər!

Bu sözləri müsahibim elə iftixarla, qürurla deyirdi ki, Cahan Əliyevdən böyük, qüdrətli bir adam tanımadığı qənaətindəydim. Ancaq bu sözləri deyərkən o, bilmirdi ki, mən Cahan Əliyev fenomenindən qürur duyuram, ucalıram.

Mən yenə ona üz tutdum:

– Nuru dayı, şairliyimi bildiniz, ancaq mənim Cahan Əliyevlə qohumluğumu bilmirsiniz, düzdümü?

O təəccüb dolu bir nəzərlə üzümə baxdı:

– Doğrumu deyirsən, dərdin alım?

– Doğru deyirəm. Cahan kişinin həyat yoldaşı mənim yaxın qohumumdur!

– Mərziyəbəyim xanımımı deyirsən?

– Bəli, Mərziyəbəyim xanım atamın doğmaca bibisi qızıdır. O, xoş bir əhvali-ruhiyyə ilə:

– Ay şair Həsən, bu şairlərdən qorxmaq lazımdır. İkisi də şair, ikisi də Cahan Əliyevin adamı.

Nuru kişi sürücülərə dedi ki, maşınlarınızı odun topalarının yanına verin. İndicə fəhlələr gələcək, tapşıracağam doldursunlar.

Elə də oldu. Həmin unudulmaz gün başa çatdı. Meşəbəyi həmin gün bizi kababa qonaq eləyib yola saldı. Şair Həsənlə olan şirin söhbətimiz də şirin xatirəyə çevrildi.

Bir neçə gün ondan sonra Cahan Əliyevlə rayonda raykomun binasının qarşısında rastlaşdıq. Həmişəki kimi yenə də səmimi görüşdük.

O, özünəməxsus təbəssümlə dedi:

– Ayə, bu nədi, ay Eldar, eşitdiyimə görə, mənim şair dostumla görüşübsən, bir az meşəbəyi ilə sözlünüz düz götürməyib.

– Belə bir şey oldu, Cahan dayı, hər şey dostcasına başa çatdı. Bir də ki, sənin dostunu hörmətlə qarşıladıq.

– Eşitdim hamısını. Gərək qabaqcadan sən də mənim adımlı verəydin.

– Sənin adımlı verdim, yaxşı da qurtardıq.

Həmin əhvalatdan sonra mən Nuru kişi ilə dost oldum. Oğlu Məhəmmədlə, Nəsiblə onlara gedirdim, onunla şirin söhbət edirdik. 1988-ci il qaçqınlığından sonra Nuru kişi Bakı şəhərində Montin qəsəbəsində yaşayırdı. Nəsibə deyirdi ki, Eldarı çağır gəlsin söhbət eləyək. Mən gedirdim. Çox ləzzətli xəngəl bişirtirirdi. Söhbəti də hər dəfə meşədəki görüşümüzdən başlayırdı. Gülə-gülə danışır, söhbət

eləyir, keçənləri xatırlayırdı. Hər dəfə mənə müraciət edəndə "qabağında ölüm", "dərdim alım, ay Eldar" deyirdi.

Yenə də mən zarafatla deyirdim:

– Ay Nuru dayı, sən Mülkülü Həsənə ağac kəsib, mil çəkdirəndə kolxozun maşınlarını boş geri qaytarmağa necə risk eləyirdin? Səni buna görə işdən də çıxara bilərdilər!

O, yenə də həmişəki kimi gülümsəyərək deyirdi:

– Qabağında ölüm, Eldar müəllim, Cahan kimi bir nəhəng olan yerdə mənə kim işdən çıxara bilərdi. Cahan bir dağıydı, heç onu raykomlar da əyə bilmədi. Mən onun tapşırıqlarını yerinə yetirmişəm. Cahanın Qazax, Tovuz, Şəmkir bölgəsində çox dostları varıydı. Mən onun tapşırığı ilə Qazaxdan, Tovuzdan və başqa yerlərdən gəlmiş neçə-neçə hörmətli adamlara palıd ağacından mil, taxta, dirək çəkdirib vermişəm.

– Demək, siz dost olubsunuz, - mən deyirəm.

– Onun başına dönüm! Elə oğul dünyaya az-az gəlir. Mənim xətrimi çox istəyirdi. Bilirdi ki, mən də sözümün üstə duran adamam. O qalın meşələrdəki bulaqlar başında, çay qırağında çox çörək kəmişik. Hətta, bəzən qonaqlarını da mənim yanıma gətirirdi. Cahan da bir Cahandı!

– İndi heç görüşürsünüz mü?

– Bir neçə dəfə görüşmüşük. İkimiz də qocalmışıq, bu zamanın üzü dönsün!

O, söhbət edəndə kövrəlirdi.

İndi mən xatirələri qələmə alanda artıq dünyada nə Cahan Əliyev var idi, nə şair Mülkülü Həsən, nə də Nuru kişi. Xoşbəxtlik ondadı ki, yaxşı adları xatırlanır.

DAĞLAR SULTANI

Cahan Əliyev respublika miqyaslı tədbirlərə qatılarda da, rayon partiya komitəsinin plenumlarında, müşavirələrdə, icraiyyə komitəsinin sessiyalarında, hər hansı mədəni-kütləvi tədbirlərdə iştirak edəndə də həmin salona, zala özü ilə bərabər bir dağ özəməti, dağ ab-havası, dağ vüqarı gətirirdi. Hələ yığıncaqlar, tədbirlər başlamamışdan əvvəl rayonun rəhbər vəzifədə çalışanları, ziyalılar topa-topa başbaşa verib söhbət edərdilər. Bir-birindən hal-əhval tutan bu adamlardan kimsə birdən deyəndə ki, "Cahan kişi" gəldi. Hamı dərhal gözünü hərleyib onu görmək istəyirdi. Hamı söz-söhbəti bununla bitirib, "ayə, kişi ilə görüşək" deyərdi. Ayrı-ayrı kəndlərdən gəlmiş gənc kadrların dəfələrlə dilindən eşitmişəm:

– Bu gün mənim üçün çox gözəl oldu, Cahan kişini gördüm. Doğrudan da, Cahan ki, Cahan! Kişidə dağ vüqarı var!

Bir dəfə belə bir əhvalat oldu. Altmışıncı illərin ortaları idi.

Cahan Əliyev kənd təsərrüfatı qabaqcıllarının müşavirəsində özünəməxsus çox hökmlü bir çıxış elədi. Rayonun ticarət və məişət xidməti idarələrinin kənd əməkçilərinə lazımı xidmət göstərməməsini kəskin tənqid etdi.

Yanımdakı böyür stullardan birində əyləşən gənc oğlan qeyri-ixtiyarı dilləndi:

– Cahan Əliyev haqda eşitmişdim. Ancaq görməmişdim. Kişi nəhəng adam imiş...

Bizimlə bərabər əyləşən adamlardan biri maraqlı dolmuş nəzərlə oğlanı süzdü:

– Cahan kişini sən tanıyırdın?

– Eşitmişdim, ancaq görməmişdim.

– Oğul, Cahan Əliyevi tanımamaq, milləti tanımamaq deməkdi.

– Yaxşı oldu ki, ağsaqqalımızı tanıdım!- deyən oğlan qürurlə dilləndi.

Cahan Əliyev hər yerdə böyük ehtiramla qarşılanırdı. Azərbaycanlılar ona böyük məhəbbətlə, özlərinin ağsaqqalı, ictimai, öncülü, dayağı, arxası, bir sözlə, alınmaz lası kimi yanaşardılar. Onunla əl tutub görüşməkdən lüzum zərurət zət alardılar.

Erməni millətindən olan rəhbər vəzifədə olanlar da, ziyalılar da Cahan kişisi ilə görüşmək üçün onun qabağına yerişər, ikiəlli əlini sıxar, irişə-irishə baş endirərdilər. Bu da kənardan müşahidə edəndən azərbaycanlılara bir zövq verərdi.

Cahan Əliyev olduqca zəhmətli bir adam idi. Ona görə də çoxları onunla görüşmək istəsə də, risk etmə bilmirdi. Bu müdrik şəxsiyyət onu yaxşı başa düşürdü. Nurani bir sima, xoş təbessüm altında insanlarla çox səmimi görüşər, hamının kefini-halını soruşardı. İstər yaşlı olsun, istərsə gənc, hər kəsə istiqanlılıq göstərirdi.

Bir dəfə Toxlucada toyda idim. Toyu dövrünün böyük sənətkarı Aşıq İmran Həsənov aparırdı. İmran bülbül kimi cəh-cəh vurur, Koroğlu kimi nərə çəkir. Onun məlahətli səsi böyük mağarda əyləşən 300-dən artıq adama layla çalır. Hamı bu sənətkara məftun olmuşdu. Heç kəs dinib-danışmırdı. Aşıq İmran sanki, o gecə Toxluca kəndinə hakim kəsilmişdi. Məclisin şirin yerində toy adamları arasında kiçik canlamma baş verdi. Dədlər ki, Cahan Əliyev gəlib. Bu sözdən bir az sonra Cahan mağarın girəcəyində göründü. O, Çaykəndin partiya təşkilat katibi və sovet sədri ilə birlikdə məclisə təşrif buyurdu. Aşıq İmran irəli yeriyib gur səslə dedi:

– Məclisimizə gör kim gəlib... Dağların sultanı Cahan əmi gəlib. Özü də xoş gəlib, səfa gətirib. Cahan kişisi əvvəllər Toxlucada kolxoz sədri işləmişdi. Toxlucalılar həm onu

yaxşı tanıyır, həm də xətrini çox istəyirdilər. Aşıq İmranın bu sözündən sonra məclisdə böyük bir canlanma başladı. Bir müddət hamı gözaltı, keçib yuxarı başda əyləşmiş Cahhan Əliyevi süzür və onun haqqında danışdılar. Mənə elə gəlirdi ki, bu dağlar oğlu haqda canlı əfsanələr yaranmaqda davam edirdi. Hərə öz stol yoldaşına o haqda bildiyini danışmağa çalışırdı.

Yenə Aşıq İmran dilləndi, dördün alım, ay Cahhan əmi, sən göldin, camaat diqqətini məndən yığışdırıb sənə tərəf yönəltdi.

– Sən işində ol, Aşıq İmran, indi hamımız səni dinləyəcəyik, -deyə Cahhan Əliyev özünəməxsus gur və səmimi bir səslə dilləndi.

Doğrudan da, o, dağların sultan oğlu idi. Dağlar qoynunda boya-başa çatmış Cahhan bütün varlığı ilə dağ təbiətli, dağ xislətli bir adam idi. Deyə bilərlər ki, nə çoxdu dağlarda doğulub, dağlarda yaşayan. Bu heç də belə deyil. Dağlarda qarğa da, şahin də, sərçə də qanad çalıb uçur, bildirçin da, qartal da...

Məhz insan da belədi. Cahhan dağların qartal oğlu idi. Dağların sultanı idi.

1966-cı ilin avqust ayı idi. Mən Mirələkbər müəllimlə Əmirxeyirin "Yəhər gədiyi" adlı öyrüşündə ot biçirdim. Mirələkbər müəllim mənim bibim oğlu idi. Biz bir-birimizi olduqca çox istəyirdik. Mirələkbər müəllim klassik şeiri və heca vəznində olan milli şeirimizi çox sevirdi. Bözən özü də cızma-qara eləyir, sonra da mahnı üstündə zümzümə edirdi.

"Gödək silvi"dən tutmuş Yanıqpəyonin dağlarına qədər Əmirxeyir və Bəryabad camaatı ot biçib yığırdı. Günortaya yaxın gördük ki, ot biçib yığanlar maraqla qənşərdəki qovuya tərəf boylanıb sonra da öz kərəntilərini, qadınlar isə dırnıq və yabalarını əllərinə aldılar. Bir azdan bir atlı çıxdı.

Bu kolxoz sədri Cahhan Əliyev idi. O, biçinçilərin yanında atdan düşüb salam verdikdən sonra "yorulmayasınız" -dedi. Mən elə bilirdim ki, o indi işçiləri danlayacaq. Deyəcək ki, ləng işləyirsiniz. Çünki mən belə təsərrüfat rəhbərlərini çox görmüşdüm. Ancaq Cahhan Əliyevin şəxsində diğər in-düklərimin əksini gördüm. Əməkçilərin hər biri ilə mənci rı-bancasına söhbət elədi, vəziyyətləri ilə maraqlandı.

Mən Mirələkbər müəllimə dedim:

– Eşitmişəm ki, yazıçı Mirzə İbrahimov Cahhan kişinin qonağı olub.

– Bəli, olub, tək Mirzə İbrahimov yox, bir çox qələm sahibləri bu "Soyuqbulaq"da, Yanıqpəyədə, Əmirxeyirdəki evində onun qonaqları olublar -deyə o cavab verdi.

Mirələkbər müəllim (mən ona dayı deyirdim) Cahhan kişinin qayını idi. Mirələkbər müəllim bir seyid övladı olaraq çox müqəddəs, saf, təmiz, vicdanlı, namuslu və gənc yaşlarından el-oba hörməti qazanmış bir adam idi. Cahhan kişi onun xətrini olduqca çox istəyirdi.

Mən yenidən onun nurani sifətinə baxıb dedim:

– Bilirsənmi, Mirzə İbrahimov niyə yadıma düşdü?

– Şair sən, nə demək olar, yazıçı və şairləri həmişə xatırlaya bilərsən.

– Mirələkbər dayı, mənə elə gəlir ki, Mirzə İbrahimov Cahhan kişinin qonağı olandan sonra "Böyük dayaq" əsərini yazmağa başlayıb. Yazıçı Cahhan kişinin şəxsində Rüstəm obrazını yaratmağa nail olub.

– Yaxşı tapıbsan, -deyə Mirələkbər müəllim mənim fikrimə ortaq olduğunu bildirdi. Biz bir qədər "Böyük dayaq" və Rüstəm kişi haqda söhbət apardıq.

Cahhan kişi bizim yanımıza dəyməyi də unutmadı. Səmimi görüşükdən sonra yeməyimizin olub-olmamasını soruşdu. Başqa söhbətlər etdi:

Mirələkbər müəllim yarıciddi, yarızarafat dedi:

– Sən o tərəfdən çıxanda işçilər özlərini əməlli-başlı düzəlttilər.

Cahan kişi qara qalın qaşlarını çatıb, gözlərini məchul bir nöqtəyə dikərək ağır-ağır dilləndi:

– Mən iş üstündə, iş başında olan adamın heç vaxt xətrinə dəymərəm. Zəhmət adamına "yaxşı işləmirsən" demək-dənsə, "nə var, nə yox" demək faydalıdır. Onlar bilir ki, mən onlara heç nə deyən deyiləm. Görünür, bir təsərrüfat rəhbəri kimi mənə hörmət qoyurlar.

– Elə də olar, -deyə Mirələkbər müəllim dilləndi:

– Eldar neyləyir, şeirdən-zaddan yaza bilirmi? - Cahan Əliyev bu sözləri deyib azca gülümsündü. Onun sualını Mirələkbər müəllim xoş bir əhvali-ruhiyyə ilə cavablandırdı:

– Yazır yazmağına, ancaq nə kağızı var, nə qələmi. Dünnən baxdım nə isə çırpınır, qəlbindən nələrsə keçir. Soruşdum ki, deyəsən, yazmaq istəyirsən? Dedi ki, yazaram, ancaq kağız-qələm yoxdu. Mən cibimi, sumkamı axtarıb köhnə bir kağız parçası və bir qələm tapdım. Eldar dedi, ona şeir yazılmaz. Dedim, sən şeirini də mən yazacam. Əvvəlcədən sinəsinə yazdığı "Meşənin" rədifli üç bəndlik şeiri o dedi, mən də yazdım.

– Oxu görək, -deyə Cahan kişi Mirələkbər müəllimə müraciət elədi

O, şeiri oxudu:

**Nə qədər açıqsa göylərin üzü,
Yenə də görünür sonu meşənin.
Gah dərəyə enir, gah dağa qalxır,
Bir səmtə deyildir yönü meşənin.**

**Çağlayır qoynunda zümrüd bulaqlar,
Yel əsir, titrəyir yaşıl yarpaqlar.
Belə bir gözəllik hansı yerdə var,
Qızıldan biçilmiş donu meşənin.**

**Ona biganədir sükunət, təklük,
Əzəl həmdəmidir güllük, çiçəklük.
Mənasız oxumur xınalı kəklik
Aşiqi seçiblər onu meşənin.**

"Yəhər gədiyi". 16 avqust 1966-cı il

Cahan Əliyev şeiri bəyəndi. Bu an mən belə hesab elədim ki, dünyanı mənə verdilər. Axı mənim şeirimi Cahan kişi kimi görkəmli bir şəxsiyyət bəyənməmişdi.

Atının yüyənini qoluna keçirib qənsərdəki dikdirə tərəf yollandı. O sabit qədəmlərlə irəlilədikcə arxadan mən onu bu dağların özünə bənzədirdim. Nəhayət, o, yamacında oturduğumuz dağın qaşında dayandı. At yedəyində dayanmış Cahan kişi indi min illərdən gələn bir nağıl, dastan qəhrəmanını xatırladırdı. O, buradan gah Qaraqoyunlu meşələrini, gah "Çalmalı dağı"nı, gah da Göyçə gölünü seyr edirdi. Mən indi də, bu gün də elə bilirəm ki, Dağlar sultanı hələ də o zirvədə dayanıb, durub. Bunu mənə onun bütöv xarakteri aşlıyır. Təbiətindəki ağayanaqlıq, şəxsiyyətindəki bütövlük, duruşundakı əzəmət, baxışındakı zəhm bu dağlarla, "Çalmalı dağı"nın özü ilə bir harmoniya şəklində birləşirdi. Mən indi bunu hiss edirdim. Bunu görmək üçün onun daxili aləminə nüfuz etməyi bacarmaq gərəkdir.

Biz "Yəhər gədiyi"ndə olduğumuz günlərin birində eşitdik ki, kolxoz sədri Cahan Əliyev bu gün səfərbərlik elan eləyib. Bütün əməkçilər biçənəklərdəki ot xotmalarını da-

şayıb yem bazasına toplamalıdır. Bütün maşın, araba, traktor, qoşqu alətləri hamısı bu işə cəlb edilmişdir. Mirələkbər müəllim kəndə getmişdi. Onu kiçik qardaşı Miryusif əvəz eləyirdi. Miryusiflə uşaqlıq dostları idik. Bir qədər məndən böyük olsa da çox vaxt dərdimiz-sərimiz, sirrimiz bir olardı.

Miryusif çox qəzəbli, heç nədən qorxmayan, yüz adamlıq bir dəstənin qabağında da özünü sındırmayan güclü bir gənə idi. Biz onunla "Yəhər gədiyi"ndə işimizin üstündə idik. Bizdən başqa o ərazidə bir nəfər öküzlə ot sürütməsi eləyirdi. Camaat bütövlükdə otun yem bazasına daşınması ilə məşğul idi.

Ot sürütməsi edən adam bizim 150-200 metrliyimizdə idi. Bir də gördük "Villis" markalı maşın təpənin arxasından çıxıb, ot sürütməsinin yanında saxladı. Cahən Əliyev maşından düşüb həmin adamın yanına yaxınlaşanda düşündük ki, onu vuracaq. Biz asta-asta onlara tərəf getdik. Sədr elə qəzəblənmişdi ki, adam onun üzünə baxmağa cürət etməirdi. Həmin adam (mən onun adını çəkmək istəmirəm) onun qohumu idi. Lakin indi qızmış aslanın gözünə nə qohum, nə qardaş, nə də dost görünürdü. Çünki bu adam onun tapşırığına əməl etməmişdi.

– Kim verib bu öküzləri sənə? -deyə şahin kimi onun başının üstünü aldı. Kişinin dili qurumuşdu, söz danışa bilmirdi. Çünki günah işləmişdi.

– Camaat bu gün təsərrüfata işlədiyi bir vaxtda sən özünə işləyirsən! Sən, yəni o qədər ərköyünsən? -deyib cibindən kibriti çıxarıb sürütmədəki ota od verdi və "Villisə" minib başqa səmtə getdi.

Hava çox isti olduğuna görə ot dərhal od aldı. Öküzləri boyunduruqdan açıb buraxdıq və yaba-dırmıq götürüb odu söndürdük.

Cahən Əliyev qəzəblənəndə kükrəmiş aslana dönürdü. Ancaq yenə özünü ələ almağı bacarırdı. Biz həmin adamdan bu əhvalatın mahiyyətini soruşduqda o dedi:

– Günah məndədi. Daha mən onun üzünə çıxma bilmərəm. Mən də bu gün camaatla bir yerdə olmalı idim. O, ota od verəndə elə bildim mənə onun içində atacaq. Ancaq o heç vaxt belə bir şey etməyib. O da var ki, onun sözünə əməl etməyəni Cahən Əliyev bağışlamır.

Sonralar öyrəndim ki, həmin adamı bağışlayıb. Dərk elədim ki, Cahən qəzəblənsə də, mərhəmətini, böyüklüyünü, dəyanətini itirməyib. Elə Cahənə də Cahən eləyən onun qüdrətli, qüvvətli, mərhəmətli olmasıdır.

VƏZİFƏM OLSA

Bir gün qonşu kəndlərdən birində söhbət Cahan kişidən düşür. Bu zaman bir nəfər gənc oğlan deyir ki, Cahan Əliyevin vəzifəsi məndə olsa mən də onun kimi ad-san qazanaram.

Kimsə qayıdır ki, nə çoxdu vəzifədə olanlar, bəs onlar niyə ad-san qazanmır? Həmin cavab bu söhbəti evdə anası Fatma arvadın yanında deyəndə anası gülümsəyir. Fərman (ad burda şərtidi) anasından soruşur:

– Ana, niyə gülürsən?

Fatma arvad mülayim təbəssüm altda deyir:

– Sənin bu sözün yadıma Hatəmin qardaşının anası ilə apardığı söhbəti saldı.

– Başa düşmədim, Hatəmin bu sözə nə dəxli, -deyə Fərman təəccüblə anasının üzünə baxır.

– Hatəm çox böyük hörmət qazanmışdı. Adı-sanı hər tərəfə yayılmışdı. Mərd, xeyirxah, səxavətli bir adam kimi qəbul edilmişdi. Hatəmin el-oba arasında bu hörmətini görəndə qardaşı bir gün anasına deyir ki, ana, mən də Hatəm kimi olmaq istəyirəm. Anası təəccüblə soruşur:

– "Necə yəni, sən Hatəm kimi olmaq istəyirsən?" Oğlu deyir ki, Hatəm çox qoçaq, mərd, eldə-obada hörmətli adamdı, mən də onun qardaşıyam. Mən də qardaşım kimi hörmət-izzət sahibi olmaq istəyirəm.

Ana gülümsəyib deyir:

– Səndən Hatəm olmaz, oğlum. Hər şeyi Allah verir. Hatəm döşümü əməndə qonşudan gələn uşağa da o biri döşümü göstərirdi. Sən isə döşümün birini əmir, o birinin üstünə də əlini qoyurdun.

– Sən kolxoz sədri olmaq istəyirsən ol, ancaq loğvalanma. Lovğa adamlar həyatda uğur qazana bilmir. Sənin

hələ həyat təcrübən də azdır, kolxoz sədri olmaq hazırlığın da.

Fərman heç nə deməyib aralanır. Aradan iki il keçir. Onu kəndlərdən birinə kolxoz sədri göndərirlər. Nəhayət, çoxdan bəri istəyində olduğu arzusuna çatır.

Fərman heç kəslə hesablaşmadan, hamıya yuxarıdan aşağı baxmağa başlayır. Ağıl-nəsihət vermək istəyən ağsaqqallara rişxəndlə yanaşır. Bir ilin tamamına az qalmış təsərrüfatın tamamilə çökdüyü məlum olur. Fərmanı işdən azad edib hörmətsizliklə həmin kənddən çıxarırlar.

Fatma arvad oğlunu qarşılayıb dedi:

– Oğul, vəzifəyə gəlmək olar, ancaq hər gələn baş çıxara bilməz. Əvvəla, təsərrüfat işini dərindən bilmək lazımdır. Bundan sonra rəhbərlik üçün bacarıq və təcrübə olmalıdır. İnsanlarla rəftar eləməyi bacarmalısan. Səbrin, hövsələ, səxavətin olmalıdır. Mən ona görə səninlə razılaşmırdım ki, səndə sadaladığım bu keyfiyyətlərin heç biri yoxdur. Bilirdim ki, nə təcrübən var, nə rəhbərlik səriştən. Maraqlısı o idi ki, sən həm vəzifə istəyirdin, həm də Cahan kimi şan-şöhrət sahibi olmaq. Cahan bir yana dursun, sən heç o biri kolxoz sədrlərindən də ola bilmədin. İndi gördünmü ki, səndən Cahan olmaz!

Fatma arvadın oğluna dediyi bu söz həmin kənddə bir misal kimi uzun illər xalq deyimi kimi yaşadı.

"YAXŞILIQ, MÜDRİKLİK-GÖZƏLLİK" KİTABINDAN SƏTİRLƏR

Mənalı həyat yolu keçən Cahan Əliyev ömrünün 50 ilini rəhbər vəzifələrdə olmuşdur. Sadəcə, olmuşdur yox, böyük və şərəfli fəaliyyət dövrü yaşamışdır. Biz həmin dövrün ayrı-ayrı məqamlarını bu kitaba gətirməyə çalışsaq da bu, Cahan ömrünün, onun keşməkeşli həyatının yalnız, bir damlası qədərdir.

İstər-istəməz Cahan Əliyev şəxsiyyəti müxtəlif suallar doğurur və ilk növbədə belə bir sual meydana çıxır:

- Cahan Əliyevə bu qədər el məhəbbəti, xalq sevgisi nədən irəli gəlir?

Hər şeydən əvvəl demək lazımdır ki, bu müdrik ağsaq-qala olan el sevgisi müxtəlif amillərlə bağlıdır. Sözün əsl mənasında o, bütün varlığı ilə xalq adamı idi. Öz elinin, obasının böyük oğlu idi. Onun bir gününü də bu eldən ayrı təsəvvür etmək mümkün deyildi. Digər bir yöndən baxanda onun bacarıq və qabiliyyətini görür, gücünə, qətiyyətinə güvənirdilər. İnsanlar onun ağılına, kamalına, ilqarına, etibarına bələd olduqları üçün ona dərin sevgi bəsləyirdilər. Cahan kişi ağıldan kənar heç bir iş tutmurdu. Ancaq elə məqam, elə yer var idi ki, ağılın gücü son həddə çatırdı. O zaman zor işlətmədən, öz gücünü ortaya qoymadan məsələ həll olmurdu... Bu işdə də bu adam təmkinini, qürurunu qoruyub saxlayırdı.

Bütün bunlar Cahan Əliyevə el sevgisi, baş ucalığı gətirirdi.

Bir dəfə söhbət vaxtı həmkarlarımdan biri dedi ki, əgər Cahan Əliyev daha böyük vəzifələrdə işləsəydi gör onda nələr edərdi.

Həmkarımla razılaşmaya bilməzdim. Doğrudan da, Cahan kişi daha böyük vəzifələrdə olsaydı xalq üçün, vətən üçün əlindən gələni edərdi.

İlk növbədə onu deyim ki, böyük vəzifədə olanları millətin taleyi düşündürmür. Əgər düşünəcək bir adam varsa, o səviyyəyə buraxmırlar. Azərbaycan KP MK-nın katibi Şıxəli Qurbanovun taleyini göz önünə gətirmək yerinə düşərdi.

Cahan Əliyev kimi millətsevər, vətənsəvər adamı rus, erməni şovinizmi daha yüksək kreslolara buraxmazdı və gördüyünüz kimi buraxmadı. Ancaq o, rayon və kənd səviyyəli rəhbər işlərdə daha cəsarətli, daha sanballı bir iş gördü.

Cahan Əliyev camaata, millətə əyilməzlik, cəsurluq nümunəsi aşladı. Bu layiqli türk oğluna el sevgisini görən bəzi insanlar əlləşib, vuruşub vəzifəyə gəlib, ona, buna hörmət edib, özünü tərifiyləyib, qonaqlıqlar verir, aşıqlara, tamadalara şavaş verib "ad-san" qazanmaq istəsələr də, "əbədiyaşar" bir hörmətə sahib olmadılar. Çünki İlahi vergisi görək insanın soyadından, genindən gələ. Yaxşılıq xətrinə yaxşılıq edənlər tez unudulur. Təmənnə güdmədən yaxşılıq edənlər, mərhəmətli olanlar xalqın sevgisinə layiq olurlar. Bunu nə pul ilə, nə var-dövlət ilə qazanmaq, nə də vəzifə ilə əldə etmək olur. Bir şeirimdə yazmışam.

**İgid basılmaz heç vaxt
Doğma elində olsa.
Gəlin gəlinlik elər
Şərbət dilində olsa.
Dağı aşar hər adam
Köhlən belində olsa.
Vəzifə yaxşı şeydi
İnsan əlində olsa.**

Cahan Əliyev məhz əlində vəzifəsi olan əsl insan idi. İnsanlara qulluq edən və onların sevgisini qazanan mərd kişi idi. Ciddi bir iş görəni, nalayiq hərəkətlərə yol verən adamları belə özü tərbiyələndirməyə çalışır, milisə, prokrora verməzdi... Bütün bunlar Cahan kişinin böyüklüyü və əzəmətidir. Belə adamlar əsilli, soylu adamlar olur, heç kəsə pislik etmək istəmirlər. Namərdlər, yaramazlar isə fürsət düşən kimi itələyib quyuya salmaq istər, kəndirini qılıncla vurmağa çalışır, ümumiyyətlə, mərdimazarlıq etməyə səy göstərirlər.

Cahan Əliyev həmişə mərdimazarlığa, xəyanətkarlığa qarşı barışmaz olmuşdur.

Əsilli, nəsilli, soylu-soyadlı, adamlar təbiətən yaxşı adam olublar.

Əsilli və əsilsiz adamlar haqda belə bir rəvayət var:

Deyilənlərə görə, bir kasıb kişi var imiş. Meşədən odun toplayıb satmaqla ailəsini saxlayarmış. Bir gün şələ tutub gətirdiyi odunu alan olmur, evə əliboş dönür. Dərin fikir içində yolda qarşısına bir nurani, tanımadığı adam çıxır. Salam verib deyir:

– Get şahın elçidaşında otur. Şah səni qəbul edəcək və gəlişinin məqsədini soruşacaq. Sən onda de ki, mənə 40 qızıl ver. Mən bunun əvəzində 40 gün içində Xızır peyğəmbəri sənə göstərəcəyəm.

Əhvalat belə də olur. O gedib şahın elçi daşının üstündə oturanda şah onu çağırtdırıb, məqsədini soruşur. Yoxsul kəndli istədiyini ona bildirir.

Şah vəziri çağırtdırıb tapşırır ki, ünvanını götürün, qol kağızı alın və 40 gün müddətinə ona 40 qızıl verin. Eyni zamanda şah kəndliyə deyir ki, sən dediklərin düzgün olmasa sən ağır bir cəza alacaqsan.

Günlər gəlib keçir, 40 gün başa çatır. Kəndlinin sözü doğru çıxmır. Onu şahın hüzuruna çağırtdırırlar. Meydan

qurulur, kəndli dar ağacından asılması olur.

Hökm yerinə yetirilməmişdən əvvəl şah üzünü vəzirlərinə tutur. Birinci vəzirə deyir:

– Sən bilirsən ki, bu adam ölkənin şahını aldadıb, ona görə də cəzalanmalıdır. Sənin fikrin nədir, onun cəzası nə olmalıdır?

Vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, təndiri qaltdırıb diri-diri oda atıb yandırmaq lazımdır!

Bu sözdən sonra şah üzünü camaata tutub soruşur ki, bəs sizin fikriniz nədir. Bir nəfər nurani ağsaqqal qabağa çıxıb ucadan deyir: - **Əsli hu!**

Şah ikinci vəzirin fikrini soruşur.

İkinci vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, şaha yalan danışmış bu adamın diri-diri dərisini soydurmaq lazımdır.

Şah yenə camaatın fikrini öyrənmək üçün üzünü meydana toplaşanlara tutur:

Yenə nurani ağsaqqal dillənir: - **Əsli hu!**

Şah üçüncü vəzirdən soruşur: - bəs sənin fikrin?

Üçüncü vəzir deyir:

– Şah sağ olsun, kasıb adamdı, bir çətin uşağı var, dolandıra bilmir. Yəqin ki, böyük ehtiyac ucundan yalan danışmalı olub. Yazıqdı, bağışlasanız Allaha da xoş gedər.

Şah heyrət içində həmin nuraniyə üz tutur və soruşur:

– Sən bu sözlərini mənə izah edə bilərsənmi, ağsaqqal?

Ağsaqqal **Əsli bu!** - deyib bir addım qabağa çıxır və deyir:

– Şah sağ olsun, həmişə şahları onun yan-yöresindəkilər, qohum-əqraba, yaltaq vəzirlər, vəkillər hörmətdən salırlar. Bu işdə diqqətli olmayan şahlar sonradan peşmançılıq çəkirlər, bunun isə xeyri olmur. O ki qaldı sən vəzirlərin

haqda... Mənim bu dediklərimi yoxlat, düzgün olmasa, hökm çıxarma. Birinci vəzirinin əcdadları çörək bişirən olub, həmişə mayaya haram qatıblar.

İkinci vəzirinin əcdadları ovçuluqla məşğul olublar, peşələri dəri soymaq olub.

Üçüncü vəzirin isə şah nəslindən olub. Görüb-götürmüş bir nəslin nişanəsidir. Sənə ən düzgün yolu bu adam göstərdi. Əslində olan dırnağında göstərir. Sənə vəzir ancaq bu adam ola bilər.

Şah dərhal həmin vəzirlərin əcdadları haqda bilgi verilməsini tələb edir, əyanlar bildirirlər ki, ağsaqqalın dedikləri tamamilə doğrudur.

Şah bu nurani adamdan təəccüb dolu bir nəzərlə soruşur:

– Ey müdrik ağsaqqal, bunları sənə kim demişdi?

Həmin nurani əlini camaata tərəf uzadıb deyir:

– Buradakı insanlar!

Hamı bir-birinə tərəf baxır və dönəndə görürlər ki, həmin adam qeybə çəkilib. Hamı başa düşür ki, bu Xızır peyğəmbərin özü imiş.

Cahan Əliyevi xalqa sevdiren, ona həmişəyaşarlıq gətiren amillərdən biri və ən başlıcası öz əslinə, kökünə cəmiyyətə gətirdiyi qanındakı halallıq, mayasındakı əsillikdir.

YAXŞI AD YAXŞILIQ EDƏNİN OLUR

Ancaq yaxşılığı yaxşılar edər,
Yamanlıq zəhərdir, ilan zəhəri.
Pislik əjdaha tok səhrada mələr,
Olmaz bir ünvanlı kəndi, şəhəri.

Yaxşılıq olmasa, qoca dünyanın
Bənizi saralar, rəngi solardı.
Pislik ümidinə qalsaydı dünya
Xaraba içində bayquş ulardı.

İzlər bir-birini yaxşıyla yaman,
Mizan-tərəziyə çıxar yanaşı...
İstər hakim olsun, istər bir çoban
Pislik pis adamın çirkli başdaşı.

Ən böyük ləyaqət insana hörmət,
Bu tale düz yolla gedənin olur.
Yaxşılıq tanrının verdiyi qismət,
Yaxşı ad yaxşılıq edənin olur.

El verir özünün düz qiymətini,
Zəri sərraf kimi seçəndən sonra.
Yaxşı insanların insanlığını
İnsanlar danşar köçəndən sonra.

Qara buludlardan sıyrılıb çıxar,
Bir günəş işığı olar yaxşılıq.
Bürüyər şofqətlə dağı, dərəni,
Hər zaman haraya gələr yaxşılıq.

Kişilər qeyrətdə bir öndər olar,
Müdrüklər həm alim, biləndər olar.
Vətənin eşqiylə səməndər olar,
İnsanlara qulluq elər yaxşılıq.

Böyüklük bütövdü, bölünən deyil,
Bələyi haramla bələnən deyil.
Saxta şöhrət üçün dilənən deyil,
Sərraflar zər seçər, ələr yaxşılıq.

Arana, yaylağa elat köçürər,
Şirin söz-söhbətlə şərbət içirər...
Qonaqlı-qaralı günlər keçirər,
Mərdliyin içində gülər yaxşılıq.

Yamanlıq cəhənnəm-yandırar-yaxar,
Özü ölüb gedər, aradan çıxar.
Ömür şimşək kimi parlayar, çaxar,
İnsan köçüb gedər,
qalar yaxşılıq!

HƏMİŞƏ REDAKSIYAYA GƏLƏRDİ

Cahan Əliyev 1955-1956-cı illərdə Toxluca kolxozuna rəhbərlik etmiş və kolxoz sovxozla çevrilərkən Çaykənd təsərrüfatında sədrlik fəaliyyətini davam etdirmişdir. Dörd il burada işlədikdən sonra - yəni 1961-ci ildə Gökənd kolxozuna sədr seçilmişdir. Rayonun ən böyük təsərrüfatlarından biri olan Gökənddə 1965-ci ilə kimi işləmişdir. Elə həmin il yenidən doğma kəndinə qayıtmış və üç il burada kolxoz sədri işləmişdir.

Cahan Əliyev 1968-ci ildən 1974-cü ilə-pensiyaya çıxana kimi Çaykənd kəndində kolxoz sədri işləmişdir.

Mən 1966-cı ildən etibarən Cahan kişini rayonda və kəndlərdə tez-tez görürdüm. Artıq bu dövrdə mən Ağbulaq kənd mədəniyyət evinin müdiri, kolxoz komsomol təşkilatının sədri işləyirdim. 1972-ci ildən isə Krasnoseloda çıxan "Dostluq" rayon qəzetində redaktor müavini kimi işə başladım. Redaksiyamız Rayon Soveti icraiyyə komitəsinin binasında, birinci mərtəbədə yerləşirdi. Rayon partiya komitəsi də həmin binada otururdu. Kənd təsərrüfatı idarəsi də birinci mərtəbə, bizim sırada yerləşirdi. Cahan kişinin əmisi oğlu Məmməd Əliyev o vaxt kənd təsərrüfatı işçiləri həmkarlar komitəsinin sədri işləyirdi. Onun kabineti "Dostluq" qəzeti ilə yanaşı idi. Məmməd erməni millətindən olan rəhbərlərlə çiyin-çiyinə işlədiyindən hamı onu yaxşı tanıyırdı. Həmişə ermənilərə zərəfat eləyər, hazırcavablığı ilə onları susdurardı. Ermənilərə həmişə "a məzhəbsiz" deyərdi. Heç kəs ondan inciməzdi. Krasneselo ermənilərinin hamısı Azərbaycan dilini yaxşı bilirdi. Kabinetdən çıxanda dəhlizdə, yaxud rayon arasında iki-üç nəfər erməninin bir yerdə danışdığını görəndə (əlbəttə, tanıdıqlarına) salam verib ardınca deyərdi:

– Baş-başa verib nə qırıldadırsınız? Bekarçılıqdan bir şey çıxmaz. Gəlin sizi müsəlman eləyim!

Bir gün səhər ertə raykomun binasının girəcəyində hündürdən gələn səs eşitdik. Koridora çıxdıq. Məmməd hündürdən deyirdi:

"Allahü-Əkbər, Allahü-Əkbər! La ilahə illəlhah, la ilahə illəlhah!" Elə bu vaxt rayon partiya komitəsinin birinci katibi eşik qapıdan içəri daxil oldu və Məmmədin səsinə eşitdi. Katib gələndə koridorda olan adamlar hamısı gülüşdü. Birinci katib Azərbaycan dilini təmiz bilirdi. O, əslən Hadrut rayonunun Hərəkül kəndindən idi.

Katibin qəfil gəlişi ilə Məmmədin kəlməyi-şəhadət oxuması eyni vaxta düşdü. Katib gülümsər bir tövrlə dedi:

– Əliyev, bu nədi, deyəsən, azan çəkirsən?!

Məhəmməd dərhal özünəməxsus bir yumorla cavab verdi:

– Yoldaş katib, bunların hamısını müsəlman eləyəcəyəm!

Katib gülə-gülə pilləkənlərlə kabinetinə qalxdı. Hamı öz kabinetinə çəkildi. Biz Məmmədlə gülüşə-gülüşə redaksiyamızın qapısının ağzına yaxınlaşdıq. Elə bu vaxt Cahən Əliyev koridorda göründü. Onu görəndə istər-istəməz gül-məyimizə ara verib, irəli yeridik. Onunla səmimi görüşdük. Məmməd də görüşdü. Cahən kişi sir-sifətimizdən hiss etdi ki, əhvali-ruhiyyəimiz gülüş üstə köklənib.

– Nə olub, yenə Məmməd nə iş görüb? -deyə bizdən soruşdu.

Söhbət eləyə-eləyə redaksiyaya girdik. Stul qoyub Cahən kişini oturtduq. Bu kabineti o, yaxşı tanıyırdı. Həmişə raykomun binasına gələndə redaksiyaya baş çəkməmiş getməzdi.

Əməkdaşlarımızdan biri Məmmədə yer göstərib, otur deyəndə yoldaşları yenə gülmək tutdu.

– Məndən niyə gizlədirsiniz, deyin, mən də bilim,-Ca-

han Əliyev dilləndi.

Mən olan əhvalatı dedim. Ağır təbiətli, zəhmli Cahən kişini də gülmək tutdu.

– Ayə, niyə dincəlmirsən, a Məmməd, -deyə onun üzünə baxdı.

Məmməd ciddi bir görkəm aldı:

– Pismi eləyirəm, ay qağa, Allahü-Əkbər deyib, erməni-ni müsəlmançılığa çağırıram!

Cahən Əliyev:

– Sən deməklə erməni müsəlman olacaqmı?

– Cəhənnəmə olsun, mən sözümlü deyirəm! -deyə Məmməd bizə sürəkli bir gülüş bəxş etdi. Cahən Əliyev bizimlə bir qədər söhbət edib, həmişəki kimi ovqatımızı təzələdi.

Sağdan: (ayaq üstə) Cahan Əliyev, "Sovet Ermənistanı" qəzetinin redaktoru Məhərrəm Bayramov, Çaykənd sovxozunun direktoru Avtandil İsgəndərov, Toxluca sovxozunun direktoru Bəkir Əliyev, "Sovet Ermənistanı" qəzetinin məsul katibi İsrafil Məmmədov, Krasnoselo RİK sədri İsgəndər Zeynalov və "Sovet Ermənistanı" qəzetinin şöbə müdiri Tofiq Məmmədov

YUNİS RZAYEV- BİRİNCİ KATİB

*Yaxşı ad qazanmış gözəl dost ara,
Onda yetişərsən ağ günə, vara.*

NİZAMI

Cahan Əliyev dostluğa-tanışlığa yüksək səviyyədə əhəmiyyət verən tanınmış simalardan biri idi. O, davamlı olaraq dostları ilə görüşər, onlardan hal-əhval tutardı. İndiki Ermənistanda keçmiş əsrin qırxıncı, əllinci, altmışıncı və yetmişinci illərində müxtəlif vəzifələrdə çalışan azərbaycanlı kadrlarla sıx əlaqədə olmuşdur. Bu insanlar həmişə Cahan Əliyevə böyük hörmət və ehtiram göstərmişlər.

Ermənistan SSR Ali Sovetinin sədr müavini Rza Vəlibəyov, "Sovet Ermənistanı" qəzetinin baş redaktoru Cümşüd Sultanov, Ermənistan SSR maarif nazirinin müavini, əməkdar jurnalist İsrafil Məmmədov, Basarkeçər və Krasnoselo rayonlarında birinci katib işləmiş Yunis Rzayev, Krasnoselonun birinci katibi vəzifəsində olmuş Əli Həsənov, müxtəlif rayonlarda birinci katib işləmiş Talib Musayev, Zeynalabdın Xəlilov, Zərbalı Qurbanov, Mikayıl Bayramov və bir çox başqaları ilə Cahan Əliyevin şəxsi münasibəti olmuşdur.

1957-ci il idi. Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Cümşüd Sultanov səhhətinə görə işdən azad olundu. Onun yerinə gənc və perspektivli kadr, bundan əv-

vəl Basarkeçər Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri işləmiş Yunis Qəhrəman oğlu Rzayevin namizədliyi verildi. Ermənistan MK tərəfindən təsdiqini tapmış yeni katib Krosnose-lo rayon komitəsinin plenumuna göndərilmişdi. Plenumdan əvvəl ermənilər əsib-coşmağa başlamışdılar: "Bizim öz yerli kadrlarımız yoxdumu? Yenə də məhz niyə katib türk olmalıdı?"

Plenum başlandı. Ermənilərdən çıxış edən iki nəfər Yunis Rzayevin katib olmasına etiraz etdilər. Bundan sonra söz Cahan Əliyevə verildi. O, tribunaya qalxanda zalda dərin sükut hökm sürməyə başladı. Yenə də əzəməti, zəhmi və hökmü ilə zalı öz iradəsinə tabe elədi. Birdən birə onun gurultulu, zabitəli səsi zalı başına götürdü:

– Yoldaşlar, bizim hələ də mədəniyyət, etika nə olduğundan xəbərimiz yoxdur. Birincisi, MK kimisə məsləhət görüb bizə katib göndərsə, biz onu qeyd-şərtsiz qəbul etməliyik. İkincisi, siz hələ də millətçilik əxlaqından uzaqlaşa bilmirsinizsə, bu sizin günahımızdır. Üçüncüsü, bu rayonun 70 faiz əhalisini azərbaycanlılar təşkil edir. Mən Yunis Rzayevin yüksək iş qabiliyyətinə malik olduğunu bilirəm. Qonşu Basarkeçər camaatı onun işindən çox razıdır. Eləcə də Ermənistan hökuməti Yunis Rzayevi gənc və perspektivli bir kadr kimi görür. Heç kəs özünün pis niyyətini göstərməsin. Yunis Rzayev bu gündən etibarən Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibidir!

Cahan Əliyev alqışlar atında keçib yerində aylaşdı. Bundan sonra çıxış edənlər hamısı Yunis Rzayevin katib seçilməsini düzgün addım kimi qiymətləndirdilər.

Sonda Ermənistan KP MK-nın şöbə müdiri plenumun işini yekunlaşdıraraq dedi:

– Mən burda bir çıxışa toxunmaq istəyirəm. O da hamımızın böyük hörmət bəslədiyi Çaykənd kolxozunun sədri

Cahan Əliyevin çıxışıdır. Bu sözümlə hələ də etik qaydalara əməl etməyi bacarmayan insanlardır. Ermənistan hökuməti haraya kimi qoyduğunu çox gözəl bilir. Bir də ki, sizin dediyinizlə biz öz fikrimizdən dönəsi də deyilik.

Sonra o üzünü yeni təyin edilmiş katibə tutdu:

– Mən demirəm siz qərəzçilik eləyin. Ancaq bundan sonra çalışın rayonda bu cür danışan adamların çıxışlarına yer verməyəsiz.

Beləliklə, Yunis Rzayev Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi seçildi.

Yunis Rzayev rayona birinci katib gələndə, ilk növbədə Cahan Əliyevlə görüşəcəyini qarşısına məqsəd qoymuşdu. Katib seçildiyinin üçüncü günü Yunis Rzayev zəng çalıb Cahan Əliyevlə telefon əlaqəsi yaratdı və onu rayona dəvət etdi. Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Cahan Əliyevi öz kabinetində qəbul etdi. Onların söhbəti iki saatdan artıq çəkdi.

Krasnoseloda fəaliyyətə başlayan rayonun gənc katibi Yunis Rzayev bu günə kimi yerli kadrları tanımır, təsərrüfat həyatı ilə az məlumata malik idi. Buna görə də ilkin məlumatları Cahan Əliyevdən öyrənmək istəyirdi. Ona görə ki, rayon ərazisindəki kadrlar arasında, əsasən Cahan Əliyev haqqında bilgisi var idi. Bundan əvvəllər də iki dəfə görüşüb hal-əhval eləmişdilər. Ancaq o, Cahan haqda daha çox eşitmişdi. O, bilirdi ki, Cahan ağır təbiətli, etibarlı, mərd kişilərdəndir. Bilirdi ki, Cahan yaxşı işçini, düşməni də olsa, pis qələmə verməz. Hər hansı münasibətə görə bacarıqsız bir adamı müsbət mənada təqdim etməz. Yunis Rzayev Cahan Əliyevə inanırdı. Bir qədər sonra həyat göstərdi ki, hər iki türk oğlu Cahan Əliyev və Yunis Rzayev təbiətləri etibarlı ilə bir-birinə oxşar insanlardır.

Həmin görüşdə rayonun təsərrüfat həyatı barədə Yunis

Rzayevə ətraflı məlumat verən Cahan Əliyev kadrlar haqqında fikir söyləməmişdi. Yalnız bir neçə təsərrüfat rəhbəri haqda öz sözünü demişdi. O, Oruc İbrahimovun, Ağəli Əsədovun, Krasnoselo kolxozunun sədri Makarovun və daha bir neçə bacarıqlı rəhbər işçinin müsbət mənada adını çəkmişdi.

Yunis Rzayev qısa vaxt ərzində Ermənistanda ad-san qazanan katiblərdən biri oldu. Rayonda heyvandarlıq və əkinçilik sürətlə inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu.

Yunis Rzayev Cahan Əliyevin böyük insan olduğunu artıq gündəlik həyatda da yəqin etmişdi. O olduqca qonaqlı-qaralı bir şəxsiyyət idi. Demək olar ki, hər həftə Qazaxdan, Tovuzdan, Gədəbəydən, Şəmkirdən qonaqları olurdu. O, bu mötəbər qonaqları yalnız Cahan Əliyevlə birlikdə qəbul edir, birlikdə yola salırdı.

Həmişə "Qarabağ", "Naxçıvan" deyən erməni millətçiliyinin Yunis Rzayev rayona rəhbərlik etdiyi gündən səs-sə-mirləri çıxmırdı. Elə bil qurbağa gölünə daş atılmışdı. Gənc raykom katibi də çox millətsevər, vətənpərvər bir adam idi. Özünü beynəlmiləlçi kimi göstərən Yunis müəllim ermənilərdən də belə bir mövqə tələb edirdi. Artıq o, rayonda millətçi erməniləri də yaxşı tanıyırdı. Hətta Cahan Əliyevin onları dəfələrlə susdurub, yerində oturduğunu da bilirdi.

Yunis Rzayev təbiəti, şeiri-sənəti, sazı çox sevirdi. Xüsusilə Göyçə gölünün və Qaraqoyunlu meşələrinin məftunu idi. Bu yerləri vaxtaşırı ziyarət etməyi unutmurdu. Bu yerlərdə onun bələdçisi Cahan Əliyev olardı. Aşıq İmranla Aşıq Mahmudu Yunis müəllim çox sevərdi. Bir gün Cahan kişiye dedi:

– Əliyev, Basarkeçərdən qonaqlarım olacaq. Aşıq İmranı dəvət elə, Əmirxeyir bulaqlarının başında bir gün keçirək. Belə bir unudulmaz, gözəl günü də onlar "Cantəpə"də yaşadılar. Yunis müəllim həmin gün bir ürək sirrini Cahan ki-

şiyə açdı:

– Bir qədərdən sonra mən gedəcəyəm.

Gözləmədiyi söz Cahan kişini diksindirdi.

– Hara gedirsiniz?

– Məktəbə. Moskva Ali Partiya Məktəbinə.

Hələ də özünə gəlməyən Cahan kişi dilləndi:

– Allah uğur versin!

Bir neçə aydan sonra Yunis Rzayev ali partiya məktəbinə oxumağa yola düşdü. Onun yerinə birinci katib Əli Həsənov gəldi.

Yunis Rzayev Bakıda yaşadığı illərdə də onların dostluğu davam etmişdir. Yunis müəllim Azərbaycan Respublikasının Üzümçülük, Şərabçılıq Komitəsinin sədri işləyərkən onun Moskvadan və digər Sovet respublikalarından gələn qonaqlarına Cahan kişi öz evində böyük ziyafət təşkil etmişdi. Musiqi sədaları altında gecəyarıya qədər davam edən bu ziyafət iki güdrətli eloğlunun təmənnəsiz dostluğunun və Azərbaycan xalqının qonaqpərvərlik mədəniyyətinin bariz nümunəsi kimi uzun illər yaddaşlarda yaşadı.

"HƏYAT HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏR"
KİTABINDAN SƏTİRLƏR

Müəllif yazır:

70-ci illərdə Gədəbəydə ezamiyyətdə ikən mehmanxanada mənə dedilər ki, səni axtarırlar. Maqsud müəllim rayonda olduğumu eşidib, məşın göndərmişdi ki, mənə Şınxa aparsın.

Yolda sürücü mənə dedi ki, indi ermənilərin yaşadığı yerdən keçəcəyik, diqqətlə baxsanız, özünüz görərsiniz. Doğrudan da, aşkar gördüm ki, bayaqdan gəldiyimiz sahibsizliyin hökm sürdüyü, darmadağın, zir-zibilli ərazidən abad, səliqəli yerə keçdik (**Bura erməni kəndi Böyük Başkənddir. Sonralar Arzvaşen adlandırılıb. - red. E.İ.**). Sonra yenidən sahibsizlik başlananda gördüm ki, yenə də doğma torpağımızdayam.

Maqsud müəllim və yoldaşı Mələhət xanımla Firudin müəllimlə görüşdük, mənə ataları Qasım müəllimlə tanış etdilər (sonra onun adını daşıyan Qasım bulağında oldum). Firudin müəllimin işarəsi ilə Maqsud təkbaşına qoyunu uzadıb, ayaqlarını bağladı, cəld kəsdi, asıb, dərisini soydu, əti doğradı. Bozartma hazır olanda dedilər Göyçədən Cahan kişi gəlir. Dağın o biri tərəfi Göyçə imiş. Cahan kişi isə bizim Sabir müəllimin (prof. S.C.Əliyev) atası idi.

Kitabda olan bu yazını oxuyandan sonra Nicad müəllimlə görüşdüm. O, dedi:

– Həmin görüşlə bağlı ürəyimdə sözüm var. Olarmı qeyd eləyib, verəm?

– Buyurun, verin, -dedim.

Nicad müəllimin kitabdakı yazısına əlavə etdiyi ürək

sözləri aşağıdakılardan ibarətdir:

Ucaboylu, yaşaşlıq bu adam bizə yaxınlaşmağa xeyli qalmış hamı ayağa qalxıb Cahan kişini böyük hörmət və ehtiramla qarşıladı. Bu insanın gəlişi elə bil ki, məclisimizə bir şuxluq, bir tərəvət gətirdi. İlk dəfə gördüyüm Cahan Əliyevə akademik Firudin Köçörünün necə böyük hörmət və ehtiram göstərməsi artıq mənə onun kimliyindən xəbər verirdi.

Masa ətrafındakı söhbətlərə, Cahan kişinin daxili ağılınınə nüfuz edib, onun nə qədər böyük dünyagörüşünə malik bir şəxsiyyət olduğunu gördükcə, bu hörmət və ehtiramın haradan gəldiyini başa düşdüm.

Sonralar rastlaşdığım bir sıra adamlardan Cahan kişinin dərin düşüncəli, tədbirli, alicənab, xeyirxah, qayğıkeş və əyilməz bir insan olması barədə eşitmişəm. Rast gəldiyim adamlar arasında "mən Cahan kişinin çörəyini yemişəm", "bizə çox böyük yaxşılıqlar edib" deyənlər də az olmayıb.

Son zamanlar Cahan kişi ilə Bakıda nəvəsinin toy məclisində görüşdüm.

Daha sonrakı kədər isə... Bu, nıkbınlıqla qarışıq kədər idi. Çünki Cahan kişi böyüklüyü hər kəsin qəlbində bir heykəl kimi əbədiyaşarlıq qazanmışdır.

AĞIZDAN-AĞIZA GƏZƏN HƏQİQƏTLƏR

NƏ SOYUQBULAQ YADDAN ÇIXANDI, NƏ CAHAN KİŞİ...

Şair dostum Hüseyn Arif Cahan kişi ilə bizim qohumluq əlaqəmizi bilirdi. Bir dəfə Hüseyn Ariflə mən Krasnoseloda Cahan kişi ilə rastlaşdıq. Cahan kişi onu Əmirxeyirə dəvət etdi. Şair təşəkkür edib "sonraya qalsın, Qazağa qayıtmalıyam" dedi.

Cahan kişi xoş bir ovqat ilə şairə dedi:

– Ay Hüseyn, "Soyuqbulaq"dakı günlər yadıma gəlirmi? Məni xatırlaya bilirsənmi?

– Çox qəribə sual verdin, ay Cahan qağa, nə "Soyuqbulaq" yaddan çıxandı, nə Cahan kişi! -deyə qürur dolu bir nəzərlə müsahibini süzdü və əlavə etdi:

– Hələ məni çubuqla vurduğun da yadımdan çıxmayıb.

Cahan kişi gülümsəyib dedi:

– Doğurdan da, şairdən, halal olsun. Şairlər hadisələri unutmurlar.

Biz Hüseyn Ariflə Ağbulağa gəldik. Çaydan, çörəkdən sonra Hüseyn müəllimə dedim:

– Qağa, Cahan kişi ilə söhbətinizdə bir "çubuq" məsələsi oldu, o nə demək idi?

Hüseyn müəllim əlindəki qəzeti stolun üstünə qoyub, keçən günlərə səyahət etdi.

Bizim Kəsəmən camaatı Əmirxeyirin üstü dağlara, məşhur "Soyuqbulaq" yaylağına çıxırdı. Bu yaylaq dədə-babadan Kəsəmən camaatının olub. Çox səfalı yaylaq idi. Aşıqlar, şairlər onun haqqında şeirlər deyib, dastanlar qoşmuşdu. Qaçaq Kərəmin, İsrafil ağanın bu yerlərin hər qarışında ayaq izi var idi. Burda "Kərəm qayası" deyilən bir qaya da

var. Kərəm qaçaqlıq dövründə bu qayanın hündəvərində çox olub. Elə o vaxtdan da Qaraqoyunlu camaatı bu qayanı "Kərəm qayası" adlandırmışdı.

İsrafil ağa arabir şeirlər yazmışdır. O, "Dağlar" rədifli qoşmasında "Soyuqbulaq" yaylağı haqda demişdir:

"Soyuqbulaq" kənd yerinin çiçəyi,

Sərxoş gəzir gözəllərin göyçəyi.

"Gözəldərə" Toxlucanın gəzdiiyi,

Kimə qaldı yadigarın, a dağlar?

Mənim uşaqlıq dövrüm yay ayları həmişə "Soyuqbulaq" yaylağında keçib. Biz həmişə ayrı-ayrı oba yerlərinə gedirdik. "Marallıca", "Maymaq dağı", "Əşrəfi", "Xan daşı", "Qırıqlar", "Xalxal", "Əyri dağ", "Fərrux yaylası"na gəzməyə getdiyimiz vaxtlar yaxşı yadımdadı. "Çalmalı" dağının sağ-solu aşib daşardı. O dövrdə yaylaqlarda bir qələbəlik vardı ki, daha demə. Toylar çox vaxt yaylaqlarda olurdu. Qaraqoyunlu kəndlərindən, xüsusilə Əmirxeyirdən bizim camaatın görüşünə gələnlər çox olurdu. 7-8 yaşım olardı. Əmirxeyirin gənc kolxoz sədri Kəsəmən obasına qalxmışdı. O, ucaboylu, zəhmli, qartal baxışlı 30-32 yaşlarında bir gənc idi. Mən onu yaylaqda ən çox Hacanla qardaşı Mehralı olanda görürdüm. Belə hesab edirdim ki, gənc kolxoz sədri ilə Hacan dostdurlar. Obada ocaqlar tütülənirdi. Quzu ətinin kababı açıq havanın camına hopmuşdu. Mən taytuşlarımla oynayırdım. Şıltaqlığımız Cahangili lap cana doydurmuşdu. Bizə bir neçə dəfə "gedin o yanda oynayın" desələr də, biz onların ətrafından aralanmır, atılıb-düşür, qışqırıq salırdıq. Qəfildən gördüm ki, ombama yaxşı bir tubulğu çubuğu yapışdı. Çubuq məni yandırır-töküdü. Atılıb-düşməyə başladım. Dönüb məni vuranın kim olduğunu bil-

mək istədikdə gənc oğlanın əlindəki çubuq bir də şüvləndi. Ancaq o məni daha vurmadı. Çubuqdan sonra çaparaq at kimi özümüzü obanın o biri başına verdik. Amma tubulğu çubuğu ombamda iz qoymuşdu. Günü bu günə kimi o çubuğun "dadı damağımdan" getməyib. Maraqlısı o idi ki, bu çubuqla məni vuran Cahan adlı cavan oğlanı uzun müddət unuda bilmədim. Sonralar böyüyüb şair kimi tanınan gündən etibarən Qaraqoyunlu dərəsinə, Göyçə mahalına yolum düşdükcə Cahan ilə görüşürəm. Həmin illərdə yenə Kəsəməninin obasına qalxmışdım. O, burada Kəsəməninin tanınmış kişiləri Hacanla və qardaşı Mehralı ilə söhbət edirdi. Daha bir neçə orta yaşlı və ağsaqqal adam da onlarla birlikdə idilər. Kosa oğlu İbrahim də söhbətdə iştirak edirdi. Həmin görüşdə Cahanla Hacan Qaçaq Kərəmlə İsrafil ağadan danışdılar. Cahan Əmirxeyirə dönəndən sonra Kəsəmənliyə deyirdilər ki, Hacan dayısı Qaçaq Kərəmin papağını yadigar olaraq Cahana bağışlamışdır. Çünki Hacan bilirdi ki, Cahan Qaçaq Kərəmin xətrini istəyən adamdır.

Mən sonralar, yeni altmışıncı illərdə o dağlarda yenə Cahan kişinin qonağı oldum. Barat Qaravəliyev, Firudin Bağirov və mən Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi işləyən Əli Həsənovun qonağı idik. Cahan kişinin dəvəti ilə Əli Həsənov bizi "Soyuqbulaq" yaylağına gətirdi. Mən Əli müəllimlə Kəsəməninin yurd yerini göstərdim. Uşaqlığımın bu yerlərdə keçdiyini bildirdim. Cahan kişini ilk dəfə bu güllü-gülşənli yaylaqda tanıdığımı xatırladım. Eyni zamanda "çubuq" məsələsini də yada saldım. Hamı gülüşdü. Cahan kişi özü də güldü.

Həmin gün Cahan kişi bizə çox gözəl, yaddan çıxmayan bir qonaqlıq verdi.

Cahan kişi mərd, cəsarətli bir adamdır. Mən onun yanında olanda elə bilərəm ki, Koroğlu ilə birlikdəyəm. Bir dəfə

Qazaxdan gəlirdim. Yolüstü "Şinkar" bulağına döndük. Gələndə gördüm ki, Cahan kişi bir dəstə adamla bulağın başında yeyib-içməkdədir. Adamlar bizi görəndə kimi ayağa qalxdılar. Cahan kişi irəli yeriyib, mənimlə çox səmimi görüşdü.

– Ay şair, xoş gəlibsiniz, səfa gətiribsiniz! Nə bildiniz mən burdayam, -deyə sevincini gizlətmədi.

– Çox sağ olun, Cahan kişi. Sizin burda olduğunuzu bilmədim, təsadüfən oldu,-dedim.

– Təsadüf-zad deyil, Allah sizi buraya göndərüb, Gəlin oturun görüm, -deyib bizi çəmənlərdə salınmış xalça üstünə dəvət etdi. Bozartma, kabab, bir-birinin ardınca müxtəlif yeməklər gəlirdi. Bir qədər sonra bir yük maşını gəldi. Bunlar 6-7 nəfər erməni idi. Bir tərəfdə ocaq çatıb, öz işləriylə məşğul oldular. Bir qədər yeyib-içdikdən sonra bunnlardan biri başladı bizə sataşmağa. Biz əvvəlcə fikir vermədik. Erməni getdikcə həddini aşmağa başladı. Ləngərlənə-ləngərlənə bizə yaxınlaşıb dedi:

– Türk da kabab yeya bilar?!

Cahan ayağa qalxıb aslan kimi kükrədi:

– Ayə, qaxdaqan erməni, sən türkün artıq-urtuğu ilə yekəlib, indi nə qudurğanlıq eyləyirsən?!

Əlini odunun üstündəki baltaya tərəf uzadıb dedi, - o baltanı görürsənmi, başını bu kötüyün üstünə qoyub üzərəm!

Ermənilər tez qalxıb yoldaşlarını çəkib apardılar. Bizə də "bağışlayın-bağışlayın", - deyə üzr istədilər.

Biz də çəkilib öz yerimizdə oturduq. Ermənicə bilən uşaqlar dedi ki, o ermənilərdən biri həmin sərxoş erməniyə deyir ki, o adam Əliyev Cahandır, bir də dinsən başını balta ilə üzəcək. Bundan sonra quzuya döndü.

Bəli, Cahan belə Cahandır!

BÖYÜK İNSANLAR XEYİRXAH OLUR

Elin-obanın ağzından götürdüyüm əhvalatların doğru-dürüslüyünü öyrənmək üçün yeri düşəndə Cahan kişi ilə yaxından əlaqəsi olan adamlara müraciət edərdim. Vaxtilə Gölkənddə hesabdar işləmiş **Nağı Ramazanovun** dediklərindən:

– Cahan Əliyev Gölkənddə kolxoz sədri işləyirdi. Mən isə kolxozun baş mühasibi vəzifəsində çalışırdım. Cahan kişinin adı bütün Ermənistanda ucadan səslənirdi. Xüsusilə azərbaycanlılar onunla fəxr edirdilər. Doğrudan da, Cahan kişi xalqın məhəbbətinə layiq şəxsiyyət idi. Onun iş bacarığı, qabiliyyəti, əyilməzliyi, bir-birini tamamlayan mehribanlığı ilə polad kimi sərtliyi, xalqı, Vətəni ürəkdən sevməsi onu hamının gözündə ucaltmışdı. Xüsusilə rayon partiya komitəsinin birinci katibini Ermənistan kimi düşmən bir respublikada döyüb sonra da bəraət qazanması onu bütün ətraf bölgələrdə belə əfsanələşdirmişdi.

Bir gün dedilər ki, bir nəfər adam idarənin qabağındakı ağac kötüyünün üstündə oturub Cahan kişi ilə görüşmək istəyir. Mən idarədən bayıra çıxıb həmin adama yaxınlaşdım. O, 45-50 yaşlarında qarayanız bir kişi idi. Gəlişinin məqsədini soruşdum. Cahan Əliyevi görmək istədiyini bildirdi. Dedim, sözünüzü mənə deyə bilərsinizmi? O, cavab verdi ki, yox, şəxsən özü ilə görüşmək istəyirəm. Bir də soruşdum ki, sən onun özünü yaxşı tanıyırsan? Tanımadığımı dedi. Ancaq onun adını eşidib, ona görə də onunla görüşmək istədiyini bildirdi. Mən zarafata keçib, sən axtardığın Cahan mənəm, deyəndə kişi məni yuxarıdan-aşağı yaxşı-yaxşı süzüb dedi:

– İnanmıram, sən Cahan Əliyev olasan.

Mən soruşdum:

– Nə üçün?

– Mən onun haqqında çox eşitmişəm. Mənə elə gəlir ki, o dağ boyda kişidir. Mən onu xəyalımda Koroğluya bənzədirəm.

Mən, gözlə, deyib içəri keçdim. Cahan Əliyevə onu özünü çatdırdım. O, qonağı qəbul elədi.

Qonaq Gədəbəydən idi. Mağazada işlədiyini və əksikliyi olduğunu dedi.

– İndi mən sənə nə köməklik eləyə bilərəm? -deyə Cahan Əliyev ondan soruşdu:

– Mən sizin adınızı eşdib gəlmişəm. Mənə pul lazımdı. Vaxtında ödəməsəm, məni həbs edəcəklər.

Cahan kişinin qaşları çatıldı. Mən onun iş yoldaşı, mühasibi kimi bilirdim ki, onun pulu yoxdur. Həqiqət belə idi ki, Cahan Əliyev bəzi təsərrüfat rəhbərləri kimi gözü elin malında olan adam deyildi. O, əməkhaqqına düşən gəliri ilə kifayətlənərdi.

Cahan Əliyev mənə dedi:

– Nağı, get bu adamı yola sal!

Doğrusu, mənim də pulum yox idi. Ancaq motosiklet almaq istəyirdim, bunu sədr bilirdi. Mən dinənə kimi o dedi:

– Get o motosikletin pulunu bu adama ver.

– Mən bu günlərdə onu götürəsiyəm.

– Bir az gec götürərsən.

Mən daha heç nə deyə bilməzdim. Çünki Cahan Əliyevin bir sözünü iki eləmək mümkün deyildi. Mən həmin qonağa "gözlə" deyib, evə getdim. Motosikletin pulunu gətirib Cahan kişiye verdim. O pulu sayıb qonağa verdi. Qonaq Cahan Əliyevlə və mənimlə görüşüb getdi. Mən Cahan kişidən soruşdum ki, qonağın adı nə idi? Dedi, soruşmadım. Bəs hansı kənddəndi? Yenə də "bilmirəm", dedi. Mən güldüm.

– Niyə gülürsən, – deyə o məni süzdü.

– Pul getdi, – dedim.

O, gülümsəyərək dedi:

– Gedər-getsin, neyləyək. Oradan mənim adıma gəlibsə, onu necə geri qaytarım. Sən narahat olma, motosikletini mən alıb verəcəyəm.

Daha mən dinmədim. O, belə sözü təkrarlamayı xoşlamırdı. Həmin adam mərd adam imiş. Bir ayın tamamında pulu geri qaytarıb verdi.

Cahan kişiyyə dedi:

– Doğrudan da, Cahan ki, Cahan!

ÜSTÜNƏ GEDƏNİN ÜMİDİNİ QIRMAZDI

Deyilənlərə görə, Cahan Əliyevin yanına müxtəlif yerlərdən həmişə adamlar gələr, ondan kömək istəyərlərmiş. O da imkan daxilində heç kimi bədgüman geri qaytar azmış. Xüsusilə məhkəmə sədri işləyən qardaşı Mahmud İliyevlə əlaqədar müraciət edənlər daha çox olarmış. Bir dəfə yenə Daşkəsən rayonundan bir nəfər gəlib Cahan Əliyevin əl-ayağına düşür ki, oğlumu tuturlar, Mahmud Əliyevə tapşır onu bir təhər eləsin. Cahan kişi soruşur ki, oğlunuzu niyə tutublar. O, cavab verir ki, mal oğurluğuna görə. Ancaq oğlumun xəbəri yoxdur. Mən istəyirəm ki, haqq-ədalət yerini tapsın.

Cahan Əliyev, həqiqətən də, düzlüyü sevən adam idi. İstəməzdi ki, haqq-ədalət pozulsun. Daşkəsəndən gələn qonağa yemək-içmək verəndən sonra deyir:

– Qardaş, mən hakim olsam oğrunu buraxmaram. Ona görə ki, oğrudan zəhləm gedir. Hətta kasıbın birinin mal-qarasını aparıb, uşaqlarının boğazını biçən adamı heç bağışlamaram. Əgər oğlunuz nahaqdan tutulubsa, Mahmud, yəqin ki, ona iş kəsməz. Qardaş mənimdi, xasiyyətimni yaxşı bilirəm. O, ədalətsizliyə yol verməz.

Qonaq qayıdır ki:

– Mən də onu istəyirəm, qoy haqq öz yerini tapsın.

Cahan kişi qonağı yola salandan sonra Mahmud Əliyevə zəng edir və xahiş üçün belə bir adamın gəldiyini deyir. Tapşırır onun işinə düzgün bax. Aradan bir müddət keçəndən sonra Cahan Əliyev məhkəmə iclasının nəticəsini soruşur. Mahmud kişi özünəməxsus bir təbəssümlə gülümsənir:

– Ay qağa, sənin dediyin kişinin oğlunun bu işdən xəbəri olmadığına görə onu azadlığa buraxdım.

– Çox sağ ol, yazıq adamdı, üstümə xahişə gəlmişdi,- de-

yə Cahan kişi dillənir.

Mahmud Əliyev:

- Ancaq sənə xahişə gələnin özünə iş kəsdim.

- O nə olan şeydir?

- Çünki oğru elə onun özü idi!

- Elə şey olmaz!

- Olar, qardaş, belə şey də olur!

Onda düz eləyibsən, -deyə Cahan Əliyev ciddi bir görkəm alır.

DƏLİ RAYKOMLA GÖRÜŞ

Cahan Əliyevin Çaykənddə kolxoz sədri işlədiyi bir dövrdə kolxoz idarə heyətinin binası qarşısında "Villis" markalı bir minik maşını dayandı. Maşından ortaboylu bir adam düşüb, adamlara salam verdi. Ləhcəsindən hiss olunurdu ki, ermənidir.

- Əliyev buradadır? -deyə o adamlara üz tutdu.

- Buradadır, - kimsə dilləndi.

- Deyin ki, Martirosyan gəlib, onu görmək istəyir.

Adamlardan bəziləri onu tanısa da, gözlərinə inanmadılar. Axı Dəli raykom dedikləri Martirosyanla Cahan Əliyev düşmən idilər. O, necə görüşə gələ bilirdi...Kimsə içəri keçib Martrosyan adlı bir adamın onun yanına gəlmək istədiyini dedi. Cahan Əliyev bir az düşünüb dedi:

- Yoxsa dəli başı batmışdı... Çağırın gəlsin.

Martrosyan içəri daxil olanda Cahan Əliyev öz stulundan qalxıb ona tərəf yeridi. Qonaq "salam" deyib əl uzatdı. Onlar əl tutub görüşdülər. Cahan Əliyev "xoş gördük" sözündən sonra keçib sədrin qabaq stolunun yanındakı stulda onunla üzbəüz əyləşdi.

- Halaldı sənə, Cahan Əliyev. Elə bildim məni qəbul etməyəcəksən.

- Keçənləri yada salıb, elə şey etmək olmaz, - Cahan kişi dilləndi. Siz bu gün raykom kimi yox, qonaq kimi gəlibsiniz.

- Dilicandan gəlib Krasnoseloya gedirdim. Birdən yadıma düşdü ki, görüm Əliyev nə təhərdir. Vaxt ilə pislik etdiyim Əliyev məni necə qarşılıyır... Düşündüm ki, zamana Cahan Əliyevi dəyişməyibsə, o məni qəbul edər. Sənə yamanlıq etdim, Cahan, bağışla. Ancaq sən mənə elə yamanlıq etdin ki, ömürlük onun ağrısını çəkməli oldum.

Cahan Əliyev sakit bir tərzdə səbrlə dilləndi:

– Yəqin ki, məndən sizə nəşə çatdırırdılar. Bu da aramızda nifaq yaratdı.

– Əlbəttə. Bir də ki, yuxarılarda da sənə qarşı bir qısqançlıq hökm sürürdü. Həm də mənə deyirdilər ki, bu adam söz götürməz, əyilməz, mərd bir adamdır. Mən isə, sadəcə, olaraq həzm edə bilmirdim. Günah məndə idi, bağışla.

Sabiq raykom katibinin üst-başından, geyim-gecimindən hiss olunurdu ki, dolanışığı bir o qədər də yaxşı deyil.

Cahan Əliyev indi onun harada işlədiyini, ailə vəziyyətini, sağlamlığını soruşdu. Martirosyan köhnə rəqibini təpədən-dırnağa süzüb dedi:

– Sənə qarşı etdiyim haqsızlıqlar qarşısında xəcalət çəkirdim. Sonra da sənə raykomu kişi kimi iki qatlamağımı düşünüb rahatlanırdım. Mən əvvəlcədən bilməliydim ki, Cahan Əliyevə haqsızlıq etmək olmaz.

– Onlar keçdi, o günlər arxada qaldı, bu gün isə narahatçılığa səbəb yoxdur, - Cahan kişi onun sözünü cavablandırdı.

– Mən durum gedim. İşim var gecikirəm.

– Bir az səbr elə!

Cahan ayağa qalxıb qapının arxasından nəşə dedi və beş dəqiqədən sonra Martirosyana gedək, -deyə müraciət etdi. Sədr keçmiş raykom katibini evinə gətirdi. O, Martirosyanın "tələsirəm", "getmək istəyirəm" təkidinə məhəl qoymadan onu yedirib-ıçirdib yola saldı.

Hiss olunurdu ki, Martirosyan xəcalət çəkir. O Saçlı anaya yaxınlaşib əlindən öpdü:

– Bağışlayın, ana, mən günahkaram!

O, "Villis"ə minib kəndin içinə qayıdanda camaatın içində dedi:

– Sağ ol, Cahan Əliyev, mən sənə bu dərənin fili demişdim.

İndi isə sənə şəxsində "Murğuz" kimi Cahan adlı bir dağ gördüm!

OTUZ İL ƏVVƏL YAZILMIŞ MƏKTUB

"Cahan ömrü" kitabını çapa hazırlayarkən Sabir müəllim mənə bir məktub verib dedi:

– Eldar, bu məktubu atamın arxivindən götürmüşəm. Zərfin içində şeir də var, kimşə onu atama həsr edib. Mən məktubun sahibini tanıyıram. Deyəsən, ağbulaqlıdı, babam İsmayılın da adını çəkib.

Mən saralmış kağızlardan ibarət bu məktubu əlimə götürən kimi onun müəllifini tanıdım. Bu məktubu hal-hazırda Xanlarda yaşayan Tapdıq Cahangir oğlu Hacıyev yazmışdı.

Tapdıq ağbulaqlı ustad sənətkar Aşiq Məhərrəm Hacıyevin qardaşı oğludur. Sazın-sözün vurğunudur. Ən çox sevdiyi igid, mərd, qonaqpərvər, səxavətli, cəsur kişilərdir. Kimliyindən, nəçiliyindən asılı olmayaraq, Tapdıq Cahangir oğlu adlı-sanlı, qorxmaz, qətiyyətli adamları öz şeirlərində həmişə tərənnüm etmişdir. Demək lazımdır ki, Tapdıq Cahangir oğlu onu hərtərəfli şəkildə qane edən unikal şəxsiyyətlər haqda sonsuz məhəbbətlə ürək sözlərini deyir.

Cahan Əliyevi ürəkdən sevən Tapdıq Cahangir oğlu 1974-cü ildə eşidir ki, dağların qəhrəman oğlu təqaüdə çıxıb, o yerlərdən aralı düşüb. Belə bir xəbər onu çox sarsıdır, mükəddər edir. Düşünür ki, bu yerlərin gözətçisi, keşikçisi, ozanı, sərdarı, şahı Cahan kişi daha dağlardan aralı düşübsə, o torpaq bundan sonra boynuburuq yetimə döndü... Oradakı insanlar arxalarını itirdilər. Bundan sonra

Göyçə, Qaraqoyunlu, bütün Qərbi Azərbaycan türkləri xeyli dərəcədə yalqızlaşdılar. Belə bir düşüncə altında Tapdıq Cahangir oğlu ürəyinin göynərtilərindən doğan hisləri şeirə çevirib Cahan Əliyevə göndərib. Məktubda yazır: "Cahan kişi, sən mənim böyük qardaşımsan! Sənin dərđini alım. Sən mənim üçün hamıdan üstünsən! Göyçəmin, Qaraqoyunlumun kilidi olubsan. Bilmirəm o dağların, dərələrin, kəndlərin, insanların taleyi sənsiz necə olacaq?! Bax qardaşım, məni düşündürən, incidən, yandıran, öldürən bunlardır! Allah sənə cansağlığı versin. Səni bağrıma basıb öpürəm.

İmza: Tapdıq Cahangir oğlu."

SƏN AĞIR MAHALIM, AĞIR ELİMSƏN

Dağların tərlandı uçub oylaqdan,
Gedib bu yerlərin hayanı Cahan!
Səngərli, qayalı, nərəli yurdun
Koroğlu timsallı sultanı Cahan!

Boş qalıb dağların qoynu, qucağı,
Yanmır "Cantəpə"nin şamı, çtrağı.
Görünmür tüstüsü, közü, ocağı,
Hardadı bu yerin tərlandı Cahan?!

Pozulub dağların bürcü qalası,
Çöllərə od tökür bülbül naləsi.
Nər mayadan olan nərin balası
Qurardı dağlarda divanı Cahan!

Qazax, Tovuz, Gəncə, Şəki, Şirvanda,
Tərifin dolaşdı, gözdi hər yanda...
Gün kimi göründü çəndə, dumanda,
Aşkara çıxardı pünhanı Cahan!

İgidlər sərkəri, halaylar pozan,
Belində naqanı, çiyində süzən.
Gədikdə at çapıb, zirvədə gözən,
Millətin ürəkdən yananı Cahan!

Gözəl şahım səni seçib ləl etdi,
Sinən səhra, zəvvarlara yol etdi.
Neçə bəzirganlar, tacirlər getdi,
Tərifin tutubdu cahanı, Cahan!

Hatəmdən üstünsən, bu böyük nicat,
Mələklər səribdi üstünə qanad.
Taleyin hər yanda verir minacat,
Olubsan millətin sarbanı, Cahan!

Göyçəli İsmayıl, o Əhməd oğlu,
İgiddən igiddi, uludan ulu...
Ona tay gələrdi bir tək Koroğlu,
Tutmuşdu ad-sanı hər yanı, Cahan!

Obası Çənmərək, kəndi Ağbulaq,
Çiyi yapıncılı, belində yaraq.
Koroğlu dursaydı edərdi soraq,
Namərdə verməzdi amanı, Cahan!

Adlıyam türkə mən, keçəm İrana,
Yayam şöhrətini Təbriz, Tehrana...
Yazam İstanbula, düşə hər yana,
Mat qoya qüdrətin Tehranı, Cahan!

Yetəm Ərzuruma, qurula divan,
İraqda, Kərkükdə söyləyəm əyan.
Misirdə, Yəməndə eyləyəm bəyan,
Bilələr sənintək insanı, Cahan!

Desələr, kimdəndi bu misra, beyit,
Deyərəm, Cahandı dünyada igit.
Yığıla alimlər, gələ müştəid,
Görələr Yusifi- Kənanı, Cahan!

Namuslu igidsən, olmayıb tayın.
Haqdan yanan çıraq bir haqqı-sayın.
Haqqın dərgahından yetişib payın,
Səxavət mülkünün sən kanı, Cahan!

Yusif camallısan, söhbəti şirin,
Loğman kamallısan, elmdə dərin.
Əhdim var, qocalma, sən cavan görün,
Bütün zamanların zamanı Cahan!

Döydün harınlamış quduz katibi,
Elədin ucuzdan ucuz katibi.
Kremlə göstərdin cılız katibi,
Sən verdin bu hökmü, fərmanı, Cahan!

Çal atın üstündə mərdana gözdin,
Yağyam deyənin başını əzdin.
Ordular dağıtdın, halaylar pozdun,
Sən sürdün belə bir dövrəni, Cahan!

Pünhan gözdin naməhrəmdən, zənanan.
Kənar durdun xəyanətdən, yamandan.
Lütfən düzdü, etiqaadın sübhannan,
Halalın, düzlüyün ümmanı Cahan!

Sən getdin, "Cantəpə" ağlar, ay dədə,
"Çalmalı" qaralar bağlar, ay dədə.
Göyçə göl sinəsin dağlar, ay dədə,
Sən idin bu yerin gümanı, Cahan!

Sınmadın meydanda durdun mərdana,
Cahanmı yetirər hər yetən ana?!
Mərd oğul böyüdə yalnız mərd ana,
Həmişə tək aldın meydanı, Cahan!

Cəllad bir dövlətin qaçağı oldun,
Bütün qaçaqların qoçağı oldun.
Namərdə, nadana gözdağı oldun,
Nər vaxt uca tutdun qanarı, Cahan!

Tayfamın şahısan, gövhər, ləlimsən,
Canım, ciyərimdən, şirin dilimsən.
Sən ağır mahalım, ağır elimsən,
Bir ağır millətin ünvanı Cahan!

Böyük məclislərin toylu-düyünlü,
Şahları mat qoyan şahmat oyunlu...
Sənə Göyçə deyim, Qaraqoyunlu?
Könlümün qibləsi, Turanı Cahan!

Dağlar boran, indi tutub qar daşı,
Buz bağlayıb o torpağın hər daşı.
Bicərə Tapdığın sənsən qardaşı,
Oğuz ellərinin Aslanı Cahan!

BİR CAHAN QEYRƏTİ VER BİZƏ, ALLAH

(Dua şeiri)

Qafqazdan başlamış Savalanadək
Dağların sultanı görünsün gərək.
Uçub "Şahdağı"ndan qonub arana,
Qürbətdə qiyməti bilinsin gərək.

İgidlər öncülü mərdi-mərdana,
Xudam nicat versin belə insana.
Peyğəmbər eşqiylə dönsün cavana,
Bahar libasına bürünsün gərək.

Göyçənin kilidi, Göyçənin nəri,
Yetsə ağasından alar Xeybəri.
Zülfüqar sahibi, qulu- Qəmbəri,
Şəfası Əlidən bulunsun gərək.

Çəksin kəmərinə Heydər cəngidə,
Mindirsin Düldülə zər üzəngidə.
Gəzdirsin Yəməndə, Hinddə, Firəngdə,
Qəlbinin qüssəsi silinsin gərək.

Ona nur bəxş etsin açılan sabah,
O hökmlü sultan, o ünlü bir şah...
Bir Cahan qeyrəti ver bizə, Allah!
Düşmən parçalansın, bölünsün gərək.

Duaçın Tapdıqdi hər sübh çağında,
Durub istəyində, həm sorağında.
Apar kəs başımı Mina dağında,
Bu qədri-qiymətin bilinsin gərək.

CAHAN KİŞİ İLƏ BİRLİKDƏ KEÇƏN BİR GÜN

1997-ci ilin avqust ayı idi. Mən Tibb Universitetinin "Təbib" qəzetinin baş redaktoru işləyirdim. Burada Cahan Əliyevin kiçik oğlu, universitetin professoru Sabir Əliyevlə tez-tez görüşürdüm. Sabir müəllimlə biz qohumuq. Yəni mənim

Cahan Əliyev və Eldar İsmayıl

babam İsmayıl Sabirin nənəsi Əfruz xanım qardaş-bacı olublar. Hələ uşaqlıq illərindən Sabir də, Mustafa da, bacıları Nəzifə də bibimgilə gələndə babam əlimdən tutub bacısıgilə aparardı. Biz birlikdə oynayır, xoşbəxt uşaqlıq anları yaşayardıq. Bəzən bizə gəlir, bəzən "Daşdıqlı dərə"yə, "Baldırğanlı"ya, yaxud dənizə (Göyçədə Göyçə gölünə dəniz deyirdilər) gedirdik. Eyni zamanda mən Əmirxeyirə gedəndə də biz qohum kimi görüşürdük. Mustafa müəllimlə "Çalmalı dağı"nın ətəklərində, "Leyli bulağı"nda, "Ayğır"da, "Gödək Silvi"də gözəl yaylaq günləri yaşamışıq. Gecənin qaranlığında qalın meşənin arası ilə, uçurum yamaclardan, dərin dərələrdən keçib mal-qaranı kəndə endirmişik. Nə isə...

Bir gün Sabir müəllimə dedim:

– Sabir, Cahan dayımı danışdırıb videolentə almaq istəyirəm. O, bizim canlı tariximizdir.

Sabir müəllim bir an ara verib dilləndi:

– Onda bu işi sabah həll edək. Əmim (o atasına "əmi" deyirdi) Novxanıda bağ evində dincəlir. Gedib orada danışdırıb,

lentə alırıq. Düz deyirsən, Eldar, kişi artıq qocalıb, onun hər söhbəti bir gün xalqımız üçün çox gərəkli ola bilər.

Dostum Əlişir Hacıyevin video-kamerası varıydı. Mən axşam onunla danışıb, fikrimi ona dedim. O, çox məmnuniyyətlə razı oldu. Çünki Əlişir tariximizin, mədəniyyətimizin, elin, obanın adlı-sanlı adamlarını o cümlədən şəxsən Cahan kişini ürəkdən sevməyi bir insandır.

Biz ertəsti gün Novxanı bağlarında elin böyük ağsaqqalı, müdrik şəxsiyyət Cahan kişi ilə bağlı-bağatlı, eyvanı yaşıllıqlarla örtülmüş evdə görüşdük. O, mənimlə çox səmimi görüşdü. Mən onun xətrini çox istəyirdim. Lap uşaqlığımdan onun ad-sanına, mərdliyinə, dönməzliyinə pərəstiş eləyirdim. Adətən belə kişilərə məndə xüsusi bir sevgi formalaşmışdı. Çünki babam İsmayıl həmişə bizə Koroğlu dastanından və başqa nağıl qəhrəmanlarından danışar, kişiliyi, əyilməzliyi təbliğ eləyirdi. Mən onda elə bilirdim ki, o qəhrəmanlar, elə Koroğlunun özü də Cahan kişiye bənzəyir.

Cahan Əliyev mənim ona sonsuz məhəbbətimi bilirdi. İndi, bu görüşümüzdə mənimlə birlikdə olduğuna çox şad

Sağdan: Sabir Əliyev, Cahan Əliyev, Eldar İsmayıl, Natiq Əliyev.

olmuşdu. Mən müxtəlif suallar verirdim, o isə bəzən gülümsər, bəzən ciddi qaydada cavab verir, söhbət eləyirdi. Mən onu danışdırdıqca lentə alırdıq.

Söhbət vaxtı Cahan Əliyev Murğuz dağındakı qədim "Ağca qala" haqqında bir hekayət danışdı. Əslində əfsanələmiş bu hekayət haqda az-çox mənim də məlumatım var idi. Ancaq yetərinə bilgim olmadığına görə ağsaqqaldan xahiş etdim ki, onu danışsın.

Cahan Əliyev evin bağçaya baxan eyvanına çıxaraq, qartal baxışlarını Xəzər dənizinin sahiləndən xeyli aralıda köpüklənən qırçın ləpələrinə zilləyib təmkinlə dilləndi:

– Ağca qız bir türk sərkərdəsi olub. O, kişi paltarını geyib yadellilərə qarşı vuruşarmış. Heç kəs onun qadın olduğunu bilməzmiş. "Ağca qala" həmin sərkərdənin adı ilə adlanıb.

Cahan kişi əhvalatı bildiyi kimi bizə nəql elədi. Digər söhbətlər kimi biz onu da lentə aldım. Qədim tariximizlə bağlı bu hekayət mənim üçün ən qiymətli bir tapıntı idi.

Əlişir üzünə bir təbəssüm verib dilləndi:

– Eldar müəllim, Cahan dayı tək-cə rəhbər işçi, mərd kişi kimi deyil, həm də mədəniyyətimizi, tariximizi bilən, ona əhəmiyyət verən bir şəxsiyyət kimi də maraqlı insandır.

Mən elə oradaca dedim ki, Cahan dayı, sənə bizə söylədiyən bu hekayəti mən oxuculara şeirlə, poeziya vasitəsilə təqdim edəcəyəm.

– Necə çatdıracaqsan o, sənə öz işindir, -deyə Cahan kişi dilləndi, - ancaq yazmaq lazımdı, itib-batmasın.

Mən Cahan Əliyevin söylədiyi həmin hekayəti aşağıdakı kimi poetikləşdirdim.

AĞCA QALA

Qeybdən gələn səs:

"Ey türk, düşmənlərin həmişə səni tayfalara, kəndlərə, mahallara bölməyə çalışacaqlar. Qətiyyən sən bu yola getmə! Getməsən, qalib olacaqsan!"

Oğuzlar yaşayan bu qədim torpaq,
Nə qədər mərd görüb,

nə qədər qoçaq...

Oğuz xaqanları köhlən belində,

Qılıncı, kamarı, oxu əlində

"Cəngi" havasına cövlan edərdi,

Şığıyıb düşmənin üstə gedərdi.

Oğuz ellərinin qədimdir yaşı,

Hər cür əziyyətlər çəkibdir başı.

Onların mərdliyi

mərdanəliyi,

Uzaqgörənliyi,

elmi, biliyi,

Əyilməz vüqarı,

yurd məhəbbəti,

Birliyi, dirliyi,

həm sədaqəti

Həmişə incitmiş yadelliləri,

Türkü sevməmişlər o vaxtdan bəri!

Nadan ağıllını,

naşı qanarı,

Xurafat hikməti,

şeytan imanı,

Bəyənməz heç zaman,

kəsilər düşman.

Bu, belə olubdur

hey zaman-zaman.

İşğalçı ordular fürsət güdüblər,

Oğuz ellərinə basqın ediblər.

Həmişə çəkiblər

öz cəzalarını,

Haqqını bulublar

hər bir azarın.

Oğuzlar qartal tək durub zirvədə,

Soxula bilməyib yadlar məbədə.

Bu ulu məbədin Qaladır adı,

Türklükdür bu yurdun soyu-soyadı.

Çox-çox qədimlərdə

Murğuz dağında

Qazanın oylağı.*

Oğuz dağında

"Ağca qala" adlı

bir qala olub.

Uzaq mahallara səs-səda salıb.

Ağca adlı igid

tikdirib onu,

Düşmən bu qalaya

basqınlar edib,

Hiddətlə gəlsə də

kor-peşman gedib.

Ağca oğuzları

cəmləyib burda.

Kafir buraxmayıb bu ana yurda.

Şöhrətli bir ordu yarada bilib,

Yağının izini-

*- rəvayətə görə bu yerin adı Qazanxanla bağlıdır.

tozunu silib.
İllərlə qoruyub yurdu yadlardan,
Hər vaxt oğuzları
qurtarıb dardan.
Sərkərdə ordunun önündə gedər,
Düşməni üstələr,
parçalar, didər.
Böyüyün, kiçiyin
yolunu gözlər,
Hələ də yaşayır dediyi sözlər:
– "Oğuz gülər,
yalan yerə gülə bilməz.
Oğuz ölər,
öldürməmiş ölə bilməz.
Canı qoru,
Can vətənə gərək olar,
Sözü qoru,
sözün yurda kömək olar.
Birlik üçün
"mən" deməyin, "biz" deyin,
Sayımızı
"bir" deməyin, "yüz" deyin.
Çox qatmayın
Oğuz qanın yad qana.
Qanı coşsa
ya dandıra, ya dana.

Birinizə dəysə bir daş -
hamının,

Başlayanda yurdda savaşı -
hamının.

Mənə adi
vətən daşı verin siz,
Vaxt gələndə
bir qalaya hörün siz."
İllər ilə keçdi,
vaxt, zaman ötdü,
Döyüşlər səngidi,
savaşlar bitdi.
Bu qalanı yağdı ala bilmədi,
Yüz ox atdı,
bir daş sala bilmədi.
Həyatdı, zamandı,
nə demək olar,
Beləcə yetişdi ömrün payızı.
Bir gün libasını dəyişib gəldi,
Sən demə Ağca kim!-
-bir oğuz qızı!
Böyük bir sərkərdə,
güclü pəhləvan,
Namuslu, dəyərlı,
qeyrətli insan.
Ağca qız -
şöhrətli bir türk övladı,
Köhlənlər oynatdı quzğun ovladı.
Xalqın ürəyində heykələ döndü,
Arzuya, istəyə
əmələ döndü.
Ad aldı oğuzun şahin balası,
Min illər yaşadı "Ağca qala"sı.
Ağbirçək nənələr,
ozan nənələr,
Hələ də belə bir bayatı söylər:

MÜSAHİBƏ

VİDEOLENTDƏKİ SÖHBƏT

Bir qədər əvvəl dediyim kimi, 18 avqust 1997-ci ildə Cahan Əliyevlə görüşüb söhbət etmişdim. Videolentdə olan həmin söhbəti oxucuların diqqətinə çatdırıram.

- Cahan dayı, istərdim ki, bugünkü söhbətimizi lentə alağ.

- Nə olar, yaxşı eləyirsiniz. Əvvəla, xoş gəlibsiniz. Məni yada saldığınıza görə təşəkkür edirəm.

- Biz səni unutmamışıq ki, yadımıza salağ. Sən həmişə qəlbimizin içindəsən.

- Sağ ol, Eldar, bilirəm sən məni həmişə yad edirsən. Ancaq elələri var ki, bir vaxt ətrafımda fırlanmaqdan ləzzət alardı. Çünki onda vəzifəm vardı. İndi həmin "fırfıra kişilər" gözə dəymir.

- Həyat elədi. Gərək həmin o "fırfıra kişilər" vəzifə əlində olanda tanıyasan.

- Mən hamını tanıyırdım. Ünsiyyətdə olduğum insanların hamısını zərgər dəqiqliyi ilə seçən olmuşam.

Cahan Əliyev olmaq üçün zərgər dəqiqliyi vacib idi.

- Eldar, mən sənə xətrini həmişə çox istəmişəm. Bu gün də mənimlə görüşə gəlibsən. Mənə həsr etdiyən şeiri neçənci ildə yazmışdın? O şeir hamının xoşuna gəlmişdi. Yadındadırsa, onu de, bu uşaqlar da eşitsin.

Oğlu Sabir müəllim, qardaşı oğlu Natiq və başqa uşaqlar da söhbətə qulaq asırdılar.

Videokamerada çəkiliş aparən Əlişir gülümsər bir tövrlə dilləndi:

- Cahan əmi, o şeiri bilməyənmi var, istəyirsiniz mən deyim.

- Qoy Eldar özü təfsilatı ilə söyləsin, -deyə ağsaqqal cavab verdi.

Mən şeirin yaranma səbəbini danışdım:

Artıq bir neçə il idi ki, Cahan kişi təqaüdə çıxıb Bakıda yaşayırdı. 1978-ci ilin yay mövsümü idi. O, Ağbulağa gəlmişdi. Mən onunla görüşüb, bibim oğlu Mirələkbər müəllimlə birlikdə bizə getdik. Cahan dayı babam İsmayılın divardan asılmış çərçivədəki şəklinə baxıb köksünü ötürdü. Və qeyri-ixtiyarı dedi: "dünyada İsmayıl da varıymış. İndi hamıya demək olar ki, dünyaya gəldi getdi. Ancaq İsmayıl kişi kimi gəldi, kişi kimi getdi. Onun qartal baxışları adamın üzünə dikiləndə zəhmi göz qamaşdırırdı. Heç bir şey, bekar dünyadı."

Süfrəyə gələn nemətlər arasında bal da var idi. Bal onun xoşuna gəldi. Soruşdu ki, bu hara balıdı? Mirələkbər müəllim məndən qabaq cavab verdi:

- Eldarğilin öz arıları var, ancaq Şorcadadır. Şorcada arı balı kəklikotundan götürür.

- Mən balı həmişə Gökəndən alırdım. Orada arı, əsasən balı cökə ağacından götürür, o da yaxşı bal hesab olur. Ancaq, deyəsən, bu bal daha yaxşıdır.

- Elədir, kəklikotu balına, özü də güney yerin kəkötusundan alınan bala bal çatmaz, -deyə Mirələkbər müəllim onun sözünü təsdiqlədi.

Cahan dayı yəqinliklə dedi:

- Bu il Şorca balı almağ lazımdı. Tapmaq olarmı?

- Niyə olmur, nə qədər lazımdı? - deyə soruşdum.

- Bir bidon.

Mirələkbər müəllim:

- Mən məşğul olacağam, -dedi.

Söhbətin müəyyən yerində mənim "Cahan dayı, özünü Bakıda necə hiss edirsən, işləmək istəmirsən?" sualına gözləmədiyim bir cavab verdi:

- Eldar, daha qocalmışam.

Mən bir müddət dinmədim. Doğrusu, Cahan dayıdan belə sözü ilk dəfə eşidirdim. Mən həmişə bu dağlar oğlunu dağlarla qoşa görmüşəm. "Qocalmışam" sözü bir qədər xoşuma gəlmədi. Doğurdanmı, bu əzəmətli, əyilməz, qartal kimi zirvələrdə gəzən Cahan qocala bilər. Axı niyə belə dedi, hələ qocalıq ona yaraşmır! Dünyanı lərzəyə salan, yeri-göyü titrədən qoç Koroğlu da bir gün demədimi: "Mənmi qocalmışam, ya zəmanəmi." Bəlkə, zəmanə düşmənlərə göz dağı, dostlara arxa, dayaq, mənəvi dəstək olan Cahan kişini də qocaltdı. Nə bilim, mən nə onu görə bilirəm, nə hiss edirəm. Cahan kişini qoca kimi görmək istəmirəm. Bəlkə, içimdə ona olan sonsuz sevgi, məhəbbət qoymur ki, mən bu aslan qüdrətli insanın qocalığını həzm edim. Bir də ki, atalar deyib: "aslan qocalanda da aslandır."

Cahan dayı Mirələkbər müəllimilə getdi. Oradan da Əmirxeyirə yola düşdü.

"Eldar, daha qocalmışam" sözü məni tərk etmədi: Ciddi bir narahatlıqla masa arxasına keçdim və bu şeiri yazdım. Şeir bir qədərdən sonra "Dostluq" rayon qəzetində çap olundu. Cahansevərlər qəzətdən kəsib həmin şeiri ciblərinə gəzdirdilər.

Dedin qocalmışam, kövrəldin məni,
Aslanlar qocalmaz, ay Cahan kişi.
Qartal qıy çəkəndə qarğa da coşar,
Dağlara səs salmaz, ay Cahan kişi!

Baş vurur dəryada tufana insan,
Bəzən mənə verməz mənaya insan...
Bir gözəl ömürdən dünyaya insan
Bac verər, bac almaz, ay Cahan kişi!

Mərdlik mərdanəlik zirvədən baxar,
Əngin səmalarda şimşək tək çaxar.
Namərd vəzifəyə, rütbəyə qalxar
El içrə ucalmaz, ay Cahan kişi!

Hatəm səxavəti, şöhrəti səndə,
Çalmalı dağının qüdrəti səndə.
İgid Koroğlunun qeyrəti səndə
Bu qeyrət alçalmaz, ay Cahan kişi!

Eldaram, vicdanım könlümün gözü,
Ömrümdə mən saxta demərəm sözü.
Hamı şöhrətlənər, tanınar düzü
Hamı Cahan olmaz, ay Cahan kişi!

Şeiri oxuyub sona çatdım. Cahan kişi dəridən köks ötürüb dilləndi:

– Sən düz deyirdin, onda hələ qocalmamışdım, Eldar. Ancaq indi qocalmışam.

Hiss olunurdu ki, doğrudan da, indi Cahan kişi qocalıb. O, danışıqca tez-tez ara verib yenidən söhbətini davam etdirirdi. Bir yerdə isə dedi:

– Yavaşın, qoyun nəfəsimi dərim!

Sonra əlini stola vurub, - əlavə etdi, - ay gidi dünya, dağlarda köhlən süzdürən Cahan, məclislərdə bülbül kimi ötən Cahan indi sözünü başa çatdırıb bilmir.

Mən onda düşündüm ki, Cahan kişi qocalıb. Artıq zamanın hökmü ilə razılaşmaq lazımdır.

Yenidən mən suallar verməyə başladım.

Cahan dayı, ermənilərin törətdiyi 1918-ci il qırğını yadınıza gəlirmi?

– Gəlir. Uşaq idim. Həmin müharibədə bizimkilərin si-

Məcid ağa

lahı, sursatı yox idi. Erməniləri ruslar, ingilislər, fransızlar silahlayıb millətimizin üstünə qaldırmışdılar. Buna baxmayaraq, bizimkilər yenə də mərdliklə vuruşurdular. Torpağı vermək istəmirdilər. Toxlucadan Cığal Həsənin, Topal Orucun, Ağbulaqdan Dəli İsmayılın, Ardanışdan Məşədi Hübətənin, Kərbəlayı Abbasəlinin, Cildən Cavadın dəstələri birləşərək ermənilərə ağır zərbələr endirdilər.

Onlar Polad döyüşünə köməyə də gəlmişdilər.

Yağubludan Mustafa ağa, Məcid ağa öz başlarının dəstəsi ilə Qaraqoyunlu dərəsinə gəlib ermənilərə qarşı vuruşduqları da yadımdadı. Mustafa ağagil bir gecə də atamgilin qonağı oldular. Atamgil bu hörmətli qonağa heyvan kəsdilər, böyük qonaqlıq verdilər. Mustafa ağagil Sarı əmimin arvadının əmisi oğlanları idilər.

Erməni nizami ordu ilə hücum keçirdi. Nəhayət, 1918-ci ildə camaat çıxmaq məcburiyyətində qaldı. Bu işdə Çaykəndli Mehralı Kovxa böyük sayıqlıq və cəsarət göstərdi. Camaatı itkiyə verməmək üçün Ardanışın üstü "Topaşan" adlı dağ aşırımına çıxarıb Gədəbəy ərazisinə keçirdi. Yenə də "Topaşan"da itkilər oldu. Belə ki, qabaqcıdan həmin əraziyə top çıxaran ermənilər köç arabalarını, at-ulaq karvanını topa tutdular, xeyli sayda dinc əhali məhv edildi. Ermənistanda Sovet hakimiyyəti qurulandan bir qədər əvvəl biz öz yerimizə qayıtdıq.

Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra dinclik yaran-

mışdı mı?

– Xeyr. Sovet hökuməti Ermənistanın ərazisini genişləndirməyə çalışırdı. 1918-ci ildə cəmi 9 min kv. km əraziyə yiyələnmiş ermənilər indi Azərbaycan torpaqlarının hesabına bu ərazini böyütməyə girişmişdilər. Həmin dövrdə Göyçə gölünün yarıdan şimal hissəsi, yəni indiki Basarkeçər, Çənmərək, Qaraqoyunlu dərəsi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ərazisi idi. İndi həmin əraziləri də Ermənistanə verməyə cəhd göstərilirdi. Bu dövrdə Basarkeçərdə, Çənmərəkdə və başqa yerlərdə kampaniyaya qarşı çıxışlar başlamışdı. Hətta qaçaq kimi dağlara çəkilən dəstələr də var idi. Mustafa ağagil də Göyçənin, Qaraqoyunlunun Ermənistanə verilməsi əleyhinə çıxışlar edirdilər. Bu vaxt Ermənistan hökuməti üçün ən təhlükəli qruplaşma Toxlucalılar-Hüsənnilər sayılırdı. Nəhayət, 1922-ci ildə onları məhv etdilər.

Kolxozlaşma əvvəlcə necə gedirdi?

– Bizdə 1929-cu ildən kolxozların təşkilinə başlandı. Əmirxeyirdən öncə Çaykənddə artel yaradıldı. Ağamalı kişi atama demişdi ki, Çaykənddə kolxoza yazıl. Yoxsa var-dövlətinizi əlinizdən alacaqlar. Biz elə də etdik. Əvvəlcə Çaykənddə kolxoza yazıldıq, sonra Əmirxeyirdə kollektiv təsərrüfat yaradılanda oraya gəldik.

Camaat kolxoza ləng yazılırdı. Buna görə də adamları incidir, kulak, qolçomaq adı ilə həbs edirdilər. Bu fürsətdən istifadə edən ermənilər türklərə qarşı çox aqressiv hərəkət edirdilər. Bu dövrdə millətin qabaqcıl nümayəndələrini min bir bəhanə ilə həbs edirdilər. Otuzuncu illərdə Ermənistan ərazisindən minlərlə azərbaycanlı ailəsi sürgünə göndərildi. Görkəmli dövlət xadimi Bala Əfəndiyev və Qələndər oğlu Alı da o dövrün repressiya qurbanlarından biri oldu.

Bala Əfəndiyevlə tanışlığınız varmı?

– İlk dəfə Bala Əfəndiyevi öz evimizdə görmüşəm.

Bala Əfəndiyev 1921-ci ilin oktyabrında Şamaxor Qəza Komitəsinin sədri vəzifəsindən Ermənistana rəhbər işə göndərilmişdi. 1921-1923-cü illərdə Ermənistan KP-MK-nın və Ermənistan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin Rəyasət heyətinin üzvü və daxili işlər komissarının müavini vəzifəsində çalışdı. 1923-1926-cı illərdə Ermənistan KP MK yanında azlıqda qalan millətlər arasında iş aparan şöbənin müdiri işlədi. Həmin vəzifədə işləyərkən ana dilli məktəblərin açılması sahəsində böyük işlər gördü.

Bala Əfəndiyev 1926-1928-ci illərdə Ermənistan SSR İctimai Təminat komissarı vəzifəsinə irəli çəkildi. O, eyni zamanda Ermənistanda ilk dəfə Azərbaycan dilində çıxan "Rəncbər", sonra isə "Zəngi" qəzetlərinin məsul redaktoru, yeni əlifba komitəsinin sədri və Ümumittifaq əlifba komitəsinin üzvü oldu.

Həmin illərdə Bala Əfəndiyev tez-tez Çaykəndə gəlir, bütün Qaraqoyunlu kəndlərində olurdu. Eləcə də 1927 və 1928-ci illərdə atamın qonağı olduğu yaxşı yadımdadır. Atamla onun arasında çox isti münasibət varıydı. Atam Bala Əfəndiyevə "Soyuqbulaq"da qonaqlıq təşkil etmişdi. Görkəmli dövlət xadiminin həyat yoldaşı Fatma xanım da həmin qonaqlıqda iştirak edirdi. Bu qonaqlıqlardan birində atam Fatma xanıma bir xalça bağışladı.

Bala Əfəndiyev ermənilərin xəyanəti ilə tez-tez üz-üzə qahrıdı. O, bu iyrəncliyi götürə bilmirdi. Ermənilər onu Ermənistandan uzaqlaşdırmağa nail oldular.

O, Zaqatala Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi seçildi və 1938-ci ildə ədalətsiz olaraq həbs edildi.

Cahan dayı, bəs Alı Aliyevi niyə tutdular?

– Qələndər oğlu çox fərsətli, hərtərəfli biliyə malik bir

gənc idi. O, dünyagörüşünə və bacarığına görə həmyaşıdlarından fərqlənirdi. 1932-1933-cü illərdə Əmirxeyir kolxozunun sədri seçilmişdi. Bundan sonra onu İrəvana çağıraraq konsulluq xətti ilə Türkiyə Respublikasına işə göndərmişdilər. O, dörd il Türkiyədə xüsusi tapşırıqla işləyəndən sonra 1937-ci ildə vətənə qayıtdı, həmin ilin dekabrında həbs edilib Sibirə sürgün olundu.

Alı Sibirdə olarkən görür ki, sürgündə olanların əksəriyyəti türksoylu əhalidir. O, bu haqsızlığa dözə bilmir və imzalar toplayıb Stalinə göndərir. Onu pantürkçülükdə suçlayıb yerini dəyişdirirlər.

1947-ci ildə Alı Aliyevi azadlığa buraxdılar, o kəndə qayıtdı. Ancaq Sovet cəza rejiminin ciddi nəzarətində olan Alı 1948-ci ilin sonlarında yenidən Sibirə sürgün olundu. 1953-cü ildə faciəli surətdə həlak olduğunu eşitdik.

Ermənistan Mərkəzi Komitəsinin üzvü olan Alı Aliyevin bacarıq və qabiliyyətini gözü götürməyən ermənilər bir çox mərd türk oğulları kimi onu da məhv etdilər.

Cahan dayı, deyirlər, özünü itirən qırx gün, vətəninə itirən isə ömrü boyu ağlayar. Biz yurdumuzu itirmişik. Sən özün o torpaqlar uğrunda çox mübarizə aparmısan. İndi o yerlər bizim üçün yoxdur. Düşmənlər tapdağındadır. Mən istəyirəm ki, gələcək nəsillər Əmirxeyirin yer-yurd adları haqda bilgini sizin tərəfinizdən eşitmiş olsunlar.

– Yaxşı olar. Mütləq eləmək lazımdı, yəqin ki, erməni həmişə arxalı olmayacaq. Türkün əzəl-axır zərbəsi ilə üz-üzə qaldıqları vaxt gəlib çatacaq... Çox təəssüf ki, yer-yurd adlarından unuduğum da olacaq.

– Onsuz olmaz. Yəqin ki, əksəriyyətini qələmə alacağın.

– Əmirxeyirin yaylaq, dağ, dərə, yurd, bulaq, çay, gədik adlarını sizə sadalayacağam. Qoy görüm hardan başlayı-

ram...

Bir anlıq sükutdan sonra Cahan Əliyev qəti bir inamla dilləndi:

– Yaxşı, başlayaq.

"Yurd tala"

"Daşdı tala"

"At üstə tala"

"Lahış Əhmədın talası"

"Kürənin talası"

"Asdanalı talası"

"Çopur tala"

"Qəşəmin talası"

"İsrafil talası"

"Kığlı tala"

"Pirin çayı"

"Soyuqbulaq çayı"

"Qarağattı"

* * *

"Çiçəkli"

"Əkinni"

"Kərəm qayası"

"Çırçırın şələləsi"

"Kalafalıq"

"Tüklü təpə"

"Mənəsəhli"

"Alçaq yal"

"Qoyun qırılan"

"Qulunun çökəyi"

"Qara yastı"

"Çapbağının quzey yeri"

"Hərrəmə"

"Saadın gərdəni"

"Sarı suat"

"Nəbi əkən"

"Tatar Səmədin yeri"

"Dik daşın altı"

"Lahış paşanın çökəyi"

"Gölün yanı"

"Yeddi hektar"

"Uzun güney"

"Malağan damının güneyi"

"Kirəş quyusu"

"Keçəlin quyusu"

"Gülləlinin quzeyi"

"Çalmalının ətəyi"

"Pirin çayı"

"Qarağattı"

"Papı güneyi"

"Hacı Şəkər biçənəyi"

"Alı oğlunun əyrisi"

"Şamlığın meşəsi"

"Tat Məcidin yeri"

"Alaçıq daş"

"Atgölü"

"Mirzə uçan"

"Amanyetər"

"Zeynəlabdin mərzi"

"Daşkəsilən"

"Qılınc qaya"

"Dar"

"Karvan darı"

"Böyük zağa"

"Tatarrının yeri"
"İsrafilin yeri"
"Şərifin yeri"
"Dümələlərin yeri"
"Kəkilli Nəşibin yeri"
"Ardıcdı"
"Yelli gədik"
"Alı ölən"
"Şişin başı"
"Kümbəz"
"Qıvla təpəsi"
"Çalmalı dağı"
"Xan daşı"
"Mirəli ağanın biçənəyi"
"Omar oğlu dağı"
"Örgülü"
"Uzun yal"
"Daş danalı"
"Nazaralı"
"Əşrəf"
"Armudlu"
"Aralıq"
"Dəmiröyünün çökəyi"
"Heşimlinin çatağı"
"Məmməd Kərimin biçənəyi"
"Qarasaqqallı"
"Haqverdinin biçənəyi"
"Daşın başı"

* * *

"Yemişən bulağı"
"Qoşa noylu bulaq"

"Dəmiroy bulağı"
"Alaçıq daşın bulağı"
"Dümələnin qara bulağı"
"Çopur talanın bulağı"
"Mehralının bulağı"
"Daş bulaq"
"Yelli gədiyin bulağı"
"Banı bulağı"
"Leyli bulağı"
"Soyuqbulaq"
"Ayğır bulağı"
"Üç bulaq"
"Noylu bulaq"
"Südlü bulaq"
"Nigar bulağı"
"Polların bulağı"
"Arpa bulağı"
"Lal Əfənin bulağı"

* * *

"Cəfər ağanın yurdu"
"Valif vurulan yurd"
"Pirqulunun yurdu"
"Qanqallı yaylağı"
"Gödək silvi"
"Yəhər gədiyi"
"Əfəndinin yurdu"
"Kəsəməninin yaylağı"
"Kosalı düşən"
"Qarasaqqalının yurdu"
"Cantəpə yaylağı"
"Çopurun yurdu"

"Leymənın yurdu"
"Qara Pirməmmədin yurdu"
"Mehralı kovxanın yurdu"
"Hasanxan oğlu Gülməmmədin qoyun yatağı"
"Mehralının yurdu"
"Əşrəfin yurdu"
"İskəndərin yurdu"
"Hacı Axundun yurdu"
"Qəbristanlıqlı yurd"
"Niftalı kovxanın yurdu"
"Novruzalı yaylağı"
"Göllü yurd"
"Çaylı çıxan"
"Pirqulunun qoyun yatağı"

* * *

"Sarı dərə"
"Şamlığın dərəsi"
"Pəyələr"
"Abdulla dərəsi"
"Kalafalı dərə"
"Danalıqlı dərə"
"Vəli otçalan dərə"

Doğrusu, bilmirəm daha hansı yerlərin adı yadımdan çıxdı.
– Sağ olun, Cahan dayı, bizi toponimlərimizlə yaxşıca bilgiləndirdiniz. Bunlar bizim tariximizdi. Gələcək nəsillər bu yer-yurd adları ilə bağlı kitablar, yeni-yeni tədqiqat əsərləri yazmaq imkanı əldə edəcək. Gələcək nəsillər bu toponimlərlə erməni işğalçılarına qarşı tutarlı dəlillərlə çıxış edə biləcəklər.

Cahan Əliyev bir qədər rahat nəfəs alandan sonra söhbə-

tini davam etdirir.

– "Soyuqbulaq yaylağı" çox məşhur yaylaq olub. Sağ tərəfi Göyçə gölüne, bir tərəfi Qaraqoyunlu meşəsinə söykənən bu dağ silsiləsindəki bütün yaylaqlar - "Soyuqbulaq", "Hacı Axunun yurdu", "Kovxalının yurdu", "İsgənərin yurdu", "Cəfər ağanın yurdu", "Qara Pirməmmədin yurdu" və başqa yaylaqlar başdan-başa Qazax ellərinin, Kəsəmənin, ümumiyyətlə, bütün Azərbaycanın yaylaqları idi.

Qaçaq Kərəmin uşaqlığı, qaçaqlıq dövrü bu yaylaqlarda keçib. Buradakı "Kərəm qayası" da məşhur Qaçaq Kərəmin adını daşıyırdı.

Altmışncı illərdə siz böyük nüfuza malik, kifayət qədər tanınmış təsərrüfat rəhbərlərindən, daha doğrusu, Ermənistan Respublikasında işləyib fəaliyyət göstərən məşhur şəxsiyyətlərdən biri idiniz. Altmışncı illərin birinci yarısında ermənilər yenidən xalqımıza qarşı düşmənçilik hisləri ilə ayağa qalxdılar. Bu, Sovet hökumətinin hələ çox da sarsılmadığı bir dövr idi. Yəqin ki, siz həmin dövrü yaxşı bilirsiniz. Hadisələrin cərəyan etdiyi ərazi, onların məqsəd və məramları haqda danışmağımız yaxşı olardı.

– Bəli, həmin hadisələri gələcək nəsillərə çatdırmaq lazımdır. Xüsusilə naqis düşmənimiz olan ermənilərin törətdikləri cinayət əməllərini xalqımıza çatdırmalıyıq.

Anastas Mikoyanın SSRİ Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri işlədiyi dövrdə ermənilər daha da fəallaşmış və quduzlaşmışdılar. 1965-ci ildə erməni soyqırımının 50 illiyini geniş miqyasda keçirmək məqsədi ilə kampaniya başlandı. Soyqırımı hadisəsi ilə İrəvanda və respublikanın başqa şəhərlərində abidələr qoyulurdu. Azərbaycan türklərinə qarşı təzyiqlər getdikcə güclənirdi. Artıq vəziyyət o yerə çatmışdı ki, şəhər və rayon mərkəzlərində azərbaycanlılar təhqir

olunur, döyülür və millətçilik damğası ilə həbs edilirdilər.

Respublikanın Azərbaycan türkləri sıx yaşayan ərazilərində tez-tez təxribatlar törədirdilər. Hadisələr get-gedə nəzarətdən çıxmaq üzrə idi. Hətta gecələrin birində kəndlərə silahlı basqın edib qırğın törətmək planlaşdırılmışdı. Basarkeçər və Krasneselo rayonlarında bu işə ciddi hazırlıq aparılmışdı. Rayonun idarə və müəssisələrinin rəhbərlərinin başçılığı ilə qırğınlar həyata keçirilməli idi. Bundan xeyli əvvəl Azərbaycan kəndlərində əhalidə olan ov tüfənginə kimi yığdılar. Sovet hökumətinin mövcubluğuna inanan dinc əhalinin ümid işığı get-gedə sönməkdə idi. Həmin dövrdə Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Əli Həsənov, Basarkeçər Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi isə Yunis Rzayev işləyirdi. Hər ikisi yüksək təsibi, namusu, qeyrəti olan türk oğulları idilər. Həmin ağır günlərdə hər iki katib Qazağa gəlir və Leonid İliç Brejnevin adına hazırladıqları teleqramı yola salmaq üçün Tiflisə adamlar göndərirlər. Həmin adamlar teleqramları vurandan sonra onlar geri qayıdırlar. Yunis Rzayev Əli Həsənovun kabinetinə gəlir. Oradan Basarkeçər Rayon Partiya Komitəsinə zəng vuranda ona deyirlər ki, sizi Mərkəzi Komitəyə çağırırlar. Bu vaxt Əli Həsənova da məlumat verirlər ki, təcili MK-ya getməlidir. Onlar birlikdə İrəvana yola düşür, Mərkəzi Komitəyə gəlirlər.

Elə həmin gün Moskvanın işə qarışması ilə Ermənistan KP MK-nın birinci katibi Zorobyan işdən azad edildi.

Daha bir sıra yüksək vəzifəli adamlar işdən çıxarıldı.

Bu işin rayonlardakı təşkilatçıları dərhal qorxuya düşdülər. Çünki milli zəmində qarışıqlıq salmaq istəyən ekstremist qüvvələrə qarşı ölçü götürüləcəyi gözlənilirdi. Krasnoseloda da ayrı-ayrı qiyamçı dəstələrə başçılıq edən rəhbər işçilər haqda söz-söhbət gəzirdi. Bunlardan biri kimi

rayon milis idarəsinin rəisi Qaleçyanın da adı çəkilirdi.

Mən Çaykənddə kalxoz sədri işləyirdim, milis rəisi Qaleçyan mənim kabinetimə gəldi. Biz ikilikdə bir qədər söhbət elədik. Ancaq o, çox dalğın idi. Söhbət eləsə də, hiss olunurdu ki, fikri-zikri başqa yerdədir. Sonra mən onu çörəyə dəvət etdim. O dedi:

– Əliyev, aclığım yoxdur. Ancaq içmək istəyirəm.

Mən ona:

– Evə gedək, dedim.

O imtina elədi.

– Getmirəm. Bir konyak gətirt, elə buradaca içəcəyəm! - dedi. Mən seyfdən bir konyak çıxartdım. Kabinetin qapısını bağladım. Qaleçyan pərişan-pərişan konyakdan stəkanlara süzüb, "sağ ol" dedi və onu başına çəkdi. Daha iki stəkan da içib ayağa qalxdı.

– Cahan Əliyev, mən elə buradan keçirdim. Səninlə görüşmək istədim. Mən erməniyəm, sən isə türk. Türkün yaxşı kişiləri çoxdur. Onlardan biri də sən sən. Amma biz ermənilərin böyük bir bəlası var, onu da yalnız ermənilər bilir.

Mən onu başa düşürdüm. Bilirdim ki, son hadisələrlə bağlı nəyisə mənə demək istəyir. Yəni "biz də öz başımıza deyilik". Mən onu rayon mərkəzinə yola saldım. Bir neçə saatdan sonra eşitdim ki, tabeliyində olan tapança ilə özünü öldürüb.

Eşitdiyimə görə, sizi dəfələrlə Sovet hökumətinin yüksək dövlət mükafatlarına təqdim etsələr də, ermənilər İrəvanda əngəl törədiblər.

– Düz eşidibsən. Düz dörd dəfə mənim rayondan Sovet hökumətinin yüksək ordenlərinə təqdimatım olub. Lakin İrəvanda hər dəfə ermənilər mənim adımla o siyahıdan çıxarıblar. Azərbaycanlı millətindən olan sağıcı, tütüncü qadınları təqdim ediblər. Həm də ordenə deyil, kiçik medal-

lara...

Rayon partiya komitəsinin razılığı ilə Ermənistan Ali Sovetinə mənim deputatlığa namizədliyimi irəli sürdülər. Lakin yenə də Ermənistan Respublikasının rəhbərliyi razılıq vermədi. Rayon partiya komitəsinin birinci katibi nə qədər çalışsa da, erməni şovinizmini aradan qaldıra bilmədi. Katib mənim üzümə baxa bilmirdi. Bu işin təşəbbüskarı özü olsa da, təşəbbüsünə əməl edə bilmədiyi üçün xəcalət çəkirdi.

Bir dəfə Xruşşov Ermənistana gəlmişdi. Onun respublika fəalları ilə görüşünə mən də dəvət olunmuşdum. Həm də mənə yığıncaqda çıxış etmək həvalə olunmuşdu. Yığıncaq başlamağa bir saat qalmış dedilər ki, mənim çıxışıma da” - yandırır, başqa adama veriblər. Sonralar görkəmli tarixçi, "Sovet Ermənistanı" qəzetinin redaktoru işləmiş, dostum İsrafil Məmmədov dedi ki, erməni rəhbərliyi və eləcə də ermənilər sizi şovinst bir türk millətçisi kimi tanıyırlar. Ona görə də sənin çıxışına razılıq verə bilməzdilər.

Həmişə erməni məkri ilə üz-üzə qaldığınız o çətin illərdə yenə də Ermənistanda işləməyə üstünlük verirsiniz. Rahat nəfəs almaq üçün biryolluq ora ilə əlaqəni kəşib Azərbaycana gələ bilməzdinizmi?

– Gedənlər də var idi. Ancaq mən o yerləri atıb buraya gələ bilməzdim. Əvvəla, ona görə ki, o torpaqlara ermənilər gəlmə idilər. Məcburən Ermənistan desək də bizim ata-baba yurdumuzun qərbində yerləşən Azərbaycan torpaqlarını qoyub-çıxmaq onu erməniyə bağışlamaq demək idi. Bu mənada belə bir qətiyyətsizliyi özümə sığışdırma bilməzdim. Digər tərəfdən xalqımızın mənə böyük inamı vardı. Mən ayrılıb gəlsəydim camaatın mənə olan inamı itə bilərdi. Ondan sonra camaat özünü arxasız,

köməksiz sayardı.

Mən bunun şahidiyəm. Siz 1974-cü ildə təqaüdə çıxanda Cahan Əliyevi qəlbən, ruhən sevən adamlar, daha doğrusu, hər şeyi dərinəndən dərk edənlər deyirdilər:

– Cahan Əliyev də işdən çıxdı. Ermənilər quduracaq. Elə onun boy-buxununu görəndə namərd düşmən qınına yığılırdı. Getdikcə camaat arxasını, dayağını itirir. Allaha pənah...

Eşitdiyimə görə, əllinci illərdə Krasnoselo Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri Məhəmmədəli Quliyevlə də aranızda bir narazılıq olub.

– Olub. Quliyev ermənilərə xoş gəlsin deyə mənə qarşı bir-iki dəfə böhtan xarakterli sözlər işlətməmişdi. Həmin vaxt mən onu başa salmağa çalışdım ki, ermənilərə çox bel bağlama. Bir gün səni kəllə - mayallaq eləyib aşıracaqlar, onda müdafiəçin olmayacaq.

Sən demə, bu sözləri ona həyat yoldaşı Zəhra xanım da deyibmiş. Zəhra xanım Ağbulaq kəndindən idi. O, yaxşı bir xanım idi. Quliyevə deyibmiş ki, Cahan Əliyev rayonda ən hörmətli, əyilməz bir kişidi. Sən onunla daha da yaxın olmağa çalış ki, ermənilər səni vurmaq istəyəndə Cahan səni qorusun. Belə getsə Cahan səni hörmətdən salacaq. Ermənilər də bundan istifadə edib boynunun dalına bir daş qoyacaqlar.

Deyəsən, bu sözlər də Quliyevə təsir etməmişdi. Gördüm ki, başa düşmür. Yenə də bəd əməlini davam etdirir. Nəhayət, kabinetinə gedib ona belə bir tapşırıq verdim: "Bu dəfə də özünə yığışmasan səni Martirosyandan pis vəziyyətə qoyacağam!".

Bu sözləri deyib ayağa qalxdım ki, qapını açıb dəhlizə çıxım. Arxadan məni səslədi:

– Əliyev, Əliyev!

Mən geri döndüm:

– Eşidirəm, -dedim.

– Sənin bu sözlərin ciddidir?

– Mən sözümlü dedim!

– Ay kişi, mən sənin xətrini çox istəyirəm. Sən Cahan Əliyevsən! Heç sənə belə söz yaraşarmı?

Mən onun üzünə baxanda hiss etdim ki, o, möhkəm qorxu hissi keçirir. Qapını açıb gözləmə otağına keçdim.

Həmin gündən sonra rayispolkomun sədri mənim əleyhimə çıxışlar etmədi.

Siz uzun illər müxtəlif vəzifələrdə çalışmışınız. Bu mənada rayon miqyasında olan bacarıqlı, işgüzar, hörmətli rəhbər işçiləri tanımamış olmanız...

– Yəqin ki, söhbət azərbaycanlı kadrlarından gedir.

– Əlbəttə.

– Krasnoselo rayonunda bacarıqlı, tanınmış rəhbər işçilər az deyildi. Təsərrüfat rəhbəri kimi mən, ilk növbədə **Oruc İbrahimovun, Haqverdi Tağıyevin, Alı Qocayevin, Abbas Mazanovun, Ağəli Əsədovun, Məhərrəm Qasımovun, Məhəmməd Talibovun, Əziz Quliyevin** adlarını çəkmək istəyərdim. Mən təqaüdə çıxandan sonra, eşitdiyimə görə, Ardanış sovxozunda direktor işləmiş **Abbasəli Kərimov**, Yanıqpəyə və Toxluca sovxozlarında direktor vəzifəsində çalışmış **Hacan Orucov** da yaxşı işləyiblər. Camaat onları çox sevib.

Basarkeçərdə güclü təsərrüfat rəhbərləri çox idi. Mən onlardan əlaqə saxladığım və yaxşı tanıdığım **Mikayıl Bayramovun, Cəmşid Hənifəyevin və İbrahim İsmayılovun** adlarını çəkə bilərəm.

Mikayıl çox dəyərli kişi idi. O, bacarıqlı olduğu qədər də əyilməz adamıydı. Norakert erməniləri basıb Şişqayanın yerini əkməşdilər. Mikayıl bütün texnikanı yeridib erməni-

Sağda: Cahan Əliyev, Mikayıl Bayramov, Cəmşid Hənifəyev

lərin əkib-səpdiyi sahələri təzədən şumlayıb səpmişdi. Bu vəziyyət Ermənistanda böyük əks-səda verdi. İrəvan da onu təqsirləndirməyə çalışdı. Lakin Mikayıl Bayramov Ermənistan hökumətinin qabağında kişi kimi dayandı, əyilmədi.

Cahan dayı, deyirlər Çənmərək bazarı çox məşhur olub. Buraya bazarlıq üçün hər yandan adamlar gəlmiş.

– Mənim çox yaxşı yadımdadı. Bu bazar bir aləm idi.

Qaraqoyunlunun, Göyçənin üstü dağlar Gəncənin, Eldarın, Şəmkirin, Tovuzun, Qazağın yaylaq yerləri idi. Yay ayları olanda bütün elat alış-verişini bu bazarda eləyərdi. Hətta Qarabağ elatından da bazarlığa gələnlər çox olardı. Bazara sürü-sürü qoyun-quzu, naxır-naxır mal-qara, at ilxıları çıxarılırdı. İnsan əlindən tər pənməyə yer olmazdı. Bazarda dərzilər, saz bəndlər, yeməxanalar, zərgərlər, dəmirçilər işlərdi. Çəşid-çəşid parçalar, xalı-xalça, kilimlər, qadın yaylıqları, kişi paltarları, çərkəzi paltarlar satılırdı. Təkdən bir erməniyə rast gələrdin. Bazar bütövlükdə bizim millətə məxsus idi. Çənmərək bazarında adam itirdi.

Onu da deyim ki, Çənmərək bazarını işlədənlərin əksə-

riyyəti Tovuz və Şıx adamlarıydı.

Bu əhvalatı atam Əkbər kişi söyləyirdi. Deyirdi ki, bir dəfə Çənmərək bazarında bir qarışıqlıqla üzləşdik. İnsan bir-birinin belinə çıxırdı. Tovuzlu Qara Qəşəm dedi ki, Qaçaq Cəfərqulu bazardadır. Hamı onu görmək üçün tələsirdi. Qaçaq Cəfərqulu olduqca yaraşlıq, boylu-buxunlu, mərd və cəsur bir adam idi. Bu ərazidə onun adı çox hörmətlə çəkilirdi.

Həmin gün pristav Şəhniyar bəy də bazarda oturubmuş. Həmin dövrdə Çənmərək də Gəncə quberniyasının Qazax qəzasına baxırdı. Pristav bazardakı tanınmış adamlara deyir ki, Qaçaq Cəfərqulunu bura dəvət edir. Qaçaq Cəfərqulu gəlir. Onlar çox səmimi görüşürlər. Pristav deyir:

Bu boy-buxunun, bu gözəlliyin, bu igidliyin sahibinə qaçaqlıq yaraşmır. Gəl sən bu işə son qoy. Mən səni qoruyub saxlamağa söz verirəm.

– Qaçaq Cəfərqulu çərəkəzi buxara papağının qabağını qamçının sapı ilə yuxarı qaldırıb, deyir:

– Mən heç vaxt bu hökumətə tabe olmayacağam. Ona görə ki, qaxdağan erməniləri qudurdub başımıza çıxarıb.

Şəhniyar bəy:

– Nə vaxta kimi sən qaçaqlıq edəcəksən? Bu işin bir sonu var, ya yox? Axı niyə çöllərə düşübsən?

– Mən bu ermənilərə görə çöllərə düşmüşəm. Nə qədər Şəmsəddinlə Göyçə arasında erməni var, bu silahı yerə qoymayacağam!

Şəhniyar bəy bundan sonra ona bir söz deməyin faydasız olduğunu görüb daha heç nə demir.

Bir azdan Qaçaq Cəfərqulu minlərlə insanın arasından keçib, onların alqış sədaları altında atına sıçrayıb "Mor-mor"a tərəf üz tutur.

Çənmərək bazarının ən yaxşı tərəfini Dədə Ələsgər

"Şahdağ" müxəmməsində verib. Ancaq yadımdan çıxıb, görüm yada sala bilirəmmi...

– Mənim yadımdadı, - mən dillənirəm.

– Onda de görüm, -deyə o mənim üzümə baxır və maraqla qulaq asır.

**Bir yanın Çənmərəkdi,
Görənin həvəsi gəlir.
Topaşanda qəflə işlər,
Gəncənin meyvəsi gəlir.
İstanbulun al qumaşı,
Bağdadın xurması gəlir.
Oxuyur türfə gözəllər
Köklik tək sədası gəlir.
Aşıq üçün cənnət qoxur,
Daşın, torpağın, Şah dağı.**

Cahan dayı, sən xalqımızın əzəli sənəti olan aşıq musiqisi, aşıq sənəti ilə olduqca bağlı olmusan. Bir çox aşıqları dinləmişən və dostluq etmişən. Həmin aşıqlardan daha çox kimin sənətinə vurğunluq göstərmişən?

– Aşıq sənəti mənəvi dünyanın özülü olub. Bu sənəti dərk etmək, başa düşmək, təhlil etmək lazımdı. Aşıqların oxuduğu, ifa elədiyi qoşmalar, gəraylılar, divanilər, təsniflər, müxəmməslər və başqa şeir formaları olduqca hikmətli, mənalı, fəlsəfi dəyərlərə söykənmişdir. Həmişə aşıqlar gör kimlərdən oxuyardılar: Miskin Abdal, Şah İsmayıl, Tufarqanlı Abbas, Xəstə Qasım, Qurbani, Yəhya bəy Dilqəm, şair Məmməd Söyün, Aşıq Alı, Şəmkiqli Aşıq Hüseyin, Aşıq Musa, Aşıq Ələsgər kimi sənətkarların sözləri yerin təkindən göyün yeddi qatına qaldırırdı. Bizim vaxtımızda camaat aşığın ağzından çıxan hər kəlməyə diqqət verərdi. Aşıqlar çalırdılar ki, zəif sözlə meydana girməsin. Mən çox sözlər eşitmişəm və dəyərli hər

söz yaddaşıma yazılıb. Hələ fikir ver:

Tufarqanlı Abbas deyir:

Abbas deyər artıb ahım,
Bilmirəm ,nədir günahım...
Sən zülm eyləmə, ay şahım,
El vurur daşnan məni.

Xəstə Qasım deyir:

Xəstə Qasım kimə qılsın dadını,
Canı çıxsın, özü çəksin odunu.
Yaxşı igid yaman etməz adını,
Çünki yaman addan ölüm yaxşıdı.

Son vaxtlar bəzi aşıqlar dəyərsiz sözlərə çox yer verir-
lər. Mən elə aşıqlara qulaq asmıram.

Mənim aşıq dostum çox olub. Saysız-hesabsız aşıqlar
dinləmişəm. Hər aşığın ifasında özünəməxsus bir gözəllik
hiss etmişəm. Ancaq qurtarmaqda olan əsrimizin içində
Aşıq Nəcəf (1919-cu ildə erməni faşistləri bu görkəmli sənətkarın
kürəyinə qaynar samovar bağlayaraq onu zülmə məhv etmişlər),
Aşıq Əsəd və Aşıq Mirzə korifey idilər. Cilli Aşıq Yunis də onlarla
çiyin-çiyinə duran sənətkar idi. Bu nəhəng sənətkarlardan sonra
bu sənəti ancaq və ancaq Aşıq İmran Həsənov, bir də Aşıq Əkbər Cəfərov
o səviyyəyə yüksəldə bildilər. Deyə bilərəm ki, nadir səsə və
ustadlığa görə Koroğlu havalarının mahir ifaçısı bu günə qədər
də bu sənətkarlar oldu.

Mələhətli aşıq kimi cilli Aşıq Müseyibin öz xüsusi çəkisi
varıydı. Onun "Orta Sarıtel"i hamı kimi mənim də ən çox
sevdiyim və dinlədiyim sənət nümunəsi olub.

Sağda: Aşıq Əsəd, (oturanlar) Aşıq Yunis, Aşıq Məhəmməd, (ayaq üstə) Aşıq Mirzə. Arxada-sağdan: balabançı Məcid Fətəli oğlu, Qaraçı oğlu İbrahim, Aşıq Qasımın oğlu Aşıq Kazım, Aşıq Ziyad, Aşıq Niftali.

Şanı-şöhrəti bütün Zaqafqaziyaya yayılmış dövrünün müqtədir sənətkarı Aşıq Əsədlə 1938-ci ildə Çənmerəkdə keçirilən aşıq festivalında tanış oldum. Çox əhatəli keçən bu festivalda dövrünün görkəmli sənətkarları iştirak edirdi. **Aşıq Əsəd, Aşıq Mirzə, Aşıq Yunis, Aşıq Müseyib də həmin festivala qatılmışdılar.** Bu festivalda hamı yüksək səviyyədə çıxış elədi. Aşıq Əsəd festivalın zirvəsiydi. Festival başa çatandan sonra mən Aşıq Əsədlə görüşüb, şəxsən tanış olmaq istəyirdim. Öyrəndim ki, o, axşam Ağbulaqda bacanağı Gödək Əlinin evində olacaq. Biz Çənmerəkdən Ağbulağa, Gödək Əlinin "Tap" məhəlləsindəki evinə gəldik. Ev sahibinin zəncirlə bağlanmış, atını atdan salan iti zənciri qoparıb üstümüzə atıldı. Biz üç nəfər atlı idik. Gödək Əligildən çıxan ailə üzvləri yaba, bel götürüb bizi bu pələng xislətli itdən xilas elədilər.

Aşıq Əsədlə tanış olduq. Əsəd gecə səhərə qədər bizim üçün oxudu. Onun saqraq zəngülələri, çaylar kimi çağlayan mələhətli səsi, heyrətamiz vurduğu xallar hələ də gözümün önündən getmir. Sonralar böyük ustad dəfələrlə mənim qo-

nağım oldu. Biz tez-tez görüşdük. 1950-ci ilə - ömrünün sonuna qədər Aşıq Əsədlə mənim əlaqəm kəsilmədi.

Sonrakı dövrdə Aşıq İmran, Aşıq Ökbər, Aşıq Müseyib, Aşıq Mahmud, Azafılı Mikayıl, Aşıq Aslan, Murad Niyazlı, Xalaoğlu Hüseyn ilə də sıx əlaqəm olub.

Cahan dayı, vəzifə yaxşımı şeydir?

– Həm yaxşı şeydir, həm də yox. Vəzifə yaxşı şeydir o mənada ki, əlində hər cür ixtiyar olur. Daim işləyirsən, çalışırsan, qurub-yaratmaq imkanın olur. Xalqın, Vətənin üçün bacardığını edirsən. İnsanlara qayğı göstərə bilirsən.

Vəzifə o zaman yaxşı şey deyil ki, sən vəzifəyə şəxsi maraqların üçün gəlirsən. Xalq, Vətən yadından çıxır, yalnız öz mənsəbini görürsən. Vəzifə özün üçün varlanmaq idealına çevrilir. Tamahın hər şeyi üstələdiyi zaman artıq sən xalqa xəyanət eləmiş olursan.

Vəzifənin müxtəlif tərəfləri var. Bəzən yaxşılıq etmək istədiyində halda, o alınmır. Səndən asılı olmayan bir işə görə insanlar səndən küsə bilirlər. Çünki yaxşılıq etmək həmişə mümkün olmur. Bunu başa düşənlər qəbul edir, başa düşə bilməyənlər isə qəbul edə bilmirlər. Əsasən, yaxşılıq deyəndə mən ümumi şəkildə xalqın mənafeyinə yönəlmiş xeyir əməllərə daha çox üstünlük verirəm.

Təbii ki, ayrı-ayrı insanlara edilən yaxşılıqlar da insani dəyərlərin bariz nümunəsidir.

Bəzən məndən də küsüb inciyənlər olub. Ancaq bu, uzun çəkməyib, küsənlər məni tez başa düşüb, öz səhvlərini etiraf ediblər.

Adama elə gəlir ki, vəzifədə belə hallar olmalıdı. Çünki camaat ilə işləyən adamın hamının könlünü eyni vaxtda alması çətin bir işdi. Bir də ki, insanlar umduğu yerdən küsürlər. Hər adamdan küsmək olmaz. Bir qoşmanın bir bəndində deyildiyi kimi:

**Sevdasız ömürdən nişanə qalmaz,
Nanəcib neyləsə yaxşı ad almaz.
Nadandan, namərddən incimək olmaz,
Küsəndə, kişidən küssən yaxşıdı.**

Sənə ərk eləyənlər səndən küsə bilərdi.

Son olaraq sual da vermək istəyirəm. Ömrünün-gününün böyük hissəsini başı buludlara dəyən vüqarlı dağlarında, buz bulaqlarının başında, yaşıl meşələrinin qoynunda keçirdiyin Əmirxeyir bu gün düşmən əlindədir. Ömrün bu yaşında vətənsizlik səni çoxmu incidir?

– Yaman incidir, Eldar! Şükürlər olsun, Tanrının cəlalına, mənim heç nədən korluğum yoxdur. Yalnız itirilən torpaqlar məni çox incidir. Bu haqda çox düşünürəm.

- Cahan dayı, bir haşiyəyə çıxmaq istəyirəm. Düz on il əvvəl -1987-ci ilin oktyabr ayı idi. Yolum bütün varlığım ilə bağlı olduğum Əmirxeyir kəndinə düşdü. Öz doğma kəndim Ağbulaqdan sonra ən çox sevdiyim kəndlərdən biri də Əmirxeyir kəndi olub.

Bu kənddə mənim çoxlu qohumlarım və dostlarım yaşayırdı. Füsunkar təbiətli Əmirxeyirə olan sonsuz sevgimə səbəb də, yəqin ki, ilk növbədə bu amillər idi. Mən bu kəndin insanların tanıyırdım. Əmirxeyirin yaylaqlarını, dağlarını, dərələrini, meşələrini, çaylarını, bulaqlarını ayrı-ayrılıqda neçə dəfə ziyarət etmişdim. Əmirxeyir adına məndə sonsuz bir məhəbbət vardı. Bu məhəbbət Əmirxeyirdən saçaqlanaraq bütün Qaraqoyunlu dərəsini əhatə eləyirdi.

Sonuncu dəfə Əmirxeyirə gedəndə çox məyus oldum. İlk növbədə təbiət qaş-qabaqlı, meşələr sükut içində, sanki kənd qərblində boğulurdu. Həmişə gördüyüm kişilər gözə dəymir, tək-tək həyətlərdə qadın-uşaq görünürdü. Elə bil

Əmirxeyir son günlərini yaşayırdı. Dərhal Cahan kişini xatırladım, digər hörmətli adamları yadıma saldım...

İlahi, bu kəndə nə olub? -dedim. Bəlkə də, kənd bir neçə ay bundan sonra baş verən erməni xəyanətini "duyubmuş?"

Əmirxeyiri belə pərişan görüb məyus halda Ağbulağa qayıtdım. Mamam oğlu Əsəd müəllimə bir məktub yazıb göndərdim. Məktuba bir şeir də əlavə eləmişdim. Həmin şeir belə idi:

Bir qəriblik duydum burda, ay Əsəd,
Əzəlki qurğunun dəmi dəyişib.
Gəlib mədəniyyət, gedib ənənə,
Xamanın, qaymağın tamı dəyişib.

Tarlalar, deyəsən, vaxtsız biçilib,
Elə bil div qollu palıd seçilib.
Armudlar, fisdıqlar bir boy kiçilib,
"Şamlıq"ın mən görənlərini dəyişib.

O "Soyuqbulaq"dır, o da dumanı,
O "Gödək silvi"dir-yaylaqlar xanı.
Çubuq alaçıqlar görünmür, hanı?
Yaylağın binəsi, damı dəyişib.

Hanı ayğırların qanlı vuruşu?
Hanı ilxıların vəhşi yürüşü?
Hanı köhlənlərin ceyran duruşu?
Ürgənin dəlisi, xanı dəyişib.

Bu gün ən müqəddəs torpağa döndüm,
Dindi xatirələr, uşağa döndüm.
Çoxdan görmədiyim bulağa döndüm,

Qızların səhəngi, camı dəyişib.
Cavanlar yaşlanıb, qocalar köçüb,
Hamı soyuqlaşmış, hamı dəyişib.

- Doğru deyirsən, Eldar. İndi hər şey dəyişib. Əmirxeyir yəqin ki, düşmənin niyyətini anlayıb, qəmə batıbmış.. Eh, Əmirxeyiri unutmamalı olar? Axı o, Vətəndir, o, anadır!

Axı, biz niyə belə zəif olduq? İyirmi doqquz min kvadrat kilometr Azərbaycan torpağını ermənilər alıb Ermənistan qurdular. Doğrudur, bu işdə onlara Rusiya, Fransa, İngiltərə, Amerika kimi dövlətlər yardımçı oldular. Ancaq bizim özümüz də təpərsiz olduq. Xüsusilə o dövrün rəhbərliyi çox səriştəsiz oldu. İndiki Ermənistanda yaşayan əhalini müdafiə etmədiyinə görə, ermənilər bundan istifadə edərək Qarabağın da işğalına nail oldular.

Əmirxeyir mənim doğma kəndimdi. Onun həsrəti məni daha çox göynədir. Eləcə də Qaraqoyunlunun, Göyçönin, Dərəçiçəyin, Vedinin, Zəngəzurun, Zəngibasarın, Ağbabanın, Pəmbəyin düşmən tapdığı altında olması mənim qeyrətimə toxunur. Bu gün Qarabağ dərdi məni daha çox sarsıdır. On çox da sarsıdan insanların Qarabağ məsələsinə biganəliyidi. Qarabağ kimi torpağı öləndən gedən xalq da bu qədər çal-çağıra qoşularmı? Düşmən sənə baxır, axı. Səni səndən yaxşı görür. Başına bu qədər oyun gələn bir millətin öz dərdinə bu cür biganəliyi düşməni sevindirir. Düşmən belə hesab edir ki, bunlar artıq Qarabağ haqqında düşünmürlər.

Cahan dayı, həqiqətən də, bu, bizim böyük dərdimizdir. Bu məsələ indi namuslu adamların hamısını düşündürür. Belə bir vəziyyətlə bağlı mənim bir şeirim var. Onun bir bəndi yadımdadır:

**Orda Göyçə qərib, bu yanda Şuşa,
Vedinin harayı Laçınla qoşa...
Zəngəzur bir oyun, yoxsa tamaşa?
Elə bil papağı başından düşən,
Vətəni satılan bu millət deyil!**

– Yaxşı deyibsən, Eldar! Lap ürəyimdən tikan çıxartdın. Elə bil bu millət torpaq-zad itirməyib. Ancaq bir ümid işi-ğım da var. Mənə elə gəlir ki, 50 il də, 100 il də keçsə erməni türkün əlindən yaxa qurtara bilməyəcək. Namuslu türk oğlanları haçansa öz torpaqlarına sahib olacaqlar.

- Allahın köməklisi ilə belə də olacaq!

- İnşallah!

- Aparduğumuz bu dadlı-duzlu tarixi söhbətə görə öz təşəkkürümü bildirirəm!

- Sağ olun!

- Siz də sağ olun!

SƏMİMİ GÖRÜŞLƏRDƏN BİRİ

Cahan Əliyevlə tez-tez görüşə bilməsəm də, Mustafa müəllimdən, Sabir müəllimdən həmişə soruşur, hal-əhval tutur-dum. 2000-ci ilin yanvar ayı idi. "Təbib" qəzetinin əməkdaşı, qələm dostum Arif Məmmədli mənim 60 yaşımıla əlaqədar kitab hazırlayırdı. Arifə dedim ki, bilirsən, bu kitaba kimi daxil olmalıyıq?

O, mənim qeyri-müəyyən verdiyim bu sualı cavabsız buraxıb maraqlı dolu gözlərini üzümə zillədi. Bir qədər sonra Arif soruşdu:

– Eldar müəllim, kimi nəzərdə tutubsunuz?

– Cahan Əliyevi,- dedim.

– Düz deyirsiniz, mütləq Cahan dayımı kitaba salmaq lazımdır.

Arif bilirdi ki, xalqın bu müdrik oğluna böyük hörmətim var.

Mən redaksiyanın fotoqrafını da özümlə götürüb onun iş yerimin yaxınlığında yerləşən mənzilinə gəldim. Mərzibəyəm xanımınla birlikdə məni qarşıladılar. Biz çox səmimi görüşdük. Bir qədər əvvəl sınımış qılçı da sağalmışdı. Ancaq enişli-yoxuşlu illər Cahan kişini yormuşdu. O, indi qoca aslana bənzəyirdi. Həmişə səsi təntənəli salonlardan, icaslardan gələn, dağ yamaclarından at belində şığıyıb keçən, tarlada, biçəndə əməkçilərlə görüşən, təsərrüfatların sürülərinə, naxır və ilxılarına baş çəkən, hökmü və zəhmi ilə gur-gur gurlayan Cahan indi bu mənzilə necə sığdı! Ürəyimdən keçən bu sualın cavabını elə ürəyimdə də verə bildim. O, sığa bilmir, damşa-danışa qalxıb asta-asta otaqda var-gəl edir. Xarakterinə yaxşı bələd olduğum üçün nəinki bu otağa, bu evə sığa bilmədiyini, hətta bu böyük şəhərə, bu dünyanın özünə sığa bilmədiyini hiss edirəm.

Doğrudan da, Cahan dünyası bir yox, bir neçə cahana sığasız deyil. Ancaq indi neyləmək olar... Bu, dünyadı, bu zaman-

Cahan kişi, Eldar İsmayıl və Mərziyəbəyim xanım.

İstər-istəməz dünyada bir Cahan dünyası yaşamış ünlü türk oğlunun qocalığına ürəkdən acıyıram. Ancaq içimdə yenə bir ümid, təsəlli işığı baş qaldırır: Bu gün onun şərəfli həyat yolunu davam etdirən Mustafa müəllim, Sabir müəllim kimi övladları və sevimli nəvələri vardır.

Həmişə olduğu kimi, bizim söhbətimiz tutur. Çox şirin söhbət edirik. Mərziyəbəyim bibim də tez-tez söhbətimizə qoşulur. Bəzən də özünəməxsus şuxluqla Cahan kişiye söz də atır. O isə azca qımışıb deyir:

– Denən çay-çörək gətirsinlər.

– Çay-çörək hazırdı. Siz söhbətinizi eləyin. Eldar, İsmayıl dayım haqda da bir şey yazırsanmı? Dayımı unutma, o igid kişi olub.

Məndən əvvəl Cahan kişi dilləndi:

– İsmayıl da unudularmı... O, bir kişiydi!

Sənin dayın unudulası kişi olmayıb, Mərziyəbəyim bibi. Mən 1991-ci ildə yazdığım "Ay Dəli İsmayıl, hardasan, harda" şeirimdən iki parça oxudum.

dı, bu ömürdü, bu əvvəli və sonu olan bir həyatdır. O, həyatı hamı yaşayır, hamı keçir. Eləcə də Cahan kişi öz ömür karvanını aramla mənzil başına sürüb gedir.

**Hanı Tovuz, Qazax, Gəncə elləri?
Qaynamır bulaqlar üç ildən bəri.
Solub "Cantəpə"nin solmaz gülləri,
Gəlsin Telli Əsəd bir şah vüqarda!
Ay Dəli İsmayıl, hardasan, harda?!**

**Bənzə bu döyüşdə sən ildırım!
Köhlən əvəzinə min ildırım!
Namərd qabağında dön ildırım!
Qoyma ana yurdu, boranda-qarda!
Ay Dəli İsmayıl, hardasan, harda?!**

Şeir Mərziyəbəyim xanımın xoşuna gəlmişdi:

– Bax beləcə... Ancaq daha böyük şeirlər yaz, kitab bağla dayım haqqında!

– Allahın köməkliyi ilə, - mən cavab verdim. Cahan Əliyev dərinə köksünü ötürüb dilləndi:

Bir dəfə Bozalğanlıdan Telli Əsədin dostu Kalvayı Musa adlı adam bir araba taxıl alıb, Göyçəyə aparası olub. Qohum-qonşu Telli Əsədə deyiblər ki, Əsəd, quldur-qaçaq, dağda-daşda kişinin qabağını kəsib taxılı əlindən alarlar. Yanına adam qatıb ötürmək lazımdı.

Telli Əsəd deyir:

– Mənim dostumun taxılını heç kim ala bilməz. Onun qabağına, ağbulaqlı Dəli İsmayıl çıxacaq. İsmayıl onun yanında olandan sonra elə hesab eləyin ki, Kalvayı Musanı yüz tufəngli adam qoruyur.

Araya düşən ani sükutdan sonra Cahan kişi söhbətin istiqamətini dəyişir:

– Eldar, "Ulu Göyçə" poemanı hardadı, yanında varmı? - deyə ağır-ağır dilləndi, orda Qaraqoyunlu haqda yazıbsan. Elə məni də unutmayıbsan. Sağ ol ki, sən heç vaxt Göyçə ilə Qaraqoyunlunu seçmərsən.

– Mən seçə bilmərəm, Cahan dayı, - Onun sözüne qüvvət verdim.

– Düz eləyirsən. Bu millət seçilə-seçilə pis günlərə qaldı.

– Doğrudur.

– O poemadan bir az oxuya bilərsənmi?

– Oxuyaram, -dedim. Xoşbəxtlikdən poema dərc olunan "Mən burda qəribəm, yurd orda qərib" kitabı yanımda idi. Mən poemanın Qaraqoyunlu hissəsini ona oxudum:

Ulu Göyçə, qoy şad olsun ürəyin,
Çin olubdu arzun, eşqin, diləyin.
Yaxşı gündə, yaman gündə göröyün
Var-dövlətli, qoç-quzulu, qoyunlu!
Bir mahal var adı Qaraqoyunlu!

Ulu Göyçə, "Gödək Alı" yoxuşu,
Dərələrdi yamacların naxışı!
"Tərsə çay"ın meşə boyu axışı
Bu dağlardan lalə ötri daşıyar...
Kürlə keçib Xəzərimdə yaşiyar!

Bir günəşdi Əmirxeyir, Bəryabad,
Sağ-sol meşə, həyat-baca, bağ-bağat.
Səyyar könlüm, bu yerlərdə aç qanad,
Üzünü tut, "Çalmalının" qaşına!
Bir də dolan bu dağların başına!

Bir cənnətdi Yanıqpəyə meşəsi,
Ana yurdun ösmər, dilbər guşəsi.
Yaylaqların kef-damağı, nəşəsi
Tarixlərdən-tarixlərə yol alar...
Günlər ötər, insan köçər, ad qalar!

İt-pişikli Göyərçinli obası,
Kələlərin böyürtüsü, davası...
Zurnalarda qurşaq tutmaq havası,
Ər igidlər aslan kimi qızardı...
Dizləriylə daş-torpağı yazardı!

Bir qaya var, burda: "Kərəm qayası",
Əzəmətdi görünüşü, mayası.
Cahan kişi, bir "Çalmalı" dünyası,
Cahan burda şəhə batıb deyirlər!
At oynadıb, güllə atıb deyirlər!

"Qanqallı"dan Göyçə gölə baxdığım,
At üstündə şimşək kimi çaxdığım...
"Soyuqbulaq" yaylağına qalxdığım,
Kəsəmənin obasını anıram...
Yada düşcək alışırım-yanıram!

"Marallica" Kür üstünün yaylağı.
Burda durna gözlü "Leyli bulağı".
Hər daşda, qayada qartal caynağı...
Unudulmaz yadda qalan günlərim...
Məndən ötrü doğma olan günlərim!

Qorqud dədəm soy soyuluyub "Ayğır"da,
Qopuz tutub, boy boyluyub "Ayğır"da.
Salur Qazan oy oyluyub "Ayğır"da.
Qaraca Çoban burda sapand tutubdu.
"Qılınc qaya" o sapandan qopubdu!

Çaykənddədir maralların sürəyi,
Palıddandır evlərinin dirəyi,
Yaxşı günün, yaman günün gərəyi
Dostlarım var əli mənim əlimdə!
Sədaqətim ürəyimdə, dilimdə!

Axşam idi biz yetəndə Gölkəndə,
Boz marallar helləşərdi çəməndə.
Meşəbəyi əl atanda kəməndə
Ayaq vurub yanımızdan ötdülər!
Göy meşənin talasında itdilər!

Bu yerlərin süd sərilən çanağı,
Tabaqlarda çəpiş batmaz qaymağı.
Bala bələ, dada salar damağı,
Yaylaqlarda bir təpədi "Cantəpə"!
Təpələrdə pır təpədi "Cantəpə"!

"Murğuz" dağı yerlə-göyün arası,
"Qazandüşən" bir mirvari parası.
"Gödək silvi" qəşşər dağın sırası,
Hər zirvənin qartallardı əsgəri!
Gədəklərdi, dərələrdi səngəri!

"Ağcaqala" bir igiddən yadigar,
Bu qalanın özü yoxdu, adı var.
Sadıq olub bu qalada yara yar,
Bu qalanı düşmən ala bilməyib!
Yüz ox atıb bir daş sala bilməyib!

Qaraqaya, ordan Salah baxarı,
"Ağnabatın" zümzüməsi, axarı.
Yaz gəlincə şimşəklərin çaxarı,
Qara bulud yaş ələyər gözündən!
Hikkələnər, meşə çıxar özündən!

Polad eli istiqanlı, istəkli,
Ahılları geniş qəlblə, ürəkli...
İgidləri, aslan, pələng biləkli,
Qeyrət burda insanlığın meyarı!
Bura şərəf, bu şöhrət diyarı!

Mən oxuyub qurtaranda gördüm ki, dağ vüqarlı Cahanın
gözləri dolub.

Mərziyəbəyim xanımın sözünə cavab olaraq dedim:

– Əlbəttə, İsmayıl dayın haqda yazacağam.

Yenə Cahan kişi dilləndi:

– Eldar etibarlıdı. O, heç vaxt İsmayıl kimi igidi yaddan
çıxarmaz.

– Cahan dayı, -deyə mən dilləndim, - həyat insanlara
amanat verilib. Yüz sağa-sola çəksən də igid adam da, alim
də, şair də, qəhrəman da Allah verən ömrü yaşayandan
sonra dünyasını dəyişəcək. Yalnız bir düzgün yol var ki, o
da həmin adamların adlarının dünyada qalmasından ibarət-
dir. Mənə elə gəlir ki, qələm tuta bilən hər bir kəs bu mü-
qəddəs missiyanı yaşatmalıdır.

– Doğrudur, -deyə Cahan kişi dilləndi.

Fotoqraf uzun çəkən söhbətin arasına girərək dedi:

– İcazə verin, mən öz vəzifəmi yerinə yetirim.

– Əsas məqsədimiz sənin işindir, -deyə mən ayağa qalxıb,
Cahan kişidən şəkil çəkdirməyi xahiş etdim. Biz üçlükdə -
Cahan kişi, Mərziyəbəyim xanım və mən şəkil çəkdirdik.

Mərziyəbəyim xanım və Cahan kişi, nəvələri ilə.

Biz çay-çörək yeyib, sağollaşıb ayrılanda el ağsaqqalı kövrək bir səslə dedi:

- Eldar, vaxt tapanda gəl söhbət eləyək.
- Mütləq gələcəyəm,- dedim.

Həmin günün xatirələri bu gün mənim üçün nə qədər əzizdir.

ŞƏMŞƏD ƏLİYEV

Mustafalı tayfasının hörmətli nümayəndələrindən biri də Şəmşəd müəllim olmuşdur. Şəmşəd müəllim Cahan Əliyevin əmisi Sarı kişinin oğludur.

Şəmşəd Əliyev 1903-cü ildə Krasnoselo rayonunun Əmirxeyir kəndində anadan olub. İrəvan şəhərində Türk Pedaqoji Texnikumunu bitirdikdən sonra doğma kəndi Əmirxeyirə dönmüş, var qüvvəsi ilə həmyerlilərinin savadlanması yolunda əlindən gələni etmişdir.

Əmirxeyir kəndində ilk ibtidai məktəbin təşəbbüsçüsü, yaradıcısı, müəllimi və direktoru olmuş Şəmşəd müəllim elmə, mədəniyyətə, təhsilə böyük fikir verən maarifpərvər bir şəxsiyyət kimi tanınmışdır. O, bütün şüurlu həyatını xalqın maariflənməsinə həsr etmişdir. Təsadüfi deyil ki, Əmirxeyir kəndi yetişdirdiyi alimlərin sayına görə ən qabaqcıl yerlərdən birində olmuşdur.

Təhsilin ilk günlərdən yüksək əsaslar üzərində qurulduğuna görə Əmirxeyir məktəbinin məzunlarından 6 nəfəri elmlər doktoru və onlarla elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə yüksəlmişdir. Eyni zamanda yüzlərlə ali təhsilli mütəxəssis yetişmişdir. Onun gərgin əməyi, bacarığı, qabiliyyəti yüksək qiymətləndirilərək 1940-cı ildə ona "əməkdar müəllim" adı verilmişdir. Şəmşəd müəllim bu yüksək ada layiq görülən ilk azərbaycanlı müəllimlərdən biri idi.

Professor Həmid Əliyev öz tərcümeyi-halında və "Qara-

qoyunlu" adlı etnoqrafik poemasında ilk müəllimi olan Şəmşəd müəllimi ən əziz insan kimi xatırlamışdır.

Şəmşəd müəllim kənd camaatının böyük hüsn-rəğbətini qazanmışdı. Bundan başqa Qaraqoyunluda, Göycədə və Gədəbəydə Şəmşəd müəllimi hamı həlim xasiyyətli insan, müəllimlik peşəsini və təmiz adını uca tutan, mərd, qonaqpərvər, sadə bir insan kimi tanıyıblar.

Şəmşəd müəllim əsl müəllim və xalq adamı olmuşdur. O, öz şagirdlərinin dəftər-qələmini özü almış. Onun şagirdləri qonşu Çaykənd məktəbində həmişə bir sinif qabağa götürülərmiş.

Şəmşəd müəllim Abbasqulu bəy Şadlinskinin yaxın dostu və silahdaşı olmuşdur.

O, bir neçə çağırış Krasnoselo rayon sovetinə deputat seçilmişdir. Kolxoz ilk partiya təşkilatının katibi işlədiyi dövrdə bir el ağsaqqalı kimi daim xalqla birlikdə olmuş, repressiya illərində, eləcə də 1941-1945-ci il müharibəsi dövründə Əmirxeyir kəndinin camaatını qorumuş və hamıya öz köməkliyini göstərmişdir. İnsanların əsassız yerə şərlənərək dolaşdırılıb həbs edilməsinə qətiyyənlə yol verməmişdir.

Şəmşəd müəllim həm də öz nəslinin müdrik ağsaqqallarından biri olmuşdur. Cahan Əliyev və Mahmud Əliyev Şəmşəd müəllimin onlara göstərdiyi düzgün yolu bir əmi oğlu kimi həmişə yüksək dəyərləndirmişlər.

Şəmşəd Əliyev 1950-ci ildən etibarən Gədəbəy rayonunda müəllim işləmiş və rayon əhalisinin hörmətini qazanmışdır.

Bacarıqlı müəllim, səriştəli maarif təşkilatçısı, istedadlı rəhbər işçi, xeyirxah insan, ləyaqətli el ağsaqqalı Şəmşəd Əliyev 1983-cü ildə vəfat etmişdir.

MƏŞƏDİ ƏLİYEV

Məşədi müəllim çox istiqanlı, xeyirxah, elin-obanın xətir-hörmətini qazanmış mərd kişilərdən biri olmuşdur. Necə deyirlər onun adı özünə, özü də adına yaraşır. O, müəllim də işləyəndə, kolxoz sədri də işləyəndə xalqla birlikdə oldu, öz camaatı ilə nəfəs aldı.

Məşədi Əliyev 1908-ci ildə Əmirxeyir kəndində Cahan Əliyevin əmisi Sarı kişinin ailəsində dünyaya gəlmiş. Qardaşı Şəmşəd müəllimdən gələn elmə, savada, biliyə maraqlı onu da bu yolun yolçusu olmağa sövq etmişdir. O, Qazax şəhərində Müəllimlər İnstitutunu bitirmiş və ömrünün sonuna kimi xalqına xidmət göstərmişdir.

Məşədi müəllim möhkəm iradəli, hər kəlməni yerli-yerində işlədən, sözü üzə deyən, hazır cavab, xoşxasiyyət, qonaqpərvər, əliaçıq, nurani bir adam idi.

Cahan kişi onun haqqında demişdir: "Əmim uşaqlarının arasında Məşədinin xüsusi yeri var. O mənim ürəyimdir."

Məşədi müəllim elin-obanın, qohum-əqrəbanın xeyrindən, şərindən qalmazdı. O, əsl qohum-qonşu adamıydı. Onun müəllim və kolxoz sədrliyindən söz düşəndə, hamı bir insan kimi Məşədi müəllim haqqında bu gün də xoş sözlər deyir.

Kəndə gələn bütün aşıqlar birinci olaraq ya Cahan kişinin, ya da Məşədi müəllimin qonağı olardı. Qaraqoyunlu dərəsində, eləcə də Krasnoselo rayonunda onu xalqa sevirən xüsusiyyətlərdən biri də düzlu-məzəli söhbətləri idi.

Elə toy və şənlik olmazdı ki, Məşədi müəllim orada söz deyib oynamasın. Toylarda oynadığı "Köçəri" oyun havasını onun kimi heç kim oynaya bilmirdi.

Məşədi müəllim Cahan kişinin qaçaqlığı dövründə qohumlara yaxından köməklik göstərmişdir.

Məşədi müəllim əsl söz sahibi və el ağsaqqalı idi. Onun dediyi, danışdığı sözlər həmişə ciddi və səmimi qəbul edilirdi. Cahan kişinin təşkil etdiyi ziyafətlərdə o, həmişə başda oturardı.

Məşədi müəllim Allahtəalanın yaratdığı nurlu bəndələrdən biri idi.

Məşədi Əliyev 1978-ci ildə vəfat etmişdir.

MAHMUD ƏKBƏR OĞLU ƏLİYEV

Cahan Əliyevin üç qardaşından biri də Mahmud müəllimdir. Həyat xoşbəxtliyi Mahmud bəyin üzünə gülmüşdür. Bu xoşbəxtliyi o, elə obaya, xalqa yüksək səviyyədə xidmət göstərməkdə tapmışdır. Demək olar ki, bu insan ancaq yaxşılıq üçün doğulub, həyat boyu onun daşıyıcısına çevrilmişdir. Ömrünün 38 ilini rayon xalq məhkəməsinin sədri vəzifəsində keçirmiş Mahmud Əliyevi xalq ən xeyirxah, ən müdrik adam kimi qəbul etmişdir.

Açıq danışmaq lazımdır ki, bu vəzifə sahiblərinə xalq arasında çox vaxt bir inamsızlıq yaşanır. Ancaq bu standard yanaşmanın əleyhinə olaraq demək lazımdır ki, Mahmud müəllimin şəxsində biz bu sal buzun sındığının şahidi olmuşuq.

Mahmud müəllim Allahını ürəkdən sevən ziyalıdır. Hələ ateizm təbliğatının qətiyyətlə hökm sürdüyü sovetlər dönəmində belə, o hər addımbaşı Böyük Allahın adını çəkər, ondan kömək istərdi. O, həmişə Qurani-Kərimin kiçik nüsxəsini döş cibində gəzdirərdi. Bu cür inam sahibi təbii ki, haqqı-ədaləti itirə bilməzdi.

Dəfələrlə Mahmud müəllimin insanlara yaxından köməklik etdiyini eşitmişəm. O, bu cür köməklikləri təmənnəsiz eləyərdi.

Dədə Ələsgər deyir:

**Can deməklə candan can əskik olmaz,
Məhəbbət artırır, mehriban eylər.
Çor deməyin nəfi nədi dünyada,
Abad könülləri pərişan eylər.**

Sanki böyük ustad bu misraları deyərkən Mahmud müəllimin həmişə işlətdiyi "can" sözünə istinad edib. Doğrudan da bu məhəbbətli insan ona müraciət edən hər adamı həmişə "can", "ağrın alım" sözləri ilə cavablandırıb, bu gün də belədir.

1982-ci ilin sentyabr ayı idi. Hüseyn İsmayılov, Məcid Məsimov, mən və Paşa adlı dostumuz birlikdə Naftalana getdik. Mən bir qədər ağrıyırdım. Həmin vaxt Mahmud müəllim Goranboy rayonunda məhkəmənin sədri işləyirdi. O, "Naftalan" mehmanxanasında bizə hər biri iki otaqlı, iki mərtəbədə yer götürdü. Hər gün bizi yoxlayır, evinə dəvət edir, mənim səhhətimlə maraqlanırdı. İşinin çoxluğuna baxmayaraq, yanımıza dəyməyə vaxtı olmayanda da telefon əlaqəsi yaradırdı. Mən onda hiss etdim ki, Mahmud müəllim hər bir insana qarşı çox həssas və məhəbbətlidir. O, bizim yanımıza gəlib-gedirdi. Onu tamyanların hamısı ona hörmətlə yanaşır və deyirdi: "Çox yaxşı kişidir!"

Bir dəfə mehmanxananın həyətidə Şəmkirdən olan yaşlı bir adam Mahmud müəllimə yaxınlaşıb onunla görüşdü.

Sonra biz həmin adamdan Mahmud Əliyevi haradan tanıdığını soruşduqda o, dedi:

– Şəmkirin dağ kəndlərindən birində mal-qara oğurluğu baş vermişdi. Bu zaman oğrular qalıb kənardə, bir nəfər məzlumu salıblar içəri. Bu adam da mənim bibim oğludur. Bibim oğlunun isə iki qayınından başqa o kənddə heç kəsi yoxdur. Mən işə qarışdım, hara getdim bibim oğluna köməklik edə bilmədim. Mal-qara oğruları azadlıqda gəzir, bu

binəvanı həbs ediblər. Camaat da bilir, hətta hüquq-mühafizə işçiləri də bilir ki, bu işdə bibim oğlunun əli yoxdur. Ancaq bu köməksiz adamı buraxmaq istəmirlər.

Mənə dedilər ki, Gədəbəyin bir məhkəməsi var, Mahmud Əliyev adında, yaxşı insandı. Gedin dördünüzü onlayın, o, sizə bəlkə bir yol göstərdi.

Əmimlə mən Gədəbəyə Mahmud kişinin yanına getdik. Əmim icazə alıb onun qəbuluna düşdü. Əmim ona deyir ki, Mahmud müəllim, səni and verirəm o bizi yaradana, bu məzluma kömək elə. Günahı olmadan içəri salıblar, indi də məhkəmə başlayır, tutacaqlar.

Mahmud müəllim soruşur ki, bu söhbət dəqiqdimi, doğrudanmı günahsızdı? Əmim deyir ki, istəyirsən qurani gətirəm and içim.

Mahmud müəllim deyir ki, əgər məhkəmə bu rayonda getsəydi, öz əlimdə olardı. İndi Şəmkirdə olduğuna görə çötindir. Ancaq mən məhkəmənin sədri ilə söhbət edəcəyəm, evinə arxayın get.

Mahmud müəllim həmin məhkəmə ilə danışır və başa salır ki, mal-qara oğrusu adı ilə içəri saldıqları adam günahsızdır. Sən onu bil və o işə yaxın getmə.

Bir neçə gündən sonra eşitdim ki, bibim oğlunu həbsdən azad ediblər. Bax, bu kişi belə kişidi!

Xeyirxahlığı, müdrikliyi sayəsində Mahmud Əliyev məhkəmə iclasında hərəkətində cinayət tərkibi olmayan şəxslərə dəfələrlə bəraət hökmü çıxarmışdır. Buna görə bu dəyərli insan elin sevgisini qazanmış və bu gün həmin əməllərindən qürur duyur.

Mahmud Əliyev üçün vaxtı ilə elədiyi yaxşılıqlardan böyük qazancı yoxdur. Yaxşı adamlar həmişə öz əməllərini göz önünə gətirib yaxşı ilə yamanı ayırdır, vicdanın süzgəcindən keçirib, etdiyi yaxşılıqlarla baş-başa qalırlar.

İndi isə elin-obanın bu yaxşı oğlu Mahmud Əliyevin qısa tərcümeyi-halı ilə tanış olaq.

Mahmud Əliyev 1924-cü ildə Əmirxeyir kəndində anadan olmuşdur.

O, 1930-cu ildə 1-ci sinfə daxil olub, 1940-cı ildə Çaykənd orta məktəbini əla qiymətlərlə bitirmişdir. Həmin il maarif nazirliyinin Basarkeçərdə təşkil etdiyi iki aylıq pedaqoji ixtisas verən kursu bitirib, doğma Əmirxeyir kəndində məktəbə müəllim təyin edilmişdir. 1943-cü ildən 1950-ci ilə kimi müəllim, məktəb direktoru və partiya təşkilatının katibi işləmişdir.

M.Əliyev 1950-ci ildə Bakı iki illik hüquq məktəbinə daxil olub. 1952-ci ildə həmin məktəbi bitirərək hüquqşünas ixtisası almışdır. Elə həmin ilin iyul ayında ədliyyə nazirliyi tərəfindən Daşkəsən rayonuna göndərilmiş və xalq hakimi vəzifəsinə seçilmişdir. O, burada 1965-ci ilin sonlarına kimi işləmişdir. İşlədiyi dövrdə rayon Sovetinə deputat və rayon partiya komitəsinin plenumuna üzv seçilmişdir.

M.Əliyev 1965-ci ilin dekabr ayında Qutqaşen (Qəbələ) rayonunda xalq hakimi vəzifəsində işə başlamışdır. O, bu vəzifədə 1976-cı ilə kimi çalışmışdır. Həmin ilin aprel ayından Gədəbəy rayonunun xalq hakimi seçilmiş və 1982-ci ilə kimi burada işləmişdir. Həmin ilin iyun ayından 1988-ci ilə kimi Goranboy rayonunda xalq hakimi işləmişdir. İşlədiyi digər rayonlarda olduğu kimi Goranboyda da rayon Sovetinin deputatı, icraiyyə komitəsinin və rayon partiya komitəsinin üzvü seçilmişdir.

Dörd rayonda 38 il rayon xalq məhkəməsinin sədri vəzifəsində işləyən Mahmud Əliyev məhkəmə iclasında hərəkətində cinayət tərkibi olmayan şəxslərə dəfələrlə bəraət hökmü çıxarmışdır.

Respublikada ədalətli bir hakim kimi ad çıxaran, insaf və vicdanı yüksək tutan M.Əliyev SSRİ Ali Sovetinin 1978 ilin 9 dekabr tarixli fərmanına əsasən "Qırmızı bayraq" ordeni ilə təltif edilmişdir. SSRİ Ədliyyə Nazirliyinin fəxri fərmanını almış, "Əlaçı hüquqşünas" medalı ilə təltif olunmuşdur.

1984-cü ildə əmək fəaliyyətinin 45, anadan olmasının 60 illiyi münasibətilə Azərbaycan Ədliyyə Nazirliyi və Goranboy rayon partiya komitəsi bürosu tərəfindən "Əməkdar hüquqşünas" adı verilməsi üçün mərkəzi komitəyə rəsmi təqdimat göndərilmişdir. Lakin naməlum səbəbdən Azərbaycan KP MK inzibati şöbə müdiri Sabir Hüseynov buna razılıq verməmişdir.

Mahmud Əliyev məhkəmə sistemindəki işlərindən sonra 1988-ci ildən 1992-ci ilə kimi Gəncə Kənd Təsərrüfatı Akademiyasında 1-ci şöbənin rəisi vəzifəsində çalışmışdır. 1992-ci ildən 1995-ci ilə kimi Gəncə avtomobil texnikumunda müəllim işləmişdir. Hazırda təqaüddə olan M.Əliyev əmək fəaliyyəti dövründə 6 medal almış, 9 müxtəlif fəxri fərmanlar və təltiflərlə mükafatlandırılmışdır.

Keyirxahlığı, səmimiyyəti ilə seçilən, hər vaxt xalqın, millətin qayğısına qalan, məzlum insanlara ürəkyağışı ilə yanaşan bu namuslu cəngəllumumuzun uğurlu fəaliyyəti insanlar tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirilmişdir.

M.Əliyev dəfələrlə əsgərlərimizin yanında olub, onlara imkanı daxilində yardımlar göstərmişdir.

Mahmud müəllim 29 aprel 1995-ci ildə həcc ziyarətində olmuşdur.

Doqquz övlad atasıdır. İki oğlu və 3 qızı həkim, üç qızı müəllim işləyir. Qızı Mətanət Əsgərova isə kənd təsərrüfatı elmləri namizədidir.

AVIL ƏKBƏR OĞLU ƏLİYEV

Əliyevlər sülaləsinin üçüncü oğul övladı Avil Əliyevdir. Avil Əliyev 1926-cı ildə Əmirxeyir kəndində anadan olmuşdur. 1937-ci ildə doğma kəndində ibtidai məktəbi bitirərək, Çaykənd yeddilik məktəbində təhsilini davam etdirmişdir. 1942-ci ildə Çaykənd məktəbində təhsilini başa vurduqdan sonra İrəvan (indiki Yerevan) şəhərində pedaqoji

texnikuma daxil olub, 1946-cı ildə oranı bitirmişdir.

Avil Əliyev təhsilini davam etdirmək üçün sənədlərini Bakı şəhərində Vladirmir İliç Lenin adına Pedaqoji İnstituta vermiş və qəbul olunmuşdur.

1950-ci ildə Ali məktəbi bitirən Avil müəllim qonşu

Avil müəllimin nəvəsi Namiq.

Gölkənd məktəbində işə girmiş və 1951-ci ilə kimi işləmişdir. 1951-ci ildə Əmirxeyir kənd orta məktəbinə direktor vəzifəsinə irəli çəkilmişdir. Bəlkə də çox az insanların taleyinə yazılan bir xoşbəxtlik uzun illər Avil müəllimin həyat salnaməsinə çevrilmişdir: nə az, nə çox Avil müəllim 38 il Əmirxeyir kənd orta məktəbinin direktoru vəzifəsini icra

etmişdir.

Eyni iş sahəsində, həm də rəhbər vəzifədə bu qədər çalışmaq üçün ilk növbədə böyük bacarıq, qabiliyyət, kollektivlə birgə ünsiyyəti bərpa edib, saxlamaq və hər şeydən əvvəl insani keyfiyyətlər tələb olunur. Bu yüksək keyfiyyətlər Avil müəllimin şəxsinə gələcək nəsillərə də örnək olacaq bir xüsusiyyət kimi əvəz olunmazdır.

Avil Əliyev 1988-ci ildə erməni işğalı ilə əlaqədar doğma Vətənindən didərgin düşmüşdür. Hal-hazırda Bakı şəhəri Bakıxanov qəsəbəsindəki 96 saylı orta məktəbdə müəllim işləyir.

Avil Əliyev altı uşaq atasıdır.

ASLAN ƏKBƏR OĞLU ƏLİYEV

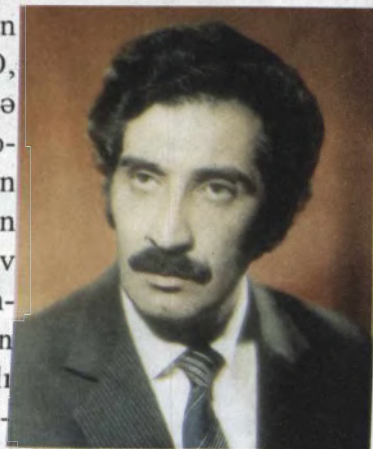
Aslan Cahan Əliyevin kiçik qardaşıdır. O da Əliyevlər sülaləsinə məxsus bir sıra müsbət keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edən insanlardandır. Doğruculuq, qətiyyətli, insanlara məhəbbətli olması onun şəxsiyyətinə xas əlamətlərdir.

Aslan Əkbər oğlu Əliyev 1930-cu ildə indiki Ermənistanın - qədim oğuzların yaşayış məskəni olan Krasnoselo (Çənmərək) rayonunun Əmirxeyir kəndində anadan olmuşdur. O birinci sinifə doğma Əmirxeyirdə getmiş, orta məktəbi isə Gədəbəy rayonunun Qaramurad kəndində bitirmişdir.

Aslan Sovet ordusunda qulluq etmiş, hərbi xidmətini başa vurduqdan sonra Daşkəsən rayonunda yaşamaq qərarına gəlmişdir. Daşkəsəndə müxtəlif sahələrdə çalışan Aslan Əliyev 1960-cı ildə Gəncəyə köçmüşdür. O, Həsənbəy Zərdabi adına Gəncə Pedaqoji İnstitutunu bitirmişdir.

Aslanın beş övladı var.

MUSTAFA CAHAN OĞLU ƏLİYEV

Mustafa müəllim Cahan Əliyevin ilk övlədidir. O, 1942-ci il mart ayının 7-də Qərbi Azərbaycanın Krasnoselo (Çənmərək) rayonunun Əmirxeyir kəndində anadan olmuşdur. Atası Cahan Əliyev Qaraqoyunlu-Göyçə bölgəsində tanınmış şəxsiyyətlərdən biri olmuşdur. Anası ağbulaqlı Miryaqub ağanın qızı Mərziyəbəyim xanım əsil-nəcabətli, xanım-xatın bir qadın kimi tanınmışdır.

Belə bir tanınmış ailədə böyüyən Mustafa Əliyev 1948-50-ci illərdə 1-ci və 2-ci sinifləri Gədəbəy rayonunun Arabacı kəndində oxumuşdur. Bu dövrdə Mustafanın atası Cahan Əliyev Krasnoselo rayon Partiya Komitəsinin birinci katibini döydüyünə görə Gədəbəydə gizlənirdi.

Cahan Əliyev bəraət alandan sonra doğma rayona qayıtmış və Çaykənd kolxozunun sədri işləmişdir. Mustafa həmin illərdə Əmirxeyir, Çaykənd, Toxluca kəndlərində oxumuş və nəhayət Daşkəsən şəhərinə gələrək 1958-ci ildə A.S.Puşkin adına orta məktəbi əla qiymətlərlə bitirmişdir.

Mustafa Əliyev həmin il ADU-nun Geoloji-coğrafiya fakültəsinə qəbul olmuş və 1963-cü ildə coğrafiya-biologiya ixtisası üzrə ali təhsil diplomu almışdır.

Mustafa Əliyev 1963-1974-cü illərdə Həsən bəy Zərdabi adına Gəncə Pedaqoji İnstitutunda fəaliyyət göstərmişdir. O, 1987-ci ildə "Ekoloji situasiya və ekoloji şüur" mövzu-

sunda dissertasiya müdafiə edərək fəlsəfə elmləri namizədi, alimlik dərəcəsi almışdır.

Mustafa Cahan oğlu Əliyev 1974-cü ildən Nəsrəddin Tusi adına Azərbaycan Pedaqoji Universitetində

də fəaliyyətini davam etdirir. Hazırda coğrafiya fakültəsinin dekani və ümumi coğrafiya kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır.

Mustafa Əliyev "Coğrafiya tarixi və səyyahlar", "Azərbaycanın torpaq örtüyü, eroziyanın inkişafı və ona qarşı mübarizə tədbirləri", "Coğrafi kəşflər tarixi" kimi dərslər vəsaitlərinin və 1 monoqrafiyanın müəllifidir. Onun dövrü mətbuatda ekoloji situasiyaya aid bir çox məqalələri işıq üzünə görmüşdür.

Akademik Budaq Budaqova həsr olunmuş "Elmimizin şah budağı" kitabının müəlliflərindən biridir.

Mustafa müəllim təbiətşünaslığın fəlsəfi məsələləri üzrə elmi tədqiqatlarını davam etdirir.

Geniş elmi dünyagörüşünə, dərin fəlsəfi mühakiməyə, güclü təfəkkür tərzinə malik bir ziyalı olan Mustafa Əliyev böyük nəzəri hazırlığa və dərin erudisiyaya malik alimlərimizdən biridir.

Ailəlidir, beş övladı var: Aygün, Nuranə, Aynur, Teymur, Samirə.

SABİR CAHAN OĞLU ƏLİYEV

Krasnoselo rayonunda, eləcə də qonşu Basarkeçər, Gədəbəy, Tovuz, Qazax rayonlarında müdrik ağsaqqal, sözü bütöv, el qəhri çəkən, Koroğlu timsallı bir kişi kimi tanınan Cahan Əliyevin üç övladından biri tibb elmləri doktoru, professor Sabir Əliyevdir.

Sabir Cahhan oğlu 1944-cü ildə Əmirxeyir kəndində anadan olmuşdur. O, 1960-cı ildə

qonşu Gölkənd orta məktəbini medalla bitirmiş və 1961-ci ildə N.Nərimanov adına Azərbaycan Tibb Universitetinin müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olub. 1967-ci ildə həmin İnstitutu müvəffəqiyyətlə bitirən Sabir Əliyev təyinatla Naftalan sanatoriyasına işə göndərilir. Gənc həkim 1967-1969-cu illərdə əvvəl həkim-ordinator, sonralar şöbə müdiri vəzifəsində işləmişdir.

Elmə, təhsilə olan sonsuz marağı Sabir Əliyevi rahat buraxmırdı. Elə bu səbəbdən də 1969-cu ildə Bakıya gələrək doğma təhsil ocağında patofiziologiya kafedrasında aspiranturaya daxil olmuşdur.

Dissertasiya işini vaxtından əvvəl hazırlayaraq 1972-ci ildə atrobasiya etmişdir. Elə həmin ildə ömrü kafedrada assistent saxlanmışdır.

Sabir müəllim 1973-cü ilin mart ayında "Litium və seziyum mikroelementlərinin immunoloji reaktivliyin bəzi göstəricilərinə təsiri" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Həmin ilin oktyabr ayında kafedraya baş

müəllim keçmişdir, 1977-ci ilin iyun ayından həmin kafedranın dosenti seçilmişdir.

Sabir Əliyev 1980-ci ildən 1985-ci ilə qədər Moskvada SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, akademik A.D. Ado-nun laboratoriyasında doktorluq işi aparıb, sonradan işini Moskvada professor Y.M. Levinin laboratoriyasında davam etdirib və başa çatdırıb. Beləki Sabir Əliyev 1992-ci ildə "Limfanın element tərkibinin patoloji şəraitdə dəyişməsi və onun korreksiyası" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. O, 1993-cü ilin iyun ayında patofiziologiya kafedrasının professoru seçilmiş, 1994-cü ildə Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən ona patofiziologiya ixtisası üzrə professor diplomu verilmişdir.

1999-2001-ci illərdə 1 MPF-nin dekanı işləmiş, 2001-ci ilin fevral ayında patoloji fiziologiya kafedrasının müdiri seçilmiş və həmin ilin may ayında isə universitetin tədris işləri üzrə prorektoru vəzifəsinə təyin olunmuşdur.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyində fəaliyyət göstərən "Tibbi-nəzəri bölmənin", Universitetin Mərkəzi Metodik Komissiyasının və "anatomiya, patofiziologiya, biokimya, farmakologiya" üzrə ixtisaslaşmış müdafiə Şurasının sədridir. Universitetin Böyük Elmi Şurasının sədr müavini. O, AMEA-da "Tibb" şurasının üzvü, Səhiyyə Nazirliyində "Ratomorfologiya və patofiziologiya" üzrə komissiyanın sədridir.

Professor S.C.Əliyev patofizioloqların Bakı, Tiflis və Daşkənddə keçirilən qurultaylarının nümayəndəsi və təşkilat komitəsinin üzvü olmuşdur. Bundan əlavə o, Moskvada, Leninqradda, Kişinyovda, İvano-Frankovskidə, Kazanda keçirilən konfrans və simpozumlarda dəfələrlə elmi məruzələrlə çıxış etmişdir.

S.Əliyevin elmi əsərləri keçmiş SSRİ-nin bir çox şəhərlə-

rində, o cümlədən ABŞ, Yaponiya, Fransa, İspaniya, İtaliya, Tailand, Dubay, Türkiyə və başqa ölkələrdə çap olunub.

1992-ci ildən YAP-ın üzvü və universitet üzrə YAP-ın sədridir.

1996-cı ildən "Səhiyyə əlaçısı", 2000-ci ildə isə ulu öndərimiz Heydər Əliyevin fərmanını ilə "Əməkdar müəllim" fəxri adlarına layiq görülmüşdür. 2004-cü ildə Səhiyyə Nazirliyinin və Azərbaycan Tibb Universitetinin Fəxri Fərmanı, 2007-ci ildə isə cənab prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən "Tərəqqi" medalı ilə təltif olunmuşdur.

O, 1982-ci ildən 1997-ci ilə qədər kafedranın tədris işlərinə rəhbərlik etmişdir. İşlədiyi kollektivdə böyük nüfuz və hörmət sahibi olan professor Sabir Əliyev 250-dən çox elmi əsərin, 3 dərs vəsaitinin, 4 elmi-populyar broşuranın, 1 lüğət kitabçasının, bir neçə tədris metodik vəsaitinin müəllifidir.

Sabir müəllimin rəhbərliyi altında 7 ildə 6 namizədlik dissertasiyası müdafiə olunmuş, 5 namizədlik, 4 doktorluq işi davam etdirilir.

Ailəlidir, dörd övladı var: Günel, Samir, Seymur, Orxan.

*Cahan kişi və Sabir müəllim
Jejeznovodsk-1984.*

NƏZİFƏ CAHAN QIZI

Nəzifə Cahan qızı Əliyeva 1947-ci ildə indiki Ermənistan adlanan qədim Azərbaycan torpağında - Krasnoselo (Çənmərək) rayonunun Əmirxeyir kəndində Cahan Əliyevin və Mərziyəbəyim xanımın ailəsində dünyaya göz açmışdır. Bu mötəbər ailənin övladı olaraq Nəzifə xanım yüksək səviyyədə təlim-tərbiyə almış, daşdığı soyada layiq uca mənəb və nəcabət sahibi kimi yetişmişdir.

İki qardaşın bir bacısı və ailənin körpəsi olan Nəzifə yeganə qız uşağı kimi ailədə həmişə sevimli olmuşdur. İşinin çox olmasına baxmayaraq atası işdən evə dönərkən birinci olaraq onunla maraqlanar, onu sevələr və əzizlərdi.

Xüsusilə, alicənab bir ailədən olan Mərziyəbəyim xanım yeganə və sevimli qızı Nəzifənin yüksək mənəviyyat, mədəniyyət və nəcabət sahibi olması üçün daim ona diqqət göstərər, qayğı ilə yanaşardı. İlk uşaqlıq illərində ona göstərilən bu qayğı, aldığı gözəl tərbiyə Nəzifə xanımın tələbətlik illərində, eləcə də ailə həyatında daim özünü göstərmişdir.

Şagird yoldaşları arasında öz nəzakətli davranışı, ağıllı-kamalı ilə seçilən Nəzifə həm də dərslərində başqalarına nümunə olmuşdur. O, natamam orta məktəbi dogma Əmirxeyir kəndində başa vurduqdan sonra 1964-cü ildə orta məktəbi Daşkəsəndə bitirmişdir.

Orta təhsilini müvəffəqiyyətlə başa vuran Nəzifə xanım elə həmin il də sənədlərini Nəriman Nərimanov adına Azərbaycan Tibb İnstitutuna vermiş və qəbul olmuşdur. 1970-ci ildə institutu bitirərək həkim diplomu almışdır. O, həkim kimi əmək fəaliyyətinə Ağdaş rayonunda başlamış və iki il bu sahədə çalışmışdır. Bundan sonra uşaqlarının tərbiyəsi ilə məşğul olmaq üçün öz sənətini davam etdirməmişdir.

Nəzifə Cahan qızı 1968-ci ildə əslən İmişlidən olan Mənsur İbayevlə ailə həyatı qurmuşdur. Mənsur İbayev Azərbaycan respublikasının tanınmış hüquqşünaslarından biridir. O, 45 ildir ki, müxtəlif rayonlarda və Ali Məhkəmədə ağır cinayətlər üzrə hakim vəzifəsində çalışır.

Dörd uşaq anası olan Nəzifə xanımın böyük oğlu Pərviz Respublika prokrorluğunda mühüm işlər müstəntiqi, böyük qızı Nilufər respublika Uşaq Xəstəxanasında həkim, kiçik qızı Nüşabə Konstitusiyaya məhkəməsində məsləhətçi işləyir. Kiçik oğlu Ziyad isə Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakultəsinin 4-cü kursunda oxuyur.

Nəzifə xanımın beş nəvəsi vardır. Üzeyir, Murad, Səyyaf, Cavid, Leyla.

Övladlarını və nəvələrini son dərəcə çox istəyən, daha doğrusu onlarla nəfəs alan Nəzifə xanım həyat yoldaşı Mənsur müəllimlə birlikdə xoşbəxt və nəcib bir ailəyə mənsubdurlar.

DAĞLARDAN AĞIR KİŞİ

Günlərin bir günü meşədə bir uğultu qopdu, dağ-daş lərzəyə gəldi, yerlə göyün arası qovuşdu. Gələndə gördülər ki, yüz illik ömrünü vüqarla yaşamış qoca palıd öz kökündən qopub aslan kimi nərə çəkərək böyrü üstə torpağa düşüb. Palıd yıxıldı-hamı inandı ki, əvvəl var, axır var. Hamı gördü ki, tufanlar, sellər, ildırım-lar yıxa bilməyən dedə palıdın

da öz vaxtı-vədəsi var. O da vaxt çatanda Tanrının əmri ilə qəzavü-qədərə bəli deyib, son məskəni olan ana torpağa baş endirir.

Dəyərli odur ki, palıd yaşadığı dövrdə əyilməzliyi, sərtliyi, mərdliyi ilə seçildiyi kimi dünyanı tərk edəndə də doğurduğu əks-səda ilə yaddaşlarda qalır, əbədiyyət simvoluna çevrilir.

Mərd, dəyanətli, əyilməz, xeyirxah kişilər həmişə başı qarlı vüqarlı dağlara, əyilməz, yenilməz palıda bənzədilmişdir.

Bu günlərdə dağ vüqarlı, palıd əzəmətli, polad iradəli ərən kişilərdən birini də itirdik. Bu böyük itki ilə səsi-sorağı Gəncədən, Şəmkirdən, Tovuz, Qazaxdan tutmuş Azərbaycanımızın bütün Qərb bölgəsinə yayılmış Cahan Əkbər oğlu Əliyevin aramızdan getməsi oldu.

Cahan kişi adı ilə şan-şöhrət sahibi olan bu mərd insanın ölümü bir saatın ərzində bütün eli-obanı ayağa qaldırdı.

Onu yaxından tanıyanlardan, onu ürəkdən sevənlərdən biri kimi bu ölüm xəbəri məni də yaman ağrıtdı. Qəfildən eşitdiyim bu kədər dolu xəbər altında bir müddət donub qaldım. "Cahan kişi hara, ölüm hara! Gidi dünya, dağların tərən oğlu Cahan kişini də yola saldın?!"-dedim. "Dünya" şerimdən bir bənd yadıma düşdü:

**Ömür-gün heçdisə, həyat heçdisə,
Düzəlmək, doğrulmaq daha gecdisə,
Əvvəli get-gəlli, sonu köçdüsə,
Nəyimə gərəkdi bu dünya mənim?
Nəyinə gərəyəm mən bu dünyanın?!**

Cahan kişi kim idi? Mən bir sıra kitablarımı yazanda Cahan kişini göz önümə gətirib, əsərimin qəhrəmanını onun timsalında seçməyə, ona oxşatmağa çalışmışam.

Cahan kişi deyəndə köhlən at belində "Soyuqbulaq", "Cantəpə" yaylaqlarından, göyqözlü Göyçənin yamaclarından Koroğlu kimi süzüb keçən, məclislərə girəndə hamı tərəfindən böyük hörmətlə qarşılanan, vəzifədə çalışan, həmişə öndə gedən, tanımadığı adamın onun üstünə gedəndə kimliyin soruşmadan əl tutan, sözgötürməyən, əyilməyən, erməni millətçilərini yerində oturdan, sözübütöv, xeyirxah, mərhəmətli, millətçi, yurdunu ürəkdən sevən ləyaqət və dəyanət sahibi yada düşür.

Cahan kişinin qətiyyətini, əzəmətini mən çox izləmişəm. Bir dəfə rayon icraiyyə komitəsinin iclas zalında müşavirə keçirilirdi. İrəvandan gəlmiş vəzifəli erməni də rayon rəhbərləri ilə tribunada əyləşmişdi. Həmişə olduğu kimi Minasakyan Aşot adlı millətçi erməni yerindən qalxıb belə bir sual verdi: "Qarabağ Ermənistanına nə vaxt verilir?"

Səlahiyyət sahibləri bu sualı cavablandırmağa macal tapmamış zalda ön cərgələrdən birində əyləşmiş Cahan kişi özünəməxsus zəhm və hikkə ilə ayağa qalxıb üzünü tribuna çevirdi, əlini həmin erməniyə uzatdı:

– Bu küçüyünüzü burdan çıxarın!

Əlini silkələyib həmin erməniyə dedi ki, sən qulağının dibini görərsən Qarabağ əvəzinə!

Zalda çaxnaşma yarandı. Raykom katibi ayağa qalxıb Cahan kişi, Cahan kişi deyərək onu sakitləşdirməyə çalışdı. Cahan kişi bir də üzünü yenidən onlara tutdu:

– Siz buraya Qarabağ məsələsini həll etməyə toplaşmışınız?!

Raykom katibi həmin erməninin bayıra çıxarılmasını və milisə verilməsini tələb etdi.

Cahan kişi belə şəxsiyyət idi. Həmişə biz çox səmimi görüşürdük. 1978-ci il idi. Bir gün görüşdük. Mən hal-əhval tutanda köksünü ötürüb dedi:

– Daha Cahan qocalıb, Eldar!

– Yox, dedim, sən hələ qocalmayıbsan!

Bu söz məni kövrəltmişdi. Evə qayıdanda bir şeir yazdım.

Dedin "qocalmışam", kövrəltdin məni,

Aslanlar qocalmaz, ay Cahan kişi.

Qartal qıy çəkəndə qarğa da coşar,

Dağlara səs salmaz, ay Cahan kişi.

Eldaram, vicdanım könlümün gözü,

Ömrümdə mən saxta demərəm sözü.

Hamı şöhrətlənər, tanınar düzü

Hamı Cahan olmaz, ay Cahan kişi!

1997-ci il idi. Cahan kişini danışdırıb video kasetə yazdırmaq üçün görüşdüm. O, xatirələrini danışanda nəyisə

unutduğunu bildirib, əlini stola vurub dedi: "Ay gidi dünya, tər lan kimi dağlarda süzən Cahan indi danışmağa da çətinlik çəkir".

Mən yenə bir şeir yazdım. Əvvəlki şeirimdə "aslanlar qocalmaz" demişdim. Amma indi gördüm ki, aslan timsallı Cahan kişi də qocalarmış.

Mən elə bilirdim sən qocalmazsan,

Dövrən qocaldarmış, ay Cahan dayı.

Get gəlli dünyanın dolaylarında

Güman qocaldarmış, ay Cahan dayı.

Nələrdən keçməyib bu qoca fələk?

Bilməzdik çox şeyi, bilməzdik gerçək.

İnsanı içində oynayan külək,

Tufan qocaldarmış, ay Cahan dayı.

Sahilə can atır ömrün limanı,

Görünmür gənəliyin yeri, ünvanı.

Fikirsiz, qayğısız yatan ümmanı

Tufan qocaldarmış, ay Cahan dayı.

Dağlar əziz tutmaz hər övladını,

Göylərə ucaldar ər övladını.

Sən demə dağların şir övladını

Zaman qocaldarmış, ay Cahan dayı.

Eldar, polad gördüm sərt kişiləri,

Hər zaman əyəmməz dərd kişiləri.

Keşməkeşli dünya mərd kişiləri

Yaman qocaldarmış, ay Cahan dayı.

İtirə-itirə gedirik. Bu itgilər o zaman daha dərin iz bura-

xır ki, son mənzilə yola salınan adam bir ailədən deyil, el-dən-obadan, millətdən gedir. Cahan kişi vəzifələrlə, varı-dövləti ilə deyil, kişiliyi, namus-qeyrəti, mərdliyi, yenilməzliyi ilə xalqın hörmətini qazanmışdı.

Bu hörmət, bu izzət həmişəyaşarlıq qazanıb, bu onu se-vənlərin qəlbində heykəlləşəcək!

Hələ Cahan adı neçə-neçə şeirlərin, hekayələrin, dastan-ların mövzusu olub, kitablara çevriləcək.

Bu yazımı hələ vaxtı ilə yazdığım "Ulu Göyçə" poema-sından bir bəndlə bitirmək istəyirəm.

**Bir qaya var burda, "Kərəm qayası",
Əzəməti, görünüşü, mayası...
Cahan kişi bir "Çalmalı" dünyası...
Cahan burda şəhə batıb deyirlər!
At oynadıb, güllə atıb deyirlər!
Əlvida, elin böyük oğlu!
Allah sənə rəhmət eləsin!**

CAHAN ÖMRÜ YAŞADIN

Artıq bir neçə gündür ki, mötəbər el ağsaqqalı, müdrik şəxsiyyət, böyük dəyanət sahibi Cahan Əliyev sıralarımız-da yoxdur. Həmişə vüqarlı dağ kimi əzəmətinə güvən liyi-miz Cahan kişi qəflətən dünyasını dəyişdi.

Böyük insanları itirəndə istər-istəməz kədər və qəm in-sanın daxilində sonsuz intizar və dərin bir qəhərlə culğala-şır. Belə insanların ayrılığına dözmək heç də asan olmur. Həmin adamı bir də görməyəcəyini düşündükcə dünyanın vəfasız olduğunu təəssüflə xatırlayırsan.

Cahan Əliyevin aramızdan getməsi mənə çox təsir elədi. Ömrünü kişilik, mərdlik, insanlara sədaqət, dəyanət və yaxşıqla keçirmiş igid bir kişinin köç etməsi başı buludla-ra dəyən əzəmətli dağın qəfildən yıxılmasını xatırlatdı mə-nə. Birdən-birə elə bildim ki, dünyanın bir tərəfi uçdu, dün-yada bir boşluq yarandı. İçimi yandıran bu həsrət odunun təsiri altında dodaqlarımın arasından süzülüb gələn bir pı-çıldı çıxdım:

**Sözümü bir səmtə, yönə deyirəm,
Bu sirri, a dünya, sənə deyirəm.
Eldaram, demişəm, yenə deyirəm,
Havayı, havayı, havayı dünya!**

Əslində dünya həmin dünyadı. O, hamını öz qoynuna gə-tirib, vaxtı çatanda yola salır.

Bu, təbii bir haldır. Yaranmış hər insan bir gün köç et-məlidir. Və bu köç karvanında gedən insan fani dünyadan haqq dünyaya var-dövlətmi aparır, yaxşıqlıqmi, pislikmi apa-rır, yoxsa tamam əliboşmu gedir? Belə bir sualın qarşısında Cahan kişinin keçdiyi həyat yolu qürur doğurur. Onun bu

dünyada qoyub getdiyi də, dünyadan apardığı da yaxşı ad oldu.

**Sən getsən də məhəbbətin qalandı,
Ruhum hər gün başın üstə dolandı.
Ulu dünya şahlara da yalandı.
Bu da belə bir gərmişdi, neyləyək!**

Bəli, ağır salqalı, polad iradəli bu adam dağdan ağır bir ad qoyub getdi - Cahan kişi!

Cahan kişi adını, bu adın şöhrətini, hikmətini Cahan Əliyev çoxlarının milyonlar götürüb, yamanlıq qazandığı dünyada qazanıb.

Cahan kişi yaşadı, sevdi, seçildi. Mərdlərlə oturub durdu. Namərdliyə, xəyanətə, satqınlığa, şərəfsizliyə qənim kəsildi. Əyilməzliyi, yenilməzliyi, namus və qeyrəti özünə ideal seçdi. Eli-obanı sevdi, millət təəssübünü, Vətən məhəbbətini uca tutdu. Əməyi, zəhməti, halallığı sevdi. Haramxorlara, qudurğanlara yolunu göstərdi, yeri gələndə dərslərini verdi.

Cahan kişi nağıllarda, dastanlarda oxuyub, eşitdiyimiz oğuz ərənlərinin dövrümüzdəki ünlü varislərindən biri kimi yaşadı və biri kimi getdi.

Cahan kişi ulu oğuz igidlərinin, müdrik ağsaqqalların, etibarlı, dəyanətli, şöhrətli türk kişilərinin ömrünü yaşadı. "Sən bax, belə yaşadın" -deyə o, qeyrət və ucalıq simvolunun müqəddəs ruhuna yeni bir şeir söylədim.

Sən bir əsrin tarixinə qol atdın,
Hekayətli ümman ömrü yaşadın!
Dəryaları təlatümə gətirən
Cəsarətli tufan ömrü yaşadın!

Qoşulmadın talanına dünyanın,
Qail oldun olanına dünyanın.
İnanmadın yalanına dünyanın,
Müdriklikdə qanan ömrü yaşadın!

Vətən eşqin səməndərə oxşadı,
Tanrı əli kəmərinə qurşadı.
Alp ərənlər hansı ömrü yaşadı,
Sən özün də haman ömrü yaşadın!

Hər gələcək dünyaya baxıb gedibdi,
Qalası deyil ki, çıxıb gedibdi.
Şahinlər şimşək tək çaxıb gedibdi,
Şimşək ömrü, tərhan ömrü yaşadın!

Dağı əridirdi hər məzəmmətin,
Bir ibrət dərsiydi öyüd, töhmətin.
Yüz günah yuyardı bir mərhəmətin,
Aslan idin, Aslan ömrü yaşadın!

Özəmət yaşardı nə-rə səsində,
Zirvə hallanardı od nəfəsində.
Zəhmin, qətiyyətin cəzirəsində
Xaqan ömrü, sultan ömrü yaşadın!

Qərib olduq, ögey olduq Vətəndə,
Yol aradın bu haqq-hesab itəndə...
Fırtınalar son həddinə yetəndə,
Qorqud ömrü, ozan ömrü yaşadın!

Sənin ömrün urvat yüklü, ləngərli,
Gah sevincli, gah qüssəli, kədərli.
Həyat yolu keşməkeşli, qədərli,
Bir əsrlik zaman ömrü yaşadın!

Tanrıya tapınan təbiətinlə,
Ağılın, kamalın, fərasətinlə.
İnsafın, mürvətin, ədalətinlə
Dağ vüqarlı insan ömrü yaşadın!

Ömrün boyu özün oldun, sən özün,
İstisinə güvənmədin hər közün...
Öz yerişin, öz duruşun, öz sözün...
Kişi ömrü, Cahan ömrü yaşadın!

II BÖLMƏ

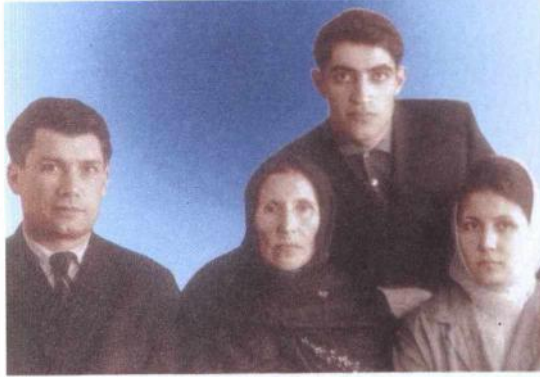
Gəlimli-gedimli bu cahana Cahan kişi öz yerli-
göylü, dağlı-bağlı, dənizli-çaylı, baharlı-qışlı məni
ilə gəlmiş əlahiddə, ayrıca, bütöv bir Cahan idi, be-
ləcə bütöv bir Cahan kimi də ayrılıb getdi!

İsrafil Məmmədov.

DOĞMALAR-YAXINLAR

Hacı Mahmud ƏLİYEV

ONA OLAN EL SEVGİSİ MƏNİ HEYRƏTƏ GƏTİRİRDİ

*Mahmud kişi, Saçlı xanım, Rəfiqə xanım
və Sabir müəllim.*

Hər kəsin hörmətlə yad etdiyi, adını iftixarla çəkdiyi Cahan Əliyev mənim sevimli qardaşımdır. Təbii ki, mən Cahan Əliyev haqda çox şey bilirəm. Onun gəncliyi də, sonrakı

həyatı da mənim gözümlə önündə olub. O, mənim əziz qardaşım olmaqla yanaşı həm də ağsaqqalım, fəxrım, iftixarım olub. Cahan fəxr ediləsi adam idi. Fəxr ediləsi qohum, eloğlu idi. Qardaşım olduğu üçün demirəm. O, dövrünün nəhəng kişilərindən biri idi. Hələ gənclik yaşlarından elin-obanın hörmətini qazanmışdı. O, bacarığı, qabiliyyəti, insanlara münasibəti ilə seçilirdi. Cahan kişi intizamlı, işgüzar və tələbkar olduğu qədər də incə qəlbli adam idi. O, iş üstə olanda nə qədər ciddi, zəhmli, tələbkar olurdusa ailədə, qonşuda, insanlar arasında bir o qədər səmimi və mehriban görünürdü. O, təsərrüfat rəhbəri işlədiyi dövrdə iş üstünə gedəndə hamı özünü yığırdı, ondan çəkinər, işi ilə məşğul olardı. Cahan heç vaxt heç kəsin xətrinə dəyməzdi,

heç kəsi iş üstə incitməzdi. Ancaq insanlar hər şeydən əvvəl ona hörmət göstərirdilər.

Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin ikinci katibi vəzifəsində işləmiş Bilal Məmmədov (o, **Dədə Ələsgərin nəvəsi idi**) mənimlə söhbətində deyirdi ki, ikinci katib işləyirdim. Əmirxeyir kolxozuna getdim. Cahan Əliyevlə birlikdə biçin sahələrinə, tarlalara çıxdım. Biz əməkçilər arasında söhbət edirdik. Söhbət daha çox Aşıq Ələsgərə ünvanlanırdı. Adamların Cahandan utandığı, çəkdiyini açıq-aşkar hiss olunurdu. Mən ürəyimdə düşünürdüm ki, Cahan sərt və zəhmli adamdır, yəqin ki, ondan qorxurlar. Başqa bir sahəyə döndük. Burada ot yığını gedirdi. Biz tərənin dalından sərənəyə dönəndə bir dəstə qadının oturduğunu gördük. Qadınlardan biri sıçrayıb qalxdı və iş yoldaşlarına dedi: "Qızlar qalxın, Cahan gəldi!" Qadınlar hamısı yerindən qalxıb, tələm-tələsik dırmaqlarını götürüb, otlarını toplamağa başladılar. Mən bir an içində baş verən gərgin anlardan heyretə gəldim. Üzümü Cahan Əliyevə tutdum:

– Əliyev, camaatı necə qorxudubsansa səni görəndə bilmirlər ki, neyləsinlər! Dodaqlarında xəfif təbəssüm görünən təsərrüfat rəhbəri özünə məxsus bir şüxluqla dilləndi:

– Yoldaş Məmmədov, mən əməkçi adamları qətiyyətlə incitmərəm. Həmişə belədi. Özüm də bilmirəm onlar məni görəndə nəyə görə belə eləyirlər. Gəl onlara yaxınlaşıb soruşaq. Biz ot yığan qadınlara yaxınlaşdıq. Onlar əsil kənd qadınlığına məxsus utanacaq bir tərzdə başlarını aşağı salıb işləyirdilər. Mən onlara "yorulmayasınız" deyib dolanmalarını, vəziyyətlərini soruşdum.

Cahan onlara müraciətlə dedi:

– İndicə biz gələndə "Cahan gəldi" deyib ayağa qalxan kimi idi?

– Zərnişan idi, -deyə nisbətən yaşlı bir qadın dilləndi.

Mən həmin qadına:

– Bu Cahan sizi yəni o qədər qorxudub ki, o gələndə özünüzü daşa-ağaca vurub, dik sıçrayırsınız?

– Yox dərdin alım, - həmin qadın dilləndi, - Allaha and olsun biz hələ sədrimizin ağzından nalayiq söz eşitməmişik. Ancaq Allahdandı-bəndədəndi, nədisə hamı o kişinin adı gələndə, səsi-sədası gələndə özünü yığışdırır. Bu da ona olan hörmətdəndi. Bax, o sıçrayıb qalxan qadın Cahan qardaşın əmisi qızı Zərnişandır. O nədən qorxacaq... Cahan zəhmli adamdı, hörmətli adamdı, el hörməti qazanmış adamdı, bunların hamısı oradan gəlir.

Mən harada oldumsa Cahan Əliyevin böyük hörmət sahibi olduğunu gördüm. Mən onda onun özünə belə bir söz dedim: " Əliyev, bu iradə, qabiliyyət, hörmət, şan-səhrət ki, səndə var, onlar hamısı Allah vergisidir."

Bilal Məmmədovun sözünün qüvvəti olaraq demək istəyirəm ki, Cahan hansı işə baş qatsaydı, hansı məsələ ilə bağlı işə qarışsaydı o, iş düzəlməliydi. Bunları düşündükcə Cahan Allahın sevimli bəndəsi olduğu qənaətinə gəlirsən.

Cahan çox qonaqsevər adam idi. Hər gün onun evində qonaq olardı. Həm də bu qonaqlar əsasən Bakıdan, Gəncədən, İrəvandan, Tovuzdan, Şəmkirdən, Qazaxdan, Basarkeçərdən, Gədəbəydən gələn tanınmış adamlar idi. Həmin adamlardan Əli Süleymanov, Firudin Bağirov, Kərəm Əliyev (Gədəbəyin birinci katibi), Məmməd Nəbiyev, Barat Qaravəliyev, Rza Vəlibəyov Krasnoseloda raykomun birinci katibi işləyən Cümşüd Sultanov, Yunis Rzayev, Əli Həsənov, Həbib Həsənov və başqaları Cahanın qonağı olanda mən də iştirak etmişəm.

İnanın ki, Cahan əməkdən, zəhmətdən doymayan adam idi. Bu adamda elə enerji vardı ki, gecə-gündüz çalışır, qo-

naqlarını yola salır, hər hansı iş dalınca rayona, mərkəzə gedir-gəlir, yoruldu demirdi.

Cahanın Martirosyan adlı raykom katibi ilə aralarında olan ziddiyyət kəskin xarakter almışdı. Artıq Cahan onu vurmuş və rayonu tərk etmişdi. Bu işi bütün Ermənistan bilirdi. Ermənistan hökuməti tam heyətdə onun həbs olunmasına çalışırdı. Hətta Martirosyanla arası olmayan ermənilər də bir nəfər türkün Ermənistanda erməni millətindən olan raykom katibini döyməsini sindirə bilmirdilər. Mən onda çox mənəvi və fiziki əzab çəkmişəm. Cahanın işi ilə bağlı İrəvanda müvafiq adamlarla görüşür, söhbətlər aparır, kömək göstərmələrini xahiş edirdim. Bəraət almaq üçün Moskvaya getməsinə şərait yaratmağa çalışırdım. Yaxşı bilirdim ki, Cahanı ələ vermək olmaz. Ermənilər onu həbs edən kimi sonuna çıxmağa çalışacaqlar. Həmin dövrdə Sovet hökumətinin idarə və müəssisələrində, hüquq-mühafizə orqanlarında çalışanların böyük bir qismi ermənilər idi.

Deyirlər: "Qardaşının xasiyyətini bilirsənmi? Deyir ki, yoldaşlıq etməmişəm." Mən Cahanı həmin illərdə daha yaxından tanıdım. O, həyatının ən çətin günlərini yaşasa da öz qətiyyətini itirmir, ruhdan düşmür, sözün əsl mənasında həyat eşqi ilə yaşayırdı. Mən həmin illərdə Cahanın nə qədər iradəli, mətin, əyilməz, dəyanətli adam olduğunu şahidi oldum. Onun nə qədər etibarlı, dostları olduğu ortaya çıxdı. Həmin dostlar yeri gələndə gizli yolla Cahana maddi və mənəvi yardım göstərirdilər. Həmin dövrdə belə köməklik göstərmək mümkün deyildi. Çünki həmin adamlar özləri ağır zərbə altında qalırdılar. Mən onda görürdüm ki, onun dostları da özü kimi sudaqətli adamlardır.

Cahan öz əzmkarlığı, mübarizliyi, mərdanəliyi və ədalətli olması sayəsində bəraət qazandı və azadlığa çıxdı. O,

azadlığa çıxanda hər yerdən təbrik üçün axın-axın insan gəlirdi. Özlərinə arxa-dayaq sandıqları bu adamın ayaqları altında qurban kəsirdilər. Günlərlə davam edən bu sevincli dəqiqələrə azərbaycanlılarla yanaşı ruslar və ermənilər də qoşulmuşdu. Bu adamın el-oba arasında nə qədər böyük hörmətə malik olması hamını heyrotə gətirirdi.

Cahan bundan sonra da rəhbərlik fəaliyyətini davam etdirdi. Təsərrüfatların inkişafı sahəsində camaatın dolanması ilə bağlı böyük işlər gördü. Vaxtı ilə rayonun böyük təsərrüfatlarından olan Toxluca kəndində sədr işləyən Cahanın böyük hörməti vardı. Bir qədər sonra Toxluca sovxozunda direktor işləyən adam ona zəng vurur ki, İrəvandan qonağım var, dur Toxlucaya gəl. Cahan Toxlucaya gedəndə görür ki, qonaq Ermənistan Nazirlər Sovetinin sədri Koçinyandır (bu adam sonralar Ermənistan KP MK-nın birinci katibi işlədi). Onlar Toxlucanın altında, Sevan gölünün sahilində yerləşən məhəllədə görüşürlər. Bir qədər olub keçmişdən söhbət apardıqdan sonra Koçinyan ona nərd oynamağı təklif edir. Oyun vaxtı Cahan deyir:

– Yoldaş Koçinyan, Martirosyanla mənim məsələmdə siz də mənə kömək etmədiniz. Mənim heç bir təqsirim yox idi.

Koçinyan deyir:

– Get Allahına şükür elə, səni salamat buraxdıq! Bir də ki, onlar keçmişdə qaldı.

Cahan başa düşür ki, söz onun xoşuna gəlmədi. Demək hər hansı türk oğlunun hər hansı erməniyə əl qaldırması Koçinyanın da həzm edə bilmədiyi bir məsələdir.

Bundan sonra Cahan tam əminliklə deyirdi ki, erməninin sovinist millətçi olmayanı yoxdur.

Cahan həmişə mənə zəng edərdi ki, filan adamlar yanıma gəlmişdi, onlara kömək elə. Mən hakim idim. Cinayətkar işə qanuna müvafiq cəzasını almalı idi. Mən ona deyir-

dim ki, baş üstə, qağa. Ola bilər ki, həmin adamlar böyük günahın sahibidir.

Onda deyirdi:

– Mən günahı olmayanları, işi tərsə düşənləri deyirəm. Haqqı haqq kimi, nahaqqı nahaq kimi qiymətləndirməyin tərəfdarıyam.

Onsuz da mən ədalətsizliyə yol vermirdim və ömrüm boyu da insafsızlıq etmədim. Bu yolda vicdanım saf və təmizdir.

Övvəldə dedim ki, Cahan mənim qardaşımdır. Ancaq mən bunu qardaşlıq xatirinə yox, insanlıq naminə, həqiqət naminə qələmə aldım. Cahan mənim qardaşım olmasa, mənim tanıdığım bir başqa adam olsa da mən bu sözləri deməyə bilməzdim.

Mən hesab eləyirəm ki, yaşadığı dövr ərzində mərdlik, kişilik, cəsarət, bacarıq göstərmiş, elinə - obasına arxa olmuş, məzlumların haqqını zalımlardan qorumuş hər bir ər igidin tarixi sənədlərdə və millətin qan yaddaşında yaşamaq haqqı var. Eyni zamanda bu qəbil insanlardan olan Cahən Okbər oğlu Əliyevin də...

ACILI-ŞİRİNLİ GÜNLƏR

Atam evlənəndə 30, anam Mərziyəbəyim xanımın isə 14 yaşı olub. Anamın yaşını bir qədər artırılar ki, nikah baş tutsun. Anamın atası Məşədi Miryaqub ağa, anamın deməsinə görə qızını vermək istəmiş. Ağa bilirdi ki, Cahən kommunistdir, rəhbər vəzifələrdə ermənilərlə birlikdə işləyir. Atam həmin dövrdə kənd soveti sədri işləyirmiş.

Babam Əkbər kişi quran oxuyan mömin adam olub. Dülğərlik Əkbər babamın xobbisi idi. Araba, boyunduruq, ta-baq, qaşiq, çömçə, bir sözlə hər şey düzəldə bilirdi. İşləyərkən Yanıq Kərəmdən zümzümələr edərdi. Çox zəhmətkeş insan idi. Onun kimi ot çalan az-az olardı, babamın şələsini hər adam götürə bilməzdi. Yağlı yeməyi sevərdi. Onun xən-gəlinin və ya əvəlikli istisinin yağını bol edərdilər. Bə-zəkli-düzəkli gözəl çarıqlar tikərdi. Onun tikdiyi çarıqlarda özümü çox qıvraq və xoşbəxt hiss edərdim.

Ana babam zəhimli adam idi. Qadınlara heç zaman əl uzatmazdı. Hamı ona hörmət edər və "Məşədi ağa gəldi" deyə ayaq üstə qalxardı. Ana babamın ocağı Basarkeçər-dən, Gədəbəydən, Qazaxdan, Tovuzdan, hətta Gəncədən belə müsəlmanların müqəddəs and yeri idi. Hamı Məşədi Miryaqub ağanın cəddinə and içərdi.

Məşədi Miryaqub ağanın ulu babası ərəb olub. Əvvəllər

Azərbaycan türkcəsini bilmirmiş. Seyid babam Ağbulaqda, onun atası Hacımuğanda, ulu babası Qara Seyid isə Şərurda dəfn olunub. Onun məzarı bu gün də ziyarətgahdır.

Mən 1942-ci il mart ayının 7-də dünyaya göz açmışam. Atamı əsgərliyə çağırıblarmış. Nədənə geri qaytarıblar. Yolda mənim olduğumu ona deyib, muştuluq alıblar.

Nəhayət, atama bron veriblər və bir daha əsgəri xidmətə çağırmaıblar. Çünki o, 1929-1932-ci illərdə Bakıda əsgəri xidmətdə "vzvod" komandiri olub.

1943-cü ildə atamı Cil kolxozuna sədr göndəriblər. O vaxt mən çox balaca olmuşam. Deyilənə görə Cildə Bafta xalagildə olmuşuq. Sonralar onun oğlanları Həsən və Firudin Azərbaycanda milis rəisi olublar.

Cildən mənə ayağımın üstəki yanıq yeri yadigar qalıb. Sobanın isti qapağı düşüb ayağımın üstünə.

O dövrdə adlı-sanlı bir aşıq kimi tanınan cilli Aşıq Yunus atamın toyunu edib. Atam mənə toy edəndə də Aşıq Yunus gəlmişdi. Lakin aşıq kimi yox, qonaq kimi iştirak edirdi. Bu görkəmli el sənətkarı artıq qocalmışdı. Yadımdadı, Aşıq Əkbərin və Aşıq Qədirin xahişi ilə ustad aşıq bir agız oxudu. Nə qədər qocalsa da hamını heyrətə gətirdi.

Mən Cildə atama camaatın dili ilə "ağa" demişəm. Birinci sinifə gedəndə qardaşımla atamı "əmi" deyə çağırıdım: -sadəcə Cahən əmi... Əslində çox adam ona Cahən əmi deyərdi.

Atam Cildə işlədiyi dövrdə ayağı sayalı olmuşdu. Həmin il təsərrüfatda bol məhsul yetişdiyinə görə kəndi tərək edən kolxozçular kəndə qayıdıb öz gündəlik qayğıları ilə məşğul olmağa başlamışlar. Qanlı-qadalı müharibə illərindəki çətinliklərə baxmayaraq atam Cahən Əliyev Cil təsərrüfatında əhəmiyyətli iqtisadi yüksəlişə nail olaraq böyük hörmət qazanmışdır. Bir nüfuz sahibi kimi onu rayona işə dəvət edib, Torpaq şöbə müdiri vəzifəsinə irəli çəkiblər. Atam icraiyyə

komitəsinin sədr müavini işlədiyi dövrdə 1 il RİK sədrini ovöz etmişdir. Ermənistan Ali Sovetinin sədri Aruşanyan və müəyyən vəzifəli şəxslər keçirilən tədbirlərdən sonra evimizə gəlib atamın qonağı olduqlarını görmüşəm.

Həmin dövrdə atamı Kirovabad şəhərinə-indiki Gəncəyə rəhbər kadrlar kursuna (Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun nəzdində) oxumağa göndərilər. Bir il orada gündə 12-14 saat olmaqla gərgin elmlə məşğul olub, təhsilini bitirdikdən sonra öz vəzifəsinin icrasına başlayıb. Yadımdadır atam həmin diploma əlavəni bizə göstərəndə sevincimizin həddi-hüdudu olmazdı. Axı, o, bütün fənlərdən ola almışdı. Doğrudan da ilahi ona təkcə boy-buxun, güc yox, həm də ağıl, zəka vermişdi. O, erməni, rus, latın, ərəb dillərində yazıb oxumağı bacarır, erməni və rus dillərini mükəmməl bilirdi. Bunun bir səbəbi də o idi ki, Krasnoselsk rayon mərkəzində malakanlar yaşayırdı.

Atam rayonda işləyəndə biz rayon mərkəzindəki malakan evlərindən birində yaşayırdıq. Evimiz qonaqlı-qaralı olurdu. Anamın və atamın kəndliləri, qohumları rayon mərkəzinə gələndə bizə baş çəkərdilər. Anam seyid qızı olduğundan onun yeməkləri Əfruz nənəm tərəfindən evlərdən göndərilirdi.

Atamın ayaqlarında uzunboğaz xrom çəkmə, əynində dəri gödəkə, belində enli kəmərlər və kolfeyi şalvar olardı. Silahını üstündə gəzdirərdi.

O zaman rayonda azərbaycanlılar tam üstünlük təşkil etdiyindən əksər vəzifələrdə azərbaycanlılar idi. Birinci katibdən başqa, Qəşəm İsmayilov, Ağəli Əsədov, Savalan Şirinov, İdris Sadıqov və b. məsul vəzifələrdə çalışırdılar. Atamın sürücüsü Timofey adlı rus idi.

Evində qaldığımız malakan bərk içən idi. Arvadı onu boynundan tutub evə gətirərdi. Malakanlar qonaqpərvər de-

yildilər. Azərbaycanlılara yuxarıdan aşağı baxardılar. Qonağa peçin üstündə yer salardılar, daha doğrusu bir kürk verərdilər ki, al bürün yat. Çoxlu qaz saxlayırdılar. Uşaqları səhərdən axşama kimi qaz otarardılar. Onlardan xoşum gəlməzdi.

Bizi bağçaya qoymuşdular. Sabirin qrupu ayrı idi. Bağçaya qaşığı, nəlbəki və fincan da vermişdilər. Uşaqlar rus və erməni dillərində danışır, danışırdılar. Mən isə bərk darıxırdım. Qaçmağa çalışırdım. Raykomun qızı Sveta da bizim qrupda idi. Lakin evə getməyə utanırdım ki, deyəcəklər qardaşın dözdü, sən yox. Buna baxmayaraq qaçdım. Amma evə getmədim. Axşamın düşməsinə gözləyirdim ki, birdən həyətdə uzaqdan Sabiri gördüm. Sən demə o çoxdan qaçmış. Yadımda o da qalıb ki, bağçada bizə "Qusi, qusi, qa-qa-qa" öyrədirdilər.

Atamın paxıllığını çəkənlər çox idi. Bir çoxları onun katiblə yaxın olmasını istəməmiş. Dedi-qodular Cahanı nüfuzdan salmağa yönəlmişdi. Katib S. Martirosyan da atamın şəxsiyyətdən, nüfuzundan çəkinir, onu dolaşdırmaq üçün bəhanələr axtarırmış.

El arasında katibə dəli Martirosyan, oğluna dəli Qarnik deyərdilər. Bir dəfə Qarnik bizə gəlmişdi, anamdan pul istədi. Anam dedi ki, pul yoxdur. O, anama erməni dilində söyünə etdi. Anam buna dözmədi, sobanın yanındakı ağacı götürüb kürəyinin ortasına zərbə endirdi. Evimizə bazarlıq edən bibim qızı Gülüstən bundan bərk qorxdu. Anam ona qorxma, Qarnik qorxağm biridir,-dedi.

Atam söyləyirdi ki, bir dəfə katibin evində idim. Oturub çay içirdik. Birdən oğlu Qarnik stolun üstündən tapançanı götürüb atasına "əllər yuxarı" deyərək omr etdi. Mən tapançanı onun əlindən aldım və ona təpindim. S.Martirosyan dedi:

– Cahan, narahat olma, mən bundan da şuluq olmuşam.

Anamı inək sağmağa qoymazdım. Ona görə inəyin bir ayağına mənı, o biri ayağına buzovu bağlayırdı.

Atamla Martirosyan arasında ilk münəqışə Toxluca kəndində taxıl biçinində baş verib. Taxıl yetişməmiş onu biçməyi tələb edib. Kolxozçular Martirosyana Cahanın icazə vermədiyini deyərəkən o qəzəblənib:

– Cahan kimdir, katib mənəm!-deyə səsinı qaldırmışdı. Təbii ki, atam onun cavabını verməliydı. O, qayıdır ki:

– Təsərrüfatın rəhbəri mənəm! Taxılı yetişməmiş biçib döymək olmaz. Hamısı tayada yana bilər.

– Yuxarılar plan tələb edir. Biz planı yerinə yetirməliyik, vəssalam! Atam qətiyyətlə deyir:

– Yuxarılar bu cür tələb qoymaz. Axtı, bura dağ yeridir. Taxıl hələ yetişməyib, sünbüllər bərkiməyib, onu necə döymək olar!

Sözlər çəpləşir, ermənicə söyüşlər başlayır. Atam isə camaatın elə içindəcə S.Martirosyanın boğazından yapışır və onu əzişdirir. Adamlar onları aralaşdırırlar.

Katib girəvə axtarır. Atam Cahan kişi 1948-ci il köçünə (azərbaycanlı əhalinin Ermənistandan köçünə) maneçilik törədir. Krasnoselsk rayonundan bir nəfər belə azərbaycanlı köçmür. Bu ərazilərin qədimdən bəri türk torpaqları olduğunu bildirir.

Yuxarılar vəziyyətin ciddi olduğunu anlayıb bu fikirdən çəkinsələr də Cahan Əliyev barədə kinləndiklərini gizlədə bilmirlər.

Nəhayət, bizim kənddə oğurluq olur. Cahanın oğrulara şərait yaratdığını, onların Cahana qohum olmalarını bəhanə edərək atama böhtanlar yağdırır, imzalı-imzasız məktubları işə saldırırlar.

Atam vəziyyətin ağır olduğunu duyur, rayonu tərk edir. Martirosyan isə ittifaq miqyasında axtarış elan etdirir. Atam iki həftə Mosvkada olur. Stalinin qəbuluna yazılır. Bu, baş

tutmur. Dərdini şöbələrdən birinə bildirir. Onlar İrəvana yazır, bunun heç bir nəticəsi olmur.

1948-1950-ci illərdə atam Gədəbəy rayonunda daldalanırdı. Biz Arabaçı kəndində olurduq. Bu zaman atamın əmisi oğlu, Ermənistan respublikasının əməkdar müəllim keçən əsrin iyirmənci illərindən partiya sıralarında olan Şəmşəd müəllim də Arabaçı kəndinə pənah gətirdi. Müəllim işləyirdi. Mən bir və ikinci sinifləri Arabaçı kəndində oxudum. Müəllimim də Şəmşəd əmim idi. O, çox ciddi, tələbkər, əməksevər, halal və el-oba içində olduqca nüfuzlu bir insan idi. Ana babası Əsgər ağa olmuşdu. Bir sözlə əsl-nəcabət sahibi idi. Kəndimizdən olan əksər ziyalıların, professorların müəllimi olmuşdu. Qanlı-qadalı 1934-39-cu illərdə xalqı Stalin repressiyalarından qoruyan şəxsiyyətlərdən biri də məhz Şəmşəd müəllim olmuşdu.

Şəmşəd müəllim Abbasqulu bəy Şadlinskiinin qırmızı taborunda ermənilərə qarşı mərdliklə döyüşmüşdü. Xalqının qədr-qiyətini daim uca tutan bu dəyərli insan təqaüdə çıxana qədər Arabaçı kəndində müəllim işlədi.

1948-50-ci illərdə atamı gecə-gündüz axtarırdılar. O, bizimlə qaçmışdı. Rayonun müxtəlif kəndlərində dost-tanış və qohumların evində olurdu. Onun şəərəfinə məclislər düzəldirdilər. Aşıqlar çalıb oxuyurdular. Bu zaman onu əmisi oğlu İbrahim müşaiyət edirdi. Həmişə əli silahlı olardı. O, mahir ovçu idi. Yaxşı yadımdadı, bir dəfə bir ayı ovlamışdı. Onun ətindən birinci və sonuncu dəfə mən də yemişəm.

Rayondan göndərilən milis əməkdaşları arasında atamın dostları da olurdu. Düzü çox zaman axtarışlar formal xarakter daşıyırdı. Onlar qayıdıb "tapmadıq" deyərə raport verirdilər.

Həmin illərdə qardaşım və mən ev işlərinə kömək edirdik. Babam bizə balaca toxu düzəltmişdi. Qarğıdalı və kartofun boğazını döyürdük. Çöldə günorta yeməyi zamanı bir

gün anam mənə - get Şəkibə xaladan çörək al gətir,-dedi. Şəkibə xalanın əri kolxozun hesabdarı idi. Çörəyi gətirib anama verdim. Üstü bəzəkli və yumurtalı olan bu çörək çox qəşəng idi.. O zaman una qənaət edilsin deyə çox adam xəmirə kartof qatırdı. Yumuşaq olsa da tamından xoşum gəlməzdi. Belə hallarda anam üzünü yana çevirər, özünü nə qədər saxlamaq istəsə də yanaqlarından göz yaşları süzül-düyünün şahidi olurduq. Bunlar bu dünyanın haqsızlıqlarına qarşı axıdılan göz yaşları idi. Axı, atam büro üzvü, torpaq şöbə müdiri və RİK sədri idi. Şəkibə xala kim idi ki, onun çörəyi bizimkindən yaxşı olsun.

Günlərin bir günü bacım arı yeşiklərinə yaxınlaşır əlindəki çöplə yeşiyin ağzını qurdalayır. Acımış arılar bacım Nəzifəni (**biz ona Nazo deyərdik**) bərk çalmışdılar. Hamımız qorxurduq ki, o ölə bilər... Anam tez Nəzifənin başına süzmə sürtdü və tez-tez onu dəyişdirdi. Nazo yaşadı, beləliklə onu yaşadan seyid babamın cəddi və anamın bədahətən dediyi bayatılar oldu...

Anam təsadüfənmi deyirdi, yoxsa bu bayatıları eşitmişdimi, deyə bilmərəm. Ancaq həmin bayatılar sanki bir quş kimi qanadlanıb haqqın dərgahına uçur, bu haqsızlıqdan böyük Tanrıya şikayət edirdi. Bu şikayət isə bir seyid qızının ulu yaradana xitabı idi... **Onu bilirəm ki, həmin gecə atam evdə idi. Mən atamın yaşla dolu qəmli gözlərini ilk dəfə onda gördüm. Mənasını yalnız çox sonralar duydum.**

Növbəti axtarışların birində milis anamı aparmaq istəyir. Tez də fikirlərindən daşınırlar. Qorxullar ki, atamla əmim İbrahim onların axırına çıxar və hamsını qırırlar. Bunu onlar özləri çox sonralar bizlərə danışdılar.

1950-ci ildə katib S.Martirosyanın özünün işi dolaşır. Haqqında cinayət işi qaldırırlar. Rayon təhlükəsizlik idarəsinin rəisi, atamın dostu Poqosyan əmim Mahmudu yanına

çağırır və tezliklə Cahanın rayona gəlməsini xahiş edir.

Atam dörd atlı ilə rayon mərkəzinə yola düşür. Poqosyan atamı çox böyük mehribanlıqla evin qənsərində qarşılayır və evə dəvət edir. O, əvvəlcədən hər cür hazırlıq görübmüş. Rayonun məsul işçilərinə, prokurora, milis rəisinə, katiblərə zəng edir ki, "qaçağı tutmuşam" gəlin. Hamı gəlir, kef məclisi qurulur, şənlik səhərə kimi davam edir.

Həmin gündən etibarən atam bəraət alır, vəzifəsinə bərpa olunur.

1950-ci ildə İ.Stalinin göstərişi ilə dağ kəndləri birləşdirildi. Bizim rayonda da belə bir kolxoz təşkil edildi. **Mərkəzi Çaykənd olmaqla Əmirxeyir, Bəryabad, Yanıqpəyə və Garaqaya kəndləri birləşdirdi.** Biz Çaykəndə köçdük.İki təkərli araba bizim köçümüzü Çaykəndə gətirdi. Dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərindən olan Mehranlı kovxanın evində məskunlaşdıq.Üstü kirəmitsiz iki balaca otaq idi. "Tərsə çay" kəndi ikihissəyə ayırmışdı. Məktəbə gələndə çayı balaca körpüdən keçməli olurdum.Mənim uşaqlıq dostum Həminin oğlu Elbrusu çay daşanda aparmışdı. Odur ki, körpüdən hər keçəndə o, yadıma düşür və bərk darıxırdım. Çay bəzən elə daşırdı ki, hətta camış belə asanlıqla aparırdı. Düzü arabaya minəndə də çox ehtiyatlı olmağa çalışırdım. Eşitmişdim ki, adı mənə qoyulan Mustafa əmim yüklü arabanın altında qalmış və dünyasını dəyişmişdi.

Məktəbimizdə savadlı müəllimlər çox idi və o zaman müəllimlərə böyük hörmət və ehtiram var idi. Kəndimizdə maaş alanlar da elə müəllimlər idi. Əslində bazarı onlar idarə edirdilər. Kolxozçular əmək günü alırdılar. İlin axırında kolxoz, taxıl, kartof, pendir nə versə o idi.

Atamdan hamı çəkinirdi. O, uca boylu və çox güclü idi. Milisə heç zaman zəng etməzdi. Kimin nə cəzası varsa özü verərdi.Həmin kimi evdəkilər də ondan bərk çəkinərdi.

Hərdən evimizdə ərzaq olmayanda anam məni idarəyə atamın yanına göndərərdi. Heç olmasa, "avans" olaraq yağmı, pendirmi, nə isə versin. Atam təpinər, mən evə qayıdardım. Bir sözlə, anam məni idarəyə göndərəndə elə bil Sibirə sürgünə gedirdim. Çünki bu idarənin qabağında ərzaqa ehtiyacı olanlar çox idi. Kimisinin atası müharibədə qalmışdı, kimisi şikəst idi. Bir sözlə, əhali ağır həyat tərzini keçirirdi. Qışda uşaqların çoxusu məktəbə ayaqyalın gəlirdi. Paltodan söhbət belə gedə bilməzdi. Bəzi valideyinlər İrəvandan uşaqlarına bazardan təmirdən çıxmış ayaqqabı, nimsə pal-paltar alanda bu "komfort" sayılırdı. Hərdən maarif şöbəsinin xətti ilə yetim uşaqlara geyinilmiş pal-paltar verirdilər. Kinoya baxa bilmək böyük xoşbəxtlik idi. Çünki bilet almağa pulumuz olmurdu. Erməni kino mexanik Valod isə bizi içəri buraxmazdı. Bozən pəncərələrin barmaqlıqları arasından oğrun içəri daxil olardıq. Çox zaman o, bunu bilər və bizi bayıra çıxardardı.

Atam da, biz də Stalinə, kommunizmə bərk inanardıq və bizə belə gəlirdi ki, yaxın zamanlarda kommunizm qurulacaq və hər şey ürəyimizcə olacaq.

Stalinin şəninə şərq dərslərində şeirlər deyər, mahnılar oxuyardıq.

1953-cü ildə Stalin öləndə, camaat kimi mən də ağladım. Stalinin ölüm xəbəri bu günkü kimi yadımdadır. Biologiya dərsimiz idi. Baş və əlləri əsən Məmmədli müəllim içəri daxil oldu. Uşaqlar, bilirsinizmi nə olub?-dedi. Bərk kədərli idi. Gözləri yaşarmışdı. Hiss olunurdu ki, ağlayıb. Uşaqlar soruşanda ki, nə olub? Müəllim qorxusundan dinmədi. Kənddə radio qovşağı yox idi. Mənim atam kolxoz sədri olduğundan və rayon icraiyyə komitəsinin sədri Məmmədli Quliyev həmin gün bizə gəldiyindən Stalinin ölümünü onlardan eşitmişdim. Dedim müəllim, Stalin ölüb,

onumu deyirsən? O, mənə qışqırdı: -Sus qurumsaq. Stalin ölməz! Bunu bizim düşmənlərimiz deyir! O, ruhən bizim aramızdadır. Onun ideyaları yaşayır!-dedi. Hamı bir-birinə deydi. Ağlaşma başladı, nə başladı. Biz bir-birimizə -Amerika bizi qıracaq. Görəsən axırımız necə olacaq, -deyə düşünür və suallara cavablar axtarırdıq. Bir azdan bizi də kluba apardılar. Kor Gövhər qarı ağı deyirdi. Qadınlar Stalinin foto-stendi qarşısında ağlaşdılar. Gövhər qarı Stalinin inqilab illərində boğazına şarf dolanmış şəklini qadınlara göstətərək, a qızlar, bir buna baxın, burda da Cahana oxşayır,-dedi. Hamı hönkür-hönkür ağlayırdı. Rayon icraiyyə komitəsinin sədri Quliyevin də gözündən yaş axırdı. O, evimizdə atama deddi ki, yaman qrip olmuşam. Şor, soğanla 200-300 qram araq içdi. Amma camaat elə bilirdi ki, Quliyev də ağlayır.

Stalin öləndən sonra bir sıra adamların da tutulduğu yadımdadır.

Stalinin şəxsiyyətə pərəstişi ortalığa çıxanda mən Toxluca kəndində səkkizinci sinifdə oxuyurdum. Xalq Xruşşovun bu fikrinə çox pis baxırdı. Heç kim Stalinə üz döndərmək fikrində deyildi. Hamı onu sevirdi. Mən Bakıda I kursda oxuyarkən 1958-ci il noyabr bayramında onun böyük fotosunu götürməyimlə fəxr edirdim. Çünki bizə belə dərslər keçmişdilər. Stalinə heç cür ayrılı bilmirdik və onu Lenindən seçmirdik. Axı, Stalin dilimizin əzbəri, bəşəriyyətin müəllimi və dünyanın xilaskarı idi.

Stalinin ölümündən sonra Nazirlər Sovetinin sədri Malenkov oldu. O, kolxozçulara müəyyən imtiyazlar verdi. Kolxozlar dirçəlməyə başladı. Lakin bu uzun sürmədi. Molotov, Kaqanoviç, Şepilov kimi Malenkov da "xalq düşməni" elan edildi və vəzifəsindən uzaqlaşdırıldı.

N.S.Xruşşov partiyanın nüfuzunu gücləndirdi. İ.V.Stali-

nin şəxsiyyətə pərəstişini pislədi. Bu, xalq arasında birmənalı qarşılınmadı. O, zaman Çin Kommunist Partiyası və onun başçısı Mao Tsze-Dun da SSRİ-dən üz döndərdi. Atam Toxlucada sədr işləyərkən gizli məktub gəlmişdi, məktub bütün kəndlərdə müzakirə edilirdi. Bizim kənddən Süleyman kişi atama deyirdi ki, yoldaş Əliyev, gəlin Mao Tsze-Dunu partiyadan çıxaraq. İşə bax, Çin Kommunist Partiyasının liderini Əmirxeyir kəndində Süleyman kişi partiyadan çıxarır...

Bir dəfə Xruşşov "ABŞ-a çatmalı və ötüb keçməli" tezisini irəli sürəndə bizim kənddə Yanıx kişi demişdi "Yoldaş Əliyev, ABŞ-a çataq, lakin onları ötməyək. Çünki şalvarımızın yamağı görünər, biabır olarıq!"

Atam söyləyirdi ki, bir dəfə rayon icraiyyə komitəsinin sədri Torkomyanla sahələri gözdik. Torkomyan Yanıx kişidən biçənəkdəki atların kimin olduğunu soruşdu. Yanıx kişi dedi ki, mənimdər. Bəs bu biçənəyi kim çalıb? -deyə soruşanda, yenə-mən, -deyə cavab verdi. Torkomyan qayıtdı ki, a kişi hökumətdən-zaddan qorxmursan? Yanıx kişi hazırcavablıqla dedi:

- Dərdin alım, hökumət o biğli ilə getdi!

Torkomyan üzünü atama tutub ermənicə deyir: "Cahan, bu kişi düz deyir də!" Yanıx kişi erməni dilində "əlbəttə, düz deyirəm" deyir. Torkomyan, a kişi, erməni dilini hardan bilirən? -deyə soruşur.

Atam deyir:

Yanıx kişi ömrünün çoxunu türmələrdə keçirmişdir.

Yadımdadır, qış fəslı idi. Yanıx kişi Toxlucaya bizə gəlmişdi. Hal-əhval tutandan sonra atam soruşdu ki, xeyir ola, ay Yanıx, nə yaxşı bu soyuqda, boranda buralara təşrif buyurmusan?

Yanıx kişi dedi:

- Allaha şükür, ay Cahan, xeyir olmayanda nə var ki. Uşaqların qış azuqəsi kasaddı, gəldim ki, bir az buğda verəson aparıb üyüdüm, uşaqların çörəyi olsun.

Atam, anbardar işləyən Qənbər kişini çağırdı və Yanığa bir at yükü buğda verməsini tapşırtdı. Qənbər kişi baş üstə, yoldaş Əliyev, -deyib Yanıx kişi ilə birlikdə anbara yollandı.

Bir müddətdən sonra atam Qənbər kişidən soruşur ki, Yanığa buğda verdinmi? O, cavab verir ki, yoldaş Əliyev, buğda götürmədi, arpa istədi, mən də verdim.

Bu söhbətdən sonra atamı gülmək tutur. Qənbər kişi soruşur ki, Əliyev, nəyə görə güldün?

Atam deyir:

- Demək onun uşaqlarına buğda yox, atlarına arpa lazım imiş.

Yanıx kişi çox atbaz adam idi.

Mən Kirovabadda işləyərkən Dədə Ələsgərin qardaşı oğlu Bilal Məmmədov qonağım oldu. O, bizim rayonda raykomun ikinci katibi olmuşdu. Atamla dost idi. Oğlu İlyası elektirik cəryanı vurub öldürəndə mən də dəfndə iştirak etdim. Dəfn mərasimi Basarkeçər rayonunun Ağkilsə kəndində Dədə Ələsgərin uyuduğu qəbiristanlıqda tamamlandı. Bilal Məmmədov soruşdu ki, Cahan necədi, gəlib-gedirmi?

- Vaxtı olanda hərdən bir gəlib-gedir, -dedim.

Bilal Məmmədov belə bir söhbət elədi:

- 1952-ci il idi. Cahan birləşmiş kolxozun sədri işləyirdi. Atla yaylağa çıxdıq. Ot biçininin qızmar çağı idi. Günortada olduğundan kolxozçular yemək yeməyə oturmuşdular. Eniş olduğundan biz atlardan düşüb qantarğa əlimizdə yavaş-yavaş "Çalmalı" dağından aşağı enirdik. Qarşı tərəf çox aydın görünürdü, kolxozçuların səsləri eşidilirdi, elə bil yanlarında idik. Birdən qadınlardan biri durun, işləyək dedi. Cahanın öz əmisi qızı yaxşı tanıdığım kommunist Zərni-

Soldan: (oturanlar) Bilal Məmmədov və Cahan Əliyev

şanın səsi eşidildi:

– Ay qız, bəsdibəs, qabağında öldüyüm indi nə bilim harda dostlarınnan yeyib içir. Bu vaxt onlardan kimsə bizi gördü. Arvad, kişi, uşaq hərə bir tərəfə qaçdı. Mən Cahana dedim ki, bu da

bizim kefirmiz. Cahan qayıtdı ki, belə olmasa iş getməz, atam!

Doğrudan da hər şey zamanla bağlıdır. Hər kəs öz zamanının övladıdır, deyənlər bəlkə də yanlışlar. Cahan Əliyev kimi kişiler isə hər zamanın övladıdır.

Atam zəng etdi ki, Gəncəyə gəlirəm. Mən kül qabını gizlətdim. Ümumiyyətlə, əmim Mahmudun və atamın gəlişini eşidəndə mən özümü yığışdırırdım. O, iki gündən sonra gəlib çıxdı. Qazaxda, Ağstafada, Tovuzda çoxlu dostları var idi. Onu buraxmayıblar. Aşiq çağırıblar. Toy büsat qurulub, hər kəs öz hörmətini göstərməyə çalışıb. O, dövrün də adəti belə idi.

Nəhayət, atam gəlib çıxdı. Əynində gözəl, üç düyməli, qara rəngdə, yundan, İtaliya markalı bir jaket var idi. Nə qəşəng jaketin var, dedim. O, dərhal jaketi soyunub mənə bağışladı. Dediymə peşman olsam da, əl çəkmədi, canıma and içdi ki, elə sənə almışdım. Həmin jakətdə şəkilm var. Bu gün də həmin şəkilə baxarkən o günləri xatırlayıram.

Atam 1961-ci ildə Bakıya yanımıza gəlmişdi. Pul təzəcə dəyişmişdi. Sabiri və mənə "Noviyevropa" deyilən restorana apardı. Hesabı bağlayarkən Sabir dilləndi:

– Əmi, sən nə edirsən, bir onluq veribsən, hələ bizə "qalıq" da qaytaracaqlar.

Cahan əmim gülümsünüb dedi:

– A bala, deyəsən çox zaman mən pulu köhnə pulun müqabilində verirəm.

Qəribə adam idi. İstəyirdi uşaqları hamıdan yaxşı geyinsin. Hamıdan çox pul xərcləsin. Əli açıq olsun. Simic adamdan xoşu gəlməzdi.

Bir dəfə müəllimə münasibətini soruşdum. O, cavabında- "o qədər də xoşum gəlmir. Uşaq-muşaqla o qədər oturub dururlar ki, özləri də dönüb uşaq ağılda olurlar, -dedi.

Futbol və xokkeyi çox sevərdi. Kəndimizdə televizor tutmayanda Qazaxda gəlib futbola baxardı. Bir dəfə gecəyarı xokkeyə baxarkən-nə tapmışan, Cahan əmi, bu xokkeydən, durub yatsan, deyəndə belə cavab verdi: "a bala, xokkey kişi oyunudur. Bir dəfəlik uşaqılıqdan mənə qalmaqaldan xoşum gəlir!"

Atam elm, mədəniyyət, incəsənət, təsərrüfat işləri ilə məşğul olan tanınmış adamlarla möhkəm dostluq edər, onlarla tez-tez görüşər, ziyafətlər təşkil edər.

Şair S.Vurğun, bəstəkar Niyazi, O.Sarıvəlli H.Arif, Qulam Məmmədli, yazıçı Oruc Qoşqarlı, prof. Qoşqar Əhmədli, akademik Mirzə Sadıqov, yazıçı Mirzə İbrahimov, Əhmədli Əliyar Qarabağlı, akademik F.Köçərli, Tofiq Köçərli, prof İzzət Rüstəmov, Heydər Əliyevin bacanağı baş həkim Ağəli və həyat yoldaşı Lətifə xanım, Azərbaycan ağsaqqallarından demək olar, Niyazi Səfərov, partiya təsərrüfat komitəsinin rəhbərləri Tətoğlu Məhəmməd, Əli Süleymanov, Muradov qardaşları, Zeynalovlar, Firudin Bağırov, Həsən Qənbərov, Kərəvəliyev, Həsən Həsənov, Əli Həsənov, Cümşüd Sultanov, Vəlibəyov qardaşları, Qəhrəman Dünyamaliyev, Mə-

həmməd Vəliyev, Rəsulov, Bala Əfəndiyev, Həmid Əfəndiyev, Nəsim Əfəndiyev, Asif ata, Namiq Əfəndiyev, Yunis Rzayev. Qəşəm Aslanov, Hidayət Orucov, Abbas Sadıqov, İsmayıl Abdullayev, Ağəli Əsədov, Haqverdi Tağıyev, Abbas Mazanov, Oruc İbrahimov, Mikayıl Bayramov, Tapdıq Əmiraslanov, Kalininodan Bayram kişi, Məhəmməd Talıbov, Məhəmmədəli Abbasəliyev, Hacı Zəki İslam, Dərənün fili Hüseyn kişi, Zoddan Qasimov və yüzlərlə başqaları Cahan Əliyevin qonağı olmuşlar.

Bibim qızı Sonanın atası müharibədə qalmışdı. Onun komsomol biletini görmüşdüm. Çox xoşum gəlmişdi. Yaşım çatmasa da komsomol olmaq istəyirdim. Ərizə verdim bizi rayon mərkəzinə apardılar. Komsomol komitəsində müxtəlif suallar verdilər. Biləndə ki, mən Cahan Əliyevin oğluyam, doğrusu kömək etdilər və mənə komsomol bileti təqdim olundu. Yolda bəlkə yüz dəfə biletimi çıxarıb baxır, sonra yenidən cibimə qoyurdum. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Mən evə çatanda artıq qaranlıq düşmüşdü. Mən atama yaxınlaşıb dedim:

– Cahan əmi, komsomola keçdim. Bax, bu da mənim biletim... Lakin o, buna əhəmiyyət vermədi. Bilmədim niyə? Axı, o özü tanınmış kommunist idi...

1954-cü ildə kolxozlar ayrılmışdı. Atam işləmirdi. Şagirdləri İrəvana gözməyə aparırdılar. Mənim pulum yox idi. Atam da kənddə yox idi. Anam Bakıda müalicə olunurdu. Bütün uşaqlar getdilər, mən isə gedə bilmədim. O, zaman İrəvanı görməmişdim. Bu mənim uşaqlıq qəlbimə çox pis təsir etdi və həmin hadisə bu gün də yadımdan çıxmır. Amma hamı elə bilirdi ki, atam milyonerdi.

Anam Bakıda müalicə olunanda bacım Əmirxeyirdə nə-nəm Saçlının yanında idi. Bizə o, zaman 9-cu sinifdə oxuyan bibim qızı Gülnarə xidmət edirdi. Çörəyimizi Əmirxe-

yirdən bibim göndərirdi. Ya da qonşumuz Bahar qarı bişirirdi. Südümüzü Çaykənddə rayonun təlimatçısı işləyən atamın dostu Sarı dayı göndərirdi. O, əslən Cil kəndindən idi. Əmin Avıl müəllimlik maaşını alarkən hərəməzə 3-4 manat verərdi. Biz onu konfetə verərdik. Sabirlə qardaş malı kimi papağımızın içində yarı bölərdik. Artıq qalan konfeti də ikiyə bölərdik. Bacım konfet payını gizlədərdi. Onun "Murka" adlı qəşəng pişiyi vardı. Konfet istərkən verməyəndə "Murkanı" döyəcəyik deyərdik! O, da konfetin hamsını bizə verərdi. Təki "Murkaya" toxunmayaq. Bacımıza Nəzə deyə müraciət edərdik. Çox mehriban, nazlı, əliəciq, uşaqlığı vardı. Hamımız - atam da, anam da onu çox istəyərdik. Səliqəli, geyimli-gecimli qız idi.

Atam həddən ziyadə qohumcanlı insan idi. İstər işlədiyi dövrdə, istərsə də təqaüdə çıxarkən o qohum əqrabasını bir an belə yaddan çıxarmırdı. Əlindən gələnlə bütünlükdə köməkləri əsirgəməzdi. Dostlarına zəng edər, onları evə dəvət edəndə hazırlıq görüldü.

Atamın təklikdən zəhləsi gedərdi. İstər kənddə, istər şəhərdə tək çörək kəsmək ona ləzət vermirdi. Haylı-küylü həyat tərzini sevirdi. Haqqında xoş söz eşitmək ona ləzzət verirdi. Bütün məclislərdə masabəyi olardı. Təkcə ictimai yerlərdə deyil, elə adı həyatda da diqqət mərkəzində olmağı sevərdi. Bir dəfə məclislərin birində akademik Firudin Köçərli qardaşı akademik Tofiq Köçərliyə dedi, Tofiq, elm-lər namizədi, elmələr doktoru, professor da olduq, akademik də seçildik. Hamı bizi titulumuza uyğun çağırırdı. Amma Cahana elə gəncliyindən hamı Cahan kişi dedi. Bu hamıya nəsim olmur.

Kəndimizə kim qonaq gələrdi onu mütləq evə dəvət edərdi. Heç yadımdan çıxmaz, hazırda Gəncədə professor vəzifəsində çalışan Abbas Səmədov elmi rəhbəri Əlyar Qa-

rabağlımı qızı ilə kəndə istirahət etmək üçün qonaq gətirmişdi. Atam onu dəfələrlə evimizə dəvət etdi. Bir gün Əliyar müəllim dedi: mən özümü xoşbəxt hesab edirəm ona görə ki, bu eldə-obada özümə Cahan kişi kimi bir dost tapmışam.

Bakıda dəri-zöhrəvi klinikasının baş həkimi Ağəli və həyat yoldaşı Lətifə xanımı Məcid doktor evlərinə aparmışdı. Atam onları da qonaq çağırmışdı. Bacım Nəzifə söyləyir ki, hətta Cahan əmim bizi, Göyçə gölünün sahillərinə, Diliçana, Axtamara da apardı. Bacım onlara gedib-gəlirdi. Nəzifə sonralar söyləyir ki, Lətifə xanım (**Lətifə xanım H.Əliyevin ömür-gün yoldaşı Zərifə xanımın bacısı idi**) və Ağəli kişi atamın qonağı olduqları günləri böyük məmnuniyyətlə xatırlayırlar.

Bunlarla yanaşı, atam dövlət işinə, ictimai işə həmişə üstünlük verərdi. Bacısı Sarıqız söyləyirdi ki, ərim Şəmşəd müəllim əməkdar müəllim idi. Özü də kolxozun partiya təşkilatı katibi işləyirdi. Mən kolxozun işinə getməmişdim. Həyətdə paltar sərirdim. Hiss etdim ki, Cahan məni uzaqdan gördü və atı bizə tərəf sürdü. Oğlum Müzəffərə tapşırıdım ki, dayın bizə gəlsin, məni soruşsa deyərsən anam xəstədir. Cahan gəldi. Atdan düşdü. Müzəffəri öpdü və məni soruşdu. Müzəffər dedi ki, dayı, anam xəstədir. Anam xəstəzad deyil, -deyib içəri keçdi.

– Sarıqız, nə olub, -deyə soruşdu. Mən "xəstələnmişəm" dedim. O, məni həyətdə görmüşdü. Çox qəzəbli idi. Dedi Sarıqız, sənə sonuncu tapşırığı verirəm. Bir də hər hansı bəhanə ilə işdən qalsan, özüm səni yataq xəstəsi eləyəcəm!

Sarıqız bibim deyir, bir dəfə də dükannda növbəni pozmuşdum. Cahan onda da məni yamanca tənbeh etdi. Düzü, mən erköynlük etmişdim. Cahan belə hallarla barışmaz,

ciddiyyətini itirməzdi.

Bir dəfə ağsaqqal əmisi Abbas kişi axşam üstü çöldən gələndə olındə bir vedrə kartof olduğunu görür. Kolxozun kartofunu evə yox, anbara aparmaq lazımdı! -deyə Cahan əmisini vedrəli-kartoflu kolxozun anbarına gətirir və vedrəsini boşaltdırır. Cərimə eləmək üçün akt bağlatdıranda orada olan kənd ağsaqqallarının xahişi ilə fikrindən yayınır. Ümumiyyətlə, bir rəhbər işçi kimi Cahan Əliyev kimliyindən asılı olmayaraq qanun pozuntusuna yol verməyi sevməzdi.

Atam gəncliyində at minməyi və çapmağı sox sevmiş. Ov etməyə meyl etməzdi. Amma çox mahir atıcı idi. Dəfələrlə göydə quşu vurmasının şahidi olmuşam. Toxluca da mindiyi toqqalı, hündür "Ərəb" adlı at, Əmirxeyirdə "Dəli madyan", "Ayqır" kimi atlar bu gün də gözümün önündədir.

Qonşu kənddə milis işçisinin ehtiyatsızlığı üzündən gələnlə İsmayıl kişinin oğlunu öldürmüşdü. Camaat atamdan bu iki nəslə barışdırmaq xahiş edir. İsmayıl kişi məsələni eşidir və atama gəlməməyi xahiş edir. Lakin kənd əhli əl çəkmir atam İsmayıl kişinin qapısına barışıq üçün getməyə məcbur olur. İsmayıl kişi, Cahan, axı mən demişdim ki, sən gəlməyəsən. Atam arxasınca gələnlə camaatı göstərir. İsmayıl kişi özünü Cahanın üstünə atır və ağlaya-ağlaya - sən bilən məsləhətdir, deyib barışıq üçün gələnləri evə buraxır.

Nənəm Saçlı arvad söyləyirdi ki, qanlı-qadalı müharibə illərində qaçaq-quldur çox idi. Hökumət onlara qarşı mübarizə aparırdı. Bu mübarizə dəstəsinə o zaman "otryad" deyirdilər. Cahan da "otryadın" tərkibində idi və onlara qarşı vuruşurdu. Bir dəfə "otryad" növbəti əməliyyat keçirmək üçün bizim evə toplaşmışdı. Qaçaqqlar işə bizim evin damında çörək yeyirdilər. Mən onları nə Cahana, nə də onun yoldaşlarına demədim. A bala, necə deyim, axı onların da

balası var, çöllərə düşüblər, ac-susuz qalırlar, yazıqlar müharibədən canlarını qurtarmaq üçün qaçıblar. Həm də aralarında elələri varıydı ki, heç kəsə dəyib-dolaşmırdılar, sadəcə olaraq canlarının hayında idilər. Düzümü və ya səhvimi hərəkət etdiyimi deyə bilmərəm. Amma onlara qıymırdım...

Nənəmdən soruşdum ki, onların adlarını bilirdinizmi? Saçlı nənəm dedi:

Ağbulaqdan Kalvayı Məcid, Toxlucadan Tamaşa və başqaları varıydı.

Əmim Şəmşəd müəllim söyləyirdi ki, bir dəfə məlumat aldım ki, qaçaqlar Göyçə gölü tərəfdən "Yəhər gədiyi" deyilən ərəzidən meşəyə, oradan da kəndə daxil olacaqlar. Biz "Yəhər gədiyində" müəyyən bir yerdə pusqu qurduq. Səhərə yaxın hava çox soyuq idi. "Otryadın" əksər üzvləri ermənilər idi. Onlar papaqlarının qulaqlarını aşağı salıb kürkə bürünmüşdü. Yorğunluqdan hamı yuxuya getmişdi.

Cahan yatmamışdı, amma o da uzanmışdı. Gördüm qaçaqlar gəlir. Cahan döyüş vəziyyəti almaq istəyərkən arxadan tutdum, işarə verdim ki, bənd olma. O, məni başa düşdü. Qaçaqlar meşəyə daxil oldular. Biz də ermənilərə qoşulub "yatdıq". Səhər otryad komandiri dedi: "deməli verilən məlumat yalan imiş!"

Gölkəndin məşhur kişilərindən biri, atamın dostu, Bıqlı Dağıstan qonağımız idi. Söhbət əsnasında atama dedi:

- Cahan, müharibə axtı Gölkənddə qaçaqlara qarşı əməliyyat keçirdiyiniz yadımdadır mı? -Bəli, yadımdadır, -atam dedi. -Onlar beş nəfər idilər. Dördü meşəyə girdi, biri yox oldu. Hamı bir-birinə deydi ki, onlardan biri gözəndə itdi. Elə bil qeybə çəkildi...

Dağıstan kişi gülümsündü, -mən o adamın kimliyini bi-

lirdim.

- Yox əşi, sən onu hardan bilərdin! Kim idi o?

- Həmin adam mən idim, Cahan!

Atam təccüblə:

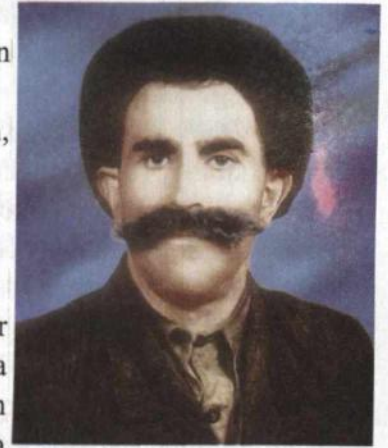
- Maraqlıdı. Bəs birdən birə necoldun?

- Gördüm üstü deşilmiş bir qəbir var, tez özümü oraya verdim və bir neçə gün oradan çıxmadım. Allah məni beləcə qorudu, gördüyün kimi sağ qaldım...

Ümumiyyətlə, deyirlər it də ocaqlıqandı. Bizim həmişə çox sərt itlərimiz olub. Müharibə illərində "Qorxmaz" adlı bir itimiz olub. Atam işdən qayıdanda saat neçə olsa da onu gözləyər, ətrafında dövrə vura-vura evə gələnə qədər müşaiyət edərmiş. Atam çöldə olanda çöldə, meşədə olanda meşədə onun yanında olarmış. Sanki bu it dil bilirmiş. Sədaqətlə onu qoruyarmış.

Kəndimizdə atamın paxıllığını çəkənlər də olub. Bir dəfə həmin adamlardan biri, üzde özünü dost kimi göstərən Q.M.Axta (sonralar Razdan) rayonundan bir qaçağa müəyyən vədlər verərək, atamı vurdurmaq üçün "Qılınca qaya" deyilən yerdə pusqu qurdurur.

Atam atın belində, "Qorxmaz" da yanında fısqırıq çalaçala gəlirmiş. Qaçaq nağıllarda deyildiyi kimi, bu boylu-buxunlu, pəhlivan cüssəli, çinar qamətli kişiyyə qıymır və fikrindən biryolluq daşınır. Həmin adama isə deyir: "Get işin varsa işinlə məşğul ol! Adam olan, kişi olan belə igidə qıymaz!"

Dağıstan Rüstəm oğlu.

Sonralar həmin qaçaq əhvalatı Cahan kişiye Dərəçiçəyin Axundov kəndində özü danışır. Ancaq belə axmaq adama qoşulmamağı xahiş edir.

Anam Mərzibəyim söyləyir ki, müharibə həm də aclıq, yoxsulluq, səfalət, xəstəlik idi. Yola arabadan düşən qırpq (yerə tökülmüş sünbülə qırpq deyilir, red. E.İ.) yığanları belə tuturdular. Hər şey cəbhə üçün nəzərdə tutulurdu. Bir dəfə xırmanda malatılka taxıl döyərəkən, yava ilə dərz verən Ocaqqulu oğlu Alının yavası qırılır. Yava dərzlə birlikdə malatılkanın kövsən döyən hissəsinə düşür. Alı kişinin nəslı qolçomaq olduğundan akt bağlayırlar. Cahana məlumat verirlər ki, bəs deməzsənmi qolçomağın oğlu qəsdən Sovet malatilkasını qırıb ki, çörək olmasın. Nemes bizi alsın, özü kef eləsin.

Atam Alı kişini yanınca evə aparır ki, o, qaçmasın, onun barəsində rayona məlumat versin. Nənəm Saçlı arvad Alının bıkef olduğunu duyur və oğlu Cahandan Alıya nə olub? -deyə soruşur. Atam əhvalatı nənəmə danışır. Nənəm "Alıya bir şey olsa düşümdən verdiyim südü sənə halal eləmə-rəm!" - O, nəsilədən bircə bu qalıb, -deyir. Nə çoxdu kənddə dəmirçi, çağırın malatılkanı düzəltsinlər.

Atam Veyis kişini çağırıb malatılkanı tez bir zamanda düzəltirib işə saldırır.

Rəhmətlik Alı kişi kənddə hər məni görəndə deyərdi:

– Nənəm Saçlı qarı və atan Cahan olmasaydı indi məni çoxdan güllələmişdilər!

Atam Çaykənddə sədr işləyərəkən S.Martirosyan köç komissiyasının üzvü kimi kəndə gəlmişdi. Camaat öz gündəlik qayğısı ilə məşğul idi.Şagirdlər böyüklərə kömək edirdilər. Çaykəndin üstündəki "Buzluq" deyilən ərazidə yolu genişləndirirdilər. Bu, 1952-ci il idi. S.Martirosyan Ermənistanın ərazisinin az olmasından, ermənilərin "vətənə" qayıtmasından, azərbay-

canlıların Azərbaycana köçməsinin məqsədəuyğun olmasından danışır, daha doğrusu, erməni təbliğatı aparırdı. Azərbaycan Respublikasından nümayəndələr də var idi. Onlardan biri də Həsən Seyidov idi. O, Azərbaycanın Muğanından, Milindən danışır, ordenli Azərbaycanın varından dövlətindən söhbət açırdı. Atam kənddə yox idi. Sahələri gəzməyə çıxmışdı. O, birdən kəndin içində peyda oldu və camaat işləyən yerə yaxınlaşdı.Bilmədim necə işarə verdisə S.Martirosyanın gəldiyi "Villis" markalı maşını camaat yolun qırağında böyrü üstə qoydular. S.Martirosyan kəndi tərk etdi. Onun apardığı təbliğatla camaat razılaşmadı.

O, kəndimizə bir dəfə də gəldi. Bu dəfə onlar rəqib kimi yox, "dost" kimi görüşdülər. Hətta evimizə də gəldi. Məni öpdü. Uşaq vaxtı üstünü batırdığımdan da söhbət açdı. Keşmiş günləri xatırladılar.Atama o, zamankı "dostlarını" xatırlatdı. Onu necə qızıqsırdıqlarından danışdı və dedi, Cahan, elə bilirsən mən həmin dövrdə rayonda kefə baxırdım? Qorxumdan gecə çölə çıxıbilmirdim. Mənə deyirdilər, Cahan səni bu gün, sabah öldürdürəcəkdir. Mən qorxu və təlaş içində özümü qoruyurdum.

Nə isə, bu da atamın ömür səlnaməsində bir mərhələ oldu. Amma orasını deyim ki, həmin illərdə bizim rayonda bir ailə belə Azərbaycana köçmədi və bu işdə atamın çox böyük rolu oldu.

Çaykənddə olanda atamın tay-tuşları onun yeniyetməlik və gənclik illərindəki qoçaqlıqlarından danışanda qardaşım Sabirlə mənim qürurum yerə göyə sığmırdı.

Atamın dostu və əsgərlik yoldaşı Mehdilər Hacısı danışır ki, biz əsgərlikdə olanda Naxçıvanlı yekəpər bir Feyzulla var idi.Bütün əsgərlər ondan tir-tir əsirdi.Bir gün komandirimiz Məlik Orucov (sonradan o, ADU-nin professoru idi) Cahanla Feyzullanı güləşdirdi.Cahan ondan qat-qat

ağır olan Feyzullanın kürəklərini bir göz qırpımında yerə vurdu. Feyzulla bundan bərk qəhərləndi, xəstələndi və xəcalətlənərək bizim hissəni tərək etdi. Atam danışdı ki, biz Mehdilər Hacısı ilə 1929-cu illərdə Bakıda Hərbi xidmətdə olduq.

Bir gün Hacı mənə dedi, gəl Bala Əfəndiyevlə gedək. Evləri indiki Ali məhkəmənin yanlarında idi. Bizi Balanın həyat yoldaşı Fatma xanım qarşıladı. Bizdən hal-əhval tutdu, xidmətimizlə maraqlandı. Sonra dedi, kənddən qurud göndəriblər, bu saat sizə xəngəl bişirəcəyəm.

Həmid evdə idi. Bir kənddə oturub kitab oxuyurdu (sonralar Həmid Əfəndiyev məşhur filosof oldu). Bir azdan Bala Əfəndiyev də gəldi. O, Fatmanı öpdü və muştuluğunu ver. Musabəyov Zaqafqaziya Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin sədri seçildi, -dedi. Birdən gözü bizə sataşdı və kimliyimizlə maraqlandı.

Fatma xanım məni göstərib:

- Əkbərin oğlu Cahandır, -dedi. Sonra Hacıni təqdim etdi.

- Məşhur inqilabçı əsgəri xidmətimizlə maraqlandı. Xəngəlimizi yedik. Həmid bizi yola saldı.

Sonralar Bala Əfəndiyev xalq düşməni elan edildi. Fatma xanım isə həbs olundu.

Atamla Həmid Əfəndiyev möhkəm dost idilər. O, zaman xalq düşməninə qarşı ilə dostluq etmək hər kəşinin işi deyildi.

Mən Həmid müəllimi ailəmizin dostu kimi 1950-ci ildən tanıyıram. Hər il yay məzuniyyətini doğma kəndləri Çaykənddə keçirərdi. Atamla yeyib-içər, çayda balıq tutmağa yollanardılar. Çox hazırcavab və zarafatçı kəş i idi. Bir dəfə qardaşım Sabir uşaq sövqi-təbii ilə soruşdu:

- Həmid müəllim, ayağınıza nə olub?

O, dedi:

- Günlərin bir günü çaydan keçmək istəyirdim. Çay daşmışdı. Malakan arabasını görüb atılıb mindim. Çayın ortasında arabadan yıxıldım, ayağım təkərə keçdi.

Sabirin gülümsədiyini görüb əlavə elədi:

- Təkərə yaxşı ki, başım keçmədi...

Çaykənddə Bala Əfəndiyevə abidə qoyulmasında və orta məktəbə onun adının verilməsində atamın xüsusi xidməti olub. Onda mən Kirovabadda H.Zərdabi adına Pedaqoji İnstitutda baş müəllim işləyirdim. Bala Əfəndiyevin yubileyinə 1917-ci ildən partiya üzvü, akademik, Stalin mükafatı laureatı, qocaman inqilabçı, Gədəbəyli Mirzə Sadiqovu mən aparmışdım.

Yubleydə xalq şairi Osman Sarıvəlli, xalq şairi Hüseyn Arif, Namiq Əfəndiyev, Həmid Əfəndiyev və b. var idi. Rəsmi hissədən sonra böyük konsert və ziyafət verildi. Məclis səhərə kimi davam etdi. Süfrədə qara kürüdə tutmuş hər cür balıq növü və hər cür nemət var idi. Göyçə, Gədəbəy, Qazax və Tovuz mahalından olan aşıqlar səhərə qədər oxudular.

1968-ci ilin yay ayları idi. Atam mənə toy tədarükü edirdi. Qonaqları yaxşı yola salsın deyə həyət-bacada səliqə-səhman yaratdı. Bu işləri babamın köhnə dostlarından birinin Aqo adlı oğlu görürdü. İş tamamlananda o, atama - Cahan əmi, bu boyda xərc niyə çəkirsiniz? Onsuz da buralar sizə qalmaqacaq! -dedi.

Usta atamın məyus olduğunu görüb sözünə düzəliş vermək istədi:

- Heç oralar da bizə qalmaqacaq. Sizinkilər Azərbaycana, bizimkilər isə buraya köçəcəklər.

Yalnız 1988-ci ildə anladım ki, həmin bənna Aqo bu sözləri elə belə, gəlişi gözəl söz xətinə demirmiş. Aydın oldu ki, SSRİ dövründə ermənilər məxfi qaydada işləyirdilər. Atam deyirdi ki, SSRİ dövründə Moskvadan rayona

nümayəndə heyəti gələndə ermənilər milli məsələyə toxunur, Qarabağ və Naxçıvanla bağlı suallar verərdilər. Bəzən ruslar (bizə görəmi və ya nədənsə) onları susdurardılar.

Ömrünün mənasını mübarizələrdə, qurub-yaratmaqda, millətində, Vətəninə təmənnaş xidmətdə tapan Cahan Əliyev həyatı boyu şimşək kimi parladı, göy kimi gurladı, insanların xatirəsində, zamanın yaddaşında əbədiyyətə çevrildi.

Sabir ƏLİYEV

ATAM HAQQINDA XATİRƏLƏRİM

1955-56-cı illər oldu, atam Çaykənddə kolxoz sədri işləyirdi. Mən atamla İrəvan şəhərinə yola düşdüm. O vaxt atamın sürücüsü Manquzular nəslindən olan Əli idi. Həmin dövrdə sürücülərin yanında həmişə köməkçisi də olardı. Əlinin köməkçisi Hidayət, İxtiyar müəllimin atası Xançoban, atamın dostu Əkbər müəllim də bizimlə birlikdə gedirdilər. Atamla mən maşının kabinəsində oturmuşduq. O birisi yoldaşlar isə maşının kuzovunda idilər. Biz Sevanın girəcəyinə çatanda xəfif yağış çiləyirdi. Avtomobil müfəttişi bizim maşını saxlatdı. Onlardan biri baş leytenant, o birisi isə serjant idi. Sürücüdən onlar sənəd tələb etdilər, sürücü sənədi onlara verdi. Atamla mən kabinədə gözləyirdik. Birdən müfəttişlər sürücü ilə mübahisə etdilər və bunların mübahisəsi davaya çevrildi. Atam bunu görcək sıçrayıb kabinədən düşdü və özünü onlara yetirən kimi baş leytenantı möhkəm döydü. Müfəttişlər qaçıb aradan çıxdılar. Biz fikirləşdik ki, hər şey bununla sovuşdu.

Sevan şəhərinin mərkəzinə çatmışdıq ki, gördük həmin müfəttişlər başında yüz nəfərə yaxın erməni dığaları ilə birlikdə üstümüzə gəlir. Biz inanmadıq ki, bunlar Sevan şəhərinin mərkəzində belə iş tutsunlar. Ermənilər çatan kimi kolxoz sədri Cahan Əliyevi axtardılar. Erməni talpası elə hesab etdi ki, kolxoz sədri Əkbər müəllimdir. Onlar Əkbər

müəllimi möhkəm döydülər. Davada hətta Əkbər müəllimin bir neçə dişi də sınımışdı. Mənim yaşım az olduğuna görə mənimlə işləri olmadı. Ancaq gözümün qabağında yoldaşlarımızı möhkəm döydülər.

Xançoban atama yaxınlaşdı dedi ki, milisə zəng etsin. Atam milisə zəng etdi. Ancaq Hidayət özünü müdafiə üçün odun baltasını əlinə almışdı.

Atamın zəngindən sonra milis rəisi bir neçə milislə dava yerinə gəldi. Sən demə bu hadisəni milis özü təşkil edibmiş... İndi onlar davanı səngitmək üçün deyil, cəndərdi gəldikləri hiss olunurdu. Axşam bizi Sevan şəhər milisində saxladılar. Sabah atam Sevan Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibinin evinə getdi. Lakin onu evdə tapmadı. Məsələni onun arvadına danışandan sonra arvadı katiblə telefon əlaqəsi yaradıb atamla onu calaşdırmışdı. Atam bütün məsələni ona danışır, milisin hərəkətlərini açıb deyir və məsələ bununla bitdi, erməni milislər atamdan üzr istədilər.

Biz oradan İrəvan şəhərinə gəldik. Vaxtı ilə rayonumuzda birinci katib işləmiş Cümşüd Sultanovun evinə getdik. O, atamın dostu idi. Cümşüd Sultanovun həyat yoldaşı erməni qızı idi. Sonralar eşitdik ki, onun övladları soyadlarını Sultanyan ediblər və buna dözməyən Cümşüd Sultanov ürək krizindən vəfat edib.

* * *

Atam söyləyirdi ki, mən torpaq şöbə müdiri işləyəndə Martirosyan mənə dedi ki, Ali Sovetə deputat kimi sənə namizədliyi verirəm. Martirosyan İrəvana gedib. MK-da məsələ qaldırır ki, Cahan Əliyev güclü azərbaycanlı kadrıdır. İstəyirəm ki, Ali Sovetin deputatı verək. Siz də onun namizədliyini müdafiə edin. MK-da Martirosyan deyirlər ki, çəşməsən nədir? Biz onu tanıyırdıq. O, millətçi türkü de-

putat eləmək olmaz! Ondansa özün ol. Bu xəbəri Martirosyan mənə çətinliklə çatdırdı və elə bildi ki, mən ondan incimişəm. Doğrudan da mən ondan inciməmişdim. Ancaq mənə qarşı onda get-gedə çox qısqançlıq yaranmağa başladı. Bu da gələcək konfliktin yaranmasına zəmin yaratdı.

* * *

Atam söyləyirdi ki, Sovet İKP MK-nin birinci katibi Nikita Xruşşov İrəvana gəlmişdi. Stadionda onunla görüş var idi. Məruzəçilərdən biri də mən olmalı idim. MK-da bunu eşidən kimi mənim çıxış etməyimə icazə vermədilər. Həmin türkə söz vermək olmaz deyirlər. O, çox ağıllı adamdır, onu önə keçirmək olmaz.

1956-57-ci illərdə atam respublikanın ən böyük heyvandarlıq təsərrüfatlarından biri olan Toxluca kəndində kolxoz sədri işləyirdi. Sonradan həmin təsərrüfat rayonda birinci olaraq sovxoz statusu aldı.

Xatirimdədir, o zaman İrəvandan Nazirlər Sovetinin sədri Koçinyan gəlmişdi. Onlar Sevan gölünün kənarında görüşdülər və xeyli söhbətdən sonra nərd oynadılar. O zaman atam ona yarı zarafat, yarı gerçək dedi ki, 1948-1949-cu illərdə mənə qarşı çox ədalətsizliklər oldu. O isə öz cavabında erməni xisiləti ilə, demişdi: "Cahan Əliyev, get Allahma şükür elə ki, səni salamat buraxdıq!"

* * *

1963-cü ildə mən ATİ-nin III kurs tələbəsi olanda Patoloji Anatomiya məşğələ dərsi deyən, sonralar MM-in deputatı olan İbrahim İsayev bizə dərs keçirdi. Dərsin yekununda davamiyyəti yoxlamaq və jurnala imza etmək üçün ona yaxınlaşdım. O, məndən soruşdu ki, hansı rayondansan?

- Mən dedim Krasnoselo rayonunun Əmirxeyir kəndindənəm. O. mənə çox mehribancasına baxdı və dedi:
- Birləşmiş kolxozların sədri var, Cahan Əliyev, onu tanıyırsanmı?

Mən sakit tərzdə dedim:

- Mənim atamdır.

- Onun bizə etdiyi bir yaxşılıq heç vaxt yadımdan çıxmaz, icazə versən danışaram.

- Xahiş edirəm danışın, -dedim.

Biz Tovuz camaatı "Murguz" dağına yaylağa çıxırdıq. 1952-ci ildə yaylaqda olduğumuz zaman unumuz qurtarmışdı. Çayda daşqın olduğuna görə dəyirmanlar işləmirdi. Dedilər ki, Çaykənd dəyirmanı işləyir. Biz bir neçə nəfər at və ulaqla yaylaqdan dəni götürüb Çaykəndə gəldik. Gördük dəyirməndə çox böyük növbə var və belə getsə bir həftəyə biz dənimizi üyüdə bilmərik. Bizə məsləhət gördülər ki, kolxoz sədri Cahan Əliyevə deyin. O, yaxşı adamdır kömək elər. Biz kolxoz idarəsinə gətdik. Cahan kişiyyə məlumat verdilər ki, dağdan yanına Tovuzlular gəlib, sizinlə görüşmək istəyirlər. Məsələni biz Cahan kişiyyə danışdıq. O, Sovet sədrinə tapşırırdı ki, qonaqları apar ora və kömək elə onlar dənələrini üyütsünlər. Elə biz dəyirmanə çatanda sovet sədri dedi- a, camaat, icazə verin bunlar dənələrini növbəsiz üyütsünlər, qonaqdılar. Camaat narazılıq etdi və bizi dəyirmanə buraxmadılar. Biz təzədən kor -peşman utuna-utana Cahan kişinin yanına qayıtdıq və məsələni danışdıq. O, özü bizimlə dəyirmanə gəldi. Bunu görəndə camaat hərəsi bir tərəfə çəkildi. Cahan kişi uca səslə dedi:

- Ayə, a qaraqoyunlular, qonağa belə hörmət edirlər?

Bundan sonra dənimizi üyüdüb bizi yola saldılar. Yolda kolxozun xiyar əkilmiş sahəsindən xeyli xiyar yığıb, yuxarı dağa sarı yollandıq.

* * *

Atam söyləyirdi ki, artıq Martirosyanı öldürmək qərarına gəlmişdim. Bu işi ancaq İbrahim edə bilərdi. Deyirdi ki, İbrahimi təlimatlandırıb Cənmərəyə göndərdim. O, axşam Martirosyanın yatdığı otağa girir və görür ki, həyat yoldaşı yanında, onu öldürməkdən vaz keçərək stolun üstə bir neçə güllə qoyub çıxmışdır. Bu hadisədən sonra Martirosyanın canına möhkəm qorxu düşmüşdü. Sonralar Martirosyan həmin hadisəni Cahan kişiyyə danışmışdı ki, belə bir hadisə olmuşdur, kimsə evə girib məni öldürmək istəyirmiş.

Atam bir də onu deyirdi ki, İbrahimin əməyini mən heç vaxt unuda bilmərəm. Hətta qaranlıqda yanaşı gedəndə mən onu ya qabağında, ya da arxamda hiss edirdim. O qədər sakit yeriyərdi ki, hətta onu çağıranda deyirdi, yanıdayam. Hiss etmirdim ki, o, mənim yanımda mənle qoşa yeriyir.

* * *

Atamı 1950-ci ildən yaxşı xatırlayıram. Pəhlivan cüssəli, sağlam bədənli, çinar qamətli, cəsarətli, qətiyyətli və işgüzar bir insan idi. O, saat 6-da evdən çıxar, axşam saat 12-də, 1-də evə qayıdardı. Çox qonaqlı-qaralı bir insan idi. Həmişə azını çox bilər, hər işə qane olardı.

İnsanları çox sevərdi. Heç kəsə pislilik niyyəti olan adam deyildi. Kasıba əl tutar, camaatın dolanması üçün əlindən gələni əsirgəməzdi. Doğulduğu Qaraqoyunlu dərəsinin və Göyçə mahalının camaatı onu çox sevərdi. İnsanların ona təmiz və ulvi məhəbbəti vardı. Biz tanımadığımız adamlarla görüşən zaman Cahan kişinin uşaqları olduğumuzu biləndə onlar bizə xüsusi məhəbbət göstərərdilər.

Atam çox ailəcanlı idi. Ata-anasına xüsusi sevgi, məhəbbət göstərər, uşaqlarına daim nəvazişlə yanaşardı. Bacım ən balaca övladı olduğu üçün onu hamıdan çox istəyərdi.

di. Onu həmişə Nazpəri deyə çağırırdı. Qızımın adı Günel olsa da mən də ona Nazpəri deyirəm, nəvəmə isə Nazlı deyirəm. Bu ifadələr görünür atamdan keçmişdir.

Ən maraqlısı o idi ki, atam qohum- əqrəbaya, qardaş-bacıya, dost-tanışa, qonşuya demək olar ki, eyni hörmət və məhəbbətlə yanaşardı. Qardaşı, bacısı, əmisi uşaqlarını öz övladlarından seçməzdi. Gədəbəydə çoxlu qohumlarımız var idi. Atam həmişə onlara xüsusi qayğı və ehtiram göstərirdi. Bütün qohumlar onun xətrini istəyər, onu özlərinə ağsaqqal bilər və daim məsləhət alardılar.

Atam hər hansı bir məclisə gələndə orada xoş bir əhval-ruhiyyə yaranardı. O, söhbət edəndə hamı onu dinləməyə can atardı. Olduqca cəsarətli, ötkəm xarakterli bir insan olan atam Cahanı hamı sözüne bütöv, qorxmaz, ədalətli və sözünü deyən bir şəxs kimi tanıyırdı. Belə bir xarakterə sahib olması ətrafındakıları onunla hesablaşmağa məcbur edirdi.

Atam Əmirxeyirdə anadan olmuşdu. Bu kənd Qaraqoyunlu mahalının ən gözəl və mənzərəli kəndlərindən biri idi. Adamları olduqca mehriban, saza-sözə, şeirə-sənətə bağlı insanlar idilər.

Atam öz kəndimiz Əmirxeyir də daxil olmaqla həmin mahalın Çaykənd, Gölkənd, Yanıqpəyə, Qaraqaya, Bəryabad kəndlərində, eləcə də Göyçə mahalının Çil və Toxluca kəndlərində 40 il kolxoz sədri işləmişdir. Bizim rayona birinci katib vəzifəsinə göndərilən rəhbərlərin hamısı atama böyük hörmətlə yanaşırdılar. Bilirdilər ki, Cahan Əliyev onlara düzgün məsləhət verəcək. Krasnoseloda raykomun birinci katibi işləmiş Yunis Rzayev və Əli Həsənovla atamın xüsusi dostluqları var idi.

Atam rayonun həm azərbaycanlı, həm də erməni əhalisini evbəev tanıyırdı. Rayonda Torpaq şöbə müdiri və rayon

icraiyyə komitəsinin sədri vəzifəsində işləmişdir. Uzun illər rayon PK büro üzvi və rayon sovetinin deputatı olmuşdur. Ermənilər üzdə atama yaltaqlıq etsələr də daxilən onu istəmirdilər. Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsi tərəfindən Cahan Əliyevin SSRİ Ali Sovetine deputatlığı və Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı üçün bir neçə dəfə təkliflər irəli sürülsə də İrəvan razılaşmamışdı.

1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıları Ermənistanın bütün bölgələrindən köçürmə adı altında sürgün edirdilər. Bu köçürmə millətimizə qarşı yönəldilmiş ən ağır cinayət idi. Belə bir fitnəkarlıq namuslu adamları çox narahat edirdi. Təbii ki, el qəhri çəkən Cahan Əliyev bu haqsızlığa qarşı etiraz səsini yüksəltməyə bilməzdi. O, cəsarətlə sinəsini qabağa verib köçürməyə "yox" dedi. Krasnoselo rayonundan bir ailə də köçürülmədi. Bu qətiyyətli addım öz xalqı üçün atamın ən böyük xidmətlərindən biri idi...

Həmin dövrdə Basarkeçər Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi işləmiş Talib Musayev sonralar hər dəfə mənimlə görüşəndə söylədiyi əhvalatlardan biri heç vaxt yadımdan çıxmır.

O, deyirdi ki, 1948-ci ilin fevral ayı idi. Basarkeçərdə birinci katib işləyirdim. Ermənistan respublikasının baş prokuroru Basarkeçərə gəlmişdi. O, məndən xahiş elədi ki, Krasnoselo rayonuna bərabər gedək. Yolda o, söhbəti tez-tez Cahan Əliyevə yönəldirdi. Əvvəlcə bir o qədər əhəmiyyət verməsəm də, gördüm ki, o Cahanla çox maraqlanır. Dərhal anladım ki, bu maraqlanma, bu sorğu-sual heç də xoş niyyət daşımır. Cahan onda rayon icraiyyə komitəsinin sədri vəzifəsini icra edirdi. Biz rayona çatanda prokuror rayon rəhbərliyinin toplantısını təşkil etdirdi. Toplantıda məqsəd azərbaycanlı əhalinin köçürülməsi ilə bağlı təbliğat işinin yük-

sək səviyyədə aparılmasının təşkilindən ibarət idi. Mən yolda da, yığıncağın gedişində də hiss etdim ki, baş prokuror bu işdə Cahan Əliyevdən şübhələnir. Daha doğrusu, "köçürməyə əngəl törədən şəxs" kimi Cahan Ermənistan hökumətinin diqqət mərkəzindədir. Elə həmin gün, oradaca imkan tapıb Cahan Əliyevə ehtiyatlı olmasını çatdırdım...

Ancaq öz xalqına olan sonsuz sevgisi onu bu yoldan çəkindirmədi. Belə bir addım atmaq onsuz da onu istəməyən ermənilər tərəfindən atama çox baha başa gəldi və o, 1948-1949-cu illərdə qaçaqlıq həyatı sürdü. Atam artıq bilirdi ki, ermənilər onu dolaşdırmağa çalışırlar. O, Martirosyanla dalaşandan, daha doğrusu, onu döyəndən sonra qonşu Gədəbəy ərazisinə keçdi. Ailəmiz iki ilə yaxın bir müddətdə təqiblərə məruz qaldı. Anam uşaqlarının əlindən tutub rayon ərazisini tərk etmək məcburiyyətində qaldı. Həmin dövrdə atam iki dəfə Moskvada oldu. Moskvanın göstərişi ilə tamamilə bəraət aldı.

1950-ci ildə Qaraqoyunlu mahalında beş kəndi birləşdirib atamı kolxoz sədri təyin etdilər. Bu beş kəndə rəhbər təyin olunmaq çox böyük uğur idi. Daha doğrusu, rayonun yarısının rəhbəri demək idi. Həmçinin ermənilər üzərində onun qələbəsinin yenidən bariz nümunəsinə çevrildi.

Xatirimdədi, biz rayona qayıdanda rayonumuzun bütün azərbaycanlıları bayram şənliyi yaşayırdılar. Evlərin üstündən bayraqlar asılmışdı. Azərbaycanlı əhali Cahan Əliyevin azadlığa çıxmasını milli zəmində öz qələbələrini hesab edirdilər.

Atam nəinki bizim bölgədə, Qazax, Tovuz, Gədəbəy rayonlarının camaatı arasında da çox böyük hörmət, nüfuz sahibi idi. Biz onunla həmin bölgələrə getdikdə bunun canlı şahidi olurduq.

Atam ilk təhsilini Çaykənd məktəbində ərəb əlifbası ilə almışdı. Ömrünün sonuna qədər həmin əlifba ilə gözəl yazıb oxuyurdu. Mütaliəni çox sevirdi. Vaxt tapanda əlinə kitab götürüb oxuyardı. Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Yunis İmrənin, Sabirin, Aşıq Ələsgərin, Səməd Vurğunun əsərlərini daim oxuyardı. Mən elə hesab edirəm ki, bəzən o şeirlər də yazırdı.

Atam sonrakı təhsilini Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda aqranomluq fakültəsində almışdı.

O, erməni dilini təmiz bilirdi. 1959-cu ildə qardaşımla mənə İrəvana aparmışdı. Taksiyə minmişdik. Atam qabaqda, biz iki qardaş isə arxada əyləşmişdik. Atamla sürücü erməni dilində danışdırlar. Biz atamıza azərbaycanca müraciət edəndə sürücü soruşdu ki, bunlar kimdir? O, dedi ki, mənim övladlarımdır. Sürücü təəccüb dolu bir maraqla dedi, siz ermənicə o qədər təmiz danışırımsız ki, mən elə bildim siz ermənisiniz.

Atam övladlarını xüsusilə nəvəsini çox sevirdi. Onları bir-birindən ayırmırdı. Ancaq mənim böyük oğlum Samirə xüsusi məhəbbəti vardı. Onun bütün əziyyətini görür və nəvəzişini çəkərdi.

Atam 1974-cü ildə çox təntənəli surətdə fərdi təqaüdə çıxdı. Dövlət tərəfindən ona QAZ-24 markalı maşın verildi. O, təqaüdə çıxandan sonra ömrünün sonuna qədər bizimlə yaşadı.

* * *

Atam haqda ürək sözlərini yazmaq mənim üçün şərəfli olduğu qədər də çətinidir. Nəslimizin bütün nümayəndələri kimi elə güman edirdim ki, o, daim yaşayacaqdır. Bu əzəmətli insanın dünyadan getməsi haqda heç vaxt fikirləşmədik. 2006-cı il yanvar ayının 31-i idi. Mənim sürücüm Şakir

atama baş çəkməyə getmişdi. Onlar 4 saata yaxın bir yerdə olmuş, nərd oynamış və nahar etmişlər. Şakirin dediyinə görə həmin gün o, çox şən əhval-ruhiyyədə olub, 5 tas oyunun 3-nü udub.

Həmin günün axşamı saat 22-də anam mənə zəng vurub atamın özünü narahat hiss etdiyini bildirdi. Mən təcili həkim göndərdim. Həmin vaxt qonşuluqda olan Anar həkim də bizdə olub. Sonradan mən təkrar zəng etdim ki, gəlmək istəyirəm. Həkimlər dedilər ki, hər şey yaxşıdır, gəlməyinizə ehtiyac yoxdur. Saat 23-30-da mən bir də zəng vurdum, anamla danışdım. Dedi ki, a bala, elə bir şey yoxdur, indi lap yaxşıdır. Gecə saat 1-ə qədər həkimlər yanında olublar. Sonradan özü xahiş edib ki, lap yaxşıyam, gedin dincəlin.

Anam deyir ki, gecə saat 4-də Cahan su istədi. Mən ona stəkanda su verdim. Sonra dedim, sən bu zaman heç vaxt su içməzdin. O, qayıtdı ki, narahat olma, get yat...

Səhərə yaxın fevralın 1-də evimizə zəng gəldi. Zəngin tezdən olması məni narahat etdi. Mən dəstəyi götürəndə evimizdə yaşayan köməkçi qadın titrək səslə çox qısa şəkildə dedi:

– Cahan əmi tərənmir!

Çox küləkli və soyuq hava idi. Mən tez oğlum Orxanı oyadıb ailəliklə atamın evinə gəldik. Əlimi alınına qoydum, son dəfə gözünü açıb mənə nəse demək istədi, alınmadı və əbədi olaraq gözlərini yumdu.

Atam Ulu Tanrı verdiyi 97 illik mənalı ömrünü başa vurdu.

Şükürlər olsun ki, atam bizə var-dövlət yox, el arasında böyük hörmət, ləyaqət, ad-san, nəhayət "Şah dağ" əzəmətli bir Cahan kişi adı qoyub getdi!

SABİR ƏLİYEV-TİBB UNIVERSİTETİNİN PROREKTORU

Böyük elmi şurada

Sabir Əliyev Universitet rehbərliyi arasında

Soldan: (oturanlar) Vaqif Cəfərov, sabir Əliyev və Maqsud Köçərli.

Professor Sabir Əliyev və Təbriz Universitetinin cərrahı Əli Tağızadə.

Tibb Universitetində iclas.

Professor Sabir Əliyev Böyük Elmi Şuranın iclasını apararkən.

Professor Sabir Əliyev tələbələr arasında

MƏN BABAMI KOROĞLUYA BƏNZƏDİRDİM

Cahan babamın böyük oğul nəvəsi olduğumdan o, mənə həmişə çox istəyib. İstəməzd ki, bir adam mənim xətrimə dəysin. Uşaqlıq vaxtlarımdan həmişə onun qoynuna girib yatırdım. Hətta hərdən o qohumlarına baş çəkməyə gedəndə mənə ondan əl çəkməzdim. Mən də onun yanında gedərdim. Hərdən o mənə aparmırdı və Mərziyəbəyim nə-nəmlə birgə gedərdilər. Onlar

evə qayıdana qədər babamın kürlüyünü edərdim. Mən babamın vurğunuydum. Mənim qədər bəlkə də babasını sevən insan az az olardı. Elə bil mən onunla nəfəs alırdım. Uşaqlıq xatirəsi şirin olur, həm də heç vaxt yaddan çıxmır. Mən 5-6-cı sinifdə oxuyanda Cahan babam mənə Koroğlu dastanının bütün qollarını danışmışdı. Hərdən mənə ona sual verərdim ay baba, Koroğlu nə boyda insan olub? O mənə qucaqlayıb öpüb deyirdi:

– Elə mən boyda, bıqlı, yekə. Mən də qəh-qəh çəkib gülərdim. Müəllim bizdən dərs soruşanda "Koroğlu" dastanını başdan-ayağa bütün danışardım. Uşaqlar da maraqla qulaq asardı. Mən uşaqlara hətta söyləmişdim ki, Koroğlu mənim babamdır. Mən doğrudan da Cahan babamı Koroğlu kimi hiss edirdim. Elə bil bu hiss mənim beynimə hopmuşdu. İllər keçdi mən böyüdüm yaşa doldum və doğrudan da hiss etdim ki, mənim babam Cahan böyük bir elin-obanın, sayılıb seçilən bir nəsilin Koroğlusuymuş.

KİŞİ KİMİ YAŞADI, KİŞİ KİMİ KÖÇDÜ

Babamın 96 yaşı olmasına baxmayaraq o həmişə özünü çox gümrah hiss edirdi. Nərd oynamaqdan yorulmazdı. O, nəvələri ilə nərd oynamağı çox sevərdi. Bəlkə də onun ən böyük istəklərindən biri nəvələri ilə oynamaq arzusu olub. Onu da deyim ki, babam nərdə hamımızı udardı. Özü də bizi yorardı.

Sonra da bacısı oğlu Nəbi-yə zəng vurub onu çağırırdı və onu udardı.

Bir gün yenə də Nəbi qəsdən özü uduzdu ki, aradan çıxıb getsin. Nəbini yaxşı-yaxşı süzüb dedi: - Ayə, a bacı oğlu, kişisən, mənimlə kişi kimi nərd oyna! Nəbi ciddi bir görkəm alıb dedi:

– Mən bacardığım qədər oynayırım. Ancaq sənə bacarmıram.

Mən həkiməm. Babamın sağlamlığını görüb fikirləşirdim ki, ölüm heç vaxt ona yaxın düşə bilməz. Ölümündən bir gün qabaq atamın sürücüsü Şakirlə doyunca nərd oynadı. Aradan xeyli keçmiş babam mənə yanına çağırırdı və əlimdən tutdu. Artıq onun əlləri çox soyuq idi. O, mənə dedi: - mənim pəhlivan nəvəm, həmişə mehriban olun, həmişə bir-birinizi axtarın, bir-birinizdən müğayat olun. Bir-birinizə arxa olun. Bunun bu sözlərindən mən ayılan kimi oldum. Tez onun əllərini oxalamağa başladım. Sən demə babam mənə öz sonuncu nəsihətini verir, vəsiyyətini edirmiş. Bir onu deyə bilərəm ki, babam kişi kimi yaşadı, kişi kimi köçdü.

CAHAN ƏMİ

Mən Cahan əmi ilə ilk dəfə 1965-ci ildə Ağdaş şəhərində tanış olmuşam. Həmin ildə Azərbaycan Respublikasının məhkəmə hakimlərinin seçkisi keçirilirdi. ADU-nun hüquq fakültəsini bitirdikdən sonra bölgü əsasında Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sərəncamına göndərilmiş-

Soldan sağa: Mənsur İbayev, Ziyad, Pərviz, Samirə (gəlin), Nəzifə xanım, Azər, Nilufər, Nüşabə.

Nəvələr: Üzeyir, Murad, Səyyad, Cavid.

dim. Rayonların ayrılması ilə əlaqədar Qubadlı rayonu Zəngilandan ayrılmışdı. Mən də növbədənkənar Qubadlı rayonuna məhkəmə hakimi seçilmişdim. Bir il 6 ay işlədikdən sonra hakimlərin növbəti seçki vaxtı çatdı və mən Ağdaş rayonuna Məhkəmənin hakimi (sədri) seçildim. 1965-ci ildə həmin seçki ərəfəsində hakimlərin rayonlarda namizədlikləri irəli sürüldü. Bununla əlaqədar rayon partiya komitəsinin birinci katibi ilə görüşmək üçün qonşu rayon məhkəmələrinin hakimləri yığılıb kimin hansı rayona gedəcəyi barədə sərəncam gözləyirdilər. Oraya eyni zamanda

qonşu rayona seçiləcək hakimlər, o, cümlədən Cahan əminin qardaşı Daşkəsən rayon məhkəməsinin hakimi Mahmud Əliyev də gəlmişdi. O zaman Mahmud Əliyevin Qərbi Azərbaycanın Əmirxeyir kəndində yaşayan və koxoz sədri işləyən qardaşı Cahan Əliyev və onun dostu digər kolxozun sədri Ağəli Əsədov da onunla birlikdə Ağdaşa gəlmişdilər. O vaxt mən çox gənc və təzə seçilmiş hakim olduğum üçün rayon hakimlərinin çoxunu tanıyırdım. Biz Ağdaş məhkəməsinə yığılıb kimin hansı rayona gedəcəyini deməsi üçün Ali Məhkəmənin sədr müavini Barığın İvan Vasilyeviçi gözləyirdik. Cahan əmi Ağdaş rayonunda birinci dəfə olsa da heç kimlə tanış olmamasına baxmayaraq bizim hamımızı günorta yeməyinə dəvət etdi. Günorta yeməyi zamanı mən Cahan əmi ilə və onun qardaşı, həmkarım Mahmud Əliyevlə tanış oldum.

Günorta yeməyini yeyib məhkəməyə qayıtdıq. Bakıdan Ali Məhkəmənin sədr müavini İ.V. Barığın gəldi. Ora gəlmiş hakimləri qəbul edib hərəsini bir rayona, Mahmud Əliyevi də indiki Qəbələ (əvvəllər Qutkaşın) rayonuna PK-nin birinci katibi ilə görüşmək üçün göndərdi. Mən isə Ağdaşda qaldım. Hakimlər göstərilən rayonlara, Mahmud Əliyev də, Cahan əmi də Ağəli Əsədovla Qəbələ rayonuna getdilər. Onlar gedəndən sonra İ.V. Barığın məni Ağdaş rayon PK-nin birinci katibinin qəbuluna apardı və katibə təqdim etdi. Söhbət etdik. lakin birinci katib dedi ki, Ağdaş böyük rayondur, Mansur İbayev isə çox cavan, təcrübəsiz və subaydır. Biz öz əvvəlki hakimimiz Əli Sultanovu saxlamaq istəyirik. Biz Bakıya qayıtdıq. İ.V.Barığın bu vəziyyəti Ali Məhkəmənin sədri A. İbrahimova məruzə etdi. Ali Məhkəmənin sədri də MK-dən kiminləsə, nəsə danışdı və mən MK-nin təkidi ilə Ağdaş rayonuna, Mahmud Əliyev isə Qəbələ rayonuna hakim seçildik. Cahan əminin qardaşı Mah-

mud Əliyevlə qonşu rayonlarda işləməklə aramızda səmimi dostluq əlaqəsi yarandı.

1966-cı ilin yay ayı idi, Mahmud Əliyev mənə zəng edib dedi ki, həftənin beşinci günü hazırlaş Cahan əmi bizi qonaq dəvət edib, burada yay çox isti keçir. Əmirxeyir kəndi çox səfalı, gözəl havası, gözəl mənzərəsi olan yerdir. Gədək bir-iki gün orada istirahət edək. Deyilən vaxtda Mahmud Əliyev Qəbələ rayonunun Qəmərvan kəndinin kolxoz sədri, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Əşrəf Əlimirzəyev ilə gəldi və biz birlikdə Krasnoselo rayonunun Əmirxeyir kəndinə Cahan əmigilə getdik. Cahan əmi bizi çox yüksək səviyyədə qəbul etdi. Biz onlarda 3 gün qaldıq. Bu günlərdə o, bizə dəfələrlə evində, meşədə bulaq başında öz dost tanışları ilə birlikdə ziyafətlər təşkil etdi. Bu ziyafətlərdə eyni zamanda Cahan əminin bacısı oğlu Məcid (Allah ona rəhmət eləsin) də iştirak edirdi. Sağlıqlar deyilirdi. Bir dəfə növbəti ziyafətdə sağlıq deyilərkən mənə də sağlığımı Cahan əmi qeyd etdi, rəhmətlik Məcid dedi:

– Dayı, mən hakim-zad bilmirəm, mən sənəin sağlığınə içirəm və içəcəyəm. O, haqlı idi. Çünki mən sonradan bildim ki, Cahan əmi bütün qohum-əqrəbanın, o cümlədən bacısı oğlanlarının daima qayğısını çəkmiş, onlara hər cür yardım, köməklik göstərmiş, boya-başa çatdırmışdır. Qərbi Azərbaycandan tutmuş Gəncəyə qədər o zonanın ağsaqqalı idi. Qohum əqrəbasının, dost tanışının hər hansı bir çətinliyi olardısı onlara bütün varlığı ilə kömək edərdi. Mən şahidi olmuşam ki, Cahan əminin Gədəbəy rayonunda olan qohumları dəfələrlə etdiyi xətalərlə əlaqədar inzibati orqanlara işi düşüb, bunu bilən Cahan əmi həmin rayona gedib, barışıq edib, onlara köməklik göstərmişdir.

Mən Ağdaş rayonunda xalq hakimi işlədiyim dövrdə Cahan əminin qardaşı həmkarım Mahmud Əliyevdən əlavə

Cahan əminin oğlanları Mustafa və Sabirlə də yaxından tanış oldum və səmimi dostluq etməyə başladım. Mənim vaxtım olanda Gəncə şəhərinə gedib Mustafa ilə, Bakıya gələndə isə Sabirlə görüşər, birlikdə gəzər, nahar, şam edərdik. Onların da vaxtı olanda özləri, bəzən də dostları ilə bizə gələrdilər. Ən nəhayət bizim dostluğumuz 1968-ci ildə qohumluğa çevrildi. Mən Cahan əminin qızı Nəzifə ilə ailə həyatı qurdum. 4 övladımız var, bir qızım həkim, bir qızım və 2 oğlum hüquqşünasdırlar.

Cahan əmi o zonada yerləşən rayonların PK-nin birinci katibləri ilə səmimi dostluq edirdi. Yay aylarında onlar tez-tez Əmirxeyir kəndinə gələrək Cahan əminin qonağı olurdılar. Yaxşı yadımdadır, Cahan əminin böyük oğlu Mustafa müəllimə üç gün toy etdi. Hər gün bir zonanın adamları toya dəvət edilmişdi və gəlmişdilər. Toyun üçüncü günündə o vaxt Qazax rayon PK-nin birinci katibi Qələndərov tama-dalıq etdi. Cahan əmi Qələndərovla, Tovuz rayonunun birinci katibi Həbib Həsənovla, digər rayonların birinci katibləri ilə yaxın dost idi.

Cahan əminin dostu, tanışsı çox idi. Harda olursa olsun onun adını eşidənlər, haqqında çox hörmətlə danışırdılar. Onun on yaxın dostlarından biri də Qərbi Azərbaycanda uzun müddət rəhbər işləridə işləmiş, sonra isə Azərbaycana gəlib Şamaxı Rayon PK-nin birinci katibi, sonra da Azərbaycan Respublikasının Üzümçülük Şərabçılıq Komitəsinin sədri işləmiş Yunis Rzayev idi O, respublikada çox bacarıqlı rəhbər işçi və yaxşı adam kimi tanınırdı. Yaxşı yadımdadır, Yunis Rzayev yuxarıda göstərdiyim kimi komitənin sədri işləyərkən Moskvadan və qonşu respublikalardan onun yüksək vəzifəli dostları gəlmişdi. Cahan əmi evində böyük ziyafət təşkil edib, qonaqları evə dəvət etdi. Hətta ziyafətə musiqiçilər də dəvət etmişdi. Musiqi sədala-

rı altında qonaqlar gecə saat 2-yə işləmiş kimi yeyib içdilər və Cahan əminin, eyni zamanda Azərbaycan xalqının qonaqpərvərliyinə heyran qaldılar. Qonaqlar gedəndən sonra Cahan əmi bizə dedi ki, Yunis Rzayev mənim yaxın dostumdur, qoy bilsinlər ki, onun necə hörməti və dostları var. Eyni zamanda Azərbaycan xalqı necə qonaqpərvərdir.

Cahan əmi bizə tövsiyə edərdi ki, dostluqda etibarlı, səmimi, qayğıkeş olun. O, özü çox səmimi, təmiz qəlblı, qayğıkeş insan idi. Mən onun xətrini çox istəyirdim, o da mənim. Elə hallar olurdu ki, Cahan əmi məni yuxarıda göstərdiyim doğmalarından üstün tuturdu, hörmət edirdi. 1972-ci ildə Cahan əmi kolxoz sədri işləyərkən ona kənd təsərrüfatı qabaqcılı kimi QAZ-24 markalı avtomaşın ayırmışdılar. Həmin avtomaşını oğlanları və qardaşı oğlanları almaq istədi, lakin Cahan əmi həmin avtomaşını mənə verdi.

Yay aylarında mən ailəmlə birlikdə istirahətə Kislovodskiyə, Pyatigorskıyeye, Yesentukiyyə və s. yerələrə getsəm də yay aylarını bəzən tam, bəzən bir hissəsini Əmirxeyir kəndində, Cahan əmigildə keçirərdim, uşaqlarım orada istirahət edərdilər.

Mən də çox vaxt yay aylarında Kəlbəcərdən, Tovuzdan, Qazaxdan olan cinayət işlərimi götürüb həmin rayonlarda baxırdım və həftənin beşinci günü oradan Əmirxeyir kəndinə Cahan əmigilə gedib, istirahət edib birinci gün qayıdardım. Hətta belə işlər olmayanda harada olsa idim yenə beşinci günü gedib, birinci gün qayıdırdım.

Cahan əmi çox yaxşı nərd oynayırdı və oynayanda da qələbə əzmində olardı. O, Bakıya köçəndən sonra hər həftə onlara gedib hal-əhval tutardım və nərd oynayırdıq. Onun çox maraqlı bir xasiyyəti var idi, evinə kim golsə, ona yemək verməmiş buraxmazdı. Özü isə tez-tez, az və təmiz, ləziz yeməklər yeyərdi.

Cahan əmi rəhmətə getməzdən bir gün əvvəl onlarda olmuşam, nərd oynamışım. Nə edəsən həyatın qanunu belədir, bir gün yaranan, bir gün həyatdan köçür, dünyasını dəyişir. Ən vacibi odur ki, yaxşı adamdan yaxşı ad, yaxşı əməllər qalır.

Bu barədə həyatda heç bir müstəsnalıq yoxdur. Əgər müstəsnalıq olub yaxşı adamlar daim yaşamalı olsa idi, əlbəttə Cahan əmi yaxşı adam kimi bu müstəsnalığa düşərdi.

Mən əminəm ki, onun yeri cənnətdir. Allah Cahan əmiyə rəhmət eləsin!

ATAM MƏNİM

Övlad üçün dünyada valideyinin uca ad-sanından, el-oba arasında hörmət-izzət sahibi olmasından şərəfli heç nə yoxdur. Övladlar həmişə öz valideyinləri ilə fəxr edib, qürur duymuşlar. Bu mənada mən də öz taleyimdən çox razıyam. Razıyam ki, Əliyev Cahan kimi atanın, əsil nəcabəti ilə tanınan Mərziyəbəyim xanımın ailəsində dünyaya göz açıb, tərbiyə alıb böyümüşəm.

Bu gün mənə atam haqqında xatirə yazmaq, söz demək nəşib olmuşdur. İlk öncə onu deyim ki, mən atamla həmişə fəxr etmişəm, şəxsiyyəti ilə qürur duymuşam.

Atam Cahan uzun illər müxtəlif vəzifələrdə işləmişdir. Ancaq o, bir çox vəzifə mənsublarından fərqli olaraq öz şəxsiyyəti, nüfuzu və qabiliyyəti hesabına işlədiyi vəzifəni hörmətə mindirmiş, ona bir böyüklük, qətiyyət gətirmişdir. Atam hansı vəzifədə işləyir işləsin o, bu vəzifələrin hər birində Cahan Əliyev kimi tanınıb.

Hətta müəyyən səbəb ucundan rayonu tərk edəndə də adı həmişə hörmətlə çəkilmiş, qoçaqlıq, mərdlik rəmzi kimi əfsanələşmişdir. Ona həsr olunmuş bir şeirdə deyildiyi kimi:

**Hamı şöhrətlənər, tanınar düzü,
Hamı Cahan olmaz, ay Cahan kişi.**

Atam olduğuna görə demirəm. Doğrudan da Cahan olmaq, yəni, belə bir şəxsiyyət olmaq hər kəsə nəşib olmayan tale vergisidir.

Həyatda olduğu kimi atam ailədə də səmimi və olduqca ciddi idi. O, heç kimə heç nə deməsə də onun deyəcəyi sözlər, ürəyindən keçənlər üzünün ifadələrindən oxunurdu.

Atam Cahan elə bir şəxs idi ki, onun haqqında həm sağ-

lığında, həm də dünyasını dəyişdikdən sonra xoş xatirələr söylənir. Onda əsl kişilərə xas olan bütün xasiyyətlər cəmlənmişdi. O, çox mərd, qeyrətli, alicənab və hörmətli adam idi. Allah ona o qədər böyük ürək vermişdi ki, hər kim onun yanına xahişə gəlsə, ehtiyacı olanlara, dara düşənlərə necə olur-olsun mütləq kömək edərdi. Çünki hər yerdə onu tanıyır, hörmətini saxlayırdılar. Atam elinə, obasına çox bağlı idi. Ömrünün 64 ilini rayonda müxtəlif vəzifələrdə çalışmış və işinin öhtəsindən çox bacarıqla, ləyaqətlə gəlmişdi. O, dafələrlə dövlət tərəfindən müxtəlif orden, medallarla və yüksək mükafatlarla təltif edilmişdir.

Atam ərəb, latın və kril əlifbalarında sərbəst oxuyub yazırdı. O, çox savadlı, geniş dünyagörüşünə malik bir şəxs idi. Xüsusilə, mütaliəni, nərd oynamağı, futbola və xokkeyə baxmağı çox xoşlayardı. Aşıq musiqisinin yüksək dərəcədə vurğunu idi.

Bir çox görkəmli Azərbaycan aşıqları ilə dostluq əlaqələri saxlardı. Ustad sənətkarlar vaxtaşırı ailəmizin qonağı olardılar. Atam hərdən qohumları, dostları başına yığıb məclis düzəldər, aşıq çaldırıb oxudardı. Dövrünün məşhur sənətkarları Aşıq İmran Həsənov, Aşıq Əkbər Cəfərov, Aşıq Mahmud Məmmədov, Aşıq Müseyib Nəşibov və başqaları atanın qonağı olmuşlar.

Anam Mərziyəbəyimlə atam 65 il çox xoşbəxt ailə həyatı sürmüşlər. Üç övladları olmuşdur: **Mustafa, Sabir, Nəzifə.**

Onlar uşaqlarını ləyaqətlə böyüdüb ali təhsil verərək evləndirmiş nəvə və nəticə sahibi olmuşlar. Baxmayaraq ki, atam çox ciddi, zəhmli və hökmlü adam idi, ancaq ailədə o, çox mülayim, qayğıkeş, mehriban ata idi. Uşaqlarının, nəvələrinin, gəlinlərinin nazını çəkər, onlara hər cür qayğı göstərirdi. Hər gün nəvələrindən xəbər bilməsə rahatlıq

tapmazdı. Nəvələri isə onunla fəxr edir, tez-tez yanında olurdular.

Bilmirəm evdə tək qız uşağı olduğum üçün mü və ya qardaşlaprım mēndən böyük olduqlarına görēmi atam hamıdan çox mēnə qayğı göstērər və mēni çox istērdi. Uşaq vaxtı evə gēləndə mēni dizinin üstən yerə qoymazdı, xoş dindirər, əzizlərdi.

Böyüyəndə hara lazım olsa aparar, nə lazım olsa alardı. Biz Bakıda oxuyanda vaxtının az, işinin çox olmasına baxmayaraq ara-bir yanımıza gələr, tez-tez sovqat, pul göndərirdi. Biz qardaş -bacı ailə qurduqdan sonra da harada olsaq belə, mütləq hər il iki ay doğma Əmirxeyirdə, füsunkar təbiətli kəndimizdə valideynlərimizin yanında olardıq.

Mən ixtisasca həkim olsam da bir müddət işlədim və sonra uşaqların tərbiyəsi ilə əlaqədar işləmədim. Atam müntəzəm olaraq bizi arayıb, axtarar, maraqlanar, ürəyi istəyəndə nəvələri ilə görüşərdi.

Belə kişilər dünyaya az-az gəlir!

Allah atama rəhmət eləsin, ruhu şad olsun!

MƏNƏ GÖRƏ ƏMİMDƏN GÜCLÜ ADAM YOX İDİ

Eldə-obada böyük nüfuz sahibi olan Cahən əmim ailədə çox səmimi və mehriban idi. Bəzən adama elə gəlirdi ki, bu zəhmli, hökümlü kişi hər adi bir şeyə o qədər də fikir verməz. Amma əslində belə deyildi. Onun diqqətindən heç nə yayınmaz, o hər şeyə zərgər dəqiqliyi ilə diqqət yetirərdi.

Təsərrüfat quruculuğunda, çtimai işlərdə nə qədər fəal və qayğıkeş idisə, həmçinin ailədə də elə idi.

1951-52-ci illər idi. Təxminən mənə beş yaşım olardı. Biz üç bacı qızılca xəstəliyinə tutulmuşduq. Cahən əmim onda qonşu kənddə kolxoz sədri işləyirdi. Atam isə o vaxt Bakıda oxuyurdu. Birdən əmim at belində həyətdə görünmə, atdan düşüb içəri gəlmişdi. Bizim xəstələndiyimizdən xəbəri olmadığına görə çox hirsələnmişdi. Rəhmətlik anamı çağıraraq hirsli-hirsli dedi:

– Bu uşaqlar burada qırılır, nə üçün mənə xəbər vermirsən?!

O, bu sözləri elə bir ahəng, elə bir vurğu və hikkə ilə dedi ki, həmin səs, həmin deyim bu gün də qulaqlarımda səslənməkdədir.

Sonra anama tapşırıq verdi:

– Bu uşaqlara fikir ver, yaxşı bax, vəziyyətləri haqda mənə məlumat çatdır!

Əmimin bir xüsusiyyəti uşaqlıqdan diqqətimi cəlb etməmişdi. Onun evi həmişə qonaq-qaralı olardı. Qərribə xasiyyəti varıydı: elə bil ki, təklikdə ailəsi ilə çörək yeyə bilmirdi, mütləq süfrə ətrafında qonaq əyləşməli idi.

Əmim nəvələrini həddən çox istəyirdi. Aygünü (böyük nəvəsi) yanlarına aparanda bir yaş beş aylıq idi. Aygün çox çəlimsiz və zəif uşaq idi. Bu, haradasa 1971-ci ilin mart ayı idi. May ayında biz uşağın yanına gedəndə əmimin uşağa necə bağlandığının şahidi oldum.

Sonrakı illərdə isə ikinci nəvəsini saxlayırdılar. Bunları xatırlatmaqda məqsədim odur ki, Cahan ola, uşaqla maraqlana... Ancaq nəvəsini bağına basıb deyirdi, Nuranə nə desə o bizim üçün qanundur!

Əmim dadlı yeməyi xoşlayardı. Ancaq çox az və nizam yeyən adam idi. Bir dəfə ona toyuq bişirmişdim, xoşuna gəlmədi:

- Bu nədi, bişirmisən, -dedi. - Bunun yağı hanı?
- Əmi, özüm belə bişirmişəm, -dedim. - Sənə belə xeyirdi.
- Yox, mən belə şeyi yeyə bilmərəm! Gərək bu, yağda qıpqırmızı qızardılsın və yağı tökülsün. Mən elə öyrənmişəm, pəhriz-zad saxlamıram ki...

Sonralar əmimlə qaynənəm ayrı yaşayırdılar, bizim evə yaxın idilər. Demək olar ki, hər gün onlara dəyirdik. Hər dəfə də oturun, yemək yeyin, -deyərdi. Yeməsəm də axırda deyərdim yedim.

Uşaqlıq xatirələrimə dönən kimi əmim kəhər atın üstündə əyləşmiş ərən oğuz igidlərindən biri kimi gözüm önündə dayanır. İnsanların Əliyev Cahan -deyə ondan ürək dolu danışması, qətiyyətli, vüqarlı dağ kimi görüntüsü məndə həmişəlik belə bir təəssürat oyadıb: - əmimdən mərd, güclü, xeyirxah insan yox idi!

Əmrulla AĞAMALIYEV,
BDU-nin dosenti.

UŞAQLIQ YAŞIMDAN İNDİYƏ KİMİ

Əziz dayım haqqında xatirələrimi qələmə alanda kövrək, niskilli anlar məni çulğamışdı.

Bu həsrətli məqamda bir də dönüb geri, ömrün arxada qalan, Cahanlı günlərinə boyladım. O cah-cəlallı, o gözəl günlər, o xoşbəxt çağlar kino lenti kimi gözlərimin önündə səhifələndi.

Kəndimiz Əmirxeyir Dili-cən dərəsinin ən səfali yerində yerləşirdi. Evlərimiz də kəndimizin ən gözəl güşələrindən birində idi. Cahan dayımgilin evi ilə bizim evimiz çox yaxın idi.

Ona görə də mənim kəndimizdə keçən həyatım dayılarımın həyatını izləməyə imkan verirdi. Rəhmətlik nənəm Saçlı bizim heç birmizi öz uşaqlarından ayırmazdı. Uşaqlıq həyatım kiçik dayım Aslanla birlikdə keçərdi.

Cahan dayı bizim üçün nəinki dayı, həm də bir dayaq, bir istinad yeri, bir inam yeri olubdur. O, nəinki bizə, həm də ehtiyacı olan hər bir kəsə köməklik əlini uzadardı.

Əziz dayımın həyatı yaddaşımda Mərzəbəyim bibi ilə toyları olan ildən bəri qalmışdır. O, zaman mənim dörd-beş yaşım olardı.

Kənddə böyük bir toy məclisi qurulmuşdu. Biz yaşda olan uşaqları toy məclisinə buraxmırdılar. Lakin evlərimiz

çox yaxın olduğundan hər şeyi müşahidə edə bilirdim. Bu zaman ən yadda qalan epizodlardan biri rəhmətlik atamın toyda necə ürəkdən iştirak etməsi olmuşdu. Rəhmətliklərin qarşılıqlı münasibətləri barədə sonralar müfəssəl söhbət açacağam.

Onu deyim ki, "dayı" deyəndə mən həmişə Cahan dayımın nəzərimdə tutmuşam. O biri dayılarımı mən öz adları ilə (Mahmud dayı, Avıl dayı, Asdan dayı) çağırışam. Xahiş edirəm oxuyanlar məni düzgün başa düşsünlər. Bu sözlərlə mən o biri dayılarımın xətrinə dəymək istəməmişəm. Sadəcə olaraq "dayımın" ailələrin həyatında, nəslin inkişafında oynadığı rolu xüsusi qeyd etmək istəmişəm. Bir daha qeyd etmək istərdim ki, dayım mənim qəlbimdə məğrur, əyilməz, öz sözündən dönməz bir insan kimi qalmışdır. Mən dayımın yalnız iki dəfə ağladığını görmüşəm. İkinci dəfə 2005-ci ildə rəhmətlik anamın ölmünə ağladığını gördüm. Aydındır ki, bu zaman dayım özü də qocalmış və qəlbi kövrəkləşmişdi. Bu halda ağlamağı mən təbii hesab edirəm.

Birinci dəfə isə belə bir hadisə 1942-ci ildə baş vermişdi. Həmin dövr dayımın ömrünün çox gümrəh və qüdrətli vaxtı idi. Rəhmətlik atam müharibəyə getmişdi. Ailəmizin çox çətinlik çəkməməsi üçün dayım rəhmətlik qardaşım Məcidə kənddə hesabdar köməkçisi qoymuşdu. Dayımın bir qara kəhər atı vardı. Onu həmişə yalnız özü minərdir. At elə bil ki, onu tanıyır və özünü sakit aparırdı. Lakin başqa adam minəndə şıltaqlıq edərdir.

Bir gün Məcidin atı sürətlə evimizin qarşısından çaya tərəf sürdüyünü gördüm. Dayım da bunu müşahidə edirmiş. Bunu görəndə kimi qışqırdı: "Atı yavaş sür, səni yıxacaq." Bundan bir neçə dəqiqə sonra, at Məcidsiz geri döndü. Bu an dayım özünü çaya tərəf atdı. Bir neçə dəqiqədən sonra gördüm ki, dayım Məcidə əlləri üzərinə alaraq ağlaya-ağlaya

ya evimizə tərəf gətirir. O zamandan mən dərk etmişdim ki, dayım Məcidə və digər bacısı uşaqlarını necə çox istəyir.

Mən dayımın mərdliyi, sözünün sahibi olmasını, öz ləyaqətini uca tutmasını elə-belə qeyd etmədim. Ermənistandan azərbaycanlıların köçürülməsinə qarşı təkidlə yox demək, bununla belə bir şəraitdə Ermənistanın bir rayonunun birinci şəxsi ilə üz-üzə gəlmək, onunla əlbəyaxa olmaq, həm öz şərəfini, həm də təmsil etdiyi xalqın ləyaqətini qorumaq o zaman hər oğulun işi deyildi. Amma mənim dayım öz xalqı üçün öz şərəfini qorumaq üçün bu addımı atdı və ermənilərə subut etdi ki, Azərbaycanın belə oğulları vardır.

Həmvətənlilerimdən birinin yaratdığı bir kitabı oxuyarkən belə bir epizodun təsviri yadımda qalmışdı. Müəllif özünün atası ilə onun qayını, yəni müəllifin dayısı arasında baş verən bir hadisəni təsvir edir: "Sovet hakimiyyəti kənddə qurulanda müəllifin dayısı hakimiyyətə tabe olmur, qaçaqlıq edir. Müəllifin yazdığına görə müəllifin atası qayınının uşaqları xatirinə qayını gətirir və hökumətə təhvil verir".

Bu epizodu oxuyarkən o ağırlı-acılı günlərdə baş verən hadisələrdən birini xatırladım və yadıma saldım ki, mənim rəhmətlik atam necə hərəkət etdi. O vaxt təxmin etmişdim ki, dayım kənddən çıxmasına baxmayaraq hələ uzaqlara getməmiş atam gecələr onunla əlaqə saxlayır. Gecənin bir vaxtı idi biz yataqda idik. Həmin anda qapıdakı itlərimiz hürməyə başladılar. İtin birini möhkəm vurdular, o əcayib bir səslə zəngildəyib, səsinə kəsdi.

Bu vaxt rayon NKVD-sinin sədri bir neçə nəfərlə evimizə daxil oldular. Məcid evdə deyildi. O, Ardanış kəndində hesabdar işləyirdi. Milis başçısı tapancanı atamın gicgahına dayayıb dedi:

– Cahanı harada gizlətmisən? Cahanın yerini de!

Atam çox təmkinlə:

– Ay erməni, Cahanla birlikdə konyak vuranda heç yada salmırdınız ki, Qulu haradadır. İndi mən nə mətah olmuşam ki, Cahanı məndən soruşursunuz! Mən onun yerini bilmirəm.

Atamın bu soyuqqanlı cavabı çox inandırıcı təsir bağışladı. Onlar da yığışib evimizdən getdilər. Özündən getmiş anam isə haçandan haçana özünə gəlmişdi.

Atam, dayımın yerini dəqiq bildiyi halda, gicgahına dirənmiş silah altında da dayımı onlara satmadı. Bu bildiklərimin yalnız bir epizodu idi. Həmin o müddətdə atam dayımın işi üçün lazım olan sənədləri toplamaqdan ötrü çox iş görmüşdür. Atamın özünün dediyinə görə Göyçə kəndlərindən dayıma lazım olan sənədləri toplamaq üçün gedərkən, Martirosyan onu maşınla yolda saxlamış, hədələmişdir və bu işdən çəkinməyi tapşırılmışdır.

Onu xüsusi qeyd etməliyəm ki, atamla dayımın uzun müddətli ömürləri dövründə onların bir dəfə də üz-üzə gəlmələrinin şahidi olmamışam, onlar yəznə-qayınlıqdan başqa həm də dost idilər. Onu bilərəm ki, atam və böyük qardaşım Məcid dayımın vuran əli və danışan dili olmuşdur. Atam dəfələrlə dayımı ona edilən hücumlardan qorumuş, həmişə ona dayaq olmuşdur.

Dayım barədə xatirələrimi yazarkən onun necə gözəl bir ailə başçısı olduğunu qeyd etməyə bilmərəm. Ailənin belə mehriban və nümunəvi olmasında Mərziyəbəyim bibimin rolunu, onun gülər üzlüyünü, açıq süfrə sahibi, mehribançılığını xüsusi qeyd etməliyəm. Özü Seyid övladı olmasına baxmayaraq, evinə gələn, hətta gavur qonaqlara da, həyat yoldaşının xatirinə, hörmətlə qulluq etmişdir.

Mərziyəbəyim bibimin dayımla birlikdə xoşbəxt həyat hekayətlərindən bəhs edərkən, bibimin yaratdığı bir möcüzəni də xatırlatmaya bilmərəm. Bu hadisə də o acılı günlərin birində baş vermişdi.

Bir neçə nəfər NKVD işçiləri onu həbs edib, aparmağa gəlmişdilər. Çox gərgin bir məqam idi. Ayrı əlac qalmamışdı. Dayım onları evə dəvət etdi. Bu anlarda Mərziyəbəyim bibim evin həyətinə çıxdı. Əllərini yuxarı qaldıraraq dedi:

– **Ya cəddim, sən bunların gözlərini bağla, Cahan bu xətdən xilas olsun!** Bu zaman mən bibimin arxa tərəfində durub müşahidə edərdim. Yazımın bu hissəsini oxuyanlar buna inanacaqlar, yoxsa-yox, bilmirəm. Ancaq bu həqiqətdir. Dayım, paltarını dəyişib aradan çıxıb sakitcə həyətdəki bağın içi ilə aşağı endi. Qapımızdan axan balaca çayı keçdi və "Pir" deyilən yerdə gözdən itdi. Bu ana qədər milislərin hamısı heç bir şey görmürmüş kimi sakitcə gözlədilər. Yalnız dayım gözdən itdikdən sonra əl-ayağa düşdülər. Bibimin yaratdığı möcüzə bundan ibarət idi.

Mərziyəbəyim bibimin bu xasiyyəti, açıqürəkliyi sayəsində biz bacı uşaqları və şəxsən mən dayım evinə açıq ürəklə gedib-gəlmişik. Həmişə də gülər üzlə qarşılanmışıq.

Dayım ailənin, nəslin böyük və kiçikliyindən asılı olmayaraq hamısının müvəffəqiyyətinə ürəkdən sevinirdi. Yadımdadır 1949-cu ildə mən Gölkənddə axırıncı sinifdə oxuyurdum. Gölkənddən-Çaykəndə qədər olan məsafəyə qaçış yarışı təşkil olunmuşdu. Onda dayım "mühacirətdən" yenidən qayıdıb Çaykənddə kolxoz sədri işləyirdi. Onu da deyim ki, sinif uşaqları arasında mən bədəncə zəif idim. Lakin çox inadkar idim. Bunun nəticəsi idi ki, mən finish nöqtəsinə birinci çatdım. Onda dayım poçtun idarəsi deyilən birmərtəbəli evin üstündə bir-neçə kənd sakinləri ilə durmuşdu. Mən birinci çatan kimi mənə əllərində yuxarı qaldırdı və dedi: "Baxın, bu balaca mənim bacım oğludur",- deyib ciblərini konfet və başqa şirniyyatlarla doldurdu.

Dayım var-dövlət naminə, varlanmaq üçün yaşayan insan deyildi. Bunu sübuta yetirmək üçün, kiçik bacım Gülpə-

rinin bir xatirəsini danışmaq yerinə düşər. Bacım nağıl edirdi ki, bir gün Mustafa ilə zarafatlaşırıq. Sabir də yanımda idi. Dayım günorta yeməyi üçün evə gəldi. Mustafa həmişə olduğu kimi dayıma zarafatla dedi: "Bizim üçün nə etmişən ki?". Dayım mənim üzümə baxıb dedi "Bala sən necə düşünürsən?". Mən dedim "Mustafa düz deyir, ay dayı". Dayım sakitcə çörəyini yeyib işinə getdi.

Bu söhbətdən bir neçə gün keçmişdi bir də gördüm ki, dayım "Villis"ini evimizin qabağında saxlayıb, məni çağırırdı və dedi: "Ay Gülpəri, geyin düş aşağı, bir yer var ora gedəcəyik". Mən tez paltarımı geyinib dayımın yanına düşdüm. Heç bir söz demədən məni maşına oturdub, sürücüyə "sür" dedi. Maşımız Dilicana gedən yolla şütüməyə başladı. Dilicana çatanda -qızım, bir balaca dayanaq, bir qismət çörək kəsib sonra yolumuza davam edərək, -dedi. Biz yeməxanaya daxil olan kimi, -ermənilər hinger Aliyev, xoş gəlmisiniz, - deyərək bizi çox böyük hörmətlə qarşıladılar. Bir az nahar etdikdən sonra Qarakilsə (o vaxtki Kirovakan) yolu ilə davam etdik. Qarakilsədə dayandıq və Dilicandakı hörmətdən daha çox hörmətlə qarşılandıq. Bundan sonra mən səfərimizin məqsədini başa düşdüm və dayıma müraciət edib dedim:

– Dayı, mən hər şeyi başa düşdüm bəlkə qayıdaq...

– Yox qızım, sən başa düşdün, ancaq məqsəd isbat olunmayıb, ona görə də Ermənistanın lap axır nöqtəsinə, Gümrüyə (o vaxtkı Leninkan) qədər gedəcəyik. Elə də etdi. Gümrüyə qədər məni apardı. Dayandığımız hər yerdə eyni hörmətlə qarşılandıq. Qayıdanda Sevandan keçdikdən sonra dayım, sürücüyə Göyçəyə tərəf dəniz kənarı ilə sürməyi tapşırırdı. Mən dedim: -Dayı, səni Göyçədə camaat necə istədiyini bilirəm, ona görə o yolla maşını sürdürməyə ehtiyac yoxdur. Gedək evimizə. Dayım mənim sözümlə maşını evi-

mizə gedən yolla sürməyi əmr etdi. Biz evimizə yaxınlaşanda mən dayımın əlini öpüb, məni "bağışla" dedim. Dayım mənim alnımdan öpdü və maşından düşürdü.

Bir daha təkrar olaraq xatırladım ki, dayımın həyatda ən böyük amalı-təmiz ad, xalq içində geniş və tam hörmətdən ibarət olmuşdur. O, daim "igid basdığını kəsməz" ideali ilə yaşayan adam idi.

Dayım həmişə öz məntiqi ilə, ermənilərin dilini çox yaxşı bilməsi ilə və həm də öz fiziki qüvvəsi ilə onlardan üstün olduğunu sübut etmişdir. Ermənilərin özlərinin bir neçə dəfə etiraflarının şahidi olmuşam ki, yoldaş Əliyev onların dilini onlardan əskik bilmirdi.

– Ermənilər əndazələrini aşdığı zaman mənim keçmiş erməni dili müəllimim olmuş birisi Rayon Partiya Komitəsinin büro iclasında Qarabağ məsələsini qaldırarkən dayım demişdi:

– Yoldaş katib, bu küçüyünüzün zəncirini çəkin! Millətlər arasında nifaq salmaqdan əl çəksin".

Bundan sonra erməni büro üzvlərindən bəziləri də dayımı müdafiə edərək belə çıxışlara yol verilməməsini təklif etmişlər.

İndi sərbəst müstəqil dövlət olduğumuz halda ermənilərə belə dəyərli cavablar verə bilmədiyimiz halda, hələ o zamanlar Cahan Əliyev ermənilərə layiqli cavablar vermiş və yerlərində oturma bilməmişdir.

Mənim şəxsi həyatımın qurulmasında dayımın xidməti danılmazdır. Mən Moskvada oxuyarkən dayım Bakıya gələndə Mustafa onu mənim istəklimlə tanış etmiş və ona birinci hədiyyəni (əl sumkasını) dayım almışdır. Mənim evlənməyim üçün işinin çoxluğuna baxmayaraq həm nişan üçün, həm də toya Naxçıvana getmişdir. Mən evləndəndən on-onbeş gün sonra həyat yoldaşımı kənddə qoyub Lenin-

KOLXOZ SƏDRİNDƏN EŞİTDİKLƏRİM

Cahan kişi Çaykənd kəndində kolxoz sədri işləyəndə tütün şitili ilə bağlı qıtlıq yaranır. O, bir yük maşını ilə Qazax rayonuna gedir ki, dost-tanışlarından şitil alıb gətirsin.

Elə Qazax rayonunun Cəfərli kəndinə çatanda görür ki, uzağa getmək lazım deyil, yolun kənarındakı şitilliklərdə yaxşıca şitil var. Yük maşınının

kuzovundakı 8-10 nəfər kolxozçuya deyir ki, düşün bu şitildən yığın. Elə Cahan Əliyevin adamları şitili yığmağa başlayandan dərhal sonra Cəfərli kolxozunun sədrinə xəbər çatır ki, şitili yığırlar. Kəndin kolxoz sədri tələsik hadisə yerinə gəlir və möhkəm acıqlanır:

– Siz kimsiniz, icazəsiz filansız sahəyə girmisiniz?! Tez buranı tərk edin! Cahan kişi ona yaxınlaşır və özünü təqdim edir. Sədr heç nəyi eşitmək istəmir. Təngə gəlmiş Cahan axırda deyir:

– Ayə, boy-buxunun da bir şey deyil, bu dəqiqə səni götürüb sahənin o başına atacam!

Bu sözdən sonra elə bil mən ayıldım. Aşağıdan yuxarıya doğru nəzər yetirəndə gördüm ki, doğrudan da pələng kimi bir kişi ilə cəngə girmişəm.

Kolxoz sədri Cahan kişinin yanında balaca boy bir adam imiş. Bundan sonra kolxoz sədri qayıdır ki, a kişi, Allah xətrinə nə qədər lazımdırsa yığın.

qrada aspiranturaya getdim və üç il orada oxudum. Həmin üç il müddətində həyat yoldaşımın qərriblik çəkməməsi üçün həm dayımın, həm də onun həyat yoldaşı Mərziyəbəyim bibimin etdikləri hörməti, həm də fədakarlığı həyat yoldaşım böyük bir ehtiramla yad edir. Onların hər ikisinin atama, anama, böyük qardaşıma, mənə nəzakətlə yaşamaqlarının şahidi olduğunu həmişə yad edir və yanında saxlayır. Dayıma həmişə rəhmət oxuyur.

Dayım yaxşılığı itirən, yaddan çıxaran adam deyildi. Mənimlə söhbətində dəfələrlə mənim ata babama-Ağamalı kişiyyə-rəhmət oxuyar, onun özünün irəli çıxmasındakı rolunu qeyd edərdi. Ümumiyyətlə biz bacıuşaqları dayılarımıza münasibətdə o birilərindən təmamilə fərqlənmişik. Bunu bizim ata-anamızın bizə verdikləri tərbiyə iləmi, yoxsa həmişə yaxın qonşu olduqlarımıza görəmi meydana gəldiyini birmənalı təyin edə bilməmişəm.

Dayım çox ayağı sayalı bir insan idi. Onun rüzusu elə bil başından tökülərdi. Yadımdadır, rayonda hansı kənd çətinlikdə yaşayırdısa dayım o kəndə sədr təyin edilərdi ki, o kənd dirçəlsin. Onu da deyim ki, mənim anam Gülşən (allah ona rəhmət etsin) həm özünü, həm həyat yoldaşını, hətta öz balalarını belə öz qardaşları yolunda qurban verməyə hazır olan bir insan idi.

Biz bacıuşaqları dayımızı müqəddəs bir insan saymışıq və heç də ata-anamızdan əskik hörmət etməmişik. Bunu bizim hər birimizin keçdiyimiz həyat yolu sübut etmişdir və etməkdədir. Bununla bərabər mən öz həyatımda kiminsə əmrinə tabe olub kor-koranə hərəkət etməmişəm. Görünür bu xasiyyətimin bəzi detalları da dayımdan keçib.

Allah dayıma qəni-qəni rəhmət eləsin, torpağı nurla dolsun!

Cahan kişi həmin adama deyir ki, mən Çaykəndin kolxoz sədriyəm, birdən bir işin filanın olsa yanıma gələrsən. Cəfərlinin kolxoz sədri deyir ki, əşi mənim sizə nə işim düşəcək... Ora Ermənistan, bura Azərbaycan...

Aradan bir xeyli vaxt ötür, payız məhsul yığımı olur. Qazax rayonunda yanacaq qıtlığı baş verir. Həmin kolxoz sədri ora-bura vurnuxur yanacaq əldə edə bilmir. Birdən Cahan kişi yadına düşür. Cahan kişinin yanıma gəlir və vəziyyəti birbaşa ona danışır. Cahan kişi "düzələr" deyir. Sonra iki yük maşını ayırtdırıb hər birinin üstünə 3 tonluq bak qoydurub rayon mərkəzinə - MTS-ə göndərir. Maşınlar gələndə kimi Cəfərlinin kolxoz sədrinin şərəfinə heyvan kəsilir, qonaqlıq təşkil olunur. Qonaqlıq qurtardıqdan sonra maşınlar benzinsiz dolu rayon mərkəzindən qayıdır. Cəfərlinin kolxoz sədri maşınları görüb heyrətə gəlir. O, qayıdır ki, Cahan kişi, bu maşının biri mənim işlərimi yola vermək üçün bəs elər.

Cahan kişi özünəməxsus ağayanaqlıqla deyir:

– Bu maşınların ikisi də bir başa Qazaxa gedəcəkdir!

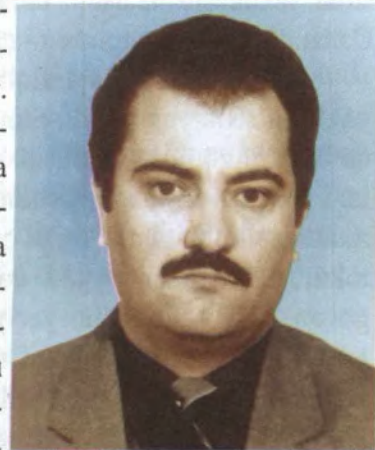
Sədr soruşur ki, bəs sənə verəcəksinizmi? Cahan kişi cavab verir ki, sənə mənim adımdır. Kim soruşsa da ki, Cahan göndərib.

Cəfərlinin keçmiş kolxoz sədri bu əhvalatı həmin hadisədən bir neçə il sonra elektrik qatarında yol gedərkən mənə danışdı. O, sözünü qurtarandan sonra ona dedim ki, mən Cahan Əliyevin bacısı oğluyam. O, çox şad oldu və Cahan kişinin böyüklüyündən, qeyrətindən dönə-dönə söz açdı.

Təəssüflər olsun ki, həmin kolxoz sədrinin adını unutmuşam.

BİZİ ERMƏNİLƏRDƏN QURTARDI

Qazax rayonundan dörd nəfər cavan oğlan icevan şəhərinə meyvə satmağa gedirlər. Onlar meyvələrini satıb qurtardıqdan sonra geri qayıtmağa maşın olmur. Bir qismət yemək üçün kəndəki restorana girirlər. Yeməklərini yedikdən sonra restorandan çıxarkən 5-6 nəfər erməni dığası onların qabağını kəsir və qazaxlı uşaqları yerlərində oturmağa məcbur edirlər.

Onların bəd niyyətini başa düşən qazaxlı uşaqlardan biri restoran müdirinə müraciət edir ki, bu ermənilərə də bizi rahat buraxsınlar. Restoran müdiri deyir ki, o uşaqlara heç kim söz deyə bilmir. Onlardan mən özüm də qorxuram.

Ermənilərin məqsədi aydın idi: Onların pulunu soymaq, özlərinə də xətər yetirmək və ya Allah bilir öldürmək...

Neçə ildən sonra qazaxlı uşaqlar söyləyirdilər ki, restoran müdirinin bu sözündən sonra biz son taleyimizi fikirləşirdik.

Ermənilərin içində heç nə etmək mümkün deyildi. O çətin anları həmin vaxtı belə təsvir edirlər:

– Bu çətin anlarda restorana bir nəfər uca boylu, şəxsiyyətli bir kişi daxil oldu. Yanında da bir nəfər var idi. Bu kişini görəndə kimi restoran müdiri onun qabağına yeridi və ermənicə buna yoldaş Cahan Əliyev, xoş gəlmisiniz dedi. Bizim bir az halımız dəyişdi.

Sən demə Cahan kişi Qazaxdan gəlirmiş, sürücüsü ilə restorana yemək yeməyə gəlirlər. Bunlar ikisi də keçib bir stolda oturdular. Azərbaycanca danışanda artıq biz tam əmin olduq ki, bunlar azərbaycanlılardır. Yoldaşlarımızdan biri həmin stola yaxınlaşıb hadisəni olduğu kimi Cahan kişiylə danışdı. Cahan kişi restoran müdürünü çağırıb əsəbi halda:

– "Siz burda xuliqanlıqla məşğulsunuz?!" -deyib ona yağlı bir şillə yapışdırdı. Sonra quş cəldliyi ilə sıçrayıb əlinə bir stul götürdü və düşdü erməni diğalarının üstünə. Onlara aman vermədən şil-küt elədi. Sonra üzünü restoran müdürünə tutub dedi: "milis çağır!" Az vaxtda bir neçə milis tökülüşüb hadisə yerinə gəldi. Milis rəisi Cahan kişini görün kimi qabağına yeriyib səmimi görüşdü. Dərhal erməni diğalarını yığışdırıb aparmaq tapşırığı verdi. Bundan sonra Cahan kişi milis rəisi ilə birlikdə bizi bir maşına mindirib Qazağa yola saldı. Biz Cahan kişinin şoferindən soruşduq ki, bu adam kimdir. O, dedi:

– Qaraqoyunlu Cahan kişidir!

KATİB QAÇAQLA GÖRÜŞƏ GƏLİR

Cahan kişi qaçaq olanda onun mərdliyi, qoçaqlığı və şücaəti hər yərə yayılmışdı. Stalinin kəsə-kəs dövrünün, qorxusu altında yaşayan insanların da Cahan kişiylə qarşı sevgi, məhəbbəti vardı. Cahan kişinin qoçaqlığı Gədəbəydə keçib. Doğrudan da Gədəbəy qoçaqlıq üçün ən əlverişli bir yer idi, birinci növbədə burda yaşayan insanlar çox mərd və qorxmaz idi, ən başlıcası satqın deyildilər. Hətta kişilər duran yerdə bəzən qadınlar da öz sözlərini deyirdilər. Buna misal olaraq demək lazımdır ki, Arabaçı kəndindən olan Tərhan adlı bir qadın Cahan kişinin əmisi oğlu, həm də onun cangüdəni İbrahimi milislərin əlindən qurtarmışdı.

Belə bir çətin dövrdə Cahan kişiylə insanlar tərəfindən köməkliklər göstərilirdi. Hər yərə yayılmışdı ki, Cahan kişi Krasnının dəli raykomunu döyüb, yerində oturdub. Bundan sonra çoxları onu görmək istəyir, əfsanələşmiş bu adama xalq qəhrəmanı kimi baxırdılar.

Günlərin birində Gədəbəyin birinci katibi Rəsula deyir ki, Cahan kişi ilə onu tanış etsin (Rəsul Cahan kişinin atası Əkbərin dayısı Hüseynin kiçik oğludur). Rəsul raykoma deyir ki, birdən onu ələ verərsən. Raykom Rəsula kişi sözü verir ki, belə şey heç vaxt ola bilməz. Bu sözdən sonra Rəsul evində bir qonaqlıq təşkil edir və Gədəbəy rayonunun birinci katibi onun evinə gəlir. Cahan kişi çox tədbirli adamıydı. Ehtiyatını əldən vermədən, hər tərəfi yoxlayandan sonra Rəsulgilə gəlir. İçəri daxil olanda raykom katibi onu görcək ayağa qalxır və onu bəgərinə basıb deyir:

– Doğrusu mən Cahanı ələ-belə də təsəvvür edirdim. Doğrudan da Alləhtəəla Cahan kişini əsl kişi görkəmində, kişiylə xas olan bütün parametrlərlə yaratmışdır.

Bir neçə saat bir yerdə olduqdan sonra Gədəbəyin katibi Cahan kişiylə deyir:

– Allahın köməyi ilə bəraət alandan sonra gəlib bizim rayonda işləyərsən.

Cahan kişi razılıq vermir və deyir:

– Mən o camaatı başsız qoya bilmərəm. Mübarizəni aparıb qalib çıxmalıyam. Bundan sonra işimi orada davam etdirməliyəm.

Cahan kişi heç bir təkliflə razılaşmadı. O, erməni millətçilərinə qarşı öz mübarizəsini sona qədər davam etdirdi və bəraət aldı. Bu yolda Gədəbəyin ərən kişiləri daim onu müdafiə etdilər.

ONUN ADI QOLUMUZDAN TUTDU

1988-ci ildə Qarabağ məsələsi başlayanda Cahan kişi dedi ki, Ermənistanda bizim camaat qalmayacaq. Çünki ermənilər böyük dövlətlərin dəstəyini alıblar.

Mən o vaxt "Alunit" zavodunda təchizat idarəsinin rəisi işləyirdim. Həmin zavod SSRİ Müdafiə Sənaye Nazirliyinin müəyyən proqramını yerinə yetirirdi.

"SSRİ-nin 50 illiyi adına Yarımkəçiricilər Zavodu" var idi. Bu zavod Moskva ətrafında Aleksandrov şəhərində yerləşirdi. Bu zavoddla bizim zavodun müqaviləsi varıydı. Həmin zavod bizim zavoda komplektləşmə detalları göndərməliydi. Bu zavodun kommersiya üzrə baş direktorunun müavini Covani Yeremoviç Qazaryan adlı bir erməni idi. Həmişə onun adı ilə bizim zavoda rədd cavabı daxil olurdu. Biz həmin detalları ala bilmirdik. Zavodumuzun planı qalır, fəhlələr maaş ala bilmirdi. Bu işlə əlaqədar bir nəfər işgüzar işçimizi Aleksandrov şəhərinə ezam etdik. Çox təəssüflər olsun əliboş geri qayıtdı. İş o yerə gəldiki müavinim Həşimov Məzahirlə birlikdə həmin şəhərə mən getməli oldum. Covani Qazaryanla görüşdük. Mən hiss etdim ki, o, erməni bicliyi edir. Bizimlə təmiz azərbaycan dilində danışdı. Mən ona sual verdim xeyir ola, sən bizim dildə belə təmiz danışsın? O, mənə söylədi ki, mən Bakıda doğulmuşam və politexnik institutunu bitirmişəm. Özümüz də 26-lar zavodunun yanında yaşayırdıq və atam Yerem zibil maşını sürücüsüydü.

Qazaryan 26-lar zavodunun adını çəkəndə mən ona dedim, sənə bir adam desəm tanıyarsanmı, bəlkə də qonşu olmusunuz. Cahan kişinin adını deyəndə, oğlu Sabir müəllim deyərək, o, sözə müdaxilə etdi. Dedim bəli.

Doğrusu Cahan kişinin dayım olduğunu deməyə çəkin-dim. Bu an dostum Məzahir dedi ki, Cahan Əliyev Nəbinin

dayısıdır. Qazaryan qayıtdı ki, Cahan Əliyev çox mərd və cəngavər kişidir. Hətta o, zarafatla dedi ki, biz bu məsələni həll etməsək Cahan kişi gəlib bizi burda məhv edər. Anladım ki, bu söhbət o kişiyyə hörmətdən irəli gəlir.

Covani Yeremoviç Qazaryan bizə bir yeşik pulsuz, ödənişsiz detal verdi. Bu detalla bir il yarım zovodu işlətmək olardı.

Bakiya qayıtdıq və zavod direktoru bunun səbəbini soruşduqda dostum Məzahir dedi ki, Nəbinin dayısının adı köməyimiz oldu.

Bəli Moskva kimi bir yerdə Cahan kişi adı bizə kömək oldu. Bununla əlaqədar olaraq direktor fondundan hər ikimizə "xüsusi işi yerinə yetirməyimizə görə" mükafat verildi. Hətta heç vaxt bu qədər mükafat almamışdıq.

MƏLİK ORUCOV ONU QAÇAQ CƏFƏRQULUYA OXŞADIRDI

Cahan kişinin əsgərlik illəri Bakı şəhərində keçib. Onun komandiri tarix elmləri doktoru professor, uzun müddət BDU-də kafedra müdiri işləmiş Məlik Orucov olmuşdur. Cahan kişi onun alayında bölük komandiri olmuşdur. Onlar çox yaxın dost idilər. Məlik Orucov yaşca Cahan kişidən xeyli böyük olsa da yaxın dostluq əlaqələri vardı. Cahan kişi özü söyləyirdi ki, Məlik Orucovun qardaşı varıydı- Qaçaq Cəfərqulu, çox şücaətli qaçaq idi. Hətta onu tutub Tiflisdəki Katex qalasına salıblar. Qaçaq Cəfərqulu qaladan özünü Kür çayına ataraq çayı üzüb qaçıbmış.

Məlik Orucov Gədəbəyin Şınıx bölgəsindən idi.

Cahan kişi söyləyirdi ki, komandirlə birlikdə Tiflis şəhərinə ezam olunmuşduq. Kür çayının üstündəki körpünün üstündə gəzintiyə çıxardıq. Bütün cavan qızlar ikimizin də təməşamıza durardılar.

Doğrudan da onlarda kişi gözəlliyi vardı. Boy-buxun Allah vergisi idi.

Məlik Orucov Cahan kişiyə deyərmiş ki, mən qardaşım Cəfərqulunun iyini səndən alıram. Səndə Qacaq Cəfərqulu qədər qocaqlıq, qorxmazlıq, mərdlik görürəm. Çox təəssüflər olsun ki, ermənilərə qarşı həmişə mübarizə aparmış Qacaq Cəfərqulu qəsd nəticəsində namərdcəsinə öldürülmüşdür.

Doğrudan da Məlik Orucovun dedikləri həqiqətə çevrilmişdir. Cahan kişinin taleyinə qacaqlıq da yazıldı.

QAQAQ KƏRƏMİN BACISI OĞLU HACANLA DOSTLUQ ƏLAQƏLƏRİ

Qacaq Kərəmin bacısı oğlu Hacan Cahan kişi ilə möhkəm dost idilər. Hətta Qacaq Kərəmin papağını saxlamaq üçün Hacan Cahan kişiyə verib və demişdi, ancaq dayım Qacaq Kərəmin papağını sənə kimi mərd insan saxlaya bilər. Hacan Qazaxda uzun müddət NKVD-nin rəisi işləyib.

Cahan kişi söyləyərdi ki, İsrail ağası Hacan güllə ilə vurmuşdu. Mən həmişə Hacana deyirdim ki, nə oldu, sən dayım Kərəmdən qocaq oldun? İsrail ağa kimi bir kişiyə qıydın? Hacan da həmişə and aman edərmiş ki, ay Cahan, vallah mənə günah olmadı, anam Zal qızı Gülnaz mənə başdan elədi. Hər dəfə mənə deyirdi ki, haram olsun mənim südüm sənə. Sən dayım Kərəmin qisasını ala bilmədin. Sən necə bacı oğlusan ki, dayının öldüsündən, qaldısından heç xəbər belə yoxdur. Dayının düşməni İsrail ağa isə sərbəst gəzir.

Cahan kişi Hacana deyərmiş ki, Qacaq Kərəmlə İsrail ağa bir-birlərinə bab insanlar olub. Hər ikisi qacaq və mərd adamlar idi. Onlar istəsəydilər hər ikisi bir-birini yüz dəfə öldürərdilər.

Cahan kişi heç vaxt mərd kişilərə qıynazdı. Bu da onun mərdliyindən irəli gəlirdi.

O, söyləyirdi ki, Hacan Qazaxda NKVD-nin rəisi olanda onu 1928-ci ildə öz dəstəsi ilə birlikdə Gədəbəyə Qacaq Məcidə təslim etməyə göndərilər. Hacan öz dəstəsi ilə Dilican dərəsini keçərək gəlib Çaykəndə çıxır. Artıq gec olduğuna görə Çaykənddə Mehralı kovxanm qardaşı Gülməmməd bunları çox yaxşı qarşılayır və qonaqlıq verir. Söhbət əsasında Gülməmmədə məlum olur ki, bunlar qacaq Məcidin üstünə gedirlər. Qacaq Məcidin əmisi qızı Əzətin oğlu Kərəm sən demə Gülməmmədgildə imiş. Gülməmməd özü də çox mərd adam olub. Tez Kərəmə deyir ki, qacaq Gədəbəyə. Əhvalatı Məcid kişiyə danış. Kərəm özünü yetirir dayısı Məcidin yanına və əhvalatı ona danışır.

Hacan Cahan kişiyə danışmış ki, Yavıxlı dərəsində Məcid bizi çox gözəl qarşıladı, çox sakit və yüksək səviyyədə. Bunun əhvalını belə görəndə açığı sevindik. Doğrusu düşündük ki, bunun əl-qolunu asanlıqla bağlayıb aparıb hökumətə təhvil verəcəyik. Qacaq Məcid bunlara bir dana kəsir, gürcü çaxırı ilə onlara yaxşı yemək-icmək verir. Vaxt məqamına yetəndə Hacan dəstə üzvünün birinə göz vurub işarə edir ki, əməliyyata başlamaq lazımdır. Həmin adam bayıra çıxır və hər ağacın arxasından onlara sarı bir tüfəng lüləsi tuşlandığını görür. Hacan dəstə üzvünə deyir ki, nə oldu, əməliyyata başlamırsınız? Dəstə üzvü deyir, Allah evini tiksən, bayıra çıx gör nə var, nə yox.

Hacan bayıra çıxır və hadisəni öz gözləri ilə görür.

Nə Hacan, nə də Məcid özlərini o yerə qoymurlar. Qacaq Məcid deyir. Ay Hacan, xeyir ola, nə yaxşı bizi yad eləmişən? Hacan da özünü o yerə qoymur və cavab verir ki, yolumuz burdan Tovuzə tərəf idi, elə sənə də baş çəkmək istədik. Sonralar Cahan kişi Hacana deyir ki, Qacaq Məcidə xəbər aparın mənə Sarı əmimin oğlu Kərəm olub.

Hacan da öz növbəsində bunu alqışlayır ki, doğrudan da Cahan kişinin əmisi oğlu Kərəm belə bir iş görüb.

Cahan kişi söyləyirdi ki, Hacan Allaha şükür edir ki, mən nə yaxşı Qaçaq Məcidlə üz-üzə gəlmədim.

Cahan kişinin hər söhbəti bir dastan idi. Bir hadisəni iki-üç dəfə danışsa da bir-birindən fərqlənməzdi.

QEYD:

Cahan kişinin məsləhəti ilə hörmətli yazığımız Nəsim Əfəndiyev Qaçaq Məcidin və əmisi Əsgər ağanın adlarını "Qızıl quşa atılan güllə" povestinə salmışdır.

BÖYÜK RISQ

Eşitmişdim ki, Cahan kişi qaçaqlıq günlərində eşidir ki, qardaşı Mahmud müəllim Dilicanda xəstəxanadadır. O, axtarışda olsa da heç nədən çəkinmədən Dilicana gedir, qardaşının vəziyyəti ilə tanış olur və bəzi yardımlar göstərir. Doğrusu bu, axtarışda olan bir adam üçün olduqca qorxulu və risqli bir hadisədir.

Mən bu əhvalatı dəqiqləşdirmək üçün Mahmud dayımın özü ilə görüşüb bu barədə eşitdiklərimi dəqiqləşdirdim. O, təsdiq etdi ki, belə bir əhvalat olub.

1948-ci ilin mart ayının 7-si idi. Mənim kor bağırsağım da ağrılarım başladı. Bu ağrılar çox dözülməz idi. Atam Əkbər, anam Saçlı və bacım oğlu Məcid məni Çaykəndə gətirdilər. Burada Mehdilər Hacısı bizi Dilicana yola saldı. Məni Dilicanda Bahadurov adlı bir həkim operasiya etdi. Məni bir soyuq palataya qoydular. Otaq həddindən artıq soyuq idi.

Mahmud dayım deyir, narkozdan yeni-yeni ayılırdım ki, birdən Cahanı gözümlün qarşısında gördüm. Məlum oldu ki, İbrahimlə Ağstafaya gəlmiş. Orada Çaykəndli Şəhri ilə görüşüblər. Şəhri onlara mənim operasiya olduğumu

deyibdir. O, da İbrahimlə birlikdə Dilicana xəstəxanaya gəlib. Cahan dərhal odun tapıb gətirdi, sobanı yandırdı. Otaq isinməyə başladı. Mən yavaş-yavaş özümə gəldim və Cahanı qarşımda görüb çox sevindim.

Cahan kişi 3 gün Mahmud müəllimin yanında qaldı və Moskvaya gedəcəyini deyir. O, da ona uğurlar diləyir. Onlar ayrılırlar. Bir neçə gündən sonra Mahmud dayımı İrəvan hərbi hospitalına dəyişdirirlər. Hərbi hospitalda onun yanına prokrorluqdan 3 nəfər gəlir və sanksiya verib onu həbs edirlər. 10 gün İrəvan türməsinə qaldıqdan sonra Kirovakana (Qarakilsə) gətirirlər. 15 gün Kirovakan türməsinə qalır. Sonra Krasnaseloya gətirir, orada kameraya salırlar, 14 gün də burada qalır. Sonra görürlər ki, bu adam ağır xəstədir. Mahmud dayımı yenidən xəstəxanaya köçürürlər. Bütün bunları törətməkdə məqsəd Cahanın bu hadisələrə dözə bilməyib üzə çıxması ilə bağlı olub.

Bu dövrdə artıq Martirosyan rayonda işə olunmaq üzrə idi. NKVD-nin rəisi Poğosyan, milis rəisi Qalustyan Mahmud dayıya deyirlər ki, artıq Cahan rayona gəlməlidir. Biz zəmin olacağıq.

Mahmud dayı buna çox şübhə ilə yanaşır, ciddi qəbul etmir. İrəvan məscidində Şeyx Ələsgərin yanına gedir və ona müraciət edir ki, bir kitab aç, görək bu işin axırı necə olacaq... Şeyx Ələsgər deyir ki, onlara inam yoxdur. Ancaq kitab yaxşı göstərir.

Mahmud dayı sonra Ağbulağa Miryaqub ağanın yanına gedir və məsləhətini dinləyir. O, da gəlməsini məsləhət görmür. Ancaq kitaba baxanda deyir ki, pis göstərmir. O, Ağbulaqdan rayon mərkəzinə gəlir. Poğosyan ona deyir ki, arxayın ol, get Cahanı gətir.

Mahmud dayı gedib Cahan Əliyevlə görüşür, əhvalatı

ona danışır.

Cahan Əliyev deyir:

– Gedəcəyəm! Əgər o kişidirsə sözünə əməl edəcək!

Cahan Əliyev Ramazan, Rəsul və Mahmud dayı ilə birlikdə rayona dönür. Bununla da Cahan Əliyev qaçaqlıq həyatına son qoyur.

AND YERİMİZ, GÜVƏNCİMİZ, DAYIMIZ

Mən, Cahan kişi haqqında bildiklərimi hörmətli yazıcımız Eldar İsmayıl danışdıqca o, əlinə qələm alıb öz qeydlərini aparırdı. Həmin dəqiqələrdə mən qibtə ilə onun sifətinə baxaraq fikirləşdim və qəlbimdə öz-özümə dedim - Yarəb, bu insanın qəlbində nə qədər Cahan kişi sevgisi varıymış!

Cahan kişi haqqında xalq şairi Hüseyn Arif, aşıklardan Azaflı Mikayıl, Aşıq İmran, Aşıq Əkbər, Aşıq Mahmud da şeirlər yazmışlar. Ancaq Cahan kişi haqqında ən dəyərli şeirləri və sözləri neçə-neçə tarixi romanların, poema və şeirlərin müəllifi olan hörmətli şairimiz Eldar İsmayıl yazmışdır. Bu gün də Cahan kişi haqqında bir kitab yazıb ərşəyə gətirmək vəzifəsi onun üzərinə düşmüşdür. Odur ki, mən vətənpərvər, qeyrətli, həmişə şəxsiyyətinə hörmət etdiyim dəyərli şairimiz Eldar İsmayıl öz dərin təşəkkürümü bildirərək deyirəm: - Allah səni bu millətə çox görməsin, Allah səni həmişə var eləsin!

Mən deyərdim ki, Cahan kişi qədər millətini, el-obasını qohum-əqrabasını sevən insan az-az olardı. Onun insanlara qarşı qeyri-adi yanaşması varıydı. Hamıya ağrın alım deyərdi. Cahan kişi el-obanın qohum-əqrabanın və onu tanıyan bütün insanların güvənc yeri idi. O, heç kimin qəlbinə toxunan bir kəlmə söz deməzdi.

Anam Sarıqız Cahan kişinin Gülşəndən sonra ikinci ba-

cısıydı. Atam Şəmşədlə də əmiuşaqıdılar. Özləri də birbirlərini çox istəyirdilər. Anam həmişə bizə deyərdi ki, birdən Cahanın canına yalandan and içərsiniz, ondan sonra gözüme görünməyin.

Mənim qardaşlarımın içərisində Qəzənfər sakit idi və sakit olduğu qədər şuluq uşaqlığı varıydı. O, kənddə müəyyən adamlara şəbədə qoşar, onlara zarafat edər, müəyyən adamları cırnadardı. Bu adamlar da ata və anama şikayət edərdilər. Atamgil soruşanda ki, Qəzənfər, sən belə bir iş tutmusan. Qəzənfər elədiklərini heç vaxt boynuna almazdı. Anam o dəqiqə atama deyirdi: - ona Cahanın canına and içdir, onda hər şey bəlli olacaq.

Atam deyərdi:

– De Cahanın canı üçün bu işlərdən mənim xəbərim yoxdur, mən inanım.

O dəqiqə Qəzənfər susurdu və and içmirdi. Ondən sonra haqq divan qurulurdu.

Qaraqız xalanın uşaqları Cahan kişinin canına and içəndə belə anamın o dəqiqə rəngi dəyişirdi və qaş-qabağını sallayırdı. Anamın da maraqlı qaş-qabağını sallamağı vardı. Bacıların içinin ən dəymə-düşəri anamıydı.

Atam Şəmşəd başda olmaqla qardaşların bir Cahan sevgisi, bir Cahan dünyası var idi. Cahan kişi böyük bir üzük qaşıydı və bu böyük qaşı əhatə edən kiçik qaşlar onun əmisi uşaqlarıydı - Kərəm, Paşa, Şəmşəd, İbrahim, Sayad, Məşədi və Mehdi.

Qardaşım Nəriman. Müzəffər və xalam uşaqları Məcid, Nəcəf, Əmrullanın yaşları 60-65-i keçməsinə baxmayaraq işlədikləri vəzifədən asılı olmayaraq onlar həmişə Cahan daytlarının yanına məsləhətə gələrdilər.

Cahan kişi istəyirdi ki, qohum-əqrabanın maddi vəziyyəti yaxşı olsun. O, buna sevinərdi. Mən dəfələrlə bunun şa-

hidi olmuşam. O, həmişə deyərdi, a bala, Allaha çox şükür olsun, filankəsin dolanması yaxşıdır. Bu, məni sevindirir. Bir əmi kimi, bir dayı kimi o, bütün qohum-əqrabaya düzgün yol göstərər və düzgün istiqamət verərdi.

Onun xasiyyəti bütün insanların xoşuna gəlirdi. Cahan kişi Gədəbəy, Tovuz, Qazax bölgələrində olub orada qonaq qalanda ev yiyəsinin uşaqları sevinclə deyərmiş: - Cahan kişi bizə qonaq gəlmişdi. Qazax və Tovuz rayonlarında mənim tələbə yoldaşlarımla ataları Cahan kişi haqqında o qədər danışdılar ki, mən heyrətə gəlib, fərəh hissi keçirirdim.

Cahan kişi qədər səxavətli və Hatəm adam dünyada az az olardı desəm səhv etmiş olmaram. Onun evinə gələn qonaqların sayı-hesabı yox idi. Hətta, Gədəbəyə Arabaçı kəndində bizə gələndə, onun yanına gələn insanlara evimiz darlıq edirdi. Tovuz, Qazağa gedəndə də həmin hadisə təkrarlardı.

Kimin nə işi olurdusa Cahan kişini axtarıb tapırdı. Bəzən elə olurdu ki, Cahan kişinin yanına gələnə nə o tanıyırdı, nə də çox vaxt onun adını eşidib gələnlər... Əsasən insanlar Cahan kişinin adını eşidib gəlirdilər. O, isə yanına gələnləri naümid qaytarmazdı.

Onu da deyim ki, Cahan kişi elə bir şəxsiyyət idi ki, onun mərdliyini, natiqliyini, səsinin tonunu, boy-buxununu görəndə hər hansı bir vəzifəli şəxs onu tanımasa da onun işini düzəldirdilər.

Cahan kişi istəyirdi ki, qardaşı və bacısı uşaqlarının yaxşı dostları olsun. O, həmişə bizə deyərdi, oğul, oturub-durduğunuz, dostluq elədiyiniz insanlara görə sizə qiymət verəcəklər, çalışın yaxşı insanlarla dostluq edin. O, saatlarla öz xeyirxah dostları haqqında danışardı.

Bir gün mən dostum Şəmsəddinlə bir işlə bağlı dayımgilə getdik. Bu dostum içəri girmədi. Dedi mən səni bayırda

gözləyirəm. Sən demə Cahan kişi hardansa gəlirmiş, görür ki, Şəmsəddin qapının girəcəyində məni gözləyir., Cahan kişi buna deyir a bala, bizəmi gəlmisən? Deyir bəli, Nəbi sizdədi onu gözləyirəm. Mən də Sabir müəllimlə çay içirdim, birdən Cahan kişi yanında da Şəmsəddin içəri daxil oldular. Cahan kişi başladı nə başladı:

Buna bax, bacım oğluna bax, dostu bayırda gözlədir. A bala, heç dostu da bayırda gözlədərler? "Sənə güvəndiyim dağlar, sənə də qar yağarmış". Bilmirəm dayınıza niyə oxşamadınız?

Mən deyərdim ki, insanın ən əziz yeri onun öz mənzili, öz evi və ailəsidir. Mən ömrümün sonuna qədər Cahan kişiylə borcluyam. Mənim indiki evimin alınmasında onun xüsusi və müstəsna rolu var.

Cahan kişi mütaliə etməyi sevən adam idi. Yaşının ahıl çağı bütün qəzetləri və kitabları oxuyardı. Onun çox iti yaddaşı var idi. Çox dərin biliyə malik idi. O, danışanda o qədər şirin danışardı ki, saatlarla onun söhbətindən doymaq olmazdı.

Atam Şəmsəd söyləyirdi ki, Cahan rayonda torpaq şöbəsinin müdiri, həm də Rayon İK-nin müavini işləyirdi. Mən isə məktəb direktoru idim. Həm də kolxoz partiyası təşkilatının katibi idim. Qardaşım Məşədi müəllim, İbrahim ferma müdiri, əmim oğlanları Mahmud, Səməd, Əhməd müəllim, Qədim isə sovet sədri işləyirdi. Martirosyan Əliyevlər nəslini pərənpərənlə salmaq, tutdurmaq və məhv eləmək əmrini vermişdi.

Biz gəldik Gədəbəyin Arabaçı kəndinə. Ora bizim ata yurdumuz olub. O torpaqların bir hissəsi babam Məşədi Kərbəlayı Avıl ağanın olmasına baxmayaraq, burada artıq bizim bir qarış torpağımız yox idi. Biz Arabaçı kəndinə gəldik. Mənim ailəm və Cahanın ailəsi atamla əmisi Tapdığm

oğlu Əsgərin evində məskunlaşdıq. Sonradan yaxın qohumumuz olan Zolan Rəhimin köməkliyi ilə bizə torpaq sahəsi verdilər və biz orada ev tikdik. Cahan qaçaq ola-ola o evin tikilməsinə yaxından kömək etdi.

Cahan kişi bizim nəslin şah əsəriydi. Allahtala ona qorxmazlıq və cəsarətlik vergisi vermişdir. O, öz ömür fəlsəfəsini mərdlik, kişilik, qorxmazlıq, qonaqpərvərlik, səxavətlik və xeyirxahlıq əsasında qurdu və öz ömrünü Cahan kişi kimi yaşadı.

Bəli, o, bu gün həyatda olmasa da, onun ruhu bizim üzərimizdədir, onun Cahan kişi adı bizim nəslin qeyrət və kişilik simvoludur.

Ramiz ƏLİYEV.

GÖRDÜKLƏRİM VƏ EŞİTDİKLƏRİM

Mən Əmirxeyirdə yaşadığım dövrə ömrümün ən dəyərli və yadda qalan illəri desəm, heç də yanılmaram. Kəndimizdə dörd ev bir yerdəydi. İki qardaş Cahan, Avıl və iki qardaş -Tanrıverdi, Allahverdi.

Bu ailələrdəki mehribançılıq hər yerdə bir misal olaraq söylənilirdi. Bizim ev də Əmirxeyirdə Cahan əmimgillə bir yerdə idi. Mən bu evin hə-

mişə insanlarla dolu olduğunu görürdüm. Hər yerdən bura qonaq gələrdi. Mən deyərdim ki, Cahan əminin ruzisini Allahtəala xüsusi olaraq vermişdi. Mən və qardaş bacılarım Mustafadan, Sabirdən, Nəzifədən kiçik olduğumuz üçün hamımız elə bilirdik ki, onlar bizim böyük qardaş və bacılarımızdı. İndi də yaşa dolmağımıza baxmayaraq elə də bilirik.

- Artıq biz hamımız Bakıda tələbə idik. Cahan əmim isə pensiyaya çıxmışdı. O, vaxt tapanda bazarlıq edib, gəlib bizə baş çəkərdi. Çox qayğıkeş bir insan idi.

Bir hadisə heç vaxt yadımdan çıxmır. Mən ADU-nu qurtardıqdan sonra bizi Gümrü şəhərinə (Leninakan) 3 aylıq hərbi toplanişaya aparmışdılar. Burada bir ay olardı ki, qulluq edirdik. Bizim uşaqlarla erməni uşaqları arasında möhkəm dava düşmüşdü. Bizim uşaqlar erməniləri döymüşdülər. İşimiz çətinləşmişdi, bizi prokrorluğa vermişdilər. Uşaqların

kefi tamam pozulmuşdu. Hamımız şok vəziyyətində idik. Bu işin necə qurtaracağı haqqında fikirləşir, bir-birimizə ürək-dirək verməkdən başqa çarəmiz qalmamışdı.

O, vaxt yadıma uşaqlıqda şahidi olduğum bir hadisə düşdü. Həmin hadisə belə olmuşdu:

– Aslan əmimin oğlu Əkbər Əmirxeyirə gedən yolda erməni sürən benzin dolu sistern maşını yandırmışdı. Ancaq maşının sürücüsü sağ-salamat qurtarmışdı. Bu iş Cahan əminin bir sözü ilə qurtarmışdı (sonralar Əkbər XTPD- də Qarabağ döyüşlərində vuruşmuş, çətin döyüşlərin birindən qəhrəmanlıqla çıxmışdı). Mənim o dəqiqə fikrimdən Cahan əmim keçdi. Uşaqlara dedim, narahat olmayın.

Bu hadisəni Cahan əmimə xəbər verdim və dərhal kişi Leninakana bizim xidmət etdiyimiz hərbi hissəyə gəldi. Bizim uşaqlar Cahan əmimi görəndə sevindilər. Uşaqlardan bəziləri deyirdi ki, əşi bu kişinin şəxsiyyəti bizi qurtarmağa bəs edər. Cahan əmim prokurorla görüşüb qısa vaxtda məsələni yerində həll etdi. Sonra Cahan əmim bir ziyafət verdi. Həmin ziyafətdə mən axıra qədər oturdum. Həmin prokuror Cahan əmimi təriflədi və axırda dedi:– Belə bir kişi heyif ki, türkdür.

Bəli, mən Cahan əmimi belə gördüm. Mənim tələbə yoldaşlarım bu işin düzəlməyinə mat-məotəl qalmışdılar. Onu da deyim ki, bu işdən biz qalib kimi çıxdıq. Cahan əmimin üzü gülürdü. Sonralar tələbə dostlarım mənə deyəndə ki, bu şovinistlərin içərisində sənəmin necə baş çıxarır?

Mən dedim:

– Hamı ona Cahan kişi deyir. Dünya qədər onun adı-sanı var. O ki, qaldı o dediyiniz şovinistlərə, onların cavabını gördüyünüz bu əmim 1948-cu ildə raykomun birinci katibini döyməklə vermişdir.

* * *

Mən Cəlilabad rayonunda müəllim işləyəndə rayon prokuroru Ələsgər Rüstəmov varıydı. O, mənə söhbət edirdi ki, yetmişinci illərdə mən Gədəbəy rayonunda prokuror işləyirdim. O vaxt Gədəbəylə Krasnoselo rayonu qardaşlaşmış rayonlar idi. Hər il məhsul bayramları keçirilərdi və Gədəbəy rayonunun nümayəndələri Krasnoselo rayonuna, həm də Krasnoselo rayonunun nümayəndələri Gədəbəyə qonaq olardılar. Günlərin bir günü biz Krasnoselo rayonuna getdik. Düzünü deyim ki, mən əvvəllər Cahan Əliyev haqqında eşitmişdim və özünü görməmişdim. Biz iclas salonunda oturuq. İclası raykomun birinci katibi açdı və sonra Cahan Əliyevə söz verdi. O, çox yaxşı çıxış etdi. Cahan Əliyev də rəyasət heyətində raykomun birinci katibi və icraiyyə komitəsinin sədri ilə birgə oturmuşdu. Mən bir rayon prokuroru olaraq fikirləşdim ki, bir kəndin kolxoz sədri olasan özünün də belə hörmətin ola... Mən öz rayonumuzun raykom katibi Ələvsət Baxışovdan soruşdum ki, niyə kolxoz sədri başda katiblərlə yanaşı rəyasət heyətində oturur? O, Baxışov cavabında dedi: - O, çox hörmətli adamdır. Onun yeri həmişə yuxarıdadır. Aradan bir neçə saat keçdi mən Cahan Əliyevlə yaxından tanış oldum.

Bir neçə ildən sonra Cahan Əliyev Gədəbəyə bir işlə bağlı mənim yanıma gəlmişdi. O iş belə idi ki, Cahan Əliyevin dayısı oğlu Nəbiyev Bəkir Müseyib oğlu İvanovka kəndində "Puşkin" adına sovxozun direktoru işləyən Yekaterinani (Katya) mərmər mürəkkəbqabı ilə söyüş üstündə vurmuşdu. Katya da Bəkiri vermişdi prokurora. Katya qadın idi, həm də rus idi. Məsələ tamamilə mürəkkəb idi. Bəkirin atası Müseyib Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuşdu. Bəkir də qabağından yeyən oğul deyildi. Odur ki, Cahan Əliyevə mən dedim ki, sən mənim ağsaqqalımsan, ancaq

məndən incimə, bu işi baş prokurorluq və Ali məhkəmə bilir. Mən heç nə edə bilmərəm. Cahan Əliyev mənə dedi:

– İndi bir rusa görə atası müharibədə həlak olmuş uşağı tutub dama qoyacaqsınız?

Bunu deyib çıxıb getdi. Aradan heç bir gün keçməmişdi ki, Ali məhkəmənin sədri mənə zəng edib dedi ki, o işi bağlayın. Sonra mən öz-özlüyümdə fikirləşdim ki, Ermənistan-da bir kəndin sədri olasan, Bakıdan Ali məhkəmə mənə zəng edə. Ələsgər Rüstəmov söyləyirdi ki, sonralar mənim uşaqlarım Tibb İnstitutunda oxuyanda Cahan Əliyevin oğlu Sabir müəllim mənim uşaqlarıma həmişə köməklik etmişdir. Mən onda uşaqlarıma deyərdim:

– Sabir müəllim Cahan Əliyevin oğludur, o, da atası kimi mərd və qeyrətli kişidir!

Natiq ƏLİYEV

YAXŞI AD BAŞ UCALIĞIDIR

Atam Avıl Əkbər oğlu söyləyirdi ki, Cahan, mən, bir də sovet sədri işləyən Qulu 1973-cü ildə Sabir müəllimin namizədlik dissertasiyası ilə əlaqədar Bakıya gəlirdik. Biz İrəvandan Bakıya qatarla gəldik.

Demək olar ki, yükümüz çox idi. Biz Bakıya çatdıq, dəmiryolu vağzalında 2-3 nəfər araba ilə yükdaşıyan çağırırdı. Qardaşım Cahan Quluya, mənə, bir də bu yükdaşıyanlara göstəriş verirdi ki, onu belə qoy, bunu belə qoy. Birdən Qulu zarafatla dedi:

– Ay Cahan kişi, bizi orada da işlədirdin, elə burada da işlədirsən! Qulunun bu sözlərini yükdaşıyanın biri eşitdi:

– Nə, Cahan? Hansınızsınız Cahan?

Biz Cahanı göstərdik. Yükdaşıyan Cahana yaxınlaşıb soruşdu ki, siz hansı Cahansınız? Biləndən sonra o, yükdaşıyanlara dedi ki, siz arabaqarışıq bu yükləri gözləyin. Mən bu adamlarla bir az söhbət edəcəyəm.

Yükdaşıyan bizdən əl çəkmədi. Çox çək-çevirdən sonra bizi dəmiryolu vağzalının restoranına gətirdi. Cahanın özü də məəttəl qalıb ki, görəsən bu nə işdir. Xülasə restoranda stolun üstünə hər şey düzüldü. Biz bu adamdan soruşduq ki, söyləsin görək bu nə məsələdir.

Yükdaşıyan dedi indi mətləbi mən sizə açıqlaya bilərəm:

– Biz iki qardaş nahaq yerə tutulduq və bizim hər birimizə 10 il iş verib, göndərdilər Rusiyaya. Hardasa müddəti-

mizdən bir il keçmişdi. Bir gün kalonun rəisi məndən soruşdu ki, siz hardasınız, dedim İrevandanam. Kalon rəisi erməni idi. O, məni gözaltı süzüb soruşdu. Krasneselo rayonunda bir Cahan var, o da sizin millətdəndir, türkdür, onu tanıyırsınız mı?

– Mən bu adı birinci dəfə idi ki, eşidirdim. Allahdan olmuş kimi fikirləşmədən dedim ki, o mənim qohumumdur. Daha o, məndən heç nə soruşmadı. Aradan 10-15 gün keçmişdi ki, kalon rəisi bizi yanına çağırırdı dedi:

– Bu gün sizə kalonda "daxili məhkəmə" olacaq və hər ikinizi buraxacaqlar. Mən məhkəməyə söyləmişəm ki, bu qardaşların günahı yoxdur. Onları yenidən mühakimə edib buraxın.

Mən kalonun rəisinə dedim, bu nə məsələdir belə bizə bu hörməti edirsən? Kalon rəisi dedi:

– Mühəribənin əvvələri idi. Mənim olardı 14 yaşım. Ailəmiz böyük idi-beş uşaq, atam və anam. Atam ailəmizi zorla dolandırırdu. Mühəribə illərində ailənin vəziyyəti daha da pisləşməyə başladı. Artıq yazıq kişi türklər yaşayan kəndlərə üz tutmuşdu. Aradan bir az keçdi o, evə əlidolu gəldi. Atam Allaha yalvarırdı ki, bu səxavətli insanın canını həmişə sağ etsin. O gün elə bil bizim evdə toy-bayram idi. Atam həmişə o kəndə gedər, heç kimə də heç nə deməzdi. O, qorxurdu ki, ona-buna desə hamı axışıb o səxavətli kişinin üstünə gedər. Çünki o vaxt hamı aclıq və səfəlet içindəydi. Həmin o səxavətli kişi Əmirxeyirli Cahan idi. Mən ancaq atamdan onun adını eşidirdim. Onun üzünü görməmişəm. Siz də deyirsiniz ki, biz o kişinin qohumuyduq və qərara gəldim ki, o yaxşılığın əvəzini bununla çıxım.

Yükdaşıyan dedi:

– Bəli, mənim əzizlərim, Cahan kişinin adına görə bizi türmədən buraxdılar. İndi də Allaha çox şükür ikimizin də

Bakıda evi və yaxşı dolanmamız var. Mən ömrüm boyu Cahan kişiye borcluyam.

Qulu kişi xoş təbəssüm altda dedi:

–Daha bu Cahan kişiye mənim sözüm yoxdur. Hər şey görmüşdük. Bunu da gördük - Bakı, vağzal, yukdaşıyan və sadə bir əmək adamının restoranda adı dünyaya sığmayan Cahan kişiye etdiyi böyük hörmət!

* * *

Unudulmayan bir xatirə yaddaşıma həmişəlik həkk olunub. Atam Əmirxeyir kənd məktəbinin direktoru işləyən zaman rayon maarif şöbəsinin müdiri Mxitaryan bizə gəlmişdi. Maarif müdiri söhbət zamanı atama bir böyük şəkil verdi və dedi:

– Bu bizim milli qəhrəmanımızdır, inqilabçı olub, bu şəkilə məktəbdən asarsınız.

Atam bu şəkilin kimin olduğunu bilmirdi və birinci dəfə idi ki, görürdü. Günorta vaxtı idi. Atamla maarif müdiri yenidən çörək yeməyə başlamışdılar ki, Cahan əmim içəri daxil oldu və bunlarla görüşdü. Bu zaman şəkilə Cahan əmim gördü və dedi:

– Ayə, bu nə şəkildir?

Atam dedi ki, Mxitaryan verib ki, məktəbə vuraq, hansısa inqilabçının şəkilidir.

– Ayə, inqilabçının adı, familiyası yoxdurmu? Bu bütün türkün düşməni olan Andronikin şəkilidir. Qələt edir Mxitaryan da başqaları da. Bu daşnak köpək oğlunun biridir, deyib şəkilə cırıq-cırıq elədi.

– Şəkili cırma-deyə Mxitaryan başladı Cahan əmimə yalvarmağa... Cahan əmim Mxitaryana dedi:

– Bir də belə qələt eləmə!

XATİRƏLƏR

Atamla Cahan əmimgildə idik. Ona Tovuzdan xəbər gəlmişdi ki, Mülkülü Əmiraslan xəstədir. Mülkülü Əmiraslanla Cahan əmim möhkəm dost idilər. O, tez qərar çıxartdı ki, Tovuzda getsin. Mən o zaman tələbə idim. Cahan əmim, Mayıl müəllim, atam, bir də mən Mülkülü kəndinə getdik. Biz Əmiraslan kişinin evinə daxil olanda gördük ki, o, yorğan-

döşəkdə yatır. Əmiraslan kişi Cahan əmimi görcək cəld dik atıldı. Mən hələ ömrümdə belə dost görüşü görməmişdim. Əmiraslan kişi dedi:

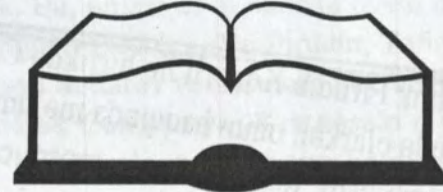
– Ay Cahan, daha mən sağaldım. Doğrudan da Əmiraslan kişinin bənizi açıldı, gözləri güldü. Elə bil dünyanı ona bağışladılar. Çox səmimi görüşdən sonra o, tez-tez deyirdi: "Mənim dünyam gəldi, mənim gözümün işığı gəldi!" Mülkülüyə və Tovuzda xəbər yayıldı ki, bəs deməzsənmi, Cahan kişi Əmiraslangildədi. Bir saat keçmədi ki, Əmiraslan kişinin həyəti adamlarla doldu. O, insanların Cahan əmimi necə qarşıladığı indi də gözümün önündədir. Özlüyümdə dedim. İlahi, insan nə qədər sevilərmiş. Mülkülü Əmiraslan da çox qonaqpərvər, mərd insan idi. Bütün sağlıqlar Cahan əminin sağlığına deyilirdi.

Aşıq Mahmud və Aşıq Xanlar oxumaqdan yorulmurdu. Adamlar gülə-gülə deyirdilər:

– Ay Əmiraslan, bəs sən xəstəydin, nə oldu, birdən-birə sağaldın? Əmiraslan isə onların cavabında:

– Üstünü zə yüngüllük, Cahanı görəndə kimi qada-bala mənədən sovuşdu. Yəqin ki, daha bir də xəstələnmərəm.

Mən onda Cahan əmimin simasında elin-obanın böyük oğlu Cahan Əliyevi gördüm! Qoy Allaha Cahan əmimin ruhunu şad eləsin. Onun böyük Cahan adı bizim nəslin şərəfidir.

III BÖLMƏ

Akademik Firudin Köçərli ilə birlikdə Cahan dayının evində olarkən onun haqqında məlumatım daha da zənginləşdi, təsəvvürümdə mərd, cəsur, vətənpərvər bir insanın, böyük bir şəxsiyyətin obrazını yarada bildim.

İzzət Rüstəmov.

CAHAN DAYI-QARAQOYUNLU ELİNİN MƏRD OĞLU

Yazdıqlarımın bizdən sonra da oxuna biləcəyi ehtimalını nəzərə alaraq yaddaşıma həkk olunmuş bəzi məqamları kağız üzərinə köçürməyə çalışacam. Yay aylarını bir qayda olaraq nəslimizin soy adını daşıyan Düz-Rəsullu kəndində keçirərdim. Burada hər şey mənim üçün doğma idi... Günlərin birində akademik, unudulmaz insan Firudin Köçərliyə mənə bir ismarıq gəldi: İzzətə deyin, hazırlaşsın. Göyçə mahalına gedəcəyik. Bu, ən azı 25 il bundan əvvəl olardı. Unudulmaz, çox dəyərli insanlar olan Firudin, Tofiq, Xəlil Köçərlilər, Məqsəd Səttarov və hörmətli Seyfəddin Qəndilov məşinlərə minərək Çənmərəyə -Krasnoselo rayonuna gəldik. O vaxtlar Krasnoselo rayon partiya komitəsinin birinci katibi ülvi bir insan, xoş simalı şəxsiyyət olan Əli Həsənov idi. Ruhu şad olsun! Onun kabinetində bir qədər söhbətəşib, çay içib dincələndən sonra tarixən xalqımızın qədim və səfəli göllərindən biri olan Göyçə gölünün sahillərinə üz tutduq. Bir günümüz orada keçdi. Çox xoş anlar yaşadığımızı, yeyib-içdik, deyib-güldük. Göyçə mahalında xüsusi hörməti olan, mənə də qohumluğu çatan Ağəli Əsədov əlindən gələni edirdi ki, məclisimizdə hər şey yerində olsun.

Həmin günün axırına yaxın füsunkar Qaraqoyunlu dərəsinin Gökənd kəndinə gəldik, hörmətli professor Fərman Əhmədovun ata evində qonaq qaldıq. Onların evi Murguz

dağının ətəyində, "Zəli gölü"nün yanında, təpənin üstündə yerləşirdi. İki gün də burada qaldıq, xatirələrdə qalacaq çox xoş anlar yaşadıq. Fərman müəllimin atası Dostumalı əmi qonaqların gəlişinə çox sevinmişdi.

Çaykəndə də baş çəkdik. Kəndlərlə üzbəüz olan dağın döşü sıx meşəlik idi. Fərman müəllimin qardaşı Əhməd ilə həmin meşəyə getdik və möcüzə ilə rastlaşdıq. Meşə başdan-başə meyvə bağlarından ibarət idi. Əhməd mənə izah etdi ki, vaxtilə xeyirxah insanlar burada cır-yabanı ağacları yerindəcə calayıb, bağ salıblar. Lakin bizim Göyçə-Qaraqoyunlu səfərimizdən yadda qalan buraların mərd insanları, ağsaqqalları ilə görüşlərimiz oldu. Qaraqoyunlu dərəsində hündürboylu, bığıburma, uzunboğaz xrom çəkməli və çək-məsinin boğazına naxışlı-boyalı at qamçısı keçirmiş insanları gördükdə ürəyimiz dağa dönürdü. Allah-allah, bu dərə xalqımızın tarixi ənənələrini, adətlərini, dilini, ləhcəsini, mətbəxini özündə qoruyub-saxlayan insanları, mərd kişiləri, "üzüm ayağının altına, a bala" deyən, fəsəli, kətə bişirən qırmızıyanaq analarımızı qoynuna alıb yaşadımış. Allah eləsin, bir də düşsün yolumuz bu yerlərə. Göyçə gölünün bir başə dalğalarından şölələnən Cil kəndinə gələk, Abbas Mazanovun, ulu Alı dayının evlərinə baş çəkək, "Pəri bulağı"ndan su içək. Qismət olarsa Qaraqoyunlu dərəsi aşağı Polad kəndinə - "Polad ayrımına" doğru yollanaq, dağ döşündə İsmayıl Piriyevin evini axtarıb tapaq, "Cəhənnəm dərəsi"ndən hal-əhval bilək. Əziz oxucularım, hiss etdim ki, girişi uzatdığımdan bir az narazı qaldınız. Necə deyərlər, "keçən günə gün çatmaz, calasan da günü- günə." Əlbəttə, bu yazının baş qəhrəmanı Cahan dayıdır. Onun haqqında təəssüratlarıma tədricən gəlmək istədim. Çalışdım ki, o doğma yerləri xatırlatmaqla sizi bir qədər "köyrəldim", Vətən həsrətinin nə qədər güclü olduğunu yoxlamaq üçün sizi bir

azca "sınağa çəkim"...

Cahan dayının sorağı ilə Gölkənddən Əmirxeyir kəndinə gəldik. Həmin dəstəməzlə Cahan dayının evində olduq, onu çox şən görmək, şirin, həm də mərdənə söhbətlərini dinləmək şərəfinə nail olduq. Onu da deyim ki, Əmirxeyir kəndinə gələncən artıq Cahan dayı haqqında müəyyən təsəvvürə malik idim. Xatırlayıram ki, mənim qayınatam, həm də öz nəslimizdən olan, uzun müddət Gədəbəy, Samux, Tovuz partiya komitələrinin birinci katibi işləmiş Məhəmməd Rəsulov Cahan dayının adını tez-tez çəkərdi. Akademik Firudin Köçərli ilə birlikdə Cahan dayının evində olarkən onun haqqında məlumatım daha da zənginləşdi, təsəvvürümdə mərd, cəsür, vətənpərvər bir insanın, böyük bir şəxsiyyətin obrazını yarada bildim. Anladım ki, Cahan dayı bütün Göyçə mahalında, Qaraqoyunlu dərəsində sayılıb-seçilən, sözü-mövqeyi ilə hesablaşılan, nüfuzu hamı tərəfindən qəbul edilən bir şəxsiyyətdir. Onun Krasnoselo rayonunda icraiyyə komitəsi sədrinin müavini işləməsi, Cil, Əmirxeyir, Gölkənd, Toxluca, Çaykənd kəndlərində təsərrüfat həyatının idarə olunmasında, məsul vəzifələr daşıması Cahan dayının həm də ictimai dövlət xadimi olmasından xəbər verir. Cahan dayının ən yadda qalan keyfiyyətlərindən biri də onun erməni xəyanəti ilə daim mübarizə aparması, daim Göyçə mahalı əhalisinin hüquqlarının müdafiəsi keşiyində durması idi.

Necə deyərlər, ağacı meyvə ilə tanıyrlar. Bu mənada Cahan dayının övladları-Mustafa, Sabir müəllimlər həm onun başını uca etmişlər, həm qazandıqları ad-sanla Respublikamızın şərəfini yüksəltmişlər. Onu da yada salım ki, Mustafa namizədlik dissertasiyası müdafiə edərkən mən onun rəsmi opponenti idim. Müdafiədən sonra Cahan dayının Bakıdakı həyat evində ziyafətdə oldum, onunla yenidən

görüşüb söhbət etmək imkanı əldə etdim. Əmirxeyirdəki görüş anını yada saldıq. Cahan dayı çox sevinmişdi: həm Mustafanın uğurla dissertasiya müdafiə etməsiindən, həm də mənimlə görüşündən...

Respublikamızın görkəmli tibb alimi, Azərbaycan Tibb Universitetinin prorektoru Sabir Cahan oğlu Əliyevlə arasıra görüşərkən Qaraqoyunlu dərəsini, onun insanlarını, birinci növbədə də Cahan dayını yada salırıq. Cahan dayının Gədəbəydə də sevildiyini, onun həmçinin bu gözəl dağlar yurdundan da rişələndiyini qeyd edirik. Onun indi sıralarımızda olmaması bizi çox kədərləndirir, ruhu şad olsun!

P.S. 1. Gədəbəyin Dəyirmanadağı kəndinin bəzi sakinləri ilə görüşərkən qeyd etdilər ki, onlar əmirxeyirlilərlə qohumdurlar.

2. Mənim yeganə bacımın adı Bəryabaddır. Onunla ekiz olan qardaşımın adı isə Poladdır.

3. Ürəkdən arzu edirəm ki, Qaraqoyunlu dərəsinə sərbəst gedib-gələk. Polad kəndinin içindən keçərək Dilican dərəsi ilə Qazağa doğru yollanaq...

İzzət RÜSTƏMOV,
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor.

BÖYÜKLƏR HAQQ VERGİSİDİR

*Ədalət, insanlıq, şərəf və namus,
Bir sözlə söyləyək insana məxsus,
Bu sifətlər ilə yaranır həyat.*

Səməd Vurğun

Bu ad mənim yaddaşıma düz 65 il bundan qabaq həkk olunub. Onda mənim 11 yaşım var idi. Keçən 65 il müddətində bu müqəddəs insanın adı nəinki yaddaşdan silinməyib, illər keçdikcə daha da möhkəmlənib, əbədiləşib, yeni-yeni çalarlar kəsb edib.

İndi də bu ad çəkiləndə, onun haqqında düşünəndə, böyük qürur hissi keçirirəm, fəxr edirəm ki, mənim gör necə ləyaqətli həmyerlim, ağsaqqalım olmuşdur. Belə bir insanla rastlaşmaq, həmfikir olmaq, onun müdrik kəlamlarından, ağıllı fikirlərindən, nəsihət və söhbətlərindən faydalanmaq hər bir insan üçün fəxr deyilmi?!

Allahtəəla Cahan dayıya hər şey vermişdi. Yaxşı boybuxun, yaraşlıq qamət, nurani sifət, gözəl avaz, danışiq qabiliyyəti, insanlıq, vətənpərvərlik, millətini sevmək, mərdlik, mübarizlik, hər şeydən əvvəl isə böyük səmimilik vermişdi. O, əzəmətli bir adam idi. Nitqində böyük səlistlik, ardıcılıq və inandırıcılıq var idi. Düz danışan, həqiqəti deyən adam onun gözündə ən yaxşı insan hesab edilirdi. Yalanın, ikiüzlülüyn, xüsusilə paxıllığın düşməni idi. Qeybətini sevməzdi.

İndi də Cahan dayı ilə münasibətlərin yaranması və inkişafı tarixinə balaca bir səyahət edək.

Cahan dayı Ermənistan SSR Krasnoselo rayonunun Əmirxeyir kəndindən idi. O zaman Krasnoselo rayonunda 12 azərbaycanlı kəndi var idi. Bu kəndlərin beşi - Cil, Ardaniş, Şorça, Ağbulaq, Toxluca Göyçə mahalında, yeddisi isə. Qaraqaya, Yanıxpəyə, Çaykənd, Əmirxeyir, Bəryabad, Gölkənd, Çıvıxlı Qaraqoyunlu dərəsində idi. Böyük Vətən müharibəsi illəri idi. 1942-43-cü illər olardı. Kəndə xəbər yayıldı ki, Cahan Əliyevi Cil kəndinə kolxoz sədri qoyublar. Bu zaman kəndin vəziyyəti olduqca ağır idi. Kişilər hamısı əsgər getmişdi. Çoxlu başsız ailələr, yiyəsiz uşaqlar var idi. Cahan dayı qısa müddət içərisində kənddə müyyən işlər görməyə müvəffəq oldu. Ərzağa böyük tələbatı olan insanları qismən də olsa ərzaqla təmin etdi, kolxozda da yavaş-yavaş işlər qaydaya düşməyə başladı. Cahan dayı çox humanist adam idi. Heç kəsi incitməzdi. Kənd camaatı tədricən təzə sədrdən razılıq etməyə başladı. Mən onda kənd məktəbində beşinci sinifdə oxuyurdum. Məktəbdə vəziyyət olduqca ağır idi. Müəllimlərin böyük əksəriyyəti cəbhəyə getmişdi. Məktəbdə o qədər də səriştəsi olmayan adamlar dərs deyirdi. Sınıf otaqları soyuq idi. Avadanlıqla pis təmin olunurdu. Şagirdlərin çoxu ağır iqtisadi vəziyyət üzündən dərsə gəlmirdi. Yadımdadır, bir gün Cahan dayı məktəbə gəldi. Sınıf otaqlarına baş çəkdi. Müəllimlərlə söhbət etməyə başladı. O dedi: "Mən bilirəm sizin də o qədər dərs demək səriştəniz yoxdur. Sınıf otaqları soyuqdur. Şagirdlərin bir çoxu məktəbdən yayınmışlar bu yol verilməzdir. Biz öz millətimizin balalarını savadsız qoya bilmərik. Bunu bizə gələcək nəsillə bağışlamaz. Mən də kömək edəcəm, siz də çalıtın sınıf otaqlarını qızdıraraq, şagirdlərin məktəbdən yayınmasının qarşısını alaraq. Valideyinlər ara-

sında da iş aparmaq lazımdır, gözləmə mövqeyi tutmamalıyıq, evlərə getmək, məktəbə gəlməyən şagirdləri məktəbə qaytarmaq zəruridir".

Bəli, Cahan dayı əsil maarif xadimi kimi, əsl vətənpərvər kimi çıxış edirdi. Onun bu xidməti unudulmazdır.

Uşaq olmağuma baxmayaraq sonralar Cahan dayı ilə daha da yaxınlaşdıq. O, bizim evin qonşuluğunda yaşayırdı. Bir gün gördüm burada mənim yaşda bir oğlan uşağı var. Uşaqlar bir-birinə daha tez yaxınlaşırlar. Mən də bu uşaqla tezliklə yaxınlaşdım. Məlum oldu ki, bu uşaq Cahan dayının balaca qardaşı Avıldır. Biz Avılla tez-tez Göyçə (Sevan) gölünə balıq ovuna gedirdik. Beləliklə, mən Avıl vasitəsilə Əliyevlər ailəsinə daha da yaxınlaşdım. İllər keçdi, müharibə qurtardı. Bizim kənddə onillik məktəb olmadığından qonşu Toxluca kəndində orta məktəbə oxumağa getdim. Burada mənimlə çox nəcib, savadlı bir oğlan oxuyurdu. Bu, qonşu Ağbulaq kəndindən Miryaqub ağanın oğlu Mirələkbər idi. Biz Mirələkbərlə dostlaşdıq, bu şagird dostluğu sonralar daha da möhkəmlənib əbədi dostluğa çevrildi. Sonralar məlum oldu ki, Mirələkbər Cahan dayının doğma-qa qaynıdır. Bu məni Cahan dayıya daha da yaxınlaşdırdı.

Nəhayət, mən orta məktəbi bitirib Bakıya gəldim. Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin kitabxanaçılıq şöbəsinə daxil oldum. Universitet yataqxanasında mənə yer vermədilər. Yer tapmağa çox çətinlik çəkirdim. Mən universitetin qabağında Cahan dayının kiçik qardaşı Mahmud müəllimə rast gəldim. O, məni tanıdı, hal-əhval tutdu. Mən ona qalmağa yerimin olmamasını dedim.

Mahmud müəllim dedi: "Mən də bu il ikiillik hüquq fakültəsinə daxil olmuşam, məktəb mənə Poluxin küçəsində yataqxana verib, gəl bir neçə gün orada qal, sonra yer taparıq. Elə də oldu. Sonra mən kirayənişin yaşamağa başladım.

Mahmud müəllimlə yaxınlıq məni Əliyevlər ailəsinə daha da yaxınlaşdırdı. Cahan dayı getdikcə mənim nəzərimdə əlçatmaz zirvəyə çevrildi.

Cahan dayı mənim atam Alı Aliyevin yaxın dostu idi. İş və mübarizə yoldaşı idilər. Göyçə mahalından Alı Aliyev, Qaraqoyunlu dərəsindən Cahan Əliyev birliyi sanki bu bölgələrin birliyi idi. Xain ermənilər azərbaycanlılara qarşı hiylə-fəsad işlədəndə, onların mənafeyinə toxunanda, hüquqlarını tapdayanda bu birlik kara gəlirdi. Birlikdə mübarizə öz nəticəsini verirdi. Belə birləşmələr rayon partiya komitəsinin plenumlarında və rayon icraiyyə komitəsinin sessiyalarında özünü göstərirdi.

Cahan dayının gözəl insani keyfiyyətlərindən biri də onun gənclərə münasibəti idi. O, həmişə deyirdi: "Oxumaq istəyən uşaqlara kömək etmək lazımdır".

Bəzən kəndlərdə kolxoz sədrləri gənclərə pasport almaq üçün arayış vermirdilər. Mən Qaraqoyunlu dərəsindən neçə belə gənc tanıyıram. Onlar Cahan dayıya müraciət etmiş və arayış ala bilmişdilər.

Mənə də böyük hörməti var idi. Bir dəfə 1959-cu ildə mən qış tətildə kəndə getmişdim. Tətil qurtarıqdan sonra atam gətirib məni yola salırdı. Rayon mərkəzində Cahan dayıya rast gəldik. O, bizi görcək yanımıza gəldi, bizi salamladı. Mənimlə xeyli söhbət etdi. Dərslərimin necə getməyi ilə, qiymətlərimlə maraqlandı. Sonra dedi: "Alı, bu Abuzərlə maraqlanıram. Bizim dərə kəndlərindən universitetdə oxuyan uşaqlar Abuzəri çox tərifləyirlər, bunun böyük gələcəyi var. Uşaqdan muğayat ol. İndi onu yola salırsan, əməlli-başlı yola sal, cibinə yaxşı xərclik qoy".

Atam güldü dedi: "Cahan kişi, yaxşı sözlərinə görə çox sağ ol, elə sən deyən kimi də edirəm".

Cahan dayının ən mühüm fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri də hər şeydə yaxşını, müsbəti seçmək, ona üstün-

lük vermək idi. Mən onunla ünsiyyətdə bunu dəfələrlə hiss etmişdim.

70-ci illər idi. Mənim həmyerlim öz arvad qohumları ilə dalaşmışdı. Qohumların şikayəti ilə onu saxlamışdılar. Mənə telefonla zəng vurub xahiş etdilər ki, sən bu işə qarışsan məsələ həll olar, onlar barışarlar. Mən fikirləşib rayona getməyi qərara aldım. Rayon mərkəzində Cahan dayıya rast gəldim. Xoş təsadüf, mənim həmyerlimin qohumu, xahiş edəcəyimiz adam da yanında idi, onlar dost idilər. Cahan dayı məni çox böyük hörmətlə qarşıladı. Dedi, yoldan gəlmisən, gedək bir az istirahət edək. Biz üçümüz yeməxanaya gəldik, istirahət etdik. Elə bu məqamda mən gəlməyimin səbəbini açdım. Dedim, Cahan dayı, gərək sizin dostunuz şikayətini geri götürə, mənim həmyerlimi azad etdirə. Amma qohum qəti etiraz etdi. Mən dayanıb nəticəni gözləməyə başladım. Cahan dayı dostuna dedi: "Qardaş, mən dəfələrlə sənə demişəm təmkinli ol, elə iş tutma ki, sonra onun peşmançılığını çəkəson. Mən sənə deyirəm, Abuzər müəllim kimi adam Bakıdan buraya gəlib, biz onun xahişini yerinə yetirməliyik". Qohum çox dəlillər gətirdi. Ancaq Cahan dayı öz fikrində qəti idi. İş qaydaya düşdü, mən də qayıtdım Bakıya.

Bəli, Cahan dayı el ağsaqqalı idi. Hamının işinə yarayardı. Xeyirxahlıq, yaxşılıq, heç bir rütbədən asılı olmayaraq bütün insanlara eyni gözlə baxmaq onun həyat amalı idi. İnsan ləyaqətinin başlıca göstəricisi onun xeyirxah olmasıdır. Xeyirxah insan mülayim, səmimi, mərd, sözübütöv olur, adamlara yardım etməkdən həzz alır.

Cahan dayının ən yüksək keyfiyyətlərindən biri də onun qorxmaz, qətiyyətli bir şəxsiyyət olması idi. İnsanın qorxmazlığı, mərdliyi, cəsarəti özünə dərin hörmət qazandıra bilər.

Cahan dayı bütün ömrü boyu xain qonşumuz ermənilərin əhatəsində, onların rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərmişdir. Am-

ma o heç zaman sınımayıb, həmişə qürurlu olub, yeri gəldikdə öz sözünü deməyi bacarıb. Ona görə də rayonumuzda böyük nüfuzə malik idi. O, bu nüfuzu öz hərəkətləri, davranışı, fəaliyyəti, mənəviyyəti, əxlaqı ilə özü qazanmışdı.

Cahan dayının həyatında baş verən belə bir hadisəni xatırlayıram. 50-ci illərdə Cahan dayı Krasnoselo rayon İcraiyə Komitəsinin torpaq şöbəsinin müdiri vəzifəsində işləyirdi. Bu zaman rayon partiya komitəsinin birinci katibi vəzifəsində daşnak ideologiyasının qızğın tərəfdarı, Martirosyan işləyirdi. Rayonda ona, "dəli Martirosyan" ləqəbi verilmişdi. O, hər dəfə Azərbaycan kəndlərinin torpaq sahələrinin dövlət fonduna daxil edilməsi, yaylaq hesab edilməsi haqqında qeyri-obyektiv tələblər irəli sürürdü. Onun bu tələbini yerinə yetirmək istəməyən, ona mane olan Cahan dayıya qarşı təxribatlara əl atmaq, onu həbs etdirmək istəmişdi.

Səbəb təkcə bu deyildi. O dövrdə ermənilər Ermənistan-da yaşayan azərbaycanlıların deportasiyasına hazırlıq görürdülər. Azərbaycan kəndlərində Azərbaycana köçürülmək haqqında ciddi təbliğat kampaniyasına başlamışdılar. Bu işin tam öleyhdarı olan Cahan dayı bu kampaniyaya mane olmağa çalışırdı. Ona görə də onu "Qorxulu türk" adlandırırdılar. Üsil səbəb elə bu idi.

Nəhayət, Cahan dayının mərdliyi, qorxmazlığı, uzaqgörənliyi qalib gəldi. İnsan vəzifədə, işdə qarşısına qoyduğu məqsədə o zaman çatır ki, onun hərəkətləri şəxsi marağa yox, şəxsi mənafeyə yox, ümummilli marağa söykənsin.

Mən əlavə olaraq bunu bildirməyi özümə borc bilirəm ki, Cahan dayı ilə mənim aramda olduqca böyük yaş fərqi (33 yaş) olmasına baxmayaraq, o, həmişə məni özünün yaxın dostu hesab etmiş, mənə hörmət bəsləmişdir. O, Bakıya gəldikdən sonra aramızda mənəvi münasibət gəlirdi. Mənimlə

dərdləşirdi. Telefonla əlaqə saxlamağı da heç vaxt unutmurdu. Bütün bunlara görə mən el ağsaqqalı Cahan dayının şəxsiyyəti qarşısında baş əyirəm. Ona ulu Tanrıdan rəhmət diləyirəm.

Cahan dayı 97 il ömür sürmüş, bu şərəfli insan ömrünün 50 ilindən artığını kolxoz sədri və digər rəhbər vəzifələrdə çalışmış, xalqına sədaqətlə xidmət etmiş, millətin yolunda şam kimi yanmışdır.

İndi Cahan dayı aramızda yoxdur. Ancaq onun əməlləri, doğma xalqı, milləti qarşısındakı xidmətləri yüzlərlə qədirlən insanların qəlbində əbədi məskən salmışdır.

Görkəmli şəxsiyyət, gözəl insan, bütün şüurlu həyatını insanlara yaxşılıq üzərində qurmuş Cahan Əliyevin nurlu xatirəsi qəlbimizdə daim yaşayacaqdır.

Abuzər XƏLƏFOV,
Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi,
Əməkdar mədəniyyət işçisi, BMT yanında İnformasiya
yalaşdırma Akademiyasının akademiki, Azərbaycan
Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdüçüsü, Bakı
Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq
kafedrasının müdiri, tarix elmləri
doktoru, professor

ƏHDİNƏ VƏFALI, SÖZÜNƏ BÜTÖV KİŞİ

Əvvəli bilinməyən, sonu görünməyən bu cahanda bənzərsiz başqa bir cahan idi Cahan kişi. Qurşağı qüdrətdən, papağı qeyrətdən, qaməti həzrətdən, kamalı fəzilətdən, camalı xilqətdən idi. Tale onu Qaraqoyunlu, Çənmərək, Göyçə elində Dədəmiz Qorqudun nəsihətlərini, ulularımız Şah İsmayılın, Uzun Həsənin vəsiyyətlərini yerinə yetirmək üçün gön-

dərmişdi. Məzlumun, naçarın, qolundan tutar, zalıma qan uddurardı. Haqqın çırağını yandırar, nahaqqın ocağını söndürər, yuvasını dağıdardı. Pak əməl sahibi olan insanlara həmişə səadət, el-obaya xeyir-bərəkət diləyər, - Tanrım, sən bu torpaqdan yağışı, səmamızdan ulduzu əsirgəmə, -deyərdi. Dosta-tanışa, yetimə-yesirə minnət qoymadan, təmənnəsiz, hayharay salmadan, həm də səxavətini əsirgəmədən şahənə həyan durar, bədəməl düşməyə hədsiz nifrət edərdi. Oğuz elinin bu ecazkar qolunda hamı, müsəlman da, xristian da ehtiramla, ağızdolusu, şirin-şirin, - Cahan dayı, Cahan kişi deyər-di ona.

Əhdinə vəfali, sözü bütöv, əqidəsi yolunda canını əsirgəməyən, həyat aşığı, gözəllik vurğunu, üzügülər, sabaha pak qəlbinin, duyumlu ürəyinin uzaqgörən gözü ilə baxan kamil və böyük insan, sözün həqiqi mənasında ər kişi idi o. Bu qənatim əsla dəyişmir, əksinə, aylar, illər ötdükcə, hər yeni görüş, hər yeni söhbət, hətta hər bir adi telefon zəngindən sonra onun kamilliyi və müdriqliyinə, fəhmi və dərra-

kəsinə, yaşam fəlsəfəsinə daha çox heyran qalır və valeh olurdu.

Tanışlığımızın düz yarıməsrlük tarxi var idi.

Əlli il bundan əvvəl "Tərsəçay"ın qırağında, yolun lap ağzında söhbət edirdik. Uzaqdan bir maşın gəlirdi. Həmsöhbətlərim xor artistləri kimi səs-səsə verdilər:

- Cahan kişidi, Cahan kişi!..

Onların bu nidasında səslənən mehribanlığı, ülfəti, ehtiramı azacıq fəhm sahibi olan hər kəs zərrə qədər çətinlik çəkmədən duya bilərdi.

O, maşını əylədi, təkərləri kip ayaqlarımıza söykəndi. Xoş bir əhval-ruhiyyə ilə soruşdu:

- Ay uşaqlar, nə var, nə olub, yenə yolumu kəsibsiz?! Xeyir ola?!

- Xeyirdi, Cahan dayı, qonağımız var, söhbətləşir, dərdləşirik...

- Qonaq Allah qonağıdı, ayə Qaraqoyunlu dərəsində ondan kimsən, nəçisən, hardan gəlib haraya gedirsən deyər soruşmazlar, xoşgəldin deyərlər. Xoş gəlib-sən, səfa gətirib-sən, mindirin maşına, yol yoldaşı olarıq.

Məşə yolu ilə maşın ilan kimi qıvrıla-qıvrılı dağa dırmanırdı. Biz yanaşı əyləşmişdik. Cahan kişi hərdən yoxlayıcı, sualdolu nəzərlə üzümə baxır, sanki əhvalımı soruşmaq istəyir, amma nədənsə, soruşmur, susur, heç nə demirdi. Beləcə dinməz, söyləməz gəlib Əmirxeyir kəndinə çatdıq. Qolumdan tutub evə apardı. İçəri girəndən sonra, nəhayət ki, dilləndi:

- Xoş gəlib-sən! Səfa gətirib-sən! Burada özünü öz ata evindəki kimi hiss etməlisən...

* * *

Əlahəzrət kəndin toyunun da əlahiddə ovqatı, özgə ləzzəti, bambaşqa ab-havası olur. Cahan kişi öz evində kimsə-

siz bir gəncin toy məclisini qurmuşdu. Aşıq İmranın zəngüləsi, sazın ecaskar səsi, qəlbləri rıqqətə gətirir, pərdə-pərdə ətrafa yayılaraq yamyaşıl meşədə ağacların başını sığallayırdı. Məclis iştirakçıları mahir teatr aktyorlarına, gözəl bir orkestrin təcrübəli ifaçılarına, Cahan kişi isə məharətli rejissor və drijora bənzəyirdi. Səhnə hərəkəti, ifaçılıq sənəti, ahəngdarlıq, düzüm nizamı burada ancaq və ancaq mənalı baxışlarla idarə olunurdu. Cahan kişinin indiki aparıcıların qopardıqları qulaqbatırıcı gurultularından fərqli olan baxışlarla rejissorluq, drijorluq etməsi, toy aparıcılıq məharəti sehləyib ofsunlamışdı məni. Evin sahibi də, xeyir-dua verən də, cəhiz verən də, toyun xərcini çəkən də, məclisi beləcə səssiz baxışları ilə idarə edən də onun özü idi! Bəylə gəlin isə kimsəsiz bir oğlan və kimsəsiz bir qız!

Təcrübəli psixoloqlara, mahir ovçulara xas bir ustalıqla Cahan kişi hərdən gözəlti mənə baxır, ancaq yenə də bir şey demir, dinmirdi. Sanki əhvalımı bu oğrun baxışlarla sözsüz də öyrənə bilir, vəziyyətimdən əminliklə xəbər tuturdu. Məclisin bir xeyli canlandığını hiss etmək ayağa qalxdı!

– Camaat, qonağımız var, bayaqdan sakitcə oturub bizi dinləyir, gəlin biz də onu dinləyək, qoy cavanlarımızı təbrik etsin, öz istəyini də bildirsin!

Bəylə gəlini təbrik etdim, istəyim də bu oldu:

– Aşıq İmran, sazın və sözünlə hamımızı heyran etdin, çox sağ ol, yaşa! Biz tərəfdə muğamatı da bərk sevirilər, bəlkə bir ...

Sözümün tamamlanmasını gözləmədən yenə Cahan kişi qolumdan tutdu:

– Siz tərəf Göyçədən çoxmu aralıdı?

– İrəvanda işləyirəm, amma Zəngəzur tərəfdənəm, Meğri rayonundan.

– Meğri? -deyə çox dərin bir həyacanla soruşdu. - Mana-

fi tanıyırsan, bizim rayonda prokuror olub?

– Qardaşımdı, -dedim.

– Mənim də, mənim də, -deyərk uzun, qüvvətli qolları ilə məni qucaqlayıb bərk-bərk bağrına basdı. Susdu, dinmədi. Bir an içində məclisə sükut çökdü. Qərribə bir səhnə yaranmış, çalib oynayan, oxuyan da, yerində sakitcə oturan da təəccüb içində səssiz-səmirsiz Cahan kişiye baxırdı. Hamı onun nə deyəcəyi, nə edəcəyini intizarla gözləyirdi. Bunu hiss etdi, sevinc və qürur dolu bir səslə:

– Bəli, o mənim də qardaşımdı! Öz həyatını oda atan qardaşım!

* * *

Manaf qardaşım Xanlarda Yaşayırdı. Tez-tez görüşünə gedərdim. Cahan qardaş da eşidən kimi həmişə dəstə ilə gəlib Dilicandan yola salar, qayıdanda da qarşılayardı. Dilicanda da onu şah kimi tanıyırdılar. Orada da ona Cahan dayı, Cahan kişi deyir və ehtiram bəsləyirdilər. Bakıya köçəndən sonra bir dəfə İrəvana gəlmişdi. Gileyləndi:

"Fərdi pensiya çatır mənə, Bakıda deyirlər İrəvanda verilməlidir, İrəvanda deyirlər, yox, Bakı təyin etməlidir... Sən narahat olma, qardaşın pensiya ümidinə qalmayıb ki!"

Dedim, - siz də narahat olmayın düzələn işdi. Çayınızı için mən...

Yerindən qalxdı telefonun dəstəyini əlimdən aldı:

– Yox, yox! Qıymaram, qoymaram kiməsə məndən ötrü ağız açasan, xahiş edəsən! Məni düzgün başa düş, mən iş üçün gəlməmişəm! Səni görməyə, kədərinə şərək olmağa, Manafa görə başsağlığı verməyə, yana-yana ürək sözümü deməyə gəlmişəm!..

– Həyacanlanma, sakit ol, Cahan kişi, öyləş rahatca çayını iç, soyumasın. Mən başqa bir iş üçün zəng vurmaq istə-

yirəm, siz narahat olmayın.

– Hə?! Bağışla, bilmədim, - günah işləmişəm, məsura uşaqlara xas olan bir nəzərlə üzümə baxıb yavaşca əlini telefonun dəstəyindən çəkdi.

Fərdi təqaüd komissiyasına nəzarət Partiya komissiyasının sədri Sarkis Xaçatryanaya tapşırılmışdı. Tələbəlik illərindən tanıyırdım, həm də partiya komissiyasının üzvü idim, erkim çatırdı, sözü bütöv dostum idi. Cahan kişinin başı çay içməyə qarışanda zəng vurdum:

– Rayon icraiyyə komitəsində sədrin müavini, şöbə müdiri olub, dəfələrlə partiya qurultaylarına nümayəndə seçilib, həm də...

Cavab çox qısa oldu:

– Mənim də ehtiramımı bildir qardaşına, təbrik elə, komissiyanın iclası avqustda olmayacaq, sentyabra qalacaq, darıxmasın, de ki, sentyabrın birində respublika miqyaslı fərdi təqaüd alacaq.

Gecədən xeyli keçmişdi. Müdriklərə xas olan məntiqli, mənalı söhbətini heyranlıqla dinləyirdim. Qardaşımın şəklini istədi. Xəyala daldı. Gözünü şəkildən çəkmirdi. Haçandan bəri qəlbində gizlətdiyi bir sirri açmaq üçün əlverişli məqam gözləyirmiş. Xəyaldan ayrıldı, ürək yanğısı ilə danışmağa başladı:

– Məndən kiçik olsa da, çox cəsarətli kişi idi Manaf! Ölüm yaraşmırdı ona!. Manaf bizdə işləyəndə birinci katibimiz qudurmuş itə, quduz canavara dönmüşdü. Azərbaycanlıların kökünü kəsmək üçün fürsət axtarırdı. Kişiləri müharibəyə, həbsxanalara göndərmək, qadınları ələ salıb ləkələmək istəyirdi. Mən o zaman ispalkomun sədrinin müavini və torpaq şöbəsinin müdiri idim. Səhər tezdən salam vermədən katibin dalınca kabinetinə girib qapını daldan bağladım.

– Bu nə deməkdir, Cahan?! - deyə katib bağırdı.

– Bağırma, təzə xəbər var, qulağına deməliyəm ki, eşidən olmasın, yaxın gəl! - dedim...

Mən onun payını vermişdim. Ehmalca qulağma pıçıldadım:

– Dəli Martiros, eşidə bilirsen?! Millətə toxunma! Yoxsa nəslinə qan uddurar, küllərini göyə sovuraram! Bu barədə bir yerdə səsin eşidilməsin, söz ver, yoxsa?!

Kabinetdən çıxıb prokurorun yanına getdim. Manaf, vaxt itirmə, -dedi, - onun söz verməsinə inanmaq olmaz. Tez qayıt, kəndə get. Sən dünən də, bu gün də rayon mərkəzində olmayıbsan, heç nədən xəbərin yoxdur...

Dediyi düz oldu. Katib İrəvanda xəstəxanada ekspert komissiyasından çox ağır bədən xəsarəti aldığıma dair rəy ələ keçirib şikayət etdi. Sui-qəsdçi, hətta xalq düşməni kimi mənim həbs edilməyimə dair sanksiya verdilər. Rayonun prokuroru Manaf qardaşım da təcili cavab göndərdi ki, Cahan Əliyev qonşu Respublikada ezamiyyətdədir, axtarış elan etməyin, şübhələnməsin, qayıdan kimi yaxalanacaq. Sonra özü istintaqa başlayıb cinayət baş verəndə mənim rayon mərkəzində olmadığımı dair sənədlər yığır və İrəvana yollanır. Bütün sənədləri rəsmiləşdirib protokol şəkilində respublika prokuroru Meğavaryana təqdim edir və deyir:

– Cinayət mən işlədiyim rayonda törədilib. Rayonun prokuroru kimi istintaqı da mən özüm aparmışam. Nəticəsini sizə şəxsən təqdim edir və rəsmən bildirirəm ki, Cahan Əliyevin həbs olunmasına dair imzaladığınız sanksiya əsassız, qanunsuz və qərəzlidir. Katib Martirosyan daşnak partiyasına xidmət edən qatı millətçidir, azərbaycanlılara qarşı düşmənçilik siyasəti yeridir. Sabah da gəlib deyəcək ki, sizin prokuror məndən izahat alıb. Siz də Cahan Əliyevdən sonra sanksiya verəcəksiniz ki, məni də tutsunlar. Yox, yoldaş Meğavaryan, mən bu ədalətsizliyə icazə verə bilmirəm.

Cahan haqqında sanksiyanı öz əlinizlə ləğv edəcəksiniz. Diqqətli olun yoldaş, Meğavaryan, Dəli Martirosun daşnak toruna bir dəfə düşdünüz, çalışın, bir də düşməyin!..

Bayaqdan bəri əlində saxladığı şəkili stolun üstünə qoyub başını qaldırdı. İri şəhla gözlərindən nurlu üzünə şəfəq çiləndi. Sanki təsəlli tapmış, ağır bir ağırlıq yükündən yenidən xilas olmuşdu. Yenidən əlini uzadıb stolun üstündən şəkili götürdü:

– Belə kişiyə qardaş deməyib nə deyəsən?! Sizi eyni ana doğub qardaş olubsuz. Amma Manaf Zəngəzurlu, mən Qaraqoyunlu! Bizim qardaşlığımız od-alovdan, tufan-borandan, sınaq dalınca sınaqdan, təhlükə ardınca təhlükədən və nəhayət, ağır gündə bir-birimizə həyan olmaqdan doğan qardaşlıqdır...

Ulularımızdan qalan torpağın qədrini bilməmək, uzağı görməmək, biganəlik üzündən qərib düşüb qürbətdə qalan İrəvanda son görüşümüz idi, bu! Bakıdan hey xəbər göndərər, məktub yollayar, telefon eləyər, hal-əhval tutardı.

1990-cı ildə mən də Bakıya pənah gətirdim. Tez-tez, az-qala hər gün telefonla danışardıq. Doğma səsi, mərhəm, sehirli nəfəsi ilə elə bil evdəkilərin hamısını ovsunlamışdı. Səsini eşidən kimi, - Cahan dayı, Cahan dayı! - deyə telefonun dəstəyini sevinc içində mənə verərdilər, - Manafın uşaqları, sizinkilər? Özün necəsən? Çəkinmə! Deyə hər dəfə ailə başçısına xas olan bir qayğıkeşliklə yerli-yataqlı xəbər tutandan sonra, - sağ olun, salamat qalın, - deyərdi.

Gəlimli-gedimli bu cahana Cahan kişi öz yerli-göylü, dağlı-bağlı, dənizli-çaylı, baharlı-qışlı məni ilə gəlmiş əlahiddə, ayrıca, bütöv bir Cahan idi, beləcə bütöv bir Cahan kimi də ayrılıb getdi!

Məkanı cənnət olsun! Məzarı nurla dolsun!

İsrafil MƏMMƏDOV,
tarixçi alim, yazıçı, jurnalist.

CAHAN DAYI

Birinci Dünya müharibəsindən sonra bəzi xarici missionerlərin təhriki ilə Qafqazda, Azərbaycan türklərinə və digər xırda xalqlara qarşı törədilən qırğınlar çox pis fəsadlara səbəb olmuşdu. Sonra Sovet imperiya maşınının işə düşməsi və bu maşının rıçaqlarının daşnak ünsürlərinin əlinə keçməsi Azərbaycan türkləri üçün ağlasığmaz işgəncələrə gətirib çıxardı. Ələlxüsus otuzuncu illər hadisələri və bundan sonra Almaniya-Rusiya arasında gedən müharibə xalqımıza çox ağır zərbələr vurdu.

Almaniya ilə müharibə başlayanda mənim 12 yaşım vardı. Kəndimizin cavanları və kişiləri hamısı müharibəyə göndərildi. Kənddə yalnız qocalar, əllillər, qadınlar və uşaqlar qaldı. Əhalinin pis günlə becərdiyi məhsulu cəbhə adı altında daşnak xislətli bəzi rəhbərlər əlindən alıb aparırdılar. Kənd rəhbərlərini isə hər cür təzyiqlə susdururdular. 1942-ci ilin payızında çox acınacaqlı bir vəziyyət yarandı. Kolxozçuların istehsal etdiyi taxıl və digər məhsullar bütövlükdə ələrləndən alındı və 1943-cü ilin qışında aclıqdan ölənlər oldu.

**Yadıma saldıqca hərbin gününü,
Dünya qulun kimi kişnər başımda.
Faşizim törədən cinayətləri
Gözümlə görmüşəm körpə yaşımda.**

Bu çətin günlərdə Cahan Əliyevi Cil kəndinə kolxoz sədri göndərdilər. Bütün çətinliklərə baxmayaraq kəndin işgüzar, bacarıqlı ağsaqqalları ilə əlbir olub, əhalini bu fəlakət girdabından qurtarmaq üçün işə başladı.

Cahan Əliyev ilk növbədə əhaliyə ərzaqla kömək etməyin vacibliyini vurğuladı və işə yüksək önəm verdi. Belə ki, kolxozçulara bu cür qayğı rayonda erməni rəhbərlərin xoşuna gəlmirdi. Rayon Partiya Komitəsi taxılı və digər kənd təsərrüfatı məhsullarını bütövlükdə cəbhəyə göndərməyi tələb edirdi. Ancaq heç nədən çəkinməyən Cahan Əliyev kolxozçulara ərzaqla kömək etməyi davam etdirirdi. Hətta rayon rəhbərliyinə dediyi bu söz kolxozçularda ona qarşı dərin bir hüsn-rəğbət yaratmışdı: "Ac qalan kolxozçu cəbhəyə heç nə göndərə bilməz. İşləyən adamlar ilk növbədə təmin olunmalıdır."

Cil kəndinin camaatı Cahan Əliyevi cəsarətlə müdafiə edirdi. Onlar həm yaxşı işləyir, həm də onun arxasında dururdular.

Yaşımın az olmasına baxmayaraq mən də kolxozda işləyirdim. Eyni zamanda mənim tay-tuşlarımın hamısı təsərrüfata köməklik edirdi. Biz mövsümü işlərdə müxtəlif sahələrdə çalışırıdıq. Taxıl tədarükü zamanı gecələr malatilkanın işini aparır, hazır taxıl məhsulunu Şorca tədarük məntəqəsinə təhvil verirdik.

Bir dəfə çöldən gətirdiyimiz dərz xırmana boşaldıb, Şorcada tədarükə vermək üçün arabamıza taxıl yüklədik. 80-100 kiloqram tutan çuvalı qaldıraraq endirmək çətin olsa da biz ona dözürdük. Gecə yol gedir, səhər tezdən taxılı təhvil verib kəndə qayıdırdıq. Yorğunluq, yuxusuzluq nəticəsində arabanın üstündə mürgü vurur, sonra yuxuya gedirdik. Yenə belə bir əhvalat baş vermişdi. Arabanın üstündə yuxulamış, zavallı öküzlər gəlib yolun qırağında Ardanış

kəndinin taxıl tayalarına dönüb. Bir kişi Ardanış kolxozunun xırmanında bizi oyatdı. Oyananda gördük ki, rezin çarıqlarımızı ayağımızdan çıxarıblar. Biz çar-naçar kəndə yollandıq. Kəndə çatır-çatmaz briqadir sərənədə bizi qabaqladı və dərz yükləmək üçün göstəriş verdi. Biz həm çox yorğun, yuxusuz və həm də ayaqyalın idik. İstədik ki, bu göstərişdən yaxamızı qurtaraq. Briqadir israr etdi, dedi ki, əgər bunu etməsək işimiz bir ayaq geri düşəcək.

Bu zaman atın üstündə Cahan kişi göründü. O, vəziyyətlə tanış olandan sonra briqadirə dedi, qoy uşaqlar bir qədər dincəlsinlər, sən get onlara çarlıq tikdir gətir. Bu vəziyyətdə onları işə buyurmaq düz deyil.

Mən onda gördüm ki, Cahan Əliyev nə qədər həssas, səbirli və qayğıkeş adamdır.

Həmin dövrdə katib başqa kəndlərdə kolxoz sədrələrini, kənd rəhbərlərini hədələyir, ağır sözlər deyirdi. Ancaq bu zəhmli, hökmlü kişiyyə heç nə deyə bilmirdi, çünki ondan çəkinirdi.

Cahan dayı böyüklə-böyük, kiçiklə-kiçik bir adam idi. O, nə qədər zəhmli, ağırtəbiətli rəhbər işçi olsa da insanlar onun yanına ümidlə gedirdilər. O, da çalışır dı ki, onların ümidini, inamını qırmasın.

Müharibənin ağır günlərində əhalini həm aclıqdan qoruyur, həm də işi inamla irəli aparırdı. Yaz əkini vaxtı mükafatlandırma sistemi yaratmışdı. Əkin normasını ödəyən əkinçilərə hər gün bir və ya iki kiloqram taxıl verirdi. Eləcə də bütün sahələrdə düzgünlüyə nail olmuşdu. İşləyən kolxozçulara gündə 0,5 kq çörək verilirdi, imkansızlara, qocalara şəxsən baş çəkir, qayğı göstərirdi.

Elin-obanın hörmətini qazanmışdı. Yaxşı yadımdadı, rayona gedəsi idi. Sədrin atını gətirdilər ki, minsin. Hörmətli el sənətkarı Aşıq Yunis irəliyə yeriyib öz atını

ona verdi və dedi: "Cahan, sən Cil camaatını təmsil edirsən, bu atla get".

Az vaxt ərzində Cil kənd kolxozu irəlilədi, ən yaxşı təsərrüfatlar sırasına çıxdı. 1944-cü ilin yayında onu rayona irəli çəkdi. Rayon üzrə kənd təsərrüfatına rəhbərlik bütövlüklə ona həvalə edildi. O, Cildə olduğu kimi rayonun bütün təsərrüfatlarında da nəzərə çarpan işlər gördü.

Cahan dayı ali təhsil almamışdı. Amma onun yüksək intellektual səviyyəyə malik olması, adamlara qayğı ilə yanaşması, humanistliyi, uşaqla uşaq, böyüklə böyük rəftarı sənətə, sənətkara qiyməti, Azərbaycanın mənəvi varlığına rəğbəti insanlar üçün bir məktəb idi. Cahan dayını yetirən ailə özü də çox xeyirxah, nəcəbətli, açıq süfrəli bir ailə idi.

Xoşbəxtlikdən sonra mən də oxudum. Krasnoselo Rayon Komsomol Komitəsinin ikinci katibi işlədim. Yolum kəndlərə tez-tez düşürdü. O cümlədən Əmirxeyir kəndində də olurdum. Cahan dayı evdə olmasa da Əkbər əmi, Saçlı xala çörək yeməmiş mənə buraxmazdılar. Əmirxeyir kəndinin camaatı da çox qonaqsevər, aşıqsevər və ləyaqətli insanlar idi.

Yaxşı yadımdadı, rayon mərkəzindəki restoranda Cahan dayı ilə mən də bir neçə nəfərlə birlikdə yemək yeyirdik. Bu vaxt restoranda bir qadın və bir kişi çalib oxuyurdular. Çox güman ki, müğənnilər Qazax rayonundan idilər.

Restoranda yenə də adamlar var idi. Birdən-birə iki nəfər cavan oğlan içəri girib müğənnilərin üstünə qışqırdılar ki, burada oxumayın, çıxın gedin! Belə bir hərəkət bizə çox pis təsir elədi. Cahan dayı sıçrayıb ayağa qalxdı və müğənniləri geri çağırdı. "Gəlin oxuyun" dedi. Sonra restoranın müdirinə hirsli-hirsli dedi: "Bu nə biabırçılıqdı!" Müdir çox pərt olmuşdu:

– Əliyev, bağışlayın. O uşaqlar həmişə bu cür xuliqanlıq eləyirlər, - dedi.

Biz çörəyimizi yedik və qalxıb getdik. Erməni dığaları həmin müğənniləri güdüblər. Onlar "Moskviç" markalı maşına oturmağa yola düşəndə arxalarınca gediblər. Ttucur (köhnə adı Qoturulaq) kəndində bir yük maşına 10-12 nəfər dolub müğənniləri təqib eləyirlər. Gölkəndə çatanda "Moskviç" səmtini dəyişib kəndin yuxarı məhəlləsinə qalxır və qışqırırlar ki, ermənilər bizi qırdılar. Gölkəndlilər tökülüb erməniləri yaxşıca əzişdirirlər. Hamısı başı-gözü qan içində rayona qayıdır, şikayət edirlər. İş böyüyür partiya komitəsinin bürosuna düşür. Mən özüm də həmin bürodə iştirak edirdim. Ermənilər çox ciddi qaydada tələb qoymuşdular ki, Gölkəndin rəhbərliyi, tanınmış adamların hamısı məhkəməyə cəlb edilsin. Bu vaxt Cahan dayı nə kimi yerindən qalxdı və dedi:

– Deyin görüm, Ttucurdan maşına dolub Gölkəndə gedənlərin məqsədi nə idi? Camaatı döyməyə getmişdilər? Yəqin ki, bir kəndi döymək olmazdı. Digər bir tərəfdən bu adamlar Qazaxdan gəlmiş bir kişi ilə bir qadını niyə döymək istəyirmişlər? Mahnı oxuyan müğənniləri döyüb pisikdirməklə nə məqsəd güdürdülər. Həmişə mədəniyyətdən dəm vuranlar öz yüksək mədəniyyətlərini ortaya qoymaq istəyiblər? İki nəfəri döymək üçün bir məşin adamın onların arxasınca düşməsi hansı kişilikdən xəbər verir?! Bunlar bir yana. Bəs bu adamlar - o, ölini maarif şöbə müdirinə və komsomol komitəsinin birinci katibinə uzatdı, - Gölkənddə neyləyirdilər? İki nəfəri döyməyə Ttucurluların gücü yetməyəcəydimi, maarif şöbə müdiri ilə komsomol raykomu da köməyə gəldirdi?!

Bu işə düzgün baxılmasa mən bunun sonuna çıxacağam!

Cahan dayı bir neçə dəqiqə ərzində büronun istiqamətini dəyişdi. Ermənilər təqsirli bilindilər. Rayon maarif şöbəsinin müdiri Anuşavan Saakyan və rayon komsomol komitə-

sinin birinci katibi Zaven Stepanyan işdən azad edildilər. Gölkəndlilərdən isə bir neçə nəfər yüngül cəza ilə aradan çıxdı.

Ermənilərin öz başında çatdayan hikkələrinə Cahan Əliyev belə nöqtə qoydu. Altmışıncı illərdə mən Cil kəndində kolxoz sədri işləyirdim. Cahan dayı yenə vəzifədə çalışırdı, biz tez-tez görüşür, məsləhətləşir, oturub çörək yeyirdik. Harada olmasından asılı olmayaraq məclislərə ağsaqqallıq edir, həmin məclisə bayram əhval-ruhiyyəsi gətirirdi.

Cahan dayı həmişə, hər zaman insanlara kömək etməyə hazır idi. Sanki Allaha onu xeyir əməllər üçün yaratmışdı.

Sonralar mən Krasneselo Rayon İcraiyə Komitəsinin sədri işlədim. Bu dövrdə artıq Cahan dayı təqaüdə çıxmışdı və Bakı şəhərində yaşayırdı. Rayonumuzda onun yeri bilinir, hiss olunur və ehtiyac duyulurdu.

Mən Bakıya gələndə, o, rayona gedəndə vaxt tapıb görüşür, hal-əhval tutur, keçən günlərdən söhbət açardıq. Cahan dayı həm də gözəl ailə başçısı, bəxtəvər bir ata idi. Həyat yoldaşı Mərzibəyim xanım elimizin, obamızın hörmət bəslədiyi Miryaqub ağanın müqəddəs ocağının övladı idi.

Həyatın öz qanunları var və o hamı üçündür. Cahan dayı haqqında düşünərkən Mustafa müəllimi, Sabir müəllimi gözümün önünə gətirib şükürlər oxuyuram. Həmçinin çox hörmətli qardaşları Mahmud müəllim, Avıl müəllim və Aslan müəllim də xalqımızın ləyaqətli övladları kimi yüksək mənəviyyat sahibləridir.

Abbas MAZANOV,
Krasnoselo Rayon İcraiyə
Komitəsinin sabiq sədri.

EL AĞSAQQALI

Cahan Əkbər oğlu ilə bizim ailəmiz, - atam Məşədi Əli uzun müddət dost-tanışlıq etmiş, hər iki ailənin evləri bir-birinin üzünə daim açıq olmuş, el dilində desək, bir-birinin qonaqçı evi olmuşdur.

Göyçə mahalının Qazağa, Tovuzda gediş-gəlişi Qaraqoyunlu elatından keçdiyinə görə burada qonaqçı evlərinə ehtiyac duyulurdu. Səfər ərəfəsi dayanıb-dincəlmək sonralar müxtəlif şəxslər arasında ailəvi yaxınlığa, hətta tayfa, el-oba ikitərəfli münasibətlərinin yaranmasına səbəb olurdu.

Atam Molla Məşədi Əlinin Əmirxeyir kəndində Əkbər kişi ilə yaxınlığı da buna misal idi.

Sonralar tale elə gətirdi ki, Cahan Əkbər oğlunu bizim kəndə, - Toxluca kolxozuna sədr təyin etdilər. O, ilk gündən kənd camaatının hörmətini qazanmaqla, səmimi və elcanlı rəhbər kimi, qısa vaxtda camaatı öz ətrafında toparlaya bildi.

Kollektivləşmə və kolxoz təsərrüfatınadək olan dövrdə başqa yerdə olduğu kimi Toxlucada da siyasi-tarixi hadisələr, sovetləşmə asan keçməmiş, demək olar ki, hamı bir-birindən narazı salınmış, məqsədli şəkildə tayfalararası nifaq yaradılmışdır. Əsrin əvvəllərində öz növbəsində əhalinin pərakəndəliyinə, kənddən dağılışıb köçməsinə səbəb olmuşdur. Bir tərəfdən də 1948-1953-cü illər köçkünlük kampaniyası əhalini yurd-yuvasından, torpaqdan soyutmuş, ictimai məyusluq kütləvi xarakter

almışdır.

Bundan başqa hər cür xırda bəhanələrlə sözünü deyən adamlar, tanınmış din xadimləri, savadlı adamlar sıxışdırılmış, qondarma ittihamlarla ya həbs edilmiş, ya da kulak-qolçomaq davamçısı kimi kənddən köçüb-getməyə təhrik edilmişdir.

Cahan Əkbər oğlunun Toxlucaya kolxoz sədrliyi belə gərgin vaxta təsadüf etsə də, onun camaatla dil tapması, onların yaşayışını yaxşılaşdırmaq üçün əlavə biçin sahələri ayırması, kartof sahələrini genişləndirməsi, məktəbə, müəllimə qayğının gücləndirilməsi və b. addımlar kənddəki məyusluğun yox olmasına, camaatın canlanmasına səbəb olmuşdur.

O vaxtlar mən hələ onu şəxsən tanımasam da bir hadisə bizi yaxınlaşdırdı. Mən bir neçə nəfərlə "Dərəyurd" adlı sahədə ot biçmişdim. Ondan kolxoza pay verməli, qalanını özümüzə gətirməli idik. Nüfuzlu kolxoz sədri kimi o, bu işin dəqiq nəzarətini aparırdı. Hamı məni təhrik edirdi ki, sən kimin oğlu olduğunuzu bildirsən, o biçilən otun, yığılan kartofun hamısını özümüzə verəcəksən. Mən də buna həm cürət etmədim, həm də utanırdım. Bir gün o vaxtlar kənd sovetinin sədri olan İdris Nadirovun atası İsrail kişi rəhmətə getmişdir. Kəndin tanınmış seyidləri, mollaları ilə bərabər mən də dəfn prosesində iştirak edirdim. O, hamını şəxsən tanısa da cavan olduğumdan məni tanımamış, kimliyimi soruşmuşdur. Biləndə ki, Məşədi Mola Əlinin oğluyam, - həyəcanla "səni çoxdan axtarırdım, bu kənddə bizim qonaqçı evimiz olmusunuz" dedi. Sonra valideynlərimlə, ailə vəziyyətimizlə maraqlandı, nəyə ehtiyacımız olduğunuzu, nə tədārük etdiyimizi soruşdu. Həqiqətən də mənimlə birlikdə ot biçən, kartof becərənlərin hamısının otunu və kartofunu bütövlükdə özümüzə verdi.

Yaxşı yadımdadır ki, dağ yeri olduğundan texnikanı əvəz

eləyən yeganə vasitə araba idi. Məhz, Cahan Əliyevin sayəsində kolxozda olan arabalar qonşu Qaraqoyunlu meşəsindən gətirilən material hesabına 10 dəfə artırıldı, kolxozçular odunla təmin edildi, daxma evlərin siması tamamilə dəyişdi. Sanki kənd yeni bir oyanış dövrünü, - ictimai məyusluqdan toparlanma, özünü təsdiq dövrünə qədəm qoymağa başladı. Məhz onun qətiyyəti sayəsində kəndin xeyir və şərində, təsərrüfatın varlanmasında ciddi dəyişikliklər baş verdi, əhalinin "özünü düzəltməsi", - gün-güzəranını yaxşılaşdırması açıq-aşkar müşahidə olunurdu. Sonralar Toxluca kolxozu sovxozla çevriləndə də onun İrəvanda sözünün keçmişini bizə çox kömək oldu, əhalinin daha da varlanmasında mühüm rol oynadı. Bununla da Toxluca rayonunun ən varlı kəndlərindən birinə çevrildi.

Qoyunçuluq sovxozu yeni binalar, yaylaq yerləri, ferma- lar tikintisi meydanaçasına bənzəyirdi.

Burada 20 mindən artıq heyvanı əhatə edən qoyunçuluq kompleksi yarandı və uzun müddət təşkilat Bayram onun rəhbəri oldu ki, onun özü də Cahan Əkbər oğlunun etibar etdiyi kadrlardan biri idi.

Sonralar rayonun tanınmış din xadimləri ilə birgə mən onun atasının dəfnində iştirak etdim, bir neçə gün Əmirxeyirdə qaldım.

Bu ailəni tanıdığım yarıməsrlük bir dövrdə həmişə xeyir-sözlərində iştirak etmiş, Cahan kişi ilə birlikdə olmuş, həmişə xəstələnən vaxtlarında da ona baş çəkmişəm. Bir az da açığını desəm, o tayfada elə bir hüzn yeri olmayıb ki, ona mən nəzarət etməyim, orada mən olmayım. Buna səbəb o kişi idi. Dərhal məni tapdırırdı, hüzn prosesini, dəfni mənə həvalə edirdi. Cahan kişidən sonra da bu ailədə həmin diqqət yenə də davam edir. Əslində Əliyevlər ailəsinin sosial statusu elədir ki, onlar ən nüfuzlu başqa din xadimlərini də-

vət etməklə də həmin prosesi yola verə bilərlər. Amma bunu etməirlər. Bu təkcə mənə yox, elə-obaya, atalarımızla bağlı olan ocaq yaxınlığına ehtiramın əlamətidir.

Cahan kişinin həyat yoldaşının seyid qızı olması (qonşu Ağbulaq kəndindən Seyid Məşədi Miryaqub ağa) onun Ağbulağa və Toxlucaya, eləcə də buradakı din xadimlərinə xüsusi diqqət yetirməsi də onun milli adət-ənənələrə hörmətinin əlaməti idi.

Cahan kişinin qardaşı Mahmud kişinin Toxluca ilə bağlılığı, - yəni bu kənddən evlənməsi də Əkbər kişinin buraya xüsusi diqqətinin, yaxınlığının nəticəsi idi. Mahmud kişinin uzun müddət Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında xalq hakimi kimi vəzifədə təmiz və vicdanlı işləməsi, Avıl müəllimin uzun müddət Əmirxeyir kənd orta məktəbinə bacarıqla rəhbərlik etməsi, oğlanları Sabirin, Mustafanın öz işlərindəki uğurları bu ailəyə məxsus təmkinli, vicdanlı, xeyirxah iş üslubunun nəticəsi idi.

*Kərbəlayi Molla Məhəmmədağlı
MƏŞƏDİ ƏLİ oğlu
Toxluca kəndi.*

YENƏ O DAĞ UCALIR

Mən Cahan Əliyev haqqında söz-söhbəti öz evimizdə eşitmişəm. Babam İsmayıl kişi Cahan dayı haqqında həmişə xoş sözlər deyər, onun bacarıqlı, ağıllı, qoçaq bir adam olmasından danışardı. Bu da səbəbsiz deyilidi, o bizim ailənin yaxın adamlarından biri hesab olunurdu. Cahan dayının həyat yoldaşı Mərziyəbəyim xanım babam İsamayılın bacısı qızı idi. Babamgil iki bacı, bir qardaş olublar. O, bacılarını və bacısı uşaqlarını öz övladlarından seçməzdi. Xüsusilə, Mərziyəbəyim haqqında söz düşəndə deyərdi: "Mərziyəbəyimi daha çox istəyirəm, çünki o, anası Əfruza oxşayır. Xasiyyətində də, görkəmində də bənzəri çoxdur".

Onun Cahan dayıya olan rəğbəti təkcə qohumluqdan irəli gəlmirdi. O, həmişə deyirdi ki, Cahan yenilməz və mərd adamdır. Ən çətin ayaqda belə qətiyyətini itirmədi, azğın erməni katibini çıxarıb keçdi və axıra qədər mübarizə aparıb qalib gəldi. Həm də babam deyirdi ki, Cahan bütöv adamdır. Dar ayaqda sinəsini qabağa verib adamlara dayaq durmağı bacarır. Hökumət işi nə qədər ağır olsa da, camaatı dolandırmağa çalışır.

Mən bütün bunların hamısını babamdan eşitmişdim. Həm də İsmayıl kişinin belə bir xasiyyəti də vardı ki, gözünün işığı da olsa düzə düz, əyriyə əyri deyərdi. Bu sözlər mənim qanıma, iliyimə işləmişdi. Babamın verdiyi bu cür yüksək qiyməti mən daim atamdan da eşidirdim. Bundan

sonra Cahan dayı mənim gözümdə əfsanələşmiş bir qəhrəman kimi görünürdü.

Bu söhbətlərdən sonra mən Cahan dayını hamıdan uca, hamıdan güclü, hamıdan iradəli hesab eləyirdim. Artıq böyüyəndə camaat arasında mən onun haqqında həmişə dəyərli sözlər eşidirdim. Günlərin bir günü kəndin içinə toplaşmış söhbət edirdik (Mağazanın, idarənin yanına kəndin içi deyirdik). Mən təxminən 7-8 ci sinifdə oxuyurdum. Bir də gördük rayon mərkəzi tərəfdən gələn bir "Villis" markalı maşın şütüyüb mağazanın yanında dayandı. Burada böyük yaşlı adamlar da vardı. Kimsə dedi ki, Cahan Əliyevdi. Hamı diqqətini ona cəmlədi. O, maşından düşüb salam verdi. Adamlar ona tərəf yeriyib bir-bir halını soruşdular. Mən də onunla görüşdüm. Bir an içində onun haqqında eşitdiklərim gözümün qabağına gəldi. Doğrudan da, onun boyu-buxunu, əzəmətli duruşu, ağır zəhmi adamı heyrətə gətirirdi. İndi hamı onun üzünə baxır, nə deyəcəyini gözləyirdi. O, kəndin vəziyyəti ilə, adamların dolanması ilə maraqlandı, ayrı-ayrı suallar verdi. Sonra kolxoz idarəsində kimin olub olmadığını soruşdu.

İdarə hələ açılmamışdı. Sentyabr ayı idi. Hamı tarlada kartof yığımında idi.

– Bizim qohumlardan kimsə varmı? -deyə Cahan dayı gözücü adamları süzdü.

Ağəli əmi gözünü gəzdirib dedi:

– Seyidlərdən heç kəs burda yoxdur. Ələsgərin oğlu Hüseyn burdadı.

Cahan dayı onda məni tanıdı. Adım çəkildə mən qabağa yeridim. O, bir də əl verib təmənənədi və dedi:

– Ələsgər evdədimi?

– Çöldən hələ gəlməyib, -dedim.

– Toxluçaya toya çağırıblar, bir heyvan lazımdı.

Mən dedim:

– İndilərdə qoyun çöldən gələcək. Mən gedib gətirərəm.
– Get "Villis"ə otur, sürü kəndə yaxınlaşmış olar, öz heyvanınızdan bir yaxşı toxlu gətir.

Mən maşına tərəf gedəndə kəndimizdə əliaçıqlıq və mərdanəliyi ilə tanınan Ağamalı oğlu Abbasqulu irəli yeriyib dedi:

– Cahan dayı, mən özüm çobanam, sürünü "Çaxmaqlı"nın altında qoyub gəlmişəm. Şoferə də mənimlə getsin.

– Ay oğlan, sənə əziyyət olar, -deyə Cahan dayı dilləndi.

– Ay kişi, nə əziyyət olar, sənə bir sürü də bağışlasam xoş olar.

Cahan dayı üzünü mənə tutub dedi:

– Ay Hüseyn, yaxşı, qoy bu oğlan gedib gətirsin. Ələsgərə deyərsən onun heyvanını verər.

Mən, - baş üstə, - deyənə kimi. Abbasqulu dilləndi:

– Ay Cahan dayı, narahat olma, bu saat gəlirəm. Ələsgər dayı ilə mən özüm bilərəm.

Cahan dayı Abbasqulunu diqqətlə süzüb dedi:

– Elə bil ki, səni hardasa görmüşəm, adınız necədir?

– Adım Abbasquludur, Ağamalı kişinin oğluyam. Talıbov Məhəmməd də mamam oğludur. Siz məni görübsünüz. "Güney"də Əmirxeyirin qoyun yatağı ilə mənim yatağım qonşudur.

– Bəli, bəli, -deyə Cahan dayının gözlərindən xoş bir təbəssüm boyladı. Abbasqulu "Villis"ə öyləşib getdi. Söhbət vaxtı Ağəli kişi soruşdu ki, Toxlucada toy eləyən kimdir?

– Heç bilirəm ki, dövətnamə evdə qalıb. Özüm də rayondan bəri gəlmişəm. Kəndə girəndə toy evini soruşub öyrənəcəyəm. Ağəli kişi həmişə yumorla danışırdı.

– Hamı istəyir ki, Cahan qardaş onun toyunda iştirak elə-

sin. Bu kişi də eşidib toy var, deyir çağırmış olurlar, bir başa çıxıb toya gedir.

Adamlar gülüşdülər, Cahan dayı da bıqlarının altından qımışdı. Abbasqulu qoyunu getirib gəldi. Cahan dayı sağollaşb Toxlucaya yola düşdü.

Mən Bakıda oxuduğum illərdə Cahan dayı artıq Bakıda yaşayırdı. O, təqaüdə çıxmışdı. Mən onunla vaxtaşırı görüşürdüm, söhbət edirdik. Həmişə ona verdiyim suallar erməni məsələsi ilə bağlı olurdu. Bir dəfə o, mənə dedi ki, Martirosyan soyadlı raykomla aramızda olan ziddiyətə görə bəraət alandan sonra rayona qayıtdım. Bu işdə mənə yaxından köməklik göstərən NKVD-nin sədri mənim qayıdışım münasibətilə rayon mərkəzində böyük ziyafət təşkil elədi. Buraya rayon və kənd rəhbərlərinin hamısını dəvət etmişdi.

Ahıl vaxtlarında da Cahan dayı şux qaməti, ağır zəhmi, qartal baxışı ilə diqqəti cəlb edirdi. Mən onun danışığına, hərəkətlərinə baxıb heyrət edirdim. Bir şeirdə deyildiyi kimi "ürək o ürəkdi, yaş o yaş deyil" misralarını xatırlayır və deyirdim. "Aslan qocalsa da aslandır".

O, məndən şeir deməyimi, ədəbiyyat haqqında bəzi maraqlı məqamları soruşurdu. Mənə elə gəlirdi ki, Cahan dayı hardasa, haçansa özü də şeirlər yazır. Ömrünün böyük bir hissəsini müxtəlif rəhbər vəzifələrdə işləmiş ağır təbiətli bu adamın şeirə, sənətə bu qədər maraq göstərməsi onun içində hayqıran, dolaşan istedadın xəbər verirdi.

Cahan dayı qonaqsevər adam idi. Mən nə vaxt onlara getsəm, o evdə qonaq görürdüm. Mən onlara gedəndə çox sevinirdi. Deyirdi tez-tez gəl.

Dünya qəribə dünyadı. Qarışqası da var, fili də, tülküsi də var, aslanı da, sısqa çayları da var, böyük nəhrləri də.

Dünya qəribə dünyadı: namərdi də var, mərdi də, qorxa-

qı da var, cəsuru da, zülmkarı da var, adili də.

Dünya qəribə dünyadı: təpəsi də var, dağı da var... Son gördüklərim arasında dünyanın bir dağı vardı, "Cahan dağı!"

O dağ yenə də ucalır- mənim qəlbimdə, onu tanıyanların qəlbində! O uca dağı görmək istəyənlər, qəlbində ucalmaq istəyənlər "Cahan ömrü" kitabını oxusunlar... Mütləq oxusunlar!

Hüseyn İSMAYILOV,
Filologiya elmlər doktoru, professor.

MƏNALI VƏ ŞƏRƏFLİ ÖMÜR KİTABI

Şəxsiyyətlər üçün ömür təkə yaşanmış illərin sayı ilə ölçülmür. Həm də bu illərdə görülmüş işlərin mahiyyətini və xalq üçün arzuların, istəklərin səsini, harayını, enişli-yoxuşlu çətinlikləri də yaşadır. Bu səda, bu haray insan ömrünü işıqlandırır, dünənimizi bu günə, bu günümüzü sabaha yönəldir, zaman adlı bir karvanın ləngərli ahənginə

qovuşduraraq uzaq bir yolun yolçusuna çevirir. Bu yolun hansı dayanacağındasa ayaq saxlayaraq, keçib gəldiyi enişli-yoxuşlu illərə nəzər saldıqda ömrün sətir-sətir, vərəq-vərəq yazılmış xatirələri yada düşür. Haqqında söhbət açacağımız Əliyev Cahan Əkbər oğlunun ömür kitabı da acılı-şirinli günlərdən, dolanbac və burulğanlı həyat yollarından keçmişdir.

Onun haqqında yazmaq həm çox asan, həm də olduqca çətinidir. Asandır ona görə ki, həmin şəxsiyyəti yaxından tanıyıram, bütün fəaliyyəti gözümün qabağında olub. Çətinidir ona görə ki, belə məhsuldar, dolğun, xeyirxah həyat yolu keçmiş adam haqqında yazmaq çox şərəfli, həm də məsuliyyətlidir. Heç kəsdən heç zaman əlindən gələn yaxşılığı əsirgəməyən, ruhdan düşənə ruh verən, yolunu azmışa yol göstərən, yaxşıya da yaxşı, pisə də yaxşı olan bir el adamı haqqında söz demək doğrudan da çətinidir. Doğru deyiblər ki, insanı əməlləri, insanlığı, bir də alicənablığı yaşadır və sevdilir. Uğur gətirən belə xeyirxahlıq adamın gərək canın-

da, qanında ola. Bir də şərəf və məsuliyyət hissini heç vaxt özündən kənarlaşdırmaya. Adam onunla söhbət edəndə bir təsəlli, bir rahatlıq tapır, həmişə məmnun qalırdı. Belə adamların ömrü başqalarının ömrünə bənzəmir. Onlar elə bu bənzərsizlikləri ilə də diqqəti cəlb edir, ictimaiyyətin etimadını qazanırlar.

İnsan dünyaya bir dəfə gəlir və əbədiyyət evinə qovuşana kimi ulu Tanrının ona bəxş etdiyi bir ömür yaşayır. Lakin dünyaya gələnlərin hamısı eyni şəkildə ömür sürmür. Bunların bir qismi özünəməxsus bir həyat yolu keçir və dünyada heç bir iz qoymadan köçüb gedir. Ancaq Cahan kişi kimi insanlar öz xeyirxah əməlləri, xalqa, Vətənə göstərdiyi böyük xidmətləri ilə özü üçün unudulmaz ad, möhtəşəm bir abidə qoyub gedir, xalqının, el-obasının qəlbində əbədi yaşayırlar. Elə buradaca Sofoklun belə bir hikmətli sözü yada düşür: "Ey insan! Sən həm özəmətlisən, həm də zərifsən". Cahan kişi çox səmimi, qayğıkeş, insanlara tez qaynayıb-qarışan, ilk tanışlıqdan sonra həmişə xatırlanan, xeyirxahlıqda əvəzi çox az olan, mərd, dəyanətli, övladcanlı idi. Ondən ancaq yaxşılıq, xeyirxahlıq görmək olardı. İmkən çatmasa belə çalışardı ki, hər işi yoluna qoysun. Belə adamlara həyatda tək-tək rast gəlinir. Təəssüf ki, ömür yolu ilə yalnız irəli getmək olar, geri qayıtmaq mümkün deyil.

Necə deyərlər, insan ömrü İlahi qüdrətin yaratdığı elə bir kitabdır ki, onu oxumaq insana ancaq bircə dəfə qismət olur. Kim bilir, bəlkə ömrün mənası və qiyməti də elə onun təkrar olunmazlığındadır. Cahan kişinin də keçdiyi, yaşadığı, yaratdığı həyat yolunu bir kitab kimi vərəqlədikcə hiss edirsən ki, taleyi, rastlaşdığı problemlər və onun həlli hansı çətinliklərlə, maneələrlə rastlaşmış, hansı burulğanlardan keçmişdir. Ona görə də bir əsrə yaxın keçib gəldiyi həyat yoluna işıq salmaq, gördüyü işlərin mahiyyətini və dərinli-

yini kiçik bir yazıda sœciyyœlœndirmœk imkan xaricindœdir. Bu œœtinliyœ baxmayaraq, onun haqqında sœz demœyi, dœœœncœlœrimizi oxucularla bœlœœmœyi œzœmœzœ hœm bœrc, hœm dœ œœrœf hesab edirik.

Bœri baœdan deyœk ki, Cahan kiœi Qœrbi Azœrbyaycanın œœnmœrœk rayonunun Qaraqoyunlu bœlgœsindœki œmirxeyir kœndindœ dœnyaya gœz œçmiœ, uœaqlıgı da, gœncliyi dœ, hœtta demœk olar ki, bœtœn hœyatı da bu sœfali dađlar qoynunda keœmiœdir. Daha dođrusu, bu qœdim ođuz-tœrk yurdunda boya-baœa œatmiœ, hœyatı boyu bir œox mœsul vœzifœlœrdœ œalıœmiœ, dœvlœt mœkafatlarına layiq gœrœlmœœdœr. Bu illœrdœ o, eli-obası tœrœfœndœn sevilmiœ, hœmiœœ hœrmœtlœ qarœılanmiœ, ehtiram œlamœti olaraq Cahan kiœi deyœ œađırılmıœdœr. œzœndœn kiœiklœr ona Cahan dayı, œzœndœn bœyœklœr vœ hœmyaœıdları Cahan kiœi deyœ mœraciœt edirdilœr. œœnki atababalarımızın nœzœrindœ kiœi, kiœilik sœzlœri cins mœnasında deyil, namus, qeyrœt, œsarœt, mœrdlik, kimsœsizlœrœ dayaq olmaq simvolu kimi mœnalandırılmıœdœr.

Hœr adam bu hœrmœti qazana bilmir, belœ titula malik olmur, œađırılrsa da œox sœni œıxır, ironiya ilœ qarœılanır. Cahan kiœi bir œsrœ yaxın kiœi kimi yaœadı, kiœi kimi clinin-obasının xidmœtindœ dayandı, sevdi, sevildi, kiœi kimi dœ œbœdiyyœtœ qovuœdu.

Sevimli yazıœımız Mirzœ İbrahimovun "Bœyœk dayaq" romanındaki Rœstœm kiœi obrazı elœ bil, Cahan kiœinin prototipidir. œsœri oxuyanda vœ ya cyni adlı kinoya tamaœa edœndœ Rœstœm kiœinin fœaliyyœtœni izlœdikœœ Cahan kiœi ya da dœœœr.

Cahan kiœi mœnalı bir œmœr yaœadı, sevib-sevildi, clinin-obasının sevgisini qazandı. Belœ mœnalı œmrœ tœk-tœk mœdrœk adamlar yaœayır vœ œbœdiyyœtœ qovuœanda da el-obasının yaddaœında heykœllœœir, silinmœz izlœr buraxır. Mœmmœd

Rahim necœ dœ gœzœl demıœdir:

**œmœr dediklœri œœœun œay kimi,
Kœkrœyib-kœpœrœb hœr zaman gedir...
Yarat, sœn kœœœndœ ellœr sœylœsin,
Dœnyadan nœ gœzœl bir insan gedir.**

Hœyatda iz qoyub getmœk hœmiœœ mœdrœklœrin mœqœddœs amalı, baœlıca mœqœsœdi sayılmıœdœr. "Yaz, ey Vurgun ki, œœirin, sœzœn bir yadigar olsun. Sœn œlœsœn dœ Vœtœn œœœi Vœtœn mœlkœndœ var olsun" fikri bœtœn aœıllœrin vœ yaradıcı insanların amalı olmuœdœr. Necœ min il bundan œvvœl Azœrbyaycan xalqının qœlbœndœn qœrœub gœlmiœ aœađıdaki bayatının baœlıca qayœsi dœ hœmin fikirlœ hœmahœng sœslœnmıœdœr:

**Bu qala bizim qala,
Sœngœrim, gœzœm qala,
Tikmœdim œzœm qalam,
Tikdim ki, izim qala.**

Bu bayatıda ifadœ olunan fikir Cahan kiœinin yaœam tœrzœnœ necœ dœ uyœun gœlir. Hœmiœœ sakini olduđu, qarıœ-qarıœ gœzœib dolaœdıđı yaylaqlarda, baœından duman œksik olmayan zirvœlœrdœ, yamyaœıl ormanlarda, diœ gœynœdœn buz bulaqalarda izi, dillœrdœ œirin sœzœ, bir dœ el-oba mœhœbbœti qalmıœdœr. Elinin-obasının hœrmœtœni, sevgisini, etimadını qazananlardan olduđuna gœrœ œsrlœrin arxasından boylana-boylana, xatırlana-xatırlana mœxtœlif nœsillœrin yaddaœında yuva quranlardan, qœlbœndœ heykœlœ œœvrilœnlœrdœn biri kimi diqqœti œzœnœ œœkir.

Deyirlœr ki, œn yœksœk elm mœdrœklik, œn ali mœdrœklik isœ xeyirxahlıqdır. Dođrudan da, belœdir. Bir œsrœ yaxın keœdiyi œmœr yolu saf qœlbli, tœvazœkar, sœmimi vœ necib bir insanın, œœsœiyyœtœni hœmiœœ qoruyan, ucalıqdœn œzœnœ en-

məyə qoymayan, hamının qəlbinə yol tapmağı bacaran, həm də tələbkar, prinsipal, sözün düzünü deyən, ehtiyacı olanların keşikçisi olan Cahan kişinin mənalı həyat və zəhmət yoludur. Adam var, addım-addım ona yaxınlaşdıqca rəğbətə daha da artır, gözündə ucalır, aqıl, xeyirxah, səmimi, sədəqətli bir insana çevrilir, başqalarına nümunə olmağa layiq bilinir. Cahan kişinin ömür salnaməsində bax bu deyilən cizgilər aydınca görünür, seçilir. Xalqına qeyrətlə xidmət etmək, sızıldamadan qarşıya çıxan çətinliklərdən keçməyi bacarmaq, ancaq xeyirxahlıqla yaşamaq və bundan zövq almaq, mərhəmətli olmaq onun iç dünyasını hər zaman harmoniyada saxlayırdı. Cəsarətlə demək olar ki, bütöv şəxsiyyət, kamil insan kimi hamının-uşağın da, böyüyün də, ağsaqqal və ağbirçəyin də, ziyalının da sözün həqiqi mənasında hörmətini qazanmışdı. Demək olar ki, nəinki Qərbi Azərbaycanda, hətta Azərbaycanda da onu tanımayan tapılmazdı.

Adam da var, ona yaxınlaşdıqca ilk tanışlıqdan sonra gözündə kiçilir, daha doğrusu, buz kimi əriyir, varlığından əsər-əlamət qalmır. Həmişə ondan uzaqlaşmağa çalışırsan. Aqillərimiz necə də gözəl deyib: adam var, adamların naxışdı, adam da var ...

Cahan kişi həmişə yaxşılardan, sədəqətli olanların, daha doğrusu, mərd insanların yanında olmuşdur. Dostluqda sadıq və vəfalı idi. Belə yanaşma üsulu onun həyat meyarına çevrilmişdi. Dost soracağı ilə haraya kimi desən gedərdi. Yunis Rzayev, Əli Həsənov, Talib Musayev, Əli Məmmədov, Ağəli Əsədov və bu kimi hörmətli, sayılıb-seçilən şəxslər onun həqiqi mənadə dostları idi.

Həddən artıq səmimi olduğuna görə hamının qəlbinə yol tapa bilirdi. Qəlbinə yatmayan insanlardan çox uzaq olmağa çalışırdı. Dilinə giley-güzar gətirməzdi. Qarşılaşdığı hər bir işin dərinliyini, kökünü arayıb-axtarar, sonra nəticə çıxarar

və son sözünü deyərdi. Ancaq həqiqətə, düzgünlüyə, doğruluğa, insafa, vicdana, ən əsası isə ədalətə söykənirdi. Ən çox sevdiyi və dəyər verdiyi həqiqi mənadə insanlıq, əxlaq və ölçülü-biçili davranış, nəzakətli, həm də ürəyə yatan söz deməyi bacarmaq idi. Aqillərdən misal gətirərək deyərdi ki, söz var kəsər savaşı, söz də var kəsdirər başı. Elə buradaca "Don Kixot" əsərinin müəllifi Servantesin aşağıdakı fikri yada düşür: "Dünyada heç bir şey insana nəzakətli danışmaq qədər ucuz başa gəlib, yüksək qiymətləndirilmir".

Zirvə də belədir, uzaqlaşdıqca daha özəmətli, daha uca görünür. Cahan kişi də şəxsi mövqeyi, ictimai nüfuzu ilə seçilən, hörmət olunan, həm də ürəyində vətən dərdi, el-oba, yurd həsrəti yaşadan vətənpərvər el adamı idi.

Ermənilər həmişə onun xalq arasındakı bu hörmətinə qısqanardı, onu sıxışdırıb hörmətdən salmağa çalışırdılar. Lakin bunu bacarmazdılar, çünki ona qarşı güclü el-oba sevgisi var idi. Məlum həqiqətdir ki, fiziki zərbə bədəni xarıdan zədələyir, həm də müvəqqəti və keçici olur, mənəvi zərbə isə insanın varlığını sarsıdır, həm də çox qüvvətli və davamlı olur. Ona görə də, ermənilər məhz bu yolu seçmişdilər. Elə buradaca xalqımızın qəlbindən qopub gəlmiş aşağıdakı bayatılar yada düşür:

**Aşiqəm ötmək olmaz,
Köhləni ötmək olmaz.
Elin atdığı daşı
Yerdən tərpatmək olmaz.**

* * *

**Mən aşiqəm, axıtmaz,
Daşları çay axıtmaz.
El tikən bir komanı
Min bir tufan dağıtmaz.**

Doğrudan da, el məhəbbəti susmaq bilməyən, dodaqdan-dodağa, nəsil-dən-nəslə ötürülən mahnıdır, hər kəsin şəxsiyyətinə verilən xalq mükafatıdır, həm də el-oba etimadıdır. Yunan filosofu Aristotelin dediyi kimi, yemək üçün yaşamaq yox, yaşamaq üçün yemək daha yetərli sayılmışdır. Həm də elə buradaca fransız filosofu Deni Didronun aşağıdakı fikri yada düşür: "Ən xoşbəxt o adamdır ki, onun sayəsində xoşbəxt olanların sayı daha çox olur".

Qədim oğuz-türk torpaqlarının qıyma-qıyma doğranaraq milli ağrımıza çevrilməsi, zaman-zaman xarici dövlətlərin himayəsi və yardımından istifadə edən erməni vandalizmi tərəfindən zülm və müsibətlərlə soydaşlarımızın öz dədə-baba ocaqlarından sıxışdırılıb çıxarılması, azərbaycanlıların öz özəli torpaqlarında mövcudluğuna son qoyulması çoxları kimi Cahhan kişinin də varlığını sarsıdır, ürəyini yandırır. Tariximizin və taleyimizin bu qanlı səhifələri fəryad qopararaq, tarixi acı-ları şəxsi kədər kimi yox, ümumxalq dərdi kimi qəbul edirdi. İnsanlıq sifətini itirmiş, türk dünyası üçün düşmən kəsilmiş ermənilərin eybəcər sifətləri haqqında görkəmli şəxsiyyətlərin fikirləri çox maraqlıdır. Rus poeziyasının günoşi adlandırılan A.S.Puşkin görün mənfur ermənilər haqqında nə deyir: "Sən qulsan, sən köləsən, sən hiyləgərsən, çünki sən ermənisi-sən". İsveçrə şərqşünası Adam Mets isə ermənini ağ dərili qulların ən pisi hesab edir. Bax, budur əməllərinə görə dünyanın hər tərəfinə qanqal kimi səpələnmiş ermənilərin ikrah hissi doğuran sifətləri.

Cahan kişini həm də maarifpərvər və qayğıkeş ailə başçısı kimi tanıyırdıq. O, elm, təhsil, savad fədaisi kimi ziyalıya yüksək qiymət verirdi. Xüsusilə də, qardaşları Mahmud. Avıl və Aslanın həyatda tutduqları mövqe, doğru yol, oğlanları Sabir və Mustafanın bu sahədə atdığı addımlar və qazandığı uğurlar, qohumlarından on nəfərdən çox gəncin

elmi titulu onu çox sevindirirdi. Necə deyərlər, hal-hazırda Cahhan kişi oğlu Sabir üçün sələf, Sabir də öz növbəsində atası üçün xələfdir. Xələf hesab etdiyimiz Sabir elə bil ki, Cahhan kişinin təkrarıdır, onun bütün insani əməllərinin daşıyıcısıdır. Buna görə də, xələfin-Sabir müəllimin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Biz deyərdik ki, Sabir müəllim elmi və ictimai nüfuzuna görə el-oba arasında böyük hörmətə malikdir. Elə buradaca bir el deyimini yada düşür. Yaxşı ata olmaqdan daha yaxşı oğul atası olmaq daha yaxşıdır. Şübhəsiz ki, yaxşı atanın özünə layiq də övladı olur. Xalqımızın möhtəşəm abidəsi "Kitabi-Dədə Qorqud"da deyilir: "Oğul atanın yetiridir, iki gözünün biridir". Mən həqiqi mənada deyərdim ki, atanın arzu və əməllərinin daşıyıcısı olan oğul onun iki gözüdür.

Belə aqıl şəxsin bir əsrə yaxın həyat və fəaliyyəti gənc-lər üçün nümunədir, dəyərli nümunədir. Ömür yolunun hər bir mərhələsində insanlıq, vətəndaşlıq, atalıq borcunu bir an da unutmayan, onu şərəflə yerinə yetirən Cahhan kişi səmimi, qayğıkeş və humanist insan kimi həmişə hörmətlə xatırlanacaq, ürəklərdə yaşayacaqdır.

Şövkət KƏRİMOV,
AzTU-da Azərbaycan dili və pedaqogika
kafedrasının müdiri, f.e.n. dosent.

QƏRBİ AZƏRBAYCANDA TƏSƏRRÜFAT QURUCULUĞU VƏ CAHAN ƏLİYEV

Cahan kişi (onu el-obada həmişə belə çağırırdılar - H.B.) Qərbi Azərbaycanda, onun bir parçası olan Göyçə və Qaraqoyunluda təsərrüfat quruculuğunun fəal təşkilatçılarından olmuşdur. Kolxoz təsərrüfatının formalaşmasında onun fəal iştirakı bir tərəfdən dövrünün partiya-təsərrüfat həyatında nümunəvi fəaliyyəti ilə xarakterizə olunurdusa, digər tərəfdən 1945-1953-cü illərdə Ermənistandan azərbaycanlıların deportasiya olunması kimi məkrli siyasətin qarşısını almaq məqsədi güdüdü. Yəni əhalinin təsərrüfat həyatının yaxşılaşdırılması, kolxoz həyatına bağlılığını təmin etməklə, onların maddi-güzəranlarının yüksəldilməsi camaatın öz torpağına bağlılığında mühüm taktiki addım idi.

Ermənilər hər vəchlə əhalinin kasıb yaşayışında maraqlı idi ki, onları köçkünlüyə rahat təhrik edə bilsinlər. Qərbi Azərbaycanın azərbaycanlı partiya-təsərrüfat işçiləri bu siyasətə qarşı açıq müqavimət göstərə bilməsələr də, əhalinin həyat tərzini yaxşılaşdırmaqla onların müqavimət ruhunu gücləndirir və eyni zamanda xalqı birliyə çağırırdılar.

Bu sahədə Qərbi Azərbaycanda, o cümlədən Göyçə-Qaraqoyunlu ellərini əhatə edən Basarkeçər, Krasnoselo, İcevan rayonlarında çalışan qeyrətli təsərrüfat rəhbərlərinin, Cahan Əliyevin, Mikayıl Bayramovun, Tapdıq Qarayevin, Cumayıl Mərdanovun, Haqverdi Tağıyevin, Əmirəhməd

Qasımovun və b. sayəsində əhalinin 1948-1953-cü illəri əhatə edən deportasiyanın qarşısı alındı.

Köçürülmənin qarşısını almaq üçün Cahan Əliyev hərtərəfli iş aparırdı. Həm açıq müstəvidə ermənilərlə üz-üzə gəlir, həm də təsərrüfat quruculuğunda yüksək nailiyyətlər əldə etməklə camaatı ruhlandırır.

Rayonun bir neçə kəndində kolxoz sədri işləyən Cahan kişinin təsərrüfat quruculuğundakı təcrübəsi təkcə Qaraqoyunlu ilə məhdudlaşmamış, mənim boya-başa çatdığım Göyçə mahalının Toxluca kəndini də əhatə etmişdir. Bu yerlərin deportasiyaya məruz qalmaması o vaxtki erməni rəhbərlərini narahat edir, hər vəchlə əhalinin narazı salınmaması hesabına onlarda xoş əhval-ruhiyyə yaradan yerli rəhbərləri müxtəlif bəhanələrlə incidirdilər.

1950-ci illərin əvvəllərində Toxluca kolxozuna sədr göndərilən Cahan kişi kəndin ağsaqqallarını ətrafına toplamış, gənc kadrların irəli çəkilməsinə üstünlük verərək, təsərrüfata yenilikçi ruh, - təşəbbüskarlıq ruhu gətirmişdir.

Əhalinin güzəranını yaxşılaşdırmaq xəttini əsas götürən təcrübəli təsərrüfat başçısı kolxozun maddi bazasını yüksəltməklə, əhaliyə çatacaq pay bölgüsünü artırmış, onları təsərrüfat həyatına daha sıx bağlamışdır.

Həmin vaxtlar həyata keçirilən yeni quruculuq xətti nəticəsində müxtəlif vəzifələrə irəli çəkilən cavanlar içərisində mənim atam, - sonralar təşkilat Bayram kimi tanınan Bayram Bayramov da olmuşdur.

Məhz Cahan kişinin dəstəyi ilə o, kolxoza baş mühasib təyin edilmiş, kolxoz ilk partiya təşkilat katibi vəzifəsinə irəli çəkilmişdir.

Toxlucada təsərrüfat həyatına gətirilmiş yeniliklər sonralar burada yeni təsərrüfat formasına, - sovxoz quruculuğuna keçidə təkan vermişdir.

Əhali kolxozdan yaxşı gəlir, - pay bölgüsü əldə etdiyindən sovxozda keçməyə o qədər də razı deyildi. Cahan Əliyev rayon rəhbərliyinin diqqətini yayındırmaq üçün o, bu hadisələrdə birbaşa iştirak etməmiş, kənd ziyalılarının təşəbbüsünün dəstəkçisi kimi fəaliyyət göstərmişdir. Məhz onun təsərrüfat həyatını yaxşı bilməsi, kənddəki ziyalıları, din xadimlərini, tayfa ağsaqqallarını yaxından tanıması, daim camaatla birlikdə olması əhalini həvəsləndirməkdə mühüm rol oynamışdır.

Respublikanın o vaxtkı rəhbərliyi Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinin sədri Koçinyan (o sonralar I katib olmuşdur). Ermənistan SSR Ali Soveti Rəyasət heyətinin sədri Aruşanyan və b. Toxlucada olmuş, əhalinin yeni təsərrüfat quruculuğuna keçirilməsinə münasibətlərini öyrənmişlər.

Beləliklə, Toxluca Ermənistanda sovxoz təsərrüfat formasına keçən ilk azərbaycanlı kəndlərdən olmuşdur.

Bu vaxt Cahan kişinin uzaqgörənliyi kəndin həyatında çox mühüm əhəmiyyəti olan digər bir təşəbbüslə də yadda qalmışdır. O, bu ərəfədə Respublika rəhbərliyi qarşısında ciddi tələblə çıxış edir ki, kənd əhalisinin artan narazılığının qarşısını almaq üçün kolxozdan sovxozda keçid prosesi kolxoz mülkiyyətinin nəqd pulla sovxozda qoşulanlara paylanması formasında olmalıdır.

Məhz onun nüfuzu, sözünün keçməsi bu təşəbbüsün reallaşmasını təmin etdi. Yaşlı nəslin nümayəndələri indi də deyirlər ki, kolxozdan sovxozda keçid vaxtı hər ev un kisələri ilə nəqd pul alırdı.

Bu işin müsbət nəticəsi o oldu ki, hamı yeni ev tikdi, köçkünlük prosesinin qarşısı tamamilə alındı, Toxluca təkcə ərazisi ilə yox, əhalisinin sayına görə də rayon mərkəzindən sonra ən böyük kəndə çevrildi. Sonralar Toxluca sovxoz ilk komsomol təşkilatı respublikada raykom hüquq-

lu yeganə azərbaycanlı komsomol komitəsinə çevrildi və mən onun ilk katibi oldum. Buna səbəb kənddə 500-dək gənc komsomolçunun olması idi. Yəni Cahan kişidən qalan varlanma prosesi əhalinin doğma torpağa bağlılığına, məskunlaşma prosesinə tarixi təkan vermişdir.

Cahan Əliyevin Toxlucada təsərrüfat rəhbəri işləməsi yuxarıda qeyd etdiyim kimi təkcə əhaliyə bol ruzi-bərəkət gətirmədi, həm də gənc kadrların irəli çəkilməsinə təkan verdi. Məhz onun təşəbbüsü ilə irəli çəkilən atam, sonralar da uzun müddət sovxoz partiya komitəsinin katibi və qoyunçuluq kompleksinin müdiri vəzifəsində çalışmışdır.

Yeri gəlmişkən, Cahan Əliyevin Toxluca sovxozunun baza qoyunçuluq sovxozu kimi təşkilində də uzaqgörənliyi mühüm rol oynamışdır. Respublika və rayon rəhbərliyinin burada tütüncülük sovxozu təşkil etmək planının arxasında camaatın ağır və zərərli bir sahə ilə bağlanması, əhalinin sağlamlığı üçün çox təhlükəli fəsadları dayanırdı. Məhz Cahan kişi buranın qoyunçuluq sovxozu üçün əlverişli coğrafi mövqeyə malik olması təşəbbüsü ilə çıxış edərək, təklifində ciddi təkid etməsi əhalinin gələcəkdə çətin əmək şəraiti olan tütüncülükdən xilas olmasını təmin etdi. Hətta, onu fikrindən döndərmək üçün erməni rəhbərliyi tələb qoyurdu ki, qoyunçuluq sovxozu olarsa kənd təsərrüfatı nazirliyinin baza sovxozu olacaq, o zaman ali təhsilli kənd təsərrüfatı rəhbərinə, - sovxoz direktoruna ehtiyac yaranacaq və onun mütləq İrəvandan, Elmi-Tədqiqat İnstitutundan göndəriləcəyini irəli sürdükdə, "təki camaat üçün yaxşı olsun, burada çox qeyrətli yerli cavanlar var, onlar işlərin öhdəsindən gələcəklər, lazım gəlsə ali təhsil də alacaqlar" deyə fikrində israr etmişdir.

Həqiqətən sonralar da, təşkilat katibi kimi atam yerli əhalinin sakit həyat tərzinin qorunmasına çalışaraq, milli-

yətcə erməni olan sovxoz direktorlarının imkanlarından sovxozun maddi-sosial bazasının möhkəmlənməsi üçün istifadə etməklə xeyli əmək sərf etmişdir. Gənclərin irəli çəkilməsi nəticəsində sonralar sovxozda ali təhsilli kənd təsərrüfatı mütəxəssisləri 50 nəfərə çatmışdı ki, tək-cə o-texniklər 9 nəfər idi.

Toxluca kənd orta məktəbində 3 nəfər elmlər namizədi dərs deyirdi, 100-dək müəllim çalışır, 1000 şagird oxuyurdu.

O vaxtdan illər keçir, Toxlucalılar indi də Cahən Əliyevi təəssübkeş, namuslu, qayğıkeş, "el üçün gün ağlayan" rəhbər kimi xatırlayırlar.

Atamın onunla birlikdə rəhbər vəzifədə işləməsini evimizdə də həmişə məmnunluqla xatırlayar, atamın vaxtsiz vəfatından sonra bizim ailəyə qayğısını hörmətlə yad edər-dilər. Bu yaxınlıq bizim ailəmiz tərəfindən bu gün də qo-runmaqdadır.

Cahən əminin oğlu Sabir Əliyev oğlum Qüdsinin elmi rəhbəridir. Digər oğlu Mustafa müəllimlə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində bir yerdə, - onun dekan oldu-ğu fakültədə işləyirəm. Cahən əminin qardaşları Mahmud əmi, Avıl müəllimlə səmimi münasibətlərimizi daim qoruyub saxlayır, onların uşaqları ilə dostluq edirəm. Bu gün də Əliyevlər ailəsi el-obanın xeyrində, şərində iştirak edən, daim camaatla birlikdə olan sülalə olaraq tanınır və sevilir. Çünki, bu ailənin təməlində halal zəhmət, gözü-könlü toxluq, Vətən təəssübkeşliyi, el-obaya, adət-ənənəyə hörmət ruhu dayanır.

*Həsən Bayramoğlu,
Azərbaycan Beynəlxalq
Universitetinin prorektoru.*

ATAMIN DOSTU

Dostluq deyəndə insanların bir-birinə olan saf, təmiz, şəffaf münasibətini, həm də sevgisini başa düşürəm. Bu hiss yer üzünün bütün insanları üçün sevinc dolu həyatdır, ən gözəl və ülvi sərvətdir desəm səhv etməyəm. Dostluq həm də insanların könül dünyasına açılan qapıdır, qəlbə həmişə rahatlıq gətirən nemətdir. Dostsuz insan həyatda kim-səsiz uşağa bənzər. Mənə elə

gəlir ki, kimi isə qorxudub zorla özünə tabe etmək olar, ancaq güc göstərmək yolu ilə dost qazanmaq olmaz. Dost qazanmaq üçün sən özün də etibarlı, səmimi və sədaqətli dost olmalısən. Ata-babalarımız həmişə dost köməyinə və yoldaş yardımına ehtiyac duymuşlar. Ataların dostluqda önəm verdiyi əsas cəhət etibar və sədaqət olmuşdur. Çünki inamsızlıq, yalançılıq, aldatma və təmənnə meydana çıxanda dostluq yox olur. Bu hiss çox zərif, ləkə götürməyən, inamsızlıqdan uzaqdır. Mən deyərdim ki, etibar və sədaqət itən zaman, həm də azca şübhə yaranarsa, dostluqdan söhbət açmaq yersizdir.

Ata-babalarımız necə də gözəl deyiblər. "Dost dostu tən gərək, tən olmasa gen gərək", "Dost yolunda boran olar, qar olar", "Dost üzde, düşmən arxada danışar", "Dost dar gündə tanınar", "Dost dostu arxadır" və s.

Həyatda belə səmimi, sədaqətli, mehriban qayğıkeş dostlara və ürəkdən dost olanlara həsəd apararlara da çox rast gəlmişik. Belə dostlardan biri də həmişə əmi kimi tanıdığım Cahən Əliyevlə atam Dağıstan Rüstəm oğlunun arasında yaran-

mış çox yüksək səmimiyyətdən yaranan münasibət olub. Atam Cahan əmiyə elə isnişmişdi ki, onsuz özünü tənha hiss edirdi, onunla bir yerdə olanda isə əhval-ruhiyyəsi durulurdu, özünü şən aparırdı. Atam ilə Cahan əminin dostluğu sağlam və təmännəsiz dostluq idi. Tarixən ünlü kişilərin dostluğu əsil-nəsildən, kökdən gələn, saf və duru qandan yaranan bir istək üstə köklənir. Xarakterlərin qovuşduğu, üst-üstə düşdüyü zaman həqiqi dostluq yaranır. Məhz Cahan əmi ilə atamın dostluğu da belə bir sağlam ünsiyyətdən başlamışdır. Onların həyat fəlsəfəsi demək olar ki, eyni ideyaya əsaslanırdı. Buna görə gözəl münasibətlər yaranmışdı. Hər iki dostun dünyəvi düşüncələri mərdlik, ədalətlik, qayğıkeşlilik, namuslu və qeyrətli olmaqdan ibarət idi. Mən Cahan əmini və atamı xatırlayanda şair dostum Eldar İsmayılın "Köhnə kişilər" şeiri yadıma düşür. Həmin şeirdən bir neçə bənd oxucuların diqqətinə çatdırıram:

İçində yüz dərdə layla çalardı,
Qıyıb oymazdı köhnə kişilər.
Adını-sanını, ucalığını
Namərdlə qatmazdı köhnə kişilər.

Dostluqda, ilqarda oyaq olardı,
Hər kəsin qəminə ortağ olardı.
Söz verdi, sözünə dayaq olardı,
Üstündən ötməzdi köhnə kişilər.

Halallıq olmasa dönərdi yoldan,
Tamahı uzaqdı dövlətdən, puldan.
Şoru yağdan baha, bəhməzi baldan,
Bazarda satmazdı köhnə kişilər.

Bu qüdrət onlara taledən nəsib,
İlkin amalları həqiqət, təsib.
Çəkiddə aldadıb, ölçüdə kəsib,
Kiməsə atmazdı köhnə kişilər.

Namusla oturub, qeyrətlə durub,
Ömür köhlənini şərəflə yorub.
Açıq köbəklərlə izdivac qurub
Xanımı etməzdi köhnə kişilər.

Vətən ürəyində, Vətən dilində,
Vətən cücorərdi yanan külündə.
Qoyub Qarabağı düşmən əlində
"Ulduz" oynatmazdı köhnə kişilər.

Qadınlar xanımdı, deyildi kölə,
Var-dövlət dalınca düşməzdi çölə.
Arvadı buraxıb Dubaydan belə
Evində yatmazdı köhnə kişilər.

Bu qüdrət, qətiyyət de varmı səndə?
Yolunu azıbsan dumanda çəndə.
Dünyanın varını yığıb versən də
Torpağı satmazdı köhnə kişilər.

Vardı dədələrin özgə aləmi,
Halallıq üstündə özülü, himi.
Rüşvətxor, riyakar məmurlar kimi
Köhlən oynatmazdı köhnə kişilər.

İnamı, imanı, məsləki seçib,
İnamı yolunda dünyadan köçüb.
Haqqın-ədalətin üstündən keçib,
Nahaqqı tutmazdı köhnə kişilər.

Cahan kişi Gölkənddə kolxoz sədri vəzifəsində işləyəndə bizə tez-tez gələrdi. Yaddaşımda olduğu kimi qalıb, həmişə atamı, a "bıǵlı" deyə çağırırdı. Çünki atam bıǵ saxlamağın pərəstişkarı idi. Elə el-obada da atamı beləcə tanıyırdılar, həmişə də bu adla çağırırdılar. Ata-babalarımız kişi, kişilik, bıǵ, bıǵlı sözlərini namus, qeyrət, mərdlik, şücaət, qoçaqlıq simvolu kimi mənalandırmışlar.

– A Bıǵlı, qonşu Çaykənd kəndində də kolxoz sədri vəzifəsində işləyən zaman bir məsələ məni çox narahat edirdi. Kənddəki xəstəxanada azərbaycanlı həkimlər yox idi. Burada yalnız erməni həkimlər işləyirdilər. Ona görə də qız-gəlinlərimizə onların baxması məni rahat buraxmırdı. Hər zaman düşünürdüm, axtarırdım. Bir azərbaycanlı həkim sorağında idim. Sonra öyrəndim ki, vaxtı ilə sürgün edilmiş Mehralı kovxanın oğlu Gülməmmədin bir qızı orta Asiya respublikalarının hansındasa həkim işləyir. Nəhayət, ünvanımı öyrəndim və dəvətnamə göndərdik. Nəticədə Pəri Həsənova adlı qabiliyyətli bir həkimi nə qədər çətinliklərlə qarşılaşsaq da gətirib çıxara bildik. Ermənilər belə bir həkimin gəlməsini çox qısqançlıqla qarşıladılar.

Həqiqətən də Pəri Həsənova qabiliyyətli bir həkim idi, el-obada böyük hörmət qazandı.

Sonra Cahan əmi üzünü atama çevirib:

– A Bıǵlı, indi də Gölkənddə dostumun kəndində işləyirəm, -dedi. Bu bölgədə ən böyük kənd buradır. Bəs niyə burada xəstəxana olmasın? Camaatı bu çətinlikdən qurtarmaq lazımdır.

Nəticədə xəstəxana üçün uyğun olan bir sahədə gözəl bir bina tikildi. Elə həmin il Süleyman Dağıstan oğlu da Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirib doğma kəndinə qayıtdı. Cahan əminin köməyi ilə xəstəxanaya baş həkim təyin edildi. Beləliklə, Gölkənd camaatı da əzab-əziyyətdən

qurtardı. Hər şeyi nizama düşəndən sonra Cahan əmi dedi:

– İndi sənin üçün necədir, a Bıǵlı? Söz verdin, gərək yerinə yetirəsən, kişinin sözü bir olar, indi bir böyük qonaqlıq verməkdə necəsən? Cahan əminin sözü heç yerə düşərdimi? Atam onun istədiyi kimi bir ziyafət təşkil etdi.

– İndi həyatda sədaqətli dost tapmaq çətindir. Çünki dost pərdəsi altında çirkin əməllərlə məşğul olmaq iddiasında olanlar çoxdur. Ona görə də, aqillərimiz özlərini dost hesab edənləri ürək dostu, çörək dostu, çirkin əməllər dostu deyə səciyyələndirmişlər.

Cahan əmi dostluqda hədsiz dərəcədə səmimi, sədaqətli və mehriban idi. Həm də heç bir təmənna axtarmazdı. Xeyirxahlıqda əvəzi tapılmazdı. Təmənna xatirinə dost olmağa çalışanlar axırda buz kimi əriyib yox olurlar, varlığından əsər-ələmət qalmır. Tamah dişini ağıl dişindən iti olan, dostluqda sədaqətli, xeyirdə-şərdə nüfuzlu, işdə olduqca tələbkar, həyatda ciddi görünən Cahan kişi həm də yumoru sevən adam idi. Qətiyyətsizliyi bağışlamazdı. Bir gün idarəsində əməkçiləri qəbul edərkən kolxozun anbardarı Xudaverdinin qəbul otağında gözlədiyini görüb onu növbədən kənar qəbul edir və soruşur:

– Ay Xudaverdi, işin-gücün bu vaxtı nə yaxşı gəlmisən? Xudaverdi əlindəki ərizə yazılmış kağızı ona uzadaraq deyir:

– Ərizə yazmışam. Toyuqlar üçün 40 kiloqram dən verməyinizi xahiş edirəm. Cahan kişi zəhmli bir baxışla Xudaverdini süzür və soruşur, anbarın açarları hanı?

Xudaverdi açarları cibindən çıxardaraq stolun üstünə qoyur.

Cahan kişi bitiriciyə (icraçıya) deyir ki, get, Molla Nəcəf oğlu İxtiyarı bura çağır.

Qısa bir vaxtdan sonra İxtiyar gəlir. Sədr açarı ona uzadaraq, sabahdan etibarən anbarı təhvil götürməyi tapşırır. Sonra üzünü Xudaverdiyə tutaraq deyir:

– Bu gündən sənin işdən azad olunmaq əmrini verirəm. Ona görə ki, "Murğuz" dağı ilə "Cantəpə" dağları arasında bitən məhsulu anbara toplayıb, açarı da vermişik sənə, sən isə toyuğuna dən apara bilmirsənsə bu işdə işləməyə layiq deyilsən. Belə halda sən əlacsız insanlara da yardım edə bilməzsən.

Cahan əmi haqda deyə bilərəm ki, o, Qaraqoyunlu mahalı üçün əvəzsiz bir şəxs idi. Bu mahalda elə bir ailə yoxdur ki, onun səxavətindən, mərhəmətindən faydalanmasın.

Mahalda hər hansı ciddi bir hadisə baş verəndə deyərdilər: "İşi yoluna qoymaq üçün Cahan kişini çağırın!"

Cahan əmi zəhmətkeş, halallıq, düzlük, mərdlik sevən bir adam idi. Millətini, Vətənini canından əziz bilirdi. O, nə qədər ki, vəzifədə oldu, millətini erməni xəyanətinin qurbanı olmağa qoymadı, türkəm deyən hər insana həmişə arxa, dayaq oldu. Yənə şair dostum Eldar İsmayıldan misal çəkirəm:

**Yaxşılıq et, köhnə bağın bağbanı ol sən,
Arxını çək, suyunu ver bağ dağ olmasın.
Dönəlgəsi dönənlərin loğmanı ol sən,
Çalın-çarpaz sinələri dağ-dağ olmasın.**

Cahan əmi kimi el-oba adamı haqqında söz demək, onun bütün insani keyfiyyətlərini səciyyələndirmək imkan xaricindədir. Bircə onu bilirəm ki, Cahan əminin xatirəsi əsirlər boyu onu tanıyanların qəlbində hörmətlə xatırlanacaqdır. Mən də onun haqqında az-çox fikir söylədiyimə görə özümü xoşbəxt hesab edirəm.

**Qəhrəman DAĞISTANOĞLU,
ATU-nun dosenti.**

YADDAŞLARDA YAŞAYAN EL AĞSAQQALI

Bir yandan boşalıb bir yandan dolan dünyadı. Atını dörd-nala çapan, insanları dərdə salan dünyadı. Onun başını uca edən, ona şöhrət gətirən də, dünyaya yük olan da Adəm övladıdır. İnsanların dünyaya gəlişi qəlblərdə fərəh, həyata göz yumması isə kədər hissləri oyadır.

Bəli, Qərbi Azərbaycanda yaşayan soydaşlarımızın, eləcə də bütün azəri türklərinin müdrik ağsaqqalı, mənalı ömür yolu keçmiş, 1909-cu ildə Oğuz yurdu Qaraqoyunlu Dərəsinin Əmirxeyir kəndində dünyaya göz açmış, Bakıda didərginlik ömrü yaşayan, əlli il bundan əvvəl tanış olduğum Cahan Əkbər oğlu Əliyevin ölüm xəbəri onu yaxından tanıyanları sarsıtdı. Əcəl sağlığında yüz yaşını qeyd etməyə ona macal vermədi. Kədərli bəd xəbər məni də xəyala dalmağa vadar etdi, əlli il əvvələ -Cahan müəllimlə tanış olduğum günlərə apardı. Tələbəlik illərim göz önümdə canlandı. 1955-ci ildən -yəni İrəvanda ali məktəbin I kurs tələbəsi olduğum vaxtdan qəzet və radio verilişləri redaksiyaları ilə əməkdaşlıq etməyə başladım. Şeirlərim, habelə təqdim etdiyim xəbərlər vaxtaşırı "Sovet Ermənistanı" qəzetində dərc olunduğundan, qəzetin hər bir nömrəsini diqqətlə izləyirdim. Qabaqcıl kolxozların həyatından bəhs edən məqalələri, bacarıqlı kənd rəhbərləri haqqında yazıları, xəbərləri diqqətlə oxuyurdum. Müxtəlif illərdə

Əmirxeyir, Cil, Toxluca, Çaykənd, Gölkənd kəndlərində kolxoz sədri işləyən, həm də bir neçə il Krasnoselo rayonunun Çaykənd, Əmirxeyir, Bəryabad, Qaraqaya Yanıqpəyə kəndlərinin birləşmiş kolxozlarına ləyaqətlə rəhbərlik edən, görkəmli təsərrüfat rəhbəri kimi tanınan Cahan Əliyevin barəsində tərifli məqalələr, oçerklər, sevindirici xəbərlər tez-tez dərc olunurdu. Hörmətli kolxoz sədri kimi ad-san qazanmış Cahan müəllimlə tanış olmağı mən də arzu edirdim.

Kənd təsərrüfatına həsr olunmuş respublika müşavirələrinin birində -1957-ci ildə arzum həqiqətə çevrildi. Qabaqcıl rəhbər kimi tədbirə dəvət olunmuş hörmətli Cahan Əliyevlə tanış olub İrəvan radiosu üçün ondan müsahibə aldım. Görkəmli el adamının ağına, zəkasına, dünyagörüşünə, şeirə, sənətə vurğunluğuna, əməkçi insanlara sonsuz məhəbbətinə heyran qaldım. Danışığı, sözü-söhbəti tərədən-dırnağa hikmət idi Cahan müəllimin. Onunla həmsöhbət olan hər kəs çox şey öyrənərdi.

Cahan Əkbər oğlu doğma xalqını, torpağını, peşəsini sonsuz məhəbbətlə sevirdi. Erməni daşnaklarına qarşı barışmaz olduğunu, onların millətçilik ruhunda "böyük "Ermənistan" yaratmaq naminə hər şeyə hazır olduqlarını inamla izhar edirdi.

Məndən 25 yaş böyük olan Cahan müəllim müqəddəs torpaqlarımızın - Ağbabanın, Dərələyəzin, Göyçənin, Zəngəzurun, Vedibasarın, İrəvanın, Uluxanlının indi Ermənistan adlanan respublikaya -ermənilərə hədiyyə verildiyini ürək ağrısı ilə bildirir, mənə öyüd-nəsihət verirdi.

Cahan qardaşım dağlar oğluydu, dağ vüqarlıydı, qeyd etdiyim kimi, şeirin, sazın, sözün vurğunuydu. Miskin Abdaldan, Aşıq Alıdan, Aşıq Ələsgərdən, Növrəs İmandan ağız dolusu danışır, əzbərdən şeirlər də deyirdi. Cahan Əliyev

insan sərrafıydı, üzümdən, baxışlarımdan ağır ömür yolu keçdiyimi sanki hiss etmişdi. Mənimlə yaxından tanış olmaq istədiyini bildirdi: "Cavan oğlan, hazır cavablığım, iti jurnalist qələminə malik olduğun məni sevindirdi. Bilmək olarmı, əslən haralısan, hansı peşənin sahibi olmaq arzundasən? Atan, anan nəçidir?" Cahan müəllimin qəfləti sualı məni bir qədər kövrəltdi və kədərləndirdi. Özüm barədə qısa məlumat verməli oldum: "Cahan müəllim, mən Basarkeçər rayonunun Yuxarı Şorca kəndindənəm. Atam Vəkil Böyük Vətən Müharibəsinə getdi və bu günədək ondan xəbər-əter yoxdur. Bir bacı, bir qardaş anamızın himayəsində yaşamışıq. 1952-ci ildə -mən VII sinfi bitirəndə anam da dünyasını dəyişdi. Beləliklə, əmimizin, dayımızın ailəsində yaşamışıq".

Cahan Əkbər oğlu özüm haqqında bu qısa məlumatı dinləyib sağ əlini alına söykədi, kədərləndiyini büruzə verdi: "Fikir eləmə, Göyçəli balası, daha yetimlikdən çıxmısan, artıq yekə oğlan olmusan, səni gələcəkdə xoş günlər gözləyir. Hə, de görüm, texnikumda oxuyursan, yoxsa institutda?" -deyə soruşdu.

"İrəvan Pedaqoji İnstitutunun Azərbaycan şöbəsinin fizika-riyaziyyat fakültəsinin II kurs tələbəsiyəm" dedim. "Ağıllı oğlansan, yaxşı ixtisas seçmişən, orta məktəbdə fizika və riyaziyyat fənlərindən dərs keçəcəksən. Hələ istəsən aspiranturaya da qəbul olunarsan, elmi iş götürüb müdafiə edərək alimlik dərəcəsi də ala bilərsən. Unutma ki, dəqiq elmlər bütün elmlərin açarındır, deyiblər" - Cahan müəllim bu sözləri çox inamla söylədi. Mən isə çəkinə-çəkinə: "Cahan müəllim, əslində mən ədəbiyyatçı -filoloq olmaq istəyirdim. Dayımın tələbi ilə bu ixtisası seçmişəm. Dayım Məhərrəm Abbasov hazırda Göyçə mahalının Şişqaya kənd orta məktəbinin direktorudur. Dediyinə görə, ədə-

biyyat müəlliminə yox, riyaziyyat müəllimlərinə tələb daha çoxdur. Mən də dayımın sözündən çıxmayıb sənədlərimi fizika-riyaziyyat fakültəsinə verdim və xoşbəxtlikdən qəbul olundum".

"Belə de, demək Məhərrəm Abbasovun bacısı oğlusan? Biz tanışığ, ona böyük hörmətim var. Göyçə mahalının ilk ali təhsil alan coğrafiya müəllimidir, rayonda hörməti var. Yaxşı ki, onun sözündən çıxmamısan. Ədəbiyyata marağın nə ilə bağlıdır, yoxsa şeir yazırsan? Aşıq Ələsgərin, Aşıq Alının, Növrəs İmanın udduğu hava ilə nəfəs alan hər bir gənc sözə vuruşa bilər. Bu mənim qənaətimdir. Sən necə? Heç cəhd eləmişən?" - gülə-gülə soruşdu. "Nə bilim, hərdən yazıram, Cahan müəllim. Radioda bir neçə şeirim oxunub, "Sovet Ermənistanı" qəzetində də çap olunub". Müsahibim tələsik dedi: "Əli Səfiyev imzası ilə çıxış edirsən, deyilmi? İndi xatırladım, "Bağlıyam" adlı şeirini oxumuşam. Özü də qoşma idi. Xoşuma gəldi, amma daha yaxşı yazmalısan" - dedi və dərhal sözünə davam etdi: "Ələsgər kimi, Alı kimi aşıqların həmyerlisinin zəif şeirlər yazmağa haqqı yoxdur, bunu görə unutmayasın" - qətiyyətlə bildirdi. Mən susdum. Cahan müəllim sözünə davam etdi: "13 yaşlı oğlum Sabir həkimliyi sevir. Təbabət elminə hədsiz maraq göstərir. Tibb institutunu bitirib aspiranturaya qəbul olmaq, elmi iş yazmaq, elmlər doktoru, professor dərəcələrinə yüksəlmək arzusundadır. Etiraz etmirəm, təki öz sevdiyi peşənin sahibi olsun".

Cahan müəllimdən çox şey öyrəndim. Dəyərli sözləri yaddaşıma həkk olundu. 1960-cı ildən 1972-ci ilədək, yəni ali məktəbi qurtarıb İrəvan Dövlət Radiosunun Azərbaycan dilində verilişlər redaksiyasında fəaliyyət göstərdiyim 12 il ərzində dəfələrlə Cahan müəllimin rəhbərlik etdiyi təsərrüfatlar haqqında tərifli məqalələr, oçerklər, maraqlı xəbərlər

radio vasitəsilə dinləyicilərə çatdırıldı, özü isə bir neçə dəfə redaksiyamızın qonağı oldu.

Nəhayət, 1972-ci ildə İrəvanı əbədi olaraq tərk edib Bakıya daimi sakininə çevrildim.

Bir gün Cahan müəllimin oğlu, tibb elmləri namizədi (1976-cı ildə) Sabir Əliyevlə tanış oldum. Atasına oxşarlığı diqqətimdən yayınmadı. Əlli il əvvəl Cahan müəllimin İrəvanda ondan müsahibə aldığı zaman dediyi sözləri xatırladım: "13 yaşlı oğlum Sabir həkim olmaq istəyir, təbabətə hədsiz maraq göstərir". Axı, ot kökü üstə bitər, deyiblər. Ata Cahan Əliyevlə İrəvanda tanışlığımız oğul Sabir Əliyevlə Bakıda davam etdi və deyirdim ki, möhkəm dostluğa çevrildi. Hazırda ATU-nun I prorektoru, tibb elmləri doktoru, professor Sabir Cahan oğlu Əliyevin 60 illiyində onu "Altmış yaş nədir ki, Sabir müəllim" adlı şeirimlə təbrik etdim. Bu xatirələrimi qələmə alarkən Cahan müəllim barədə düşüncələrim özümdən asılı olmayaraq şeirə çevrildi. Ruhu şad olsun, torpağı nurla dolsun.

Əli VƏKİL,
Şair.

CAHAN KİŞİ

İnsan üç halda diqqəti cəlb edir: uşaqlıq, gənclik, qocalıq. Mən Cahan əminin qocalıq dövrünü gördüm. Amma hələ Qərbi Azərbaycanda olarkən onun haqqında çox eşitmişdim. Eşitmişdim ki, indiki Ermənistan adlanan qədim türk torpağında palıd kimi özəmətli, polad kimi əyilməz bir türk ərəni vardır. Cahan adlı bu

ərən sinəsini açıb fəlakətlərə, tufanlara qarşı sipər edir. Adətən indiki Ermənistan adlanan qədim türk torpağında yaşayan azərbaycanlılar həmişə erməni millətçiləri ilə üz-üzə dayanan, onlara qarşı mübarizə aparan cəngavər kişilərlə fəxr edirdilər. Onları canlarından əziz sevir, xatirələrini uca tutur, elliklə fəxr edirdilər. Cahan kişi də bu cəsur, mərd insanlardan biri idi.

1997-ci ilin qızmar avqust günlərindən biri idi. Şair dostum Eldar İsmayıl mənə dedi ki, hazırlaş Cahan əmi ilə görüşə gedəcəyik. Düzü, Ulu Göyçənin, Qaraqoyunlunun özəmətlərindən biri olan bu kişi haqqında Eldar müəllimin özündən də çoxlu yadda qalan əfsanəvi həqiqətlər eşitmişdim.

Səhəri gün Novxanı bağlarından birində Cahan əminin ziyarətində idik. Yaşı dünyanın yaşı qədər olan böyük bir mahalın tarixinin bir hissəsi və bu tarixi özündə yaşadan Cahan əmi-Cahan kişi məni güclü bir maqnit kimi öz orbitinə elə çəkdi ki, 3-4 saatın necə keçdiyini hiss eləmədim. Mənə elə gəldi ki, itirilmiş və yuxularımızın daim qonağı olan elimizlə-obamızla, şır-şır axan çaylarımızla, suyu bulaq kimi saf Göyçə gölümüzle,

"qüdrətdən səngərli" "Şah dağı"yla, "Çalmalı dağı"yla və bütövlükdə Göyçəmizlə, Qaraqoyunlumuzla üz-üzə dayanmışam.

Əvəllər onun haqqında eşitdiklərimdən əlavə indi dərk etdim ki, o həm də xalqımızın canlı tarixidir. Onun hər söhbəti gələcək nəsillər üçün bir məktəbdir. Hiss etdim ki, Cahan əmi daxilən azad bir insandır. Ancaq azad olduğu qədər də məsuliyyətlidir. Ətrafına biganə deyil, psixoloji cəhətdən dəyanətlidir. Ağilla idarə oluna bilən güclü hissiyata malikdir. Məhəbbətlidir-ailəsinə, övladlarına, el-obasına, təbiətə-onun dağlarına, dərələrinə, çaylarına, buz bulaqlarına, otuna, ormanına, hətta, ayrıca bir çiçəyinə də. Özününkü kimi insanların da sevinc və kədərini yaşaya biləndir.

**Hər kədəri səadət, hər sevinci qəm izlər,
Əsil könül həm qəmi, həm sevinci əzizlər.
Tələtüksüz ürəklər qovuş kimi boş olur,
Daim sevinc axtaran, daim qəmə tuş olur.**

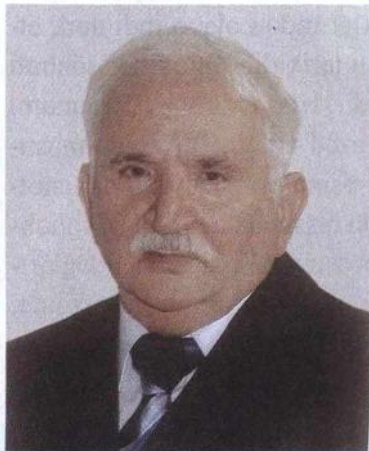
Bəxtiyar VAHABZADƏ.

Rəhmətlik Sərdar Kərimli deyirdi ki, xeyirxahlıq bumeranq kimidir, həmişə özünə qayıdacaq. Elə ona görə də, eşidib bilənlər, tanıyanların hamısı Cahan əmiyə hörmət edirdi. Bu hörmət layiqli hörmət idi.

Mən Cahan əmidə dərin bir mehribanlıq, qonağı olduğum vaxt mülayimliyin və sadəliyin eyni zamanda möhkəm ciddiliyin şahidi oldum. Dost ilə dost, düşməni ilə düşmənciliyi axıra qədər davam etdirən əsil türk ərənlərindən biri idi. Allah rəhmət eləsin!

**Əlişir HACIYEV,
mühəndis.**

HAQSIZLIĞA DÖZMƏYƏN RƏHBƏR

Cahan Əliyevi bütöv Göyçə, bütöv Qaraqoyunlu və Qərbi Azərbaycan mərd, əyilməz, qüdrətli bir kişi kimi tanıyırdı.

Mənim Xamoy əmimin arvadı Bağdad bibinin xalası Əzət nənə Cahan Əminin əmisi Sarının arvadı idi. Cahan əminin qardaşı Mahmudun arvadı Nadel xanım isə anamın bibisi oğlu Kərəmin qızı idi. Bütün bunlara görə biz bu ailə ilə

yaxın olmuşuq.

Cahan əmi mənim əmim Cəfərlə həmyaşlı olmuş, hər ikisi lap gənc yaşlarından Ermənistan Respublikasının Krasnoselso rayonunda kolxoz quruculuğunda, təsərrüfat işlərində işləmişlər, bir-birinə həyan olmuşlar.

Hər ikisi dəfələrlə kolxoz sədri seçilmiş, rayonda tanınan qabaqcıl adam olmuşlar. Rayon miqyasında hansı kənddə kolxozun vəziyyəti yaxşı olmadıqda Cahan əmini həmin kolxoza rəhbər göndərmişlər. Təsərrüfatı yaxşı bildiyindən və əhalinin rəğbətini qazandığından Krasnoselso Rayon İcraiyyə Komitəsinə sədr müavini, sonra rayonun torpaq şöbəsinə rəhbər təyin edilmişdir.

Cahan əmi 1954-cü ildən 1956-cı ilə kimi bizim Toxluca kəndində kolxoz sədri işləmiş, kənd əhlinin rəğbətini qazanmışdır. Bu müddətdə oğlanları Mustafa və Sabir də Toxluca kənd orta məktəbində oxumuşlar. 1956-cı ildə Toxluca kolxozu sovxoz olanda Cahan əmi Çaykəndə kolxoz sədri təyin edilmişdir.

El atası olan Cahan əmi uca boylu, mütənasib qamətli, sözüne bütöv, sözü üzə deyən, qorxmaz bir türk kişisi idi. Onun səxavətli olması, müdrik zarafatı sevməsi dillər əzbəri olmuşdur. Haqsızlığı, ədalətsizliyi, namərdliyi sevməmişdir. Şovinst erməni xəbisliyi ilə üz-üzə qalanda qorxmadan rayon partiya komitəsinin birinci katibini döymüş, beləliklə dəli Martirosyanın cavabını vermişdir.

Onun xeyirxahlığı haqqında çox eşitmişəm.

Əmim oğlu Behbud müəllim təzə tikdirdiyi evin üstünü örtmək üçün Yanıqpəyə kəndindən kərən alır, lakin onların Toxluca kəndinə aparılmasına maneçilik olduğundan iş gecikir. Bu əhvalatı eşidən Cahan əmi işlədiyi kolxozun şofərini çağırır tapşırır ki, get Yanıqpəyədən kərənləri maşına yığ, Toxlucaya apar, Behbud müəllimlə ver, pul da alma.

Yaz aylarında Cəfər əmimlə gəlibmiş, malın alafının az olmasını hiss etmiş, səhəri günü bir maşın ot göndərmişdi.

Camaatın həmişə işlətdiyi bir deyim bu gün də yadımdadır:

– Cahan əmi Toxlucada sədr işləyəndə gözü çəp olan Məhəmməd adlı kolxozçunun gördüyü işi zay elədiyini görüb deyir: "Ay kişi, bu adam heç Allaha düz baxa bilmir, gördüyü iş də özünə oxşayır".

Bu yazımı əmim oğlu Behbud müəllimin aşağıdakı misraları ilə tamamlayıram.

Cahan köçdü cahandan,

Bir el getdi elatdan,

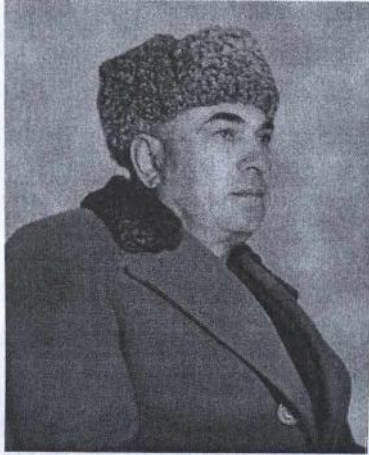
El-obalar atası

Çıxmaz ürəkdən, yaddan!

Cahan əmiyə Allahdan rəhmət diləyirəm.

Hacı Abbas SƏFƏR oğlu.

MÜDRİK RƏHBƏR, BÜTÖV ŞƏXSİYYƏT

Mən Böyük Vətən müharibəsində yaralanandan sonra kəndimizə qayıtdım. Həmin vaxt Cahan Əliyev mənim doğma kəndim Cildə kolxoz sədri işləyirdi. Bu dəyərli insan haqda olan təəssürlərim də həmin dövrdən başlayır. Mən onu ilk dəfə Cil kəndində gördüm və tanışlığım da burada başladı. Bir gün məni kolxoz idarə heyətinin binası-

na, öz yanına çağırırdı. O, məni qəbul elədi və dedi:

– Sən mənim xoşuma gəlirsən, ağıllı oğlana oxşayırsan. Gəl səni komsomol sıralarına qəbul edək, özünü də İrəvana oxumağa göndərim. Mən bu təklifi qeyd-şərtsiz qəbul etdim. O, doğrudan da məni kursa göndərdi, oxudum və qayıdıb kəndimizdə hesabdar işləməyə başladım. Mən onda gördüm ki, Cahan Əliyev etibarlı, cəsarətli, qorxmaz, sözü-nə bütöv, insanların qayğısına qalan, müdrək bir rəhbər, bütöv bir şəxsiyyətdir.

Cahan Əliyev yorulmaq bilmədən gecə-gündüz təsərrüfatın başında duran adam idi. İşgüzarlığı, zəhmətkeşliyi, həllallığı ilə bacarığı bir vəhdət təşkil edirdi. Namusu, qeyrəti ilə seçilən Cahan Əliyev üzərinə düşən dövlət tapşırıqlarını yerinə yetirməklə yanaşı camaatın da bütün qayğılarına ürək yandıran bir rəhbər işçi idi.

Cil kolxozunda işlədiyi müddətdə o, böyük uğurlar əldə etdi. Təsərrüfat xeyli dərəcədə irəlilədi. Onu Krasnoselo Rayon Torpaq Şöbə müdiri vəzifəsinə irəli çəkildilər. Bu iş

həmin dövrdə çox məsuliyyətli və böyük vəzifə sayılırdı. Bu vəzifədə də çox qətiyyətlə işləyirdi. O, rayon partiya komitəsinin bürosunda çıxış edəndə heç kəs onun sözüne qarşı çıxmağa cürət etmirdi. Bürodə həmişə azərbaycanlıları cəsarətlə müdafiə edirdi. O, hətta bəzən ermənilərin də müdafiəsinə qalxırdı. Mən bilirdim ki, o erməniləri ürək-dən sevən adam deyil. Bir dəfə ondan soruşdum ki, Əliyev, nə yaxşı erməniləri də müdafiə edirsən. O, mənə dedi ki, burada iki mətləb var: əvvəla millətindən, dinindən, asılı olmayaraq günahsız adamları müdafiə etməyə bilmərəm. Buna mənim vicdanım yol verməz. Digər tərəfdən bürodə erməniləri müdafiə edirəm ki, öz millətimi müdafiə etmək şansımsın.

Həmişə büro başlayanda əvvəlcə birinci katib bəzi məsələləri onunla razılaşardı. İş büroya düşən adamlar həmişə Cahan Əliyevdən nicat gözləyirdilər. Həmin anlarda ermənilərin də gözü onun üzündə qalırdı. Bu xeyirxahlıqlarına, mərdliyinə, əyilməzliyinə görə rayonun azərbaycanlı əhalisi onunla fəxr edirdisə, erməni millətindən olan sadə insanlar da onu sevir və hörmətini istəyirdilər. Eyni zamanda ondan qorxur və çəkinirdilər. Cahan həm də qoldan qüvvəli, qorxmaz və yeri gələndə çəngavər bir türk oğlu idi.

Ermənistanda yaşayanlar arasında o, əli uzun adam olub. Respublikada tanınmış adam idi. Əlini hansı işə qatsa o işi düzəltməyə nail olardı. Bununla belə onun bu hörməti, qabiliyyəti, necə deyərlər əyilməzliyi erməni millətçilərini, xüsusilə yuxarı vəzifələrdə olanlarını qıcıqlandırır, onlarda paxıllıq hissini gücləndirirdi.

Məhz onun bu yüksək insani keyfiyyətləri həmin dövrdə raykomun birinci katibi işləyən Martirosyanı da yerindən tərpətməmişdi. Dəli raykom dedikləri bu adam hamını təhqir edir, nə bilir onu eləyir, toxumluq taxılı, kartofu dövlət tə-

darükünə göndərir, heç kəsi dinməyə qoymurdu. Bu məsələlərdə Cahan Əliyev onun düz etmədiyini ona demişdi. O, hirsələnəndə Əliyev demişdi ki, mənim üstümə qışqırmaq olmaz. Nəhayət, vəziyyət o yerə çatmışdı ki, torpaq şöbə müdiri Cahan Əliyev rayon partiya komitəsinin birinci katibi Martirosyanı öz kabinetində döymüşdü.

Bundan sonra Cahan Əliyev rayon ərazisini bir müddət tərk etdi. O, Gədəbəy ərazisində idi. Həmin vaxt dostları ona pul göndərdilər. Gizli yolla mən də pul göndərdim. Onu istər Gədəbəydə, istərsə də rayonumuzda müdafiə edənlər çox idi. Yenə də qoçaqlığı, cəsarəti sayəsində bəraət qazanıb rayona qayıtdı.

Biz onunla yenidən görüşdük, dostluq etdik, duz-çörək kəsdik. Birləşmiş kolxozlara sədr təyin etdilər. O, mənə özünə müavin götürdü. Biz Çaykənddə otururduq. Bir neçə il də Cahan kişi ilə bu sahədə birlikdə işlədik. O, nə qədər çətinliklər görsə də yenə də mənə onu tamahdan uzaq, halal bir rəhbər işçi kimi gördüm. Haram işlə, xəyanətlə, mərdimazarlıqla barışmaz, yalana nifrət edərdi. Cahanın böyüklüyü əsasən çörək kəsdiyi adamı ömrü boyu unutmaz, onu dönə-dönə arayıb-axtarardı.

Cahan işlədiyə dövrdə kolxoz sədrlərinə minik üçün "Villis" maşınları verirdilər. O, hər iki ildən bir maşınını dəyişir, yük maşını almaq üçün bir telefon zəngi vurardı. Dərhal onun təsərrüfatı üçün avtomobil ayırdılar. Bəzən də o, özü İrəvana gedər rayonun limitindən kənar kolxozuna maşın alardı. Bu, onun hörməti, bacarığı, yüksək nüfuzu sayəsində əldə edilirdi.

Cahan Əliyev harada işləməsindən asılı olmayaraq onun təsərrüfatı həmişə birincilər sırasında olub. Yəni Cahan kimi nəhəng bir təsərrüfat komandiri üçün başqa yol yox idi.

Cahan Əliyev xalq adamı idi. O, elin-obanın bütün işlə-

rində iştirak edərdi. Hər kəs bir az çətinliyə düşəndə onu tapar, məsləhət alardı. Hətta oğlunu-qızını evləndirən adamlar görmüşəm, onun yanına gəlib məsləhət alıb, ondan xeyir-dua istəyiblər.

Cahan Əliyev rayonda büronun üzvü olub. Rayona hər dəfə birinci katib gələn adam ilk dəfə onunla görüşər və tanış olardı.

Bir dəfə rayon partiya komitəsinin bürosunda bir məsələnin həllinə Cahan razılıq verməmişdi. Birinci katib onun dediyini təsdiq etmədiyi üçün Cahan bürodan çıxıb getmişdi. Lakin həmin məsələni dayandıraraq növbəti büroya saxladılar və həmin bürodə Cahan Əliyevin tələbi öz həllini tapmışdı. Katiblər kəndlərə kolxoz sədri təyin edəndə çox vaxt Cahana gənəşirdilər.

Bəli, Cahan Əliyev belə rəhbər, belə ağsaqqal, belə insan idi. Belə şəxsləri tarix həmişə yetirmir.

Sarı (Məmməd) ABBASOV,
Krasnoselo rayon məişət xidməti
idarəsinin sabiq sədri, 87 yaşlı təqaüdçü.

NƏSİLLƏRƏ ÖRNƏK OLACAQ ÖMÜR

Mən Cahan əmi haqda hələ orta məktəbdə oxuduğum illərdə eşitmişdim. Qiyabi də olsa onun mərd, əyilməz, polad iradəli bir kişi olduğunu bilirdim.

Atam Tapdıq Cəfərov həmin illərdə müxtəlif vəzifələrdə çalışarkən Cahan əmi ilə yaxşı münasibətdə olmuşdular. O, həmişə Cahan Əliyev haqqında yüksək fikirlər söyləyərdi. Xüsusilə, erməni-türk məsələsindən söhbət düşəndə atam istər-istəməz söhbəti Cahan əminin üstünə gətirər, ondan ağız dolusu danışardı. Onun bacarıqlı təsərrüfat rəhbəri olduğundan, erməni millətindən olan raykom katibini döyməsindən, iclas və yığıncaqlarda millətçi şovinst erməniləri yerində oturtmasından iftixarla söz açardı. Mən həm də Cahan əmini atamın dostu kimi qəbul etmişdim.

Dayım Yunis Rzayev Krasnoselo rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi işləyəndə Cahan əmi Çaykənd kolxozunun sədri vəzifəsində çalışmışdır. Dayım həmişə onun haqqında yüksək fikirlər söyləyərdi. Onun danışığından hiss edirdim ki, hər iki görkəmli türk oğlu olduqca yaxın və ermənilərə qarşı barışmaz olublar. Dayım deyirdi ki, mənə Krasnoseloya birinci katib göndərəndə rayon partiya komitəsinin plenumu oldu. Plenumda bir qrup daşnak meyli ermənilər mənim gəlişimi qəbul etmədiklərini bildirdilər. Bu vaxt Cahan Əliyev qızmış nər kimi ayağa qalxdı. Elə bir hö-

kümlü, əzəmətli çıxış etdi ki, həmin ermənilər başını gizlətməyə yer gəzirdi.

Həmin vaxtdan etibarən Cahan əmini mən Koroğlu kimi uca boylu, enli kürəkli, cəsur və yenilməz bir qəhrəman kimi təsəvvür edirdim. Bu palıd kimi vüqarlı, qartal kimi məğrur insanı görməyə tələsirdim.

Həmçinin Cahan əmi haqda əmim Məcnunun maraqlı söhbətlərinin şahidi olmuşdum. Məcnun əmim Cahan əminin oğlu Sabirlə tibb institutunda eyni kursda oxuyurdular. Ümumiyyətlə, Cahan əminin ailəsilə bizim ailə arasında səmimi bir əlaqə, gözəl münasibət yaşanmışdı.

Sonralar mən Bakıya gəldim. Bakıda Qaraqoyunlulardan onun haqqında daim xoş sözlər eşidirdim. Söz düşəndə Hümbət həkim (Dağıstan oğlu) deyərki ki, mən Cahan əmini görəndə, yaxud onun haqqında düşünəndə Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsən göz önümdə canlanırdı.

Cahan əmiyə qarşı ailəmizdən başlamış məhəbbət Bakıda Sabirlə mənim dostluğuma rəvac verdi. Cahan əminin kiçik oğlu Sabirlə yaxın dostlar kimi tez-tez görüşürdük. Elin bu müdrik ağsaqqalı ilə ilk dəfə Bakıda görüşdük. O, mənimlə dostunun oğlu, mən isə dostumun atası kimi görünürdüm. Bundan sonra Cahan əmi ilə mənim aramda dostluq yarandı. Mən ona Cahan əmi deyirdim.

Artıq Cahan əminin necə böyük bir insan olduğunu öz gözlərimlə gördüm. Elə bil ki, bu qüdrətli türk oğlunu yenedən kəşf etdim.

Cahan əmi hər şeydən öncə mənəviyyat, kişilik, müdriklik simvolu idi. O, fəaliyyəti dövründə Ermənistan respublikasında baş verən hadisələri gözəl bilir və onları yüksək səviyyədə təhlil edirdi. Ermənilərin Azərbaycana, azərbaycanlı əhaliyə qarşı yeritdikləri iyrənc siyasəti açıb-tökükcə mən ona heyran qalırdım. O, xüsusilə bacarıqlı kadr-

larımıza qarşı erməni məkrini, hiyləsini zərgər dəqiqliyi ilə danışdı. O, deyirdi ki, Ermənistan hökuməti Azərbaycanlı əhalini öz ata-baba yurdundan çıxarmaq üçün ən iyrenc yollara əl atırdı. Belə olduqda namuslu, qeyrətli Azərbaycan oğulları bu cür vəhşiliklərə qarşı çıxış edirdilər. Bu da Ermənistan hökumətinin və ermənilərin qəzəbinə səbəb olurdu. Həmin adamları müxtəlif bəhanələrlə böhtanlayıb və dolaşdırıb həbs etməyə çalışırdılar. Ən azı işdən kənarlaşdırıb, respublikadan uzaqlaşdırırdılar.

Dostluqdan, qardaşlıqdan, birlikdən danışan Sovet hökuməti erməni məkrinə, hiyləsinə göz yumurdu. Çünki xalqımıza qarşı yönəldilmiş bu xəyanət məhz elə Rusiyanın özündən qaynaqlanırdı.

Hələ Sovet hakimiyyətinin ilk dövrlərindən başlayaraq azərbaycanlı kadrlara qarşı repressiya törədilirdi. Bala Əfəndiyevə, Güllüçinskiyə, Vəlibəyov qardaşlarına, Talib Musayev və başqalarına qarşı ermənilər güclü təxribata başlamışdılar.

Bir neçə çağırış SSRİ Ali Sovetinin, Respublika Ali Sovetinin deputatı olmuş, Respublika Meşə Təsərrüfatı Nazirinin müavini Yunis Rzayevə qəfildən ermənilərin hücumu başladı. Bütün respublika ayağa qalxdı. Yunis Rzayevin həbs olunması üçün mitinqlər keçirirdilər. Ona böhtan ataraq, ləkələməyə, daha doğrusu, onu məhv etməyə çalışırdılar. Yunis olduqca bacarıqlı, çox güclü, unikal bir şəxsiyyət, çox böyük bir türk oğlu idi. Ermənilər onun qüdrətli bir şəxsiyyət olduğunu həzm edə bilmirdilər.

Demək olar ki, Yunis Rzayev bütöv Ermənistan hökumətinə, ermənilərə qarşı çarpışırdı. Ali məktəb tələbələrini təşkil edib Yunis Qəhrəman oğluna qarşı mitinqlərə çıxarmışdılar. O, bu mübarizədən uğurla, qalibiyyətlə çıxıb Şamaxı kimi böyük bir rayona birinci katib getdi.

Bu sözləri Cahan əmi o qədər iftixarla, qürurla deyirdi ki, mən onun Yunis dayıma, xalqımıza, torpağımıza olan sevgisinin nəticəsi kimi başa düşür və onun nə qədər böyük mənəviyyət sahibi olmasına heyran qalırdım. Cahan əmi həmişə atamla olan görüşlərindən, dostluqlarından da söhbət açar, ürəkdolusu danışardı.

Mən bir dəfə onun raykom katibi ilə üz-üzə gəlməsinin səbəblərini soruşanda o, dedi ki, ermənilər mənə də millətçi bir türk kimi tanıyırdılar. Dolaşdırmağa cəhd edir, sıradan çıxarmağa çalışırdılar. Bütün hadisələr də bunun üstündə baş verdi. Son nəticədə raykom katibi kabinetində üstümə tapanca tutmağa cəhd göstərdi. Təbii ki, mən bu vəziyyətə dözə bilməzdim və cavab verməliydim. Bildiyiniz kimi mən onu döydüm və rayon ərazisini tərk etdim. Bu da erməniləri tamamilə məyus etmişdi.

Cahan əmi hərtərəfli şəxsiyyət idi. O, ilk növbədə xalqına, vətəninə ürəkdən bağlı bir insan olaraq hər bir kəsin yüksək mənəvi keyfiyyətlərlə yaşamasını istəyirdi. Adət-ənənələrimizə, milli dəyərlərimizə çox bağlı idi. Aşıq musiqisini çox sevirdi. Xüsusilə, Aşıq Əsəddən, Aşıq Mirzədən, Aşıq Yunisdən, Aşıq Müseybdən, Aşıq İmrandan, Aşıq Əkbərdən böyük iftixarla danışardı.

– Aşıq Alının və Aşıq Ələsgərin şerlərini əzbərdən deyirdi.

Cahan əmi mütalibə eləməyi çox sevirdi. Mən onlara gəndə dəfələrlə onun əlində kitab, qəzet, jurnallar görmüşəm. Geniş elmi dünyagörüşə malik bir şəxsiyyət idi. Mənə elə gəlirdi ki, o, vaxtını boş keçirməyi sevən adam deyil. Doğrudan, Cahan əminin keçdiyi həyat yolu da dediklərimi təsdiq edir. Ömür boyu zəhmətə qatlaşmış bir adam heç vaxt məşğuliyyətsiz yaşaya bilməz. Cahan əmi boş vaxtlarında ya kitab oxuyar, ya da nərd oynayırdı. Evinə gələn

qonaqları çox vaxt nərd oynamağa dəvət edərdi. Onu da deyim ki, qonaq-qarası heç vaxt əskik olmazdı. Qonağı olan da daha şən, daha gümrah görünürdü.

Cahan əmi olduqca qətiyyətli və prinsipial bir insan idi. Dostunu, düşmənini seçməyin qətiyyətli tərəfdarı idi. Bütün insanları sevirdi. Ancaq öz millətinin namus və qeyrəti onun ən böyük istəyi idi. O, əyilməzliyin, dəyanətli olmağın canlı nümunəsi idi.

Bu gün Cahan əmi cismən sıralarımızda yoxdur. Ancaq nə qədər bizlər yaşayırıq, onu yaxından tanıyanlar həyatdadır bu müdrik insan mənən bizimlə, eyni zamanda həmin insanlarla olacaq. Cahan əmidən bizə ucalıq, qorxmazlıq, etibarlı, mərd, ləyaqətli, insafılı olmaq kimi yüksək kişilik meyarları miras qalmışdır.

Allah rəhmət eləsin.

Vaqif CƏFƏROV.

XEYİRXAHLIQ ƏBƏDİYYƏTDİR

Nə qədər fikirləşirəmsə yenə də Cahan Əliyev haqqında xatirələrimi yazmaq istəyərkən onu doğulduğu, böyüdüüyü, ad-san qazandığı Qaraqoyunlu dərəsindən, Göyçə mahalından, Tovuz, Qazax ellərindən, Dilican dərəsindən ayrı təsəvvür edə bilmirəm. Yadıma onun gəzib dolaşdığı "Soyuqbulaq", "Cantəpə", "Şahdağ", "Murğuz" dağları düşür.

Mənbəyini başı buludlara çatan "Çalmalı" dağının sinəsindən götürmüş "Ayğır" və "Banı" bulaqlarının göz yaşı kimi şəffaf suyu "Vəliotçalan" dərəsilə şütüyərək başqa bir dərəyə, "Daş bulağ"ın sıldırım qayalarından süzülüb gələn "Danalıqlı dərə" adlanan üçüncü bir dərənin çayı ilə birləşməyə tələsirdi. Hər üç dərənin suyu, şıppırın, lilparın, baldırğanın, yarpızın, qıyının, kəklikotunun dibi ilə şırhaşır axır, Cahan Əliyevin doğulduğu evin düz qabağında-əlli metirliyindəki dərədə qovuşaraq arana doğru tələsirdi. Bu çay "Soyuqbulaq çayı" adlanırdı. Bu sudan içən hər kəs çiçək tamını, çiçək ətrini aydınca hiss edirdi. Ömrü boyu həmin çayın suyundan içmişdi Cahan Əliyev. Üç dağın "Cantəpə", "Soyuqbulaq", "Murğuz" yaylaqlarının saf və təmiz havasından nəfəs almışdı Cahan Əliyev. Adını çəkdiyimiz dağların qovuşduğu Əmirxeyir adlı məkanda dünyaya göz açmışdı. Cahan Əliyev. Bu kənd adlı-sanlı kənd idi.

Uşaqlığını Əmirxeyirdə keçirmiş, orada doğulub boya başa çatmış professor Qara Namazov o dağları həsrətlə belə yad edir:

**Könlüm "Cantəpəni", "Soyuqbulağı",
Boranlı, çisginli dumanlı dağı,
Qarlı quzeyləri, sərin yaylağı,
Cüyürlü çölləri yaman istəyir.**

Belə bir məkanda dünyaya göz açmış Cahan Əliyevdə ona görə də dağlar kimi vüqarlılıq, təmizlik, içdiyi su kimi şəffaflıq, mərdanəlik, xeyirxahlıq, cəsurluq, igidlik nadir adamlara qismət ola biləcək xüsusiyyətlər mövcud idi.

Yuxarıda sadaladığımız xüsusiyyətlərin onda mövcud olmasının bir səbəbi də onun nəcib və adlı-sanlı bir ailənin övladı olmasında idi. Onun əmisi Sarı kişi məşhur ağsaq-qallardan biri idi. Yeddi oğul, üç qız atası olan bu nurani qoca həmişə hamıya doğru yol göstərən, xeyirli məsləhətlər verən bir insan olmuşdur. Anası Saçlı xalanın atası Kosa oğlu Alı mahalın adlı-sanlı igid adamlarından olub. Soyuqbulaq yaylağının ən səfəli yerlərindən olan "Tüklü təpə" adlanan böyük dağın sinəsindəki böyük düzənlik Kosa oğlu Alının adını daşıyırdı. Ora "Kosalı düşən" adlanırdı.

Atamın və Cahan dayının özünün mənə nəql etdiklərinə görə vaxtı ilə orada Kosa oğlu Alı qonşu Gədəbəydən, Qaraqoyunlu dərəsindən, Göyçədən adlı-sanlı igidləri toplamış, mənfur ermənilərə qarşı vuruşmuşdur. Həmin döyüşlərdən birində Cahan Əliyevin atası Əkbər kişi qaşından yaralanmışdır.

Belə bir igidin Kosa oğlu Alının övladı olan Saçlı xalanın döşündən süd əmmişdi Cahan Əliyev.

Cahan Əliyev çox gənc yaşlarından doğma kəndi Əmirxeyirdə həyata atılmış, qısa vaxtda kolxoz sədri seçilmişdir. Daim özünü təmkinli, bacarıqlı işçi kimi göstərmişdir. Həmin dövrdə adamlar kolxozdan yayınmağa çalışırdılar. Ona görə də kolxoz sədrlərinin üzərinə insanlara yeni quruluşun

üstün cəhətlərini başa salmaq, səbrlə, təmkinlə hərəkət etmək vəzifəsi düşürdü.

"Molla Yaqublu" nəslindən olan dörd qardaşdan biri- Pirməmməd Çaykənd kəndində, Haqverdi və Yolçu Bəryabad-da, Şamil isə Əmirxeyirdə yaşayırmış. Çaykənddən gələn Şamil Bəryabada qardaşı Haqverdinin evinə dönür onu inandırır ki, Çaykənddə kolxoz dağılıb, hamı kolxozdan malını geri aldı. Haqverdi fikirləşir ki, sabah tezdən getsin kolxoza verdiyi öküzlərini geri alsın. Bu zaman Cahan dayı kolxoz sədri, Balakişi İsmayilov isə ferma müdiri işləyirmiş. Haqverdinin öküzləri də Layış Paşanın mal pəyəsində imiş. Yolçu öküzləri çıxarıb aparmaq istəyəndə onlara mane olmaq istəyən Balakişini Haqverdi kişi əlindəki ağacla möhkəm vurur. Hadisəyə rayondan adam gəlir. Sorğu-sual başlanır. Haqverdini və Yolçunu möhkəm sıxırırlar. Yolçunu həbs edəcəklərini dedikdə o, deyir ki, vallah, mənə qardaşım Şamil başa saldı. Şamil kişini çağırıb həbs etmək istədikdə kolxoz sədri Cahan Əliyev qabağa yeriir və onları buraxdırır.

Belə hadisələr kənddə çox olub. Cahan dayı bütün işlərdə səbirlik, təmkinlilik göstərib, heç kəsin nahaq yerə, anlaşılmazlıq üzündən həbs olunmasına yol verməyib. Belə hadisələr bizim ailənin də başına gəlib.

Atam danışardı ki, 1930-cu illər represiya vaxtı idi. Ailəmizi kənddən sürgün etmişdilər. Çətinliklə də olsa mənim kənddə yaşamağıma icazə verib, kolxoza üzv qəbul etmişdilər. Mən də hər addımımı qorxa-qorxa atırdım. Kənddə yaşayırdım, kolxozda işləyirdim. Vəziyyət elə idi ki, işə gecikməyim deyə mən yaşadığım Bəryabad kəndinə həftədə bir dəfə, mövsümün qızgın çağlarında isə ayda bir dəfə gəlirdim. Bədxahlarım mənə hər addım izləyir, səhv etməyimi və hökumət əleyhinə danışmağımı güdürdülər. Ona görə də mən qohumumuz, kasıb ailə olan Polu oğlu Mirzə kişinin

evində qalırdım. Çünki onun arvadı Fatma mamam düşürdü. Belə bir zamanda mən taxıl döyümü vaxtı malatilkaya kövşən verərkən yaba əlimdən çıxdı, sapı əlimdə qaldı, kövşənə dolaşan yaba gedib malatılkanın valını qırdı. Bunu gören kimi bədxahlarımdan bir neçəsi "kulak qəsdən qırdı", -deyə şüvən qaldırdılar. Təcili olaraq akt tərtib etdilər. Hadisə yerinə kolxoz sədri Cahan Əliyev çatana qədər artıq aktı tərtib edib rayona yola saldılar.

Kəndə haray düşdü. Hərə özü bildiyi kimi vəziyyəti yozurdu. Kimi deyirdi qəsdən edib, kimi deyirdi qəsd işi yoxdur. Bu arada kolxoz sədri C.Əliyev gəldi. Vəziyyətlə tanış oldu. Vəziyyət çətin idi. Taxıl planını təcili ödəmək lazım idi. Taxıl döyənün qırılması o zaman üçün çox pis hadisə idi. Lakin bütün bunlara baxmayaraq ata-baba hörməti yada salan Saçlı xala oğlunu evə dəvət edib, nə dedisə Cahan Əliyev işin üstə qayıdan kimi ustalara dedi:

– Nə edək, işdi olub. Düzəltmək lazımdır.

Kənddə dəmirçi işləyən Qulu Süleymanov və Veyis Məmmədov sabah bu vaxta qədər qırılan hissəni düzəltməyə söz verdilər.

Cahan Əliyev kənddə briqadir işləyən Bala Əfəndinin qohumu Molla Həsən oğlu Usuva dedi:

– Atını min, tez get aktı al gətir. Mən qol çəkməmiş hara aparırlar?!

Bununla da C.Əliyev atamı həbs olunmadan xilas edir. Cahan dayı Əmirxeyirdə işlədiyi vaxt daha bir məzəli əhvalat baş verib. Belə ki, əslən İrəvandan olan Məşədi Temir adlı birisi məşədiliyini danıb Muxtarov adı ilə partiyaya keçibmiş. Həmin şəxs kommunist kimi Əmirxeyirdə iclas keçirirmiş. İrəvanda qonağı olan Namazalı oğlu Hüseyn onu iclasda tanıyır. Söz istəyir ki, ona tanışlıq versin, qolçomaq adı ilə həbs edilən əmisi oğlanları Ocaqqulunu və Pirqulu-

nu müdafiə etsin. Əlini qaldırır söz vermirlər. Axırda tənge gəlib deyir:

– A Məşədi Temir, mənə söz ver.

Məşədi Temir qozəblənir, ay kişi, kimsənsə təmiz danış, mən Məşədi deyiləm, məşədilərlə mübarizə apararlardanam, -deyə -hirsli cavab verir.

– A kişi, nə danışsən, məni halmı aparıb, səni tanıyam, mən sənə evində qardaşım Mustafa ilə birlikdə qalmışam. Elədir, qardaşına müraciət edir. İş başa düşən Mustafa qorxusundan deyir ki, o belə adam tanımır.

İclas qurtaranda Muxtarov yanındakı polislərə əmr verir ki, o kişini tutun, aparmalıyıq. Cahan dayı təkidlə Muxtarova xahiş edir ki, a kişi qoca adamdır, yəqin çaşıbdır, oğul uşağı da yoxdur, yazıqdır, fikir vermə. Tapşırıram, başa salaram, bir də elə söz işlətməz.

Anam danışdı ki, babanın köhnə dostlarından birinin oğlu Kazımov Əjdər atana demişdi ki, bir neçə gün çalış kənddə olma, deyəsən yenə kəndlərdə təmizləmə işləri aparacaqlar. Ona görə də atan Ağstafaya qardaşlarının yanına getmişdi. Elə bu zaman Əmirxeyirdə iclas çağırmışdılar. Qadın, kişi hamı məcburi qaydada iştirak edirdi. Atanı soruşdular dedim ki, atası ismarlamışdı Ağstafaya gedib, evdə yoxdur. İclasla mən getdim. İclas başladı. Sınıf mübarizədən, varlıların dövlətə qarşı təxribatından danışdılar. Söhbət gəldi atana çatanda rəhmətlik Sarı kişi söz alıb deyir: - Stalin deyib ki, hər kəsin nöqsanlarını öz üzünə demək lazımdır. Alı xəstə atasını yoxlamağa gedib. Onun məsələsini təklif edirəm ki, özü gələndə qədər saxlayasanız. Sarı kişinin təklifini səsə qoydular. Bir neçə adam da qoşulub təklifi müdafiə etdikdən sonra təklif bəyənilir. Atanın işi divanı Sabaha qalanlardan oldu. İclası aparən Cahan dayı gördüm ki, Sarı əmisinin təklifindən xoşal oldu.

Həmin günün sabahısı Mahmud əmin Ağstafadan gəldi Əmirxeyirə Sarı kişinin yanına getdi. Alının (atam) axırının necə olacağı haqda soruşur. Kolxoz sədri işləyən Cahan Əliyev və partiya təşkilat katibi işləyən Şəmsəd Əliyev məsləhət görürlər ki, o, gəlsin kolxozda sakitcə işləsin, sözə-söhbətə qoşulmasın, onda heç kimin işi ola bilməz.

Ailəmizin başına gələn daha bir hadisədən bizi rəhmətlik Əliyev Cahan xilas etdiyinin şəxsən mən şahidiyəm.

1943-cü ilin yanvarı idi. Osman (Yosma) əmim əsgərlikdən yaralanıb məzuniyyətə gəlmişdi. Atam babamdan qalma beşaçılan tufəngi əmimlə birlikdə gizləyibmiş. Babam sürgündən 1941-ci ildə qayıtmışdı. Biz birləşib bir evdə qalırdıq. Başqa evimiz yox idi. Atam, əmilərim əsgər idi. Babamla Yosma əmim həmin tufəngi tapıb cüyür vurmuşdular. Biz əti yemişdik. Yosma əmimgilinki hələ dururmuş. Elə bu zaman kənddə tütün itmişdi. Tütünü axtaranlar Yosma əmimgildən əti tapdılar. Aydınlaşdı ki, cüyürü Yosma əmimlə babam vurub. Tufəngi babam verdi ki, bu tufənglə vuruşuq. Hökumət adamları inanmadılar. Ona görə ki, tufəngin ağac hissəsi təmiz çürümüşdü. Belə tufənglə ov etmək olmaz, -deyə hamı təkid edirdi. Cüyürün dərisini basdırdığım yerdən tapdılar. Mən təqsirkar kimi onda hamıya qulaq asır, babama kömək etməyə cəhd edirdim.

İstintaqı aparan Parsikyan familyalı, əslən Dilicandan olar rayon DİŞ işçisi idi.

Yaxşı yadımdadır rəhmətlik Cahan dayı irəli durub yenə də böyük iradə ilə babamı həbs olunmaqdan xilas elədi.

Sonralar mən rayon "Dostluq" qəzetinin əməkdaşı işlədim. Xidməti işimlə əlaqədar olaraq rayonun kəndlərində olurdum. Cahan dayı ilə bir neçə dəfə Tovuz, Qazax, Ağstafa rayonlarına toya, nişana, hüzürə getdim, onunla Dilicanda, Kirovakanda oldum. Hər yerdə, hər zaman onun er-

mənilər, ruslar, azərbaycanlılar tərəfindən hörmətlə qarşılanmasının şahidi olmuşam.

O, nəinki bizim rayonun qabaqcıl adamları ilə, qonşu Basarkeçər, Tovuz, Qazax, Ağstafa rayonlarının qabaqcıl adamları ilə də yaxın dostluq edirdi. Qazax rayonunda birinci katib işləmiş Barat Qaravəliyev, Ağköynək kəndinin kolxoz sədri İsa Mustafayev, Basarkeçər rayonundan Yunis Rzayev, Tapdıq Əmiraslanov, Cəmşid Hənifəyev, Talıb Musayev, Şahmaltı və Zərbalı Qurbanov qardaşları, Abbasəli Hüseynov, Qəşəm Aslanov, Mikayıl Bayramov, Tovuz rayon komitəsinin birinci katibi Qələndərov, Əmiraslan kişi və sairləri onun yaxın dostları idi. Mən onunla Dilicanda, Tovuzda, Qazaxda və başqa yerlərdə yemək masasından duranda bir-cümlə eşitmişəm: "Cahan əmi, hesab bağlıdır, xoş getdiniz. Yaxşı yol."

Mənfur ermənilər daim rayonda millətçilik toxumu səpir, qabaqcıl azərbaycanlı ziyalıların sıradan çıxarmağa cəhd göstərirdilər. Bu sahədə, xüsusilə Qoturbulaq (Ttucur) və Martuni kəndlərinin erməniləri xüsusi canfəşanlıq göstərirdilər.

Rayona mərkəzdən kim mühazirə oxumaq üçün gəlirdisə Martuni orta məktəbinin direktoru Xacik Nahapetyan və Təzə Başkənd orta məktəbinin direktoru Aşot Mnasakanyan, Köhnə Başkənddən Ser Avalyan Qarsın və Sarıqamışın nə zaman geri qaytarılacağı, Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi haqqında suallar yağdırırdılar.

Krasnoselo rayonunda azərbaycanlı əhali çoxluq təşkil etdiyindən əksəriyyət vaxtlarda birinci katiblər azərbaycanlı millətdən olurdu. Millətçi ermənilərin cavabı həmişə C.Əliyev tərəfindən kəskinliklə verilirdi.

C.Əliyev məcburən həm məsuliyyətli və çətin vəzifələrin öhdəsindən gəlməli, həm də mənfur millətçilərin hədəfindən yayınmalı idi. Koçaryan Mexaqla, Hüsənlinin

qırğını təşkil edən Martirosyan İvanın oğlanları Martirosyan Şəkərlər, Nahabetyanlar, Stepanyanlar C.Əliyevin sıradan çıxarılmasını istəsələr də mübarizədə uduzurdular.

Böyük Vətən Müharibəsi başlananda C.Əliyevin otuz yaş yenicə tamam olurdu. Lakin rayon miqyasında o özünü bacarıqlı işçi, təsərrüfatın əsl təşkilatçısı kimi tanıtmışdı. O zaman raykomun birinci katibi işləyən Qazaryan təkidlə onun arxa cəbhədə qalib möhlət verilməsinə nail olmuşdu. Cahan Əliyev raykom katibinin səhv etmədiyini özünün təşkilatçılıq bacarığı ilə isbat etmişdi.

1941-1942-ci illərdə Əmirxeyir kolxozunda sədr işləyən C.Əliyev təsərrüfatı ən qabaqcıl kolxozlar sırasına çatdırmışdı. Kənddə öküzlə, kotanla, cütlə məhsul bolluğu yaranmışdı. "Kalafalıq" adlanan sahənin kartofu rayona səs salmışdı. Kolxozda taxıl, tütün, kartof becərilirdi. Bütün sahələr üzrə dövlət planları artıqlaması ilə yerinə yetirilirdi. Daha çox məhsuldar torpaqlara malik olan, Toxluca, Ağbulaq, Cil kimi Göyçə kəndlərindən, hətta erməni kəndlərindən adamlar axışb Əmirxeyir kolxozunda taxıl biçir, kartof becərir, haqlarını alıb gedirdilər.

Yuxarıda adı çəkilən kəndlərdən bir çox ailələr həmin dövrdə köçüb Əmirxeyir kəndinə penah götürmüşdülər. Toxlucadan Bayram, Kazım, Rəhim qardaşları, Hacıməmməd oğlu İsmayıl, oğlanları Məhəmməd, Hümbət, Bağdad arvadın oğlanları Məhəmməd, Behbud, Baxşəli kişi, qardaşı oğlu İdris, Ağbulaqdan Məşədi Miryaqub ağa ailəsi ilə, qardaşı Mirəli ağa ailəsi ilə, Təyyar, Cildən Qurbanov Əli ailəsilə gəlmişdilər.

Raykom katibini hörmətdən salandan sonra Cahan Əliyev bir müddət rayondan uzaqlaşsa da yenə də qalib kimi geri döndü. Bu zaman Əmirxeyirlilər böyük şənlik məclisi düzəldib, şadyanalıq keçirirlər.

Cahan Əliyev Böyük Vətən müharibəsinin ağır günlərində zəhmətkeş insanlara, kasıblara, ailəsi böyük olanlara çox hörmət etmişdi. Qonşu kəndlərdə də ona hamı hörmətlə yanaşır, sədaqətinə inanırdılar. Biri bir başqası ilə sözə gələndə, düşmənçilik yaranma hallarında, qız götürüb qaçılmaqda hamı onu köməyə çağırırdı. Mən deyirdim ki, onda İlahi bir vergi mövcud idi, onun sifətindən nur yağırdı.

Çaykənddə kolxoz sədri işləyərək Həsənxan oğlu Gülməmmədin kolxoza birləşdirilmiş evini və bağını rayon rəhbərliyi ilə əlaqəyə girərək qızı Pəri Həsənovaya qaytarılmasına nail olmuşdur.

Rayonda söhbət yayılmışdı ki, Qoturbulaqdan (Ttucur) olan Boryan qardaşlarının (26-lardan) ev muzeyinin açılması haqqında Respublika rəhbərliyi qarşısında məsələ qaldırılmışdı. C.Əliyevin çox hörmətlə yanaşdığı alimlərdən biri olan Həmid Əfəndiyevin ömürlük arzusu doğma kəndlərində inqilabçı Bala Əfəndiyevin xatirəsini əbədiləşdirmək idi.

Onun bu arzusunun şərqi olan C.Əliyev fürsəti əldən verməyərək rayonda keçirilən fəallar yığıncağında Boryan qardaşlarının ev muzeyinin açılmasını çox müsbət hal kimi qiymətləndirərək göstərmişdi ki, rayonumuz beynəlmillət rayon olduğunu nəzərə alaraq təklif edirəm ki, daha bir inqilabçı ziyamız Bala Əfəndiyev Çaykənd kəndində doğulmuş, sonradan Ermənistanda və Azərbaycanda rəhbər partiya və Sovet işlərində uzun müddət işləmişdir. B.Əfəndiyevin adını əbədiləşdirmək üçün Çaykənd orta məktəbinə onun adı verilsin. Bu təklif, alqışlarla qarşılandı və yekdilləklə qəbul olundu. Bu nailiyyət idi. Ona görə ki, ermənilər Ermənistanda yaşayan azərilərin adına heç bir abidənin qoyulmasına icazə vermirdilər. Bu yalnız C.Əliyevin işi məqamında görməyinin nəticəsi idi. Təsədüfü deyildir ki, həmin qələbəni təbrik etmək münasibətilə Beryabad kəndinin qabağın-

da "Göyemlik" adlanan yerdə, "Asdanalı talası"nın ətəyindəki çəmənlikdə böyük bir qonaqlıq düzəlmişdi. Bu qonaqlığa o zaman Basarkeçər rayonunda birinci katib işləyən Yunis Rzayev, ikinci katib işləyən Tapdıq Əmiraslanov kolxoz sədri işləyən Cəmşid Hənifəyev, Mikayıl Bayramov, Bakıdan Həmid Əfəndiyev, Tofiq Köçərili, Teymur Miralayev və bir çox adlı-sanı adamlar təşrif buyurmuşdular. Elə bil ki, dağlar qoynunda yerləşən balaca kəndimiz bayram keçirirdi.

Çaykənd kəndində büstün açılışında iştirak etmək üçün Ermənistanda yaşayan ən görkəmli ziyalılar və Azərbaycandan, Bakıdan gəlmiş alimlər kəndimizə C.Əliyevin dəvətilə gəlmişdilər.

Yaxşı yadımdadır 1960-cı il idi. Mənə atam dedi ki, Mahmud əmindən məktub gəlib. Bilsələr ki, Türkiyədə adamımız var, bizi həbsə alacaqlar. Məni heyrət bürüdü. Atamı Sovet quruluşu çox sıxmışdı. Amma mən ona nisbətən dövlətdən az qorxurdum. Atama ya Cahan, ya da Tapdıq dayımla Dilican şəhərində yerləşən DTK-nin nümayəndəliyinə gedəcəyimi bildirdim. Atam Cahan dayı ilə getməyimi məsləhət gördü. Mən Cahan dayıya bu fikrimi deyəndə o, mənə təkidlə dedi ki, ay bala, burada qorxulu bir şey yoxdur. Məktubu dövlətin poçtu gətiribsə niyə qorxmalısınız. Biz onunla Dilican şəhərində yerləşən DTK-nin nümayəndəsinin yanına getdik. Yoldaş Əliyev, xoş gəlmisən, -deyə bizi qarşıladı. Cahan dayı çəkinmədən məktubu ona verdi. Dedi fikrin nədir? Bundan qorxmaq lazımdır? Biz istəyirik şənlik məclisi təşkil edək, səni də dəvət edək, -deyə zarafatyana soruşdu. Qorxmağa dəyməz, o, artıq Türkiyə vətəndaşıdır, qardaşına məktub yazıb, qorxmalı nə var ki, deyə bizə inamla cavab verdi.

Bundan sonra biz xoş əhval - ruhiyyə ilə kəndə qayıtdıq, atam bizə inandı, böyük bir şənlik məclisi düzəltdi. Cahan dayı masabəyi kimi atamı ürəkdən təbrik elədi.

Rayonumuzun ən hörmətli şəxsiyyətlərindən biri kimi Cahan Əliyev haqqında çox yazmaq olar və danışmaq olar. Amma mən çox qısa olaraq onun fəaliyyətinin az bir hissəni qələmə aldım.

Onun çox böyük xidmətlərini nəzərə alan rayon və respublika rəhbərliyi Cahan Əliyevi təqaüdə çıxararkən "Volqa" avtomobili və qızıl saatla təltif etdi.

Ona Allahdan qəni-qəni rəhmət diləyir, övladlarına can sağlığı arzulayaraq bu yazımı yekunlaşdırıram.

Məmməd QURBANOV,
müəllim.

QAÇAQ KƏRƏMİN PAPAĞINI QOYAN KİŞİ

Cahan Əliyev uzun illər Ermənistanın Krasnoselsk rayonunun Çaykənd, Qaraqaya, Əmirxeyir, Toxluca, Cil kəndlərinin birləşmiş kolxoz sədri olub. Krasnoselsk rayonunda kənd təsərrüfatı şöbəsinin müdiri, rayon icraiyyə komitəsi sədrinin müavini işləyib.

Söhbətimizdən aydın oldu ki, o, həmyerlisi Qaçaq Kərəmin bacısı oğlanları Hacan və Mehralıyla yaxın dost olub.

Hacana dayısı Qaçaq Kərəmin papağı gəlib çatıbmiş. Papağı uzun müddət özündə saxlayıb, 30-cu illərin sonlarında dostu Cahana bağışlayıb.

Cahan kişi deyir:

– Mühəribə iki il idi ki, qurtarmışdı. Kənd camaatının dolanışığı çox çətin idi. Rayon əhalisinin 70 faizi azərbaycanlılardan ibarət olduğu halda, erməni katib Martirosyan şikayətləri vecinə almırdı. Camaat əkin üçün toxum belə tapmırdı. Bütün bunlarla əlaqədar Martirosyana ərizə yazdım, taxılın hamısını tədarükə verməsini kəskin tənqid etdim...

Martirosyan Cahan kişinin tənqidindən bərk hiddətlənir, kabinetinə çağıraraq ona nalayiq sözlər deyir. Sonra da xeyli material toplayıb sübut etməyə çalışır ki, guya Cahan kişi rayonun kənd təsərrüfatını dağıdır, qohum-əqrabası adam öldürüb... O, yuxarı təşkilatlara, o cümlədən Ermənistan Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinə yalan məlumatlar verib onun cəzalandırılmasını tələb edir.

Martirosyanın şikayətindən sonra onu respublika Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyi rayon şöbəsinə çağıraraq sorğu-suala tuturlar. O, dönə-dönə təkrar edir ki, rayonda axır vaxtlar azərbaycanlılara qarşı haqsızlıq, ədalətsizlik və kobud rəftar artmışdır. Azərbaycanlı kadrlar raykomun birinci katibi

S.Martirosyanın hökmü ilə müxtəlif bəhanələrlə işdən kənar edilir, tədricən rayondan qovulur, onların iş yerləri, ev-eşikləri ermənilərə verilir.

Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyi rayon şöbəsinin sədri Abazyan barmağını silkələyərək Cahan kişini hədələyir:

– Özünü fərağat apar! Yoxsa gözlərini çıxardıb, dilini də kəsərəm...

Cahan kişi onun hərəkətinə cavab olaraq başındakı papağı çıxarıb deyir:

– Bax bu, siz ermənilərə qan udduran Qaçaq Kərəmin papağıdır, namus qeyrət papağıdır... Bu papağa and içirəm ki, mənə qarşı kobud rəftarını, təhqirini yerdə qoymayacağam. Yoxsa papaq mənə haram olsun.

Abazyan Cahan kişinin qabağına kağız qoyub əmr edir:

– Yaz ki, Martirosyandan heç bir şikayətim yoxdur.

Cahan kişi yazır ki, Martirosyan qatı daşnakdır, şovinistdir, azərbaycanlıların düşmənidir, ondan şikayət edib və bundan sonra da lazım bildiyi bütün təşkilatlara şikayət edəcəkdir.

Abazyan kağızı oxuyur, ovcunda əzik-üzük edib zibil səbətində tullayır.

– Mənə sənə belə cızmaqaran görək deyil! Get, yaxşı-yaxşı fikirləş, ağılı başına gələndə qayıdarsan yanıma!

Cahan kişi getmək istərkən görür ki, papaq yoxdur. Dərhal başa düşür ki, o yazı yazanda Abazyan papağı gizlədib.

– Hanı mənim papağım? -deyə Cahan kişi soruşur.

– Nə papaq, mən heç burada papaq görməmişəm... Sən buraya başaçağıq gəlmişdin...

– Qaytar mənə Kərəmin papağını, yoxsa bu əllərimlə boğaram səni!.. Bax beləcə!..

Abazyanın gözləri kölləsinə çıxır. O, masanın siyirtməsini göstərərək boğuc səsə deyir:

– Dayan, əl saxla, boğma məni! Götür papağını, get burdan...

Bu hadisədən sonra Cahan kişi başa düşür ki, onu rayonda dinc qoymayacaqlar. Odur ki, Mərkəzi Komitənin kadr məsələləri üzrə katibi Şerbakova müraciət edib vəziyyəti ona danışır. Şerbakov Ermənistanın baş prokuroru Meqevoryana zəng vurub tapşırır ki, şikayətə obyektiv baxsın, lazımı tədbir görsün.

Anma Meqevoryan Martirosyanla yaxın idi. Krasnoselskiyə gələndə onun mənzilində gecələyirdi.

Cahan kişinin Daxili İşlər Nazirliyinə, Nazirlər Soveti sədrinə şikayətləri də bir nəticə vermir. O, Krasnoselskdən Gədəbəyə gəlib xeyli müddət meşələrdə gizlənir. Gədəbəylilər, yerli hakimiyyət orqanları qayğısına qalıb onu erməni yağlılarından qoruyurlar. Dostları, tanış-bilişləri, etibarlı Hacı, Mehralı tez-tez ona baş çəkir, hər cür kömək göstərirlər.

Nəhayət, Cahan kişi Moskvaya müraciət etmək qərarına gəlir, kənd təsərrüfatı naziri Andrianovun yanında olur, dərini danışır. Andrianov deyir:

– Mənə hər şey aydındır. Bütün sənədlərini göndərirəm. Ermənistanın birinci katibi Arutyunyana, arxayın ola bilərsiniz. İşini ayırd edib bəraət qazandıracaqlar.

Yoxlamanın nəticəsi göstərir ki, Cahan kişinin heç bir təqsiri yoxdur, təsərrüfat dağıntılığına yol verməyib. Qohum-əqrabasının cinayətkarlığı ilə əlaqədar sözsöhbətlər də əsassızdır. Məlum olur ki, Martirosyanın bilavasitə göstərişi ilə bütün vəzifəli azərbaycanlılar, o cümlədən tədarük idarəsinin rəisi, rayon prokuroru, xalq hakimi, səhiyyə şöbəsinin müdiri və başqaları işdən qanunsuz çıxarılıb yerlərinə ermənilər qoyulmuşdur. Qriqoryanın da günahları açılır və sübuta yetirilir ki, o, yüzlərlə azərbaycanlının işdən çıxarılmasına, həbsinə bəis olmuşdur.

Mərkəzi Komitə bürosunun qərarı ilə Martirosyan raykom katibliyindən çıxarılır. Qriqoryan da cəzasına çatır. Cahan kişi bəraət alıb doğma diyarına qayıdır.

Cahan kişi hazırda həyat yoldaşı Mərziyəbəyim xanımın Bakının keçmişdə Ermənikənd adlanan məhəlləsində yaşayır. Oğullar, qızlar, nəvələr başında, hamı da qayğısına qalır. Təkcə Vətən, doğma el-oba dərdi olmayaydı.

Cahan kişi deyir:

– Keçdiyim ömür yolumdan çox razıyam. Həyatda yaxşı-yaman günlərim olub. Fəxr eləyirəm ki, Kərəmin qeyrət papağı mənim qismətimə düşdü. Bu papağı indi də qürurla başımda gəzdirirəm.

Ramiz HEYDƏR,
"Xalq qəzeti". 13 may 1994-cü il.

MEHRİBAN VƏ QAYĞIKEŞ İNSAN

Cahan dayını nəinki doğulduğu və işlədiyi Krasnoselo rayonunda, hətta yaxın Basarkeçər, Kamo (Kəvər), İcevan, Gədəbəy, Qazax, Ağstafa və digər rayonlarda da yaxşı tanıyırdılar.

Onu tanıtdıran tutduğu vəzifələr yox, xalqına bağlılığı, el-obasına qaynar məhəbbəti, torpaq sevgisi, millət təəssübkeşliyi, misilsiz işgüzarlığı, el ağ-

səqqallığı, insanpərvərliyi, ən əsası isə sadəliyi və təvazökarlığı idi.

Cahan Əliyevin həyatda öz dəsti xətti, öz yolu, bizim tərəflərdə deyildiyi kimi, öz çəhlimi vardı. O, heç zaman tapdanmış izlə getməzdi, böyük həyat yolu keçmiş sanballı, həyatda zəhmətkeşlik korifeyi, olduqca prinsipial bir insan idi. Öz soykökünə söykənən, keçmişinə baş əyən, gələcəyə nikbin baxan, tədbirli, sözlü-söhbətli, hamı tərəfindən sevilən və hörmətlə yanaşılan Cahan dayı haqqında ona layiq, ona münasib gələ bilən söz demək bəlkə də başqasına asandır, lakin mənim üçün olduqca çətindir. Mən həyatım boyu üç nəfər haqqında xatirə yazmışam, atam Hüseyn müəllim, əmim usta Musa və elimizin unudulmaz böyük şəxsiyyəti Yunis Rzayev haqqında. Haqqında qələm işlətdiyim bu insanlar mənim üçün olduqca əziz, doğma və böyük insanlar olmuşlar. Mən Cahan dayını heç zaman onlardan seçməmişəm, ona hörmətlə yanaşmışam, yeri düşəndə qulluğunda durmuşam. O, insanlara qayğı ilə yanaşan, humanist, ona doğru bir addım atana qarşı beş addım atan, onların dərd-sərini gözlə-

rindən oxuyan ədalətli və qayğıkeş, qorxmaz, cəsəətli və şəxsiyyətli bir insan idi.

Bu yazını qələmə alanda təsadüfən qocaman bir şəxs, bir neçə rayonda rayon partiya komitəsinin katibi, icraiyyə komitəsinin sədr müavini, 1945-1947-ci illərdə Gədəbəy rayonunda xalq daxili işlər komissarlığının Gədəbəy şöbəsinin müdiri işləmiş 92 yaşlı Qəhrəman kişi mənə zəng etdi. Havalər yaxşı olanda bazar günləri qocaman təqaüdcülər "Gəncliyin" Atatürk bağında var-gəl edirlər və bəzən mən də onlara qoşuluram. Ona görə də bizim olduqca ilıq münasibətimiz var. Mən ondan Cahan Əliyev haqqında öz təəssüratımı bildirməyi xahiş etdim. Sözarası qeyd etdim ki, Qəhrəman kişi Cahan dayı barəsində həmişə ağız dolusu danışıb, hər kəlməsində ona rəhmət oxuyub, bir sözlə Cahan dayı barəsində olduqca yüksək fikirdə olub.

Qəhrəman kişi belə bir əhvalat söylədi:

– Gədəbəyde şöbənin müdiri idim. Bakıdan müntəzəm olaraq zəng edirdilər ki, Cahan Əliyev sənın kurator olduğun ərazidədir, onu tutub Bakıya göndər.

Cahan Əliyev kolxoz sədri işləyəndə Krasnoselo Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Martirosyanı döyüb, sonra isə kənddən qaçaraq iki il Gədəbəy rayonunun İvanovka kəndi ilə qonşu olan Çobankənd kəndində gizli yaşayırdı. Daxili İşlər Nazirinin müavini Qriqoryanın Gədəbəyə bu işlə əlaqədar gəlməsinə baxmayaraq bu millətsevər Qəhrəman kişi Cahan Əliyevi ələ verməyib, onun Gədəbəy rayonunun ərazisində olmadığı barədə Qriqoryana öz imzası ilə arayış verib. Ermənilər Azərbaycanda tüğyan etdiyi bir dövrdə bu hərəkət böyük bir qəhrəmanlıq tələb edirdi. Lakin Qəhrəman kişi erməni daşnaqının təkidinə və hədə-qorxusuna baxmayaraq öz iradəsindən kənara çıxmayıb.

C. Əliyev iki dəfə Moskvada olandan sonra bəraət aldı.

Martirosyan özünü təhqir edilmiş sayaraq rayon ərazisini biryolluq tərk edir.

1969-cu ildə atam Hüseyn müəllim Qazaxdakı evində xəstə idi. Mən İrəvandan ona baş çəkməyə gəlmişdim. O zaman mən Ermənistan SSR Nazirlər Sovetində çalışırdım. Cahan dayı ilə Cumayıl dayı (Mərdanov Misirin atası) kənddən atamı yoxlamağa gəlmişdilər. Çoxlu söhbət etdilər. Cahan dayı atamı pis vəziyyətdə görüb ağladı.

Aradan xeyli vaxt keçmişdi. 1978-ci ildə mən Üzümçülük və Şərabçılıq Komitəsində İdarə rəisi işləyirdim. Cahan dayı tez-tez Komitənin sədri Yunis Rzayevi yoxlamağa gəlirdi. Onlar bir-birinin xətrini dünyalar qədər istəyirdilər.

Cahan dayı haqqında təəssürat çoxdur, onun haqqında nə qədər yaxşı sözlər, xoş kəlamlar deyilsə yenə də azdır. Lakin onu deyə bilərəm ki, o, elimizin- obamızın Koroğlu timsallı bir ərəni idi. O, həyatda özünə məxsus bir iz qoyub getdi, çox insanlara örnək olan bir iz...

Tofiq HÜSEYNLİ.

YADDAN ÇIXMAZ XATİRƏLƏR

1956-cı il idi. Mən Bədən Tərbiyə Texnikumunu bitirib Toxluca kənd orta məktəbinə müəllim təyin edilmişdim.

Toxlucanın öyrüşünün bir hissəsi - "Dəmir çıxan", "Gilliyin taxtası", "Qarbasan", "Çətin də-rə" sərneləri təzə təşkil olunmuş sovxozla verilmişdi. Kəndin aşağı hissəsində - Göyçə gölünün sahilində sovxozun yaşayış evləri inşa edilirdi. Burada cins qo-yunçuluq sovxozunun təməli qoyulurdu. Həmin dövrdə Cahan dayı kolxozun sədri vəzifəsində işləyirdi.

Təzə yaradılmaqda olan sovxozun direktoru Libarid Kap-relyan adlı bir erməni idi.

Mənim öyrüşdə bir araba otum varıydı. Sovxozun briqadiri Köçəridən xahiş etdim ki, arabalardan birini versin otu gətirim. O da arabacılarından birinə tapşırırdı ki, arabaların birini Məhəmməd müəllimə ver otunu gətirsin. Arabanı apardım otu arabaya yığıb gələndə kəndin ortasında sovxozun direktoru ilə qabaqlaşdıq. O, əlini qaldırıb "əylə"-dedi. Arabanı əyləyib yerə düşdüm. Direktor acıqlı-acıqlı soruşdu:

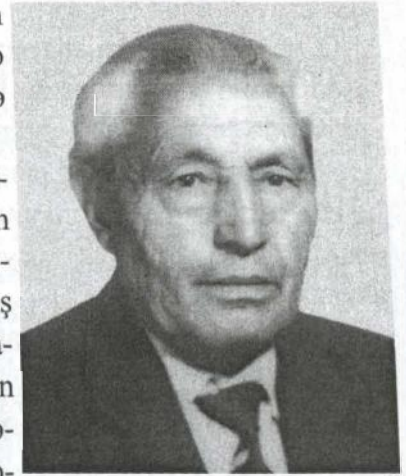
Sovxozun arabasını niyə qoşmusan?

Mən ona cavab verdim:

– Yoldaş Kaprelyan, sovxozun briqadirinə xahiş etdim, o da arabanı verdi.

– Briqadir də, sən də qələt etmisiniz!-Deyə səsini yüksəltdi.

– Mərifətli danış!-Deyə mən ona cavab verdim. Bu vaxt üstümə tərəf yeri-yib məni vurmaq istədi. Mən ona əl-qol aç-

mağa aman vermədim. İdmançı çevikliyi ilə onun sifətinə 5-6 dəfə yumruq endirdim. Kaprelyanın ağız-burnu qanamışdı.

O, yerə çöküb dəsmalla ağızını tutdu. Qalxıb bir başa Sovetin idarəsinə şikayətə getdi. Bunu görən Cahan dayı onu öz kabinetinə çağırdı: "Gəl görüm, gəl görüm. Nə olub sənə?"

– Nə olacaq, məktəbin müəllimi Mamed müəllim xuliqanlıq etdi. sovxozun arabasını məndən icazəsiz qoşub ot gətirdi, onun üstündə sözləşdik, -deyə dilləndi və əlavə etdi: - tez olun aktlaşdırın!

Sovet sədri, partiya təşkilat katibi, məktəbin direktoru və kəndin həkimini də idarəyə çağırıb akt bağladılar.

Cahan Əliyevin özünəməxsus ağır və zəhmətlə baxışları məni bürüdü:

– Müəllim, niyə qoçuluq edirsiniz? Sovxozun direktorunu nə üçün döyüb bu hala salıbsan?!

Mən dilləndim:

– Mən müəlliməm, kəndin ortasında, şagirdlərin, valideynlərin gözü qabağında sovxoz direktoru məni döysəydi mən səhər məktəbə gedə bilməzdim. Hamı deyəcəydi kəndin ortasında bir dığa Məhəmməd müəllimi döyüb.

Sovxozun briqadiri Köçərini də çağırtdırıb soruşdular ki, arabanı sənmi vermisən? O, cavab verdi ki, bəli, Məhəmməd müəllim xahiş etdi, mən də arabanı qoşmağa icazə verdim.

Kaprelyan briqadiri də ağızına gələnə dedi və hədələdi ki, səni işdən qovacağam.

Cahan dayı aktı götürdü və mənə dedi:

– Səni rayona milisə özüm aparıb, öz əlimlə damlatdıracağam!

Sonra üzünü sovxozun direktoru Kaprelyana tutdu:

– Narahat olma, mən bilirəm necə olucayam!

Direktorun yanında yenə məni hədələdi:

– Müəllim, çox böyük səhvliyə yol vermisen!

Mən sakit tərzdə dilləndim:

– Bəs direktor?

– O, da, sən də düz hərəkət eləməyibsiz! Ona görə də sənə cəzanı özüm verdirəcəyəm!

Kaprelyan maşına minib sovxozdakı evinə getdi. Cahan dayı adamlara xahiş etdi ki, siz də çıxın, müəllimlə işim var.

Düşündüm, görəsən bu zabitəli kişi mənə nə cəza verəcək... Adamlar idarəni tərk etdikdən sonra o, mənə baxıb gülümsədi və mərhəmətli bir səslə dedi:

– Ayə, belə sənə o əllərin var olsun! Çox yaxşı əzişdirmisən bu erməni küçüyünü! Qorxma, get arxayın ol! Toxlucalılar dığaya döyülməyib heç vaxt!

Kaprelyan bir neçə gün o yan, bu yana əl atsa da Cahan kimi bir dağın yanında səsi eşidilmirdi...

Bir qədər sonra kolxozu sovxozla çevirmək məsələsi qaldırıldı. Camaat İrovana şikayətə getdi ki, biz sovxoz olmaq istəmirik. Kolxoz qurulanda arabamızı, öküzümüzü, mal-qaramızı kolxozla qoymuşuq, kolxozun varidatı kolxozçularındı.

Əlbəttə, bu işin başında yenə də Cahan Əliyev dururdu. Uzun get-gəldən sonra Ermənistan Ali Sovetinin sədri Aruşanyan Toxlucaya gəlib iclas keçirdi və qeyd etdi ki, kolxozun var-dövləti qiymətləndirilib pulu kolxozçulara paylanacaq.

Camaata pul paylandı, kolxozçular xeyli dərəcədə varlandılar. Bununla da kolxoz sovxozla çevrildi.

Allah sənə rəhmət eləsin, ay Cahan dayı! Gorun nurla dolun! Sən elimizin ağsaqqalı, qəhrəman oğluydun... Heç vaxt, heç zaman duyğulu qolblərdən silinməyəcəksən!!!

Məhəmməd Rəşid TOXLUCALI.

İŞİĞİ GƏLƏCƏYƏ DÜŞƏN DƏDƏ CAHAN

Eşidəndə ki, görkəmli şairimiz Eldar İsmayıl böyük şəxsiyyət, elimizin-günümüzün nüfuzlu ağsaqqalı Cahan Əliyevin keşməkeşli həyat yolundan bəhs edən kitab üzərində işləyir, çox sevindim. Çünki Cahan kişi ilə şəxsi münasibətlərim olmasa da onun haqqında çox eşitmişəm. Onun dəyanətli bir insan olduğunu yaxından dərk etmişəm. Beləliklə, ona olan sevgim qanıma

işləyib. Bu sevgi mənə daha çox atamdan və kəndimizin ahlı yaşlı adamlarından keçib.

Bu müdrik kişinin xatirəsinə beş bəndlik bir şeir yazıb Eldar müəllimə təqdim etdim. Xahiş elədim ki, əgər layiqsə bu şeiri hazırladığınız kitaba salın.

Eldar müəllim şeiri oxuyub razılıq etdi və soruşdu:

– Cahan kişi haqda nə bilirsən?

– Bildiklərim çoxdur və bu bilgilərimə görə o, kişiylə sevgim də böyükdür, -dedim. Eldar müəllim üzümə baxıb gülümsədi və dedi:

– Şeirin yaxşıdı, get əvvəlinə ürək sözlərini də yaz gətir.

Mən böyük məmnunluqla Cahan kişiylə olan sevgimi və onun haqqında eşitdiklərimi qısa da olsa qələmə aldım.

Mən rayonumuzda əmək fəaliyyətinə başlayandan bir neçə il əvvəl Cahan kişi təqaüdə çıxmışdı. Artıq uzunillik rəhbərlik fəaliyyətini başa çatdırmışdı. Ancaq onun adı-sanı, şöhrəti yenə də yaşayırdı. Hansı səviyyəli toplantı, yığıncaq olmasına baxmayaraq söhbət mütləq Cahan kişidən yan ötməzdi. De-

mək olar ki, keçən əsrin 70-80-ci illərin gəncləri Cahan kişini şəxsən görməsələr də, onun haqqında ətraflı məlumata malik idilər. Cahan kişi haqda yaranmış rəvayətlər əfsanələşərək xalq arasında geniş yayılmışdı. Gənclər Cahan kişini nağıllarda olduğu kimi divlərlə, əjdahalarla vuruşan məğlub olmaz bir xalq qəhrəmanı kimi görürdülər. Çoxları onu Koroğluya bənzədirdi.

Mən də Cahan Əliyev haqda çox şey eşitmişdim. Bilirdim ki, o bizim kəndimizdə kolxoz sədri işləyib. Elin-obanın qəhrini çəkib. Təsərrüfatın iqtisadi yüksəlişinə böyük təkan verib. Onun rəhbərliyi dövründə Toxluca camaatı geniş quruculuq işlərinə başlayıb, bir və iki mərtəbəli müasir tipli evlər inşa etməyə başlayıblar.

Toxlucanın geniş ərazisi var idi. Bizim kəndin özü "Gözdərdə" istiqamətində Ttucur (əvvəllər Qoturubulaq) kəndi ilə həmsərhəd idi. Ttucur erməniləri ilə bizim camaatın arasında keçən əsrin əvvəllərində də insidentlər olmuşdu. Eşitdiyimə görə Cahan Əliyev Toxlucada kolxoz sədri olanda yenə belə bir insident baş verir. Toxluca çobanları arasında ölüş üstündə dava düşür. Toxlucalı çobanlar erməni çobanlarını çomağın qabağına qatıb şil-küt edirlər. Hadisə rayona və İrəvana qədər hay-küy salır. Güya türklər elliklə yeriyib 6 nəfər erməni ölümçül vəziyyətə salıblar. Rayon milis idarəsindən kəndə gəlib dalaşan çobanları tələb edirlər. Cahan kişi deyir:

– Dayanın, tələsməyin, mən hər şeyi öyrənəm, sonra çobanları sizə təhvil verim. O, əlini telefonun dəstəyinə atıb rayon milis idarəsinin rəisini birləşdirməyi xahiş edir. Rəis telefonu götürür.

– Salam yoldaş Atabekyan, Cahandı sizi narahat eləyən. Siz milis işçilərini bizə nəyə göndəribsiniz?

–Ttucur kolxozunun çobanlarını ölümçül döyən adamların arxasınca göndərmişik, -deyə Atabekyan cavab verir:

– Siz gərək buraya həkim briqadası göndərəydiniz. Çobanlar çöldə dalaşib, hamısı məsuliyyətə alınmalıdır. Məhz nə üçün bu çobanlar suçlanır? Bu dəqiqələrdə bizim çobanlardan biri olduqca ağır vəziyyətdədi. Başını vurub dağıdıblar. Qalanları da pis vəziyyətdədi.

Milis rəisinin sönlükləmiş səsi eşidilir.

– Əliyev can, bizə məlumat belə verilməyib. Sizdən də şikayət gəlməyib. Mən hardan bilim ki, məsələ nə yerdədir...

Yoldaş Atabekyan, bunlar da şikayət etmək istəyirdilər, mən qoymadım. Dedim hadisədi olub. Neyləyək, biz beləyik, sizinkilər də elə...

Həm də günah onların özündə olub. Onlar mütəmadi olaraq bizim otaraqları otarırlar. Mən indi prokurora da, birinci katibə də zəng vurub məsələni aydınlaşdıracağam.

Milis rəisi Cahan Əliyevə deyir:

– Milis əməkdaşlarını rayona qaytar.

Atamdan, kəndçilərimizdən eşitdiyim bu hadisə Cahan Əliyevin üstünlüyü ilə başa çatdı, döyülmüş ermənilərin şikayəti, erməni rəhbərlərin kin-küdurəti içlərində boğulur. Necə deyərlər Cahan Əliyev onların hıçqırığını içlərində qoyur!

Mən Cahan kişini yaşlanmış vaxtlarında gördüm. Yenə də mütənasib qaməti şuxluğunu itirməmiş, nurlu sir-sifəti, zəhmli duruşu, tərən baxışları adamı heyrətə gətirirdi. Yadıma bir müdrik kəlam düşür "aslan qocalsa da aslandır!"

Müzahim MEHVALIOĞLU/

CAHAN ƏLİYEV SÜLALƏSİ

*Cahan kişi
və Mərziyəbəyim
xanım.*

Cahan kişi və Mərziyəbəyim xanım nəvələri ilə.

*Günel,
Samir,
Seymur.*

Mahmud, Avıl, Mustafa, Sabir Əliyevlər və Mərziyəbəyim xanım, Nadel xanım, Rəfiqə xanım, Sevda xanım tayfanın ağsaqqalı Cahan kişinin ətrafında.

Natiq Avıl oğlu Əliyev.

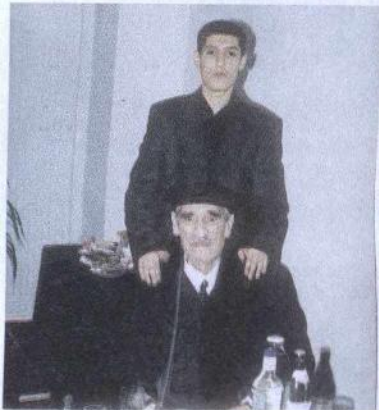
Mustafa və Sabir Əliyevlər ailə üzvləri arasında.

Seymurun toy məclisi. Arxada (soldan): Ziyad, Orxan və Teymur.

*Nəvələr:
Seymur,
Günel,
Orxan,
Samir,
Teymur.*

Seymur babası ilə.

Sabir müəllimin nəvələri.

Teymur Mustafa oğlu.

Seymur və balaca Cahan.

IV BÖLMƏ

Omrün boyu özün oldun, sən özün,
İstisinə güvənmədin hər közün...
Öz yerişin, öz duruşun, öz sözün...
Kişi ömrü, Cahan ömrü yaşadın!

Eldar İsmayıl.

QARAQOYUNLU

Zümrüd meşələrin atlas qoynunda,
Bir cahı-cəlalı Qaraqoyunlu.
Yuxumda Murguzdan ünlədim onu,
Mın xəyala daldı Qaraqoyunlu.

Polad qəm içində boynubükülü,
Salah, Qaraqaya durub mürgülü.
Çaykənd, Yanıqpəyə uçub, sökülü
İçimə od saldı Qaraqoyunlu.

İstədim "Ayğır"da bənövşə dərim,
Göz yaşı ələdi öz yurdum, yerim...
Məni dindirmədi Əmirxeyirim,
Məni məndən aldı Qaraqoyunlu.

Gölkəndi görəndə qanım qaynadı,
Bəryabad, Cıvıxlı məni qınadı.
Başında od çaxdı, şimşək oynadı,
Ürəyimdə qaldı Qaraqoyunlu.

Mən Vətən yolunda harayam, ünəm,
Dağların çiyinə qonan bir çənəm.
Elə ki, söylədim Eldaram, mənəm,
Mənə layla çaldı Qaraqoyunlu!

20.04.1995.

ÇƏTİNDİ

*Ömrünün qırx ilini məhkəmə sədri işləyən
Hacı Mahmud Əkbər oğlu ən ədalətli hakim
kimi, insan kimi tanınıb. Hər yerdə bu nurlu
insanın xeyirxahlığının şahidi olmuşam.*

Hacı Mahmud, ədalətin, mürvətin,
Qapısında kilid olmaq çətindi.
Sən Tanrının haqdan doğan günəşi,
Günəş varsa bulud olmaq çətindi.

Buyur,- deyib, yol saxlayıb el sənə,
Arxalanıb, bel bağlayıb el sənə.
Çox ələcsiz umud edib bil sənə,
Hər adama umud olmaq çətindi.

Ər oğulsan bu diyarda, ölkədə,
Çox nadanı itirmisən kölgədə...
Meşə varsa vələs də var, cökə də,
Hər nə olsa palıd olmaq çətindi.

Bu millətin Beyrəyisən, Qazanı...
Ölçümüzün tərəzisi, mizanı.
Sən, bu elin ağsaqqalı, ozanı,
Sənin kimi Qorqud olmaq çətindi.

Gətirmisən sən Eldarı imana,
Bir nur olub, nur səpmisən cahana.
Alim olmaq, şair olmaq bir yana,
Cahan olmaq, Mahmud olmaq çətindi.

AXTARIRSAN

*Mustafa müəllim sözün
qədr-qiyətini bilən ziyahdır.*

Hər dürlü əsəri, şeri, mətləbi
Sənə bəyəndirmək çətindi, qardaş.
Kəsəri, hikməti olmayan sözlə
Səni əyləndirmək çətindi, qardaş.

Bir sətir içində böyük bir kitab,
Hər sözdə tər-təzə söz axtarırsan.
Sənin sualına yox özgə cavab,
Astarı özündən üz axtarırsan.

Sən, yanar saxlarsan sözün şamını,
Yanmaqda ararsan öz ilhamını.
Bala bələməkçün şerin tamamını,
Qaymaq işlədirsən, üz axtarırsan.

Müdrüklər büdrəməz, sapmaz hər yolda,
Dağ aşar, düz kəsər, qalmaz nər yolda.
Böyük gələcəyə gedən bir yolda,
Cığıra bələdçi iz axtarırsan.

Həyatda əkizdi sevinc ilə qəm,
Qış yaza həmdəmdi, yaz qışa mərhəm...
Sən elə duyğulu, təbli bir aləm,
Qışın çovğununda yaz axtarırsan.

Araya atmazsan qədərsiz sözü,
Zürbəyə qatmazsan təpərsiz sözü.
Yerində yandırır dəyərsiz sözü,
Külünün altında köz axtarırsan.

Sənsən hər mənanın hökmünü verən,
Hikmət gülşənindən yasəmən dərən.
Dünyanın altını, üstünü görən
Bir qartal baxışlı göz axtarırsan.

Kim var, ay Mustafa, sən təbiətdə?
Sənin bərabərin yox həqiqətdə...
Mayası qatışmış bir cəmiyyətdə
Hələ düzlük deyib, düz axtarırsan!

06.06.07.

HƏYAT SEVGİSİYLƏ YAŞAYAN İNSAN

*Professor Sabir Əliyevin
60 yaşı münasibətilə/*

Dedilər altmışa çatıbdı Sabir,
Yadıma uşaqılıq illəri düşdü.
Ülvi məhəbbətlə, sevgiyə qadir,
Ulu oğuzların elləri düşdü.

Əmirxeyir adlı bağlı-bağathı,
Hörmətli, izzətli oba varıydı.
Deyimli, duyumlu, saz-söz həyatlı...
Uşağı, böyüyü bəxtiyanıydı.

Durdu göz önümdə oğuz torpağı,
Qartalın zirvədə qanad çatdığı.
Keçdi xəyalımdan "Çalmalı dağı",
Qaragöz oğlanın at oynatdığı.

Bütün tay-tuşlardan öndə durardı,
Geyimdə-gecimdə seçilən oğlan.
Hələ gəncliyində haqqa varardı
Ağılla, kamalla ölçülən oğlan.

Qoşa yoldaş idi evdə, məktəbdə,
Ürəkləri birdi, sevgisi birdi.
İki qardaş vardır bir can, bir qəlbə,
Biri Mustafadı, biri Sabirdi.

Ötdü aylar-illər ötənlər kimi,
Gənclikdən bir kövrək xatirə qaldı.
Yetişdi beləcə ahıllıq dəmi,
İllər alınımızda ilmələr saldı.

Ahıllığın köhlənini sürəndə
Gənclik ötüb, qocalıqdı dedim mən.
Altmış yaşı altmış kimi görəndə
Böyüklükdü, ucalıqdı dedim mən.

Min baxışda bir suala tuş oldum:
-Bu şerinin qəhrəmanı de kimdi?
Bu söhbətin atəşinə tutuşdum,
Bu cavaba mənim sözüm hakimdi.

* * *

Səsi əsrlərin qoynundan gələn,
Bir elin-obanın oğludu Sabir.
Haqqın dərgahına səcdələr qılan,
Müqəddəs məkanın oğludu Sabir.

Sözünün üstündə ünlü sultanı,
Hər kəsə dost deyib candan yanandı.
Həkimdi, alimdi, böyük insandı,
Bu dövrün, zamanın oğludu Sabir

Canda məhəbbəti dünyalar qədər,
Sevər ana yurdu canından bətor.
Dürlü bir mətləbə üz tutmaq yetər,
Əliyev Cahanın oğludu Sabir.

Böyük mənası var hər keçən anın,
Yaxşılıq meyarı hər bir insanın.
Müstəqil, bağımsız Azərbaycanın,
Bu nurlu dövrünün oğludu Sabir.

Haqqı var fəxr etsin bu hörmət ilə,
Yaşayıb, yaşayır qətiyyət ilə.
Bu gün qazandığı şan-şöhrət ilə,
Bu ərzin, cahanın oğludu Sabir.

Son bənd

Həyat sevgisiylə yaşayan insan,
Ömür köhlənini çapar yorulmaz.
Çiyində el yükü daşıyan insan,
Haqqı öz içində tapar yorulmaz.

7.08.2004.

Hüseyn İSMAYILOV.

YETİRDİ ZAMAN

*Mənə elə gəlir ki, öz xalqına arxa olmaq
üçün Cahan Əliyev dünyaya vaxtında,
zamanında gəlmişdi.*

Bir tarixi səlahiyyət
Boynuna götürdü zaman.
Vətənə Vətən oğlunu
Vaxtında gətirdi zaman.

Şəri məhvə vasil etdi,
Günəş eşqi nazil etdi...
Sınmaz polad hasil etdi
Bir palıd bitirdi zaman.

Seçə bildi düz yolunu,
O, açdı haqqın qolunu.
Öz dövrünün ər oğlunu,
Mərdini yetirdi zaman.

Aləm vardı səmasında,
Səməndərdi yanmasında...
Bir cahanın simasında
Bir Cahan itirdi zaman.

26.09.07.

GÖRDÜM

*Hörmətli el ağsaqqalı, müdrik
insan Cahan kişiyyə.*

Hayana üz tutdum, hayana getdim,
Ərən kişilərdə peymanı gördüm.
Haqqa, həqiqətə sığınan yerdə
Mərdlərdə ədalət, divanı gördüm.

İgidlər görmüşəm ana Vətəndə
Mərhəmət görünməz hər bir yetəndə.
Savaddan, bilikdən söhbət gedəndə
Alimi, aqili loğmanı gördüm.

Aslan da aslandı yaşa dolanda,
Heyrətə gəlirəm yada salanda...
Canında, qanında qeyrət olanda
Vətənə, millətə yanarı gördüm.

Dağ kimi dayanıb haqqın yolunda,
Bir palıd gücü var onun qolunda.
Vəzifə başında, stol dalında
Hər kəsin qeydinə qalanı gördüm.

Müseybəm zirvə boyu qalxanda
Böyüklük, dəyanət tapmışam canda.
Şahdağa, Murğuza dönüb baxanda,
Həmişə, hər zaman Cahanı gördüm.

20 may 1967.

ÖLÜM SEVİN MƏSİN QOY

*Qərbi Azərbaycanın fəxri övladı, müdrik el
ağsaqqalı Cahan Əliyevin əziz xatirəsinə.*

İnsanları möyus edən bəd xəbər,
Ölkələr dolaşır, sərhədlər keçir.
Təəssüflə başsağlığı verirlər,
Ocul korontisi bir ucdan biçir.

Doğmalar, tanışlar kədərləndilər,
Dedilər cahandan bir Cahan köçdü.
Yenə at oynatdı qəlblərdə kədər,
Müdrik, alicənab bir insan köçdü.

Vətənin görəyi, el ağsaqqalı
Əgər yaşasaydı iki-üç il də...
İki min doqquzda olardıq halı,
Yüz yaşı toy-bayram edərdi el də.

Mənalı bir ömür yaşadı Cahan,
Yüksək vəzifələr, sayılan kişi.
Doğruldu həyatda bu adı Cahan,
Yaddaşında kainatın gərdişi.

Əlli il öncəyə uçdu xəyalım,
Yadıma gör kimlər, gör nələr gəldi.
Səmalarda qanad açdı xəyalım,
Tarixə çevrilən ötənlər gəldi.

Yox, yox, unudulmaz ilk görüşümüz,
Bizim idi İrəvan da, Göyçə də.
Salamlaşdıq gülərləzə onda biz,
Oğuz yurdu İrəvanda, Göyçədə.

Silinmir qəlbimdən məsləhətlərin,
Müəllim-tələbə görüşü idi.
Biliyin ümmantək dərindən dərin,
Tövsiyə əbədi, sözün əbədi.

Vərəqləndi ömür yolun bir anda,
Mənəli yaşadın, mənəli, qardaş.
Dünyaya əlvida dedi Cahan da,
Məzarın üstündə ağlayacaq daş.

Anadan olmuşdun Əmirxeyirdə,
Dillər əzbəriydi Qaraqoyunlu.
Bir gözən deyirdi dolaşım bir də,
Ünlü Dərə idi Qaraqoyunlu.

Cahan Əkbər oğlu -ağıllı insan,
Hər yanda hörmətin, öz yerin oldu.
Alınacaq çıxdın hər bir sınaqdan,
Görün, neçə kolxoz sədrini buldu.

Qaraqoyunlu Dərəsində öz adın,
Əmirxeyir, Yanıqpəyə, Bəryabad.
O kəndlərdə rəhbər oldun, ucaldın,
Ürəklərə həkk olundu təmiz ad.

Əl elədi Çaykənd, Gölkənd, Toxluca,
Oldun ən sevimli kolxoz rəhbəri.
Yox, qaçmadın heç şan-şöhrət dalınca,
Axı, xalq seçirdi fərqlənənləri.

Şöbə müdiriydin raykomda sən,
Bədxah Martirosyan birinci katib.
Gördü ağıllısan, qorxdu yerindən,
Heç kəsi saymayan birinci katib.

Haqlı tələbində qalib gəldin sən,
Xəbərdar elədin Moskvanı da.
Gülləni hədəfə elə vurdun sən,
Daşnak Martirosyan qaldı havada.

Harada işlədin ər Cahan oldun,
Sakinlərlə dil tapmağı bacardın.
Həyatda yenilməz nər Cahan oldun,
Hər yanda hörmətlə çəkildi adın.

Yenilməzdin Qorbi Azərbaycanda,
Verirdiniz cavabını "yan"ların.
Susmurdunuz bəd niyyəti duyanda,
Millətçilik qanıdaydı onların.

Yunisləri, Qəşəmləri qovdular,
İşsiz qaldı ağıllılar, aqillər.
Göründü onların yeri - qovdular,
Daşnaklar üz aldı ötdükcə illər.

Çox görüşdük İrəvanda səninlə,
Qurultaya, tədbirlərə gələrdin.
Nələr danışardıq onda səninlə,
Hər sözün yerini yaxşı bilərdin.

Sən kolxoz rəhbəri, mən adi müxbir,
Dövlət radiosu - xadim çıxışı.
Tarixə dönərdi hər rəsmi tədbir,
Axı, dinləməzdidi de, kim çıxışı?

Ağıllı bir insan, müdrik bir ata,
Üç övlad böyütdün Vətənə gərək.
Oğlun Sabir töhfədir bu həyata,
Təbibdir həm sənə, həm mənə gərək.

Sabir Cahan oğlu - görkəmli alim,
Elmlər doktoru, tamyır hamı.
Başı ağrıtıyanda üz tutur elim,
Çağlayan bulaqdı təbi, ilhamı.

Neçə yol onunla görüşüm olub,
Məni qarşılayır qardaşı kimi,
Atası Cahantək məğrur doğulub,
Baxışımdan tez oxuyur qəlbimi.

Səndən kiçik idim iyirmi beş yaş,
Xatirimi istəyirdin oğluntək.
Oldun cənnətməkan -il ötdü, qardaş,
Yaddan çıxarmayım bir an da gərək.

Əcəl sevinməsin, qürrələnməsin,
Ağıllı övladlar səndən yadigar.
Yer üzündə bir ömrü var hər kəsin,
Nə yaxşı nəvələr, nəticələr var.

Adın yaşar qəlbimizdə əbədi,
Ölüm sevinməsin heç vaxt, ay Cahan.
Əməllərin, saldığın iz - əbədi,
Nəsillərə ərməğandı bu ad-san!
Ölüm sevinməsin heç vaxt, ay Cahan!

28 sentyabr, 2007.

Tofiq HÜSEYİN Lİ

DƏDƏ CAHAN

Cahan Əkbər oğlu Əliyevə.

Onuncu sənənin yadigarısan,
Elin qeyrətisən, namus, arısan.
Dağlar zirvəsisən, bağlar barısan,
Səni də qocaltdı bu zalım zaman,
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Dağları dolaşdın, yaylaqda gəzdin,
Göründü hər yerdə işin, zəhmətin,
Eldə sevilənsən, mətinsən, mətin,
Sözünün ağası, özü hökmran...
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Bəzən kükrəyərdin daşqın çay kimi,
Sevib seviləndin şirin pay kimi...
Gündüz günəş kimi, gecə ay kimi,
Sənə nəşib olsun xətti-Süleyman.
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Körpülər saldırdın, yollar çəkirdin,
Bağ saldın, arx çəkdi, ağac əkdirdin.
Sən, evlər qurdurdun, mənzil tikdirdin,
Eylədin kəndləri cənnət, gülüstan...
Türkün ər övladı, ay dədə Cahan!

Əmirxeyir, Bəryabadın qaldımı?
Dövrən gəlib öz tütəyin çaldımı?
Bu qaçqınlıq zəhrimarmı, baldımı?
Torpağında heç qalmadı müsəlman...
Ulu türk övladı, ay dədə Cahan!

Çaykənd, Gölkənd, Salah evin-eşiyin,
Paşaların məhəlləsi beşiyin.
Cavan, ahıl çox çəkdi keşiyin,
Yaxşılığın hər kəs üçün bir ümman...
Ulu türk övladı, ay dədə Cahan!

Hər dərdə, sevincə sən oldun ortağ,
Qapını döyübdü gələn hər qonağ.
Sənə pənahlanıb hər yaxın-uzaq,
Günlər keçirib sən xoşbəxt, firavan,
Türkün ər övladı, ay dədə Cahan!

Ahıl bir kişisən kamal özündə,
Günəşin nuru var qartal gözündə.
Həqiqət var olur hər bir sözündə,
Sənə həsəd çəkər ağsaqqal, cavan.
Ulu türk övladı, ay dədə Cahan!

Yox demədin sənə əl uzadana,
Ümidin bağladın tək Yaradana.
Qoymadın könüllər boyana Qana,
Qarımlar doyurdun, ey müdrik insan...
Ulu türk övladı, ay dədə Cahan!

Ər oğlu ər oldun cavanlığından,
Keçdin el yolunda dövlət, varından.
Sən, sevdin Vətəni artıq canından,
Qorxutmadı səni nə qala, zindan...
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Sözünün kəsəri Əli qılıncı,
Sayıldın hər yerdə igidlər tacı...
Olmadın zər-ziba, dövlət möhtacı,
Sənin hər qismətin gəlib Tanrıdan.
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Bu sərsəm dünyaya bağlamadın bel,
Sısqə bulaqları eylədin gur sel.
İşlədin kişi tək sevdi oba-el,
Məsləhətdə aqıl, hökmdə sultan,
Türkün ər övladı, ay dədə Cahan!

Cənnəti qazandın səxavətinlə,
Hörməti qazandın kərəmətinlə.
Zamanı dindirdin həqiqətinlə,
Süfrən açıq oldu, həyətin rizvan...
Millətin ər oğlu, ay dədə Cahan!

Beləymiş bəxtimiz, beləymiş iqbal,
Çıxdı əlimizdən o cahı- cəlal.
Hələ ki, görünür o dəm, o vüsal,
Bu həsrət yolunda loğman ol, loğman.
Ay Vətən övladı, ay dədə Cahan!

Çıxarmı yaddaşdan, Miryaqub ağa,
Bənzərdi möhtəşəm, uca bir dağa.
Çəkildi məclisdə başa, qabağa,
Xudam ona verdi cənnəti-məkan...
Ay Vətən övladı, ay dədə Cahan!

Hüseyn Mayılı sevərdin sən də,
Deyərdin yanına gələndə kəndə.
Ondan incimədi bir insan, bəndə,
Vaxtsız əcəl ona vermədi aman.
Millətin ər oğlu, ay dədə Cahan!

Doğma qardaşlardın Cumayilla sən,
Saldığın bağlardan meyvə dərəsən.
Nəvə, nəticənlə xoş gün görəsən,
Bəxtin iti olsun, işlərin səhman,
Ulu türk övladı, ay dədə Cahan!

Püskürən vulkandı sönməz qeyrətin,
Dəryadı, ümmandı abrın, ismətin...
Oyılmadı vəzifəyə qamətin,
O yerlərə qayıdaraq biz haçan?
Sən bizə bir söz de, ay dədə Cahan!

Mustafan, Sabirin başının tacı!
Var olsun Tanrının bu xoş amacı.
Ömrün boyu olma kömək möhtacı,
Qəlbinə yad olsun ayrılıq, hicran...
Türkün ər övladı, ay dədə Cahan!

O yerlərdə dağlarımız qalıbdı,
Gülüstan tək bağlarımız qalıbdı.
Ən ləzzətli çağlarımız qalıbdı,
Söylə o, görüşə varmı bir güman?
Ulu türk övladı, ay dədə Cahan!

Nə gözəlmiş dağdan axan suyumuz,
Ətir səpən, bərəkətli çayımız...
Möcüzəydi Tanrı verən payımız,
Qəlbimiz kövrəkdi, varmı bir qanan?
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Düşmənlərə nifrətimiz qandadı,
Çəkilməli min dərdiğimiz candadı.
Ər kişilik adımızda-sandadı,
Naxələf insana verməzdik aman.
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Tofiq Hüseyinli xətrini istər,
İnşallah, arzusu çiçəktək bitər.
Yoxdur kəndimizdən bir xəbər-ətər,
Kəsməsin yolunu nə çən, nə duman.
Böyük türk övladı, ay dədə Cahan!

Məhəmməd Rəşid TOXLUCALI

HARAYLAR SƏNİ

Vətən həsrətiylə köçdün dünyadan,
O nərəli dağlar haraylar səni!
Qartallı dağların balasısan sən,
Gəzdiyin yaylaqlar haraylar səni!

Mən belə bilməzdim fani dünyanı,
Qəflətən qopdumu Nuhun tufanı...
Köçdü o dağların xanı, sultanı,
Vəfalı oylaqlar haraylar səni!

Didərginin qışı, yayı bilinməz,
Kim öldü, kim qaldı sayı bilinməz.
Vətən müqəddəsdür payı bölünməz,
Ormanlar, oymaqlar haraylar səni!

Günlərin keçərdi dağda, aranda,
Zirvələr aşardın qarda, boranda...
Əl tutardm kimsə darda qalanda,
Aynabənd otaqlar haraylar səni!

Sözlərin kəsərli mirvari, almaz,
Yüz illər keçsə də solmaz, saralmaz.
"Cantəpə" bizimdir, düşmənin olmaz,
Lilparlı bulaqlar haraylar səni!

Sən bir dayaq oldun hər müsəlmana,
Daim qılınc çaldın şərə, şeytana.
Hünərin böyükdür, sığmaz dastana,
Nəğməli dodaqlar haraylar səni!

O dağlar, dərələr sənsizmi qaldı?
"Kirkitli" ah çəkdi, "Şah dağ" qocaldı.
Bir qartal qıy çəkdi, ərşə ün saldı,
Həmişə soraqlar, haraylar səni!

Qoy aşib-daşmasın namərd quduzlar,
Tufan qopar kükrəyəndə oğuzlar.
O ana torpağın ürəyi sızlar,
O sönmüş ocaqlar haraylar səni!

"Boz qurd" ulayacaq-hayı, harayı,
Dünyaya yayacaq bu son olayı...
"Murğuz" qolun açıb, ay Cahan dayı,
Boynunu qucaqlar, haraylar səni!

Aşıq Mahmud MƏMMƏDOV

CAHAN DAYI

*Elimizin ağsaqqalı
Cahan Əliyevə.*

İlqarımda, peymanımda
Gümanımsan, Cahan dayı.
Sən dəryalar sırasında
Ümmanımsan, Cahan dayı.

"Çalmalı" ya iz düşəndə,
Palıd yanıb, köz düşəndə...
Kişilərdən söz düşəndə
Sultanımsan, Cahan dayı.

Olubsan həmişə öndə,
Bir mərdlik görmüşəm səndə.
Dar ayaqda, çətin gündə
Aslanımsan, Cahan dayı.

Sən heyrətim, sən vüqarım.
Mahmudam eşqim, ilqarım...
Fəxr etdiyim, iftixarım,
Cahanımsan, Cahan dayı.

1970.

BELƏ GÖRDÜK BİZ CAHANI

Uca boylu, şux qamətli,
Dəyanətli, ər qeyrətli.
El-obada səxavətli,
Belə gördük biz Cahanı.

Hər sözündə hikmət vardı,
Yaltaqlara nifrət vardı.
Duruşunda cürət vardı,
Belə gördük biz Cahanı.

Əzəmətli, dağ vüqarlı,
Mərhəmətli, düz ilqarlı.
Sədaqətli, etibarlı,
Belə gördük biz Cahanı.

El qayğısı çəkən idi,
Sınıq qəlbi tikən idi.
Düşmən gözü tökən idi,
Belə gördük biz Cahanı.

Müzahimin türk soyadı,
Dillərdə əzbərdi adı.
Bir millətin qol-qanadı...
Belə gördük biz Cahanı.

DEYƏRDİ

Ərən kişilərdən söhbət düşəndə
Təpərli kişilər Cahan deyərdi.
Zəhmətkeş insanın arxa, köməyi,
El üçün ürəkdən yanan deyərdi.

O adda, o sanda kim tutub qərar?
Saxtakar, gədalar o addan kənar.
Aqillər, adillər müdrik olanlar
Ona dərya deyər, ümman deyərdi.

Könlünün xoş vaxtı ipək olardı,
Qəzəbi tutanda nəhəng olardı.
Dəryalar coşduran külək olardı
El-aləm Cahana tufan deyərdi.

Təvəkgül, xalq üçün mən nə etmişəm?
Bir şirin söz üçün yollar getmişəm.
Mən atam Cə mildən çox eşitmişəm,
O hər vaxt Cahana Aslan deyərdi.

5 mart 2005.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

DÖVRİ MƏTBUAT

"Avrasiya" qəzeti,	22 aprel, 2006.
"Aydınlıq" qəzeti,	26 oktyabr, 1990.
"Vətən səsi" qəzeti,	22 may, 1992.
"Vətən səsi" qəzeti,	10 fevral, 2006.
"Dostluq" qəzeti,	14 sentyabr, 1971.
"Ekspres" qəzeti,	12-16 oktyabr, 2007.
"İrəvan" qəzeti,	6-12 oktyabr, 2005.
"Sovet Ermənistanı" qəzeti,	1 aprel, 1986.
"Ulu Göyçə" qəzeti,	10 avqust, 1993.
"Ulu Göyçə" qəzeti,	16 noyabr, 1996.
"Xalq qəzeti",	13 may, 1994.
"Qərb xəbərləri" qəzeti,	1-7 noyabr, 2004.

KİTABLAR

- Arif məmmədli, Bir şair yol gedir, Bakı, 1992.
Vaqif Arzumanlı, Nazim Mustafayev, Tarixin qara səhifələri, Bakı, 1998.
Dilərə Girzanlı, Məhəbbət bir bələdir, Bakı, 1998.
Eldar İsmayıl, Allah amanatı, Bakı, 1994.
Eldar ismayıl, Oğuz yurdun övladları, Bakı, 1999.
Eldar ismayıl, Ağrı dağı qədər ağırlarım var, Bakı, 1999.
Eldar İsmayıl, Sabaha məktub, Bakı, 2001.
Eldar İsmayıl, Məndən ötrü Ermənistan yoxdu, yox, Bakı, 2002.
Eldar İsmayıl, Yaxşılıq, müdriklik-gözəllik, Bakı, 2003.
Eldar İsmayıl, Bütöv Azərbaycan olmalıyam mən, Bakı, 2004.

- Eldar İsmayıl, Sən məni aldada bilməzsən, dünya, Bakı, 2006.
Əsgər Zeynalov, İrəvan ziyalıları, Bakı, 1999.
Əziz Ələkbərli, Qədim türk-oğuz yurdu Ermənistan, Bakı, 1994.
İsrafil Məmmədov, Tariximiz, torpağımız, taleyimiz, Bakı, 2002.
İsmayıl Vəliyev, Dünya susur, tarix susmur, Bakı, 1994.
Miralayev T., Bala Əfəndiyev, İrəvan, 1972.
Rza Vəlibəyov, Keçmişdən səhifələr, İrəvan, 1969.
Sabir Əsədov, Ermənistan Azərbaycanlılarının tarixi coğrafiyası, Bakı, 1995.
S.Məmmədov, Sovet Ermənistanında Azərbaycan kitabı, İrəvan, 1985.
Faiq Həsənov, Qaraqoyunlu, qaraqoyunlular və mən, Bakı, 2007.
Hacı Abbas Əliyev, Azərbaycanım, Göyçəm, Toxlucam mənim, Bakı 2006.
Həbib Rəhimoğlu, Silinməz adlar, sağalmaz yaralar, Bakı, 1997.
Hüseyn İsmayılov, Göyçə aşığı və el şairləri, Bakı, 2006.
Nijad, Həyat haqqında düşüncələr, Bakı, 2007.
Şövkət Kərimov, Azərbaycan dilinin Çənbərək və Karvansaray şivələri, Bakı, 2007.

Materialların toplanmasında, kitabın hazırlanmasında müstəsna dərəcədə səmimiyyət və qayğı göstərən, bu işdə fəal yardımçım olan Nəbi ŞƏMŞƏD OĞLUNA dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Eldar İSMAYIL.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

I BÖLMƏ

Mən dünyaya gəldim ki... <i>(Məfkurə H.)</i>	8
Müəllifdən	6
Qədim ellərimiz	23
Çənəmərək- Krasnoselo rayonu	27
Əmirxeyir	31
Tayfalar	34
Mustafalı tayfası	36
Əkbər Avıl oğlu	41
Cahana bir Cahan gəldi	43
Erməni burulğanında ilk dəfə	45
Mərziyəbəyim xanım	49
Sui-qəsd cəhdi	56
Torpaq şöbə müdiri	59
Birinci katib və C. Əliyev	61
Qaçaqlıq həyatı	65
Azərbaycan türkləri köçürülür	77
Maşın-traktor stansiyasında	82
Sərt mövqe	84
Bir oçerkdən	86
Bu, Mülkülü Həsəndir	92
Dağlar sultanı	100
Vəzifəm olsa	108
"Yaxşılıq, müdrilik- gözəllik" kitabından	110
Yaxşı ad yaxşılıq edəninin olur	115
Həmişə redaksiyaya gələrdi	117
Yunis Rzayev- birinci katib	121
"Həyat haqqında düşüncələr" kitabından sətirlər ..	126

Ağızdan ağıza düşən həqiqətlər

Nə Soyuqbulaq yaddan çıxandı, nə Cahan kişi	128
Böyük insanlar xeyirxah olur	132
Üstünə gedənin ümidini qırmazdı	135
Dəli raykomla görüş	137
Otuz il əvvəl yazılmış məktub	139
Cahan kişi ilə keçən bir gün	145
Ağca qala	148
Müsahibə	154
Səmimi görüşlərdən biri	183
Şəmşəd Əliyev	191
Məşədi Əliyev	193
Mahmud Əliyev	195
Avıl Əliyev	200
Aslan Əliyev	202
Mustafa Əliyev	203
Sabir Əliyev	205
Nəzifə Cahan qızı	208
Dağlardan ağır kişi	210
Cahan ömrü yaşadı	215

II BÖLMƏ

Doğmalar-yaxınlar

Ona olan el sevgisi məni heyrətə gətirirdi	220
Acılı-şirinli günlər	226
Atam haqqında xatirələrim	251
Mən babamı Koroğluya bənzədirdim	264
Kişi kimi yaşadı, kişi kimi köçdü	265
Cahan əmi	266
Atam mənim	272
Mənə görə əmimdən güclü adam yox idi	275
Uşaqlıq yaşımdan indiyə kimi	277

Kolxoz sədrindən eşitdiklərim	285
Bizi ermənilərdən qurtardı	287
Katib qaçaqla görüşə gəlir	288
Onun adı qolumuzdan tutdu	290
Məlik Orucov onu Qaçaq Cəfərquluya oxşadırdı	291
Qaçaq Kərəmin bacısı oğlu Hacanla dostluq edərdi	292
Böyük risq	294
And yerimiz, güvəncimiz, dayımız	296
Gördüklərim və eşitdiklərim	301
Yaxşı ad baş ucalığıdır	305
Xatirələr	308

III BÖLMƏ

Cahan dayı-Qaraqoyunlu elinin mərd oğlu	311
Böyüklər haqq vergisidir	315
Əhdinə vəfalı, sözünə bütöv kişi	322
Cahan dayı	329
El ağsaqqalı	335
Yenə o dağ ucalır	339
Mənalı və şərəfli ömür kitabı	344
Qərbi Azərbaycanda təsərrüfat quruculuğu və C.Əliyev	352
Atamın dostu	357
Yaddaşlarda yaşayan el ağsaqqalı	363
Cahan kişi	368
Haqsızlığa dözməyən rəhbər	370
Müdrək rəhbər, bütöv şəxsiyyət	372
Nəsillərə örnək olacaq ömür	376
Xeyirxahlıq əbədiyyətdir	381
Qaçaq Kərəmin papağını qoyan kişi	392
Mehriban və qayğıkeş insan	396
Yaddan çıxmaz xatirələr	399

İşıqı gələcəyə düşən Dədə Cahan	402
---------------------------------	-----

IV BÖLMƏ

Eldar İsmayıl	
Qaraqoyunlu	410
Çətindi	411
Axtarırsan	412
Həyat sevgisi ilə yaşayan insan	414
Hüseyn İsmayılov	
Yetirdi zaman	417
Cilli Aşıq Müseyib	
Gördüm	418
Əli Vəkil	
Ölüm sevinməsin qoy	419
Tofiq Hüseynli	
Dədə Cahan	424
Məhəmməd Rəşid Toxlucalı	
Haraylar səni	429
Aşıq Mahmud Məmmədov	
Cahan dayı	431
Müzahim Mehvalı oğlu	
Belə gördük biz Cahanı	432
Təvəkgül Cəmilli	
Deyərdi	433
İstifadə olunmuş ədəbiyyat	434

Operator: *Röya Kəlbi qızı*,
Kompüter tərtibçisi: *İsaq İsmayılov*.

ELDAR İSMAYIL
“Səda” nəşriyyatı, 2008.

<i>Nəşriyyatın direktoru</i>	<i>E.M. Hətəmzadə</i>
<i>Mətbəənin direktoru</i>	<i>B.İ. İsmayılov</i>

Çapa imzalanmışdır: 11.10.2008
Kağız formatı: 60x84 1/16
Həcmi: 27,5 ç.v.; Sifariş: 171; Sayı: 300

«Bəxtiyar4» istehsal kommərşiya fərmasının
mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, A.Məmmədov küç.83, tel:568-44-53